

hm. 3037

แบบเรียน
ภาษาบาลีภาคพิเศษ
เล่ม ๒

พระมหาจำลอง ภูริปัญโญ (สารพัดนึก)

491.375

4N358 ก

แผนกธรรมวิชัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลย

ในพระบรมราชูปถัมภ์

จัดพิมพ์ ๒๕๐๖

แบบเรียน

ภาษาบาลีภาคพิเศษ

กรมศิลปากร (กรมศิลปากร)

ฉบับที่ ๑๖

กระทรวงศึกษาธิการ

ในพระบรมราชูปถัมภ์

พิมพ์ที่ ๑๖๐๗

490.3
7

๐ 722

แบบเรียน

ภาษาบาลีภาคพิเศษ

เล่ม ๒

พระมหาจำลอง ฐิรปญฺโญ (สารพัดนึก)

แผนกธรรมวิจั

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย

ในพระบรมราชูปถัมภ์

จัดพิมพ์ ๒๕๐๖

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๑,๐๐๐ เล่ม

๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๖

- ๕ -

๗

อาจารย์ผู้กำกับแผนกเตรียมพุทธศาสตร์
อาจารย์ผู้บรรยายในคณะพุทธศาสตร์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
กรรมการหน่วยวิจัยทางพระพุทธศาสนา
กรรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

เลขห้อง

214

เลขหมู่

491.375

W358 ๓

เลขทะเบียน

แผนกธรรมวิชัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : จัดพิมพ์

อนุโมทนาภาดา

แบบเรียนภาษาบาลีภาคพิเศษเล่ม ๒ นี้ แผนกธรรมวิจิตร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับฉันทานุเคราะห์จากพระมหาจำลอง ฐิริปัญโญ อาจารย์ผู้กำกับแผนกเตรียมพุทธศาสตร์ ช่วยเรียบเรียงขึ้นเช่นเดียวกับเล่ม ๑ เมื่อแบบเรียนเล่มนี้พิมพ์จนเสร็จแล้วเช่นนั้นก็ได้อันรรมบทเรียนครบถ้วนตามที่ไดตงพิมพ์ไว้ตั้งแต่แรก บทเรียนทั้ง ๔๕ บทนี้ เข้าใจว่าจะเป็นประโยชน์ในการนำนักศึกษาเข้าสู่อาณาจักรของภาษาบาลีได้อย่างดีพอสมควรทีเดียว กว่าการเรียบเรียงบทเรียนแบบนี้จะสำเร็จได้ ผู้เขียนต้องให้ความอดสาหะวิริยะมิใช่น้อย ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ทำงานเพื่องานจริง ๆ แล้วจะทำได้สำเร็จเป็นเช่นเป็นอันอย่างรวดเร็วเช่นนี้ได้ยากอย่างยิ่ง

พระมหาจำลอง ฐิริปัญโญ ได้สำเร็จการศึกษาเป็นบัณฑิตจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเป็นอาจารย์ผู้หนึ่งของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสำคัญ ที่ทำงานด้วยความรักและมุ่งเชิดชูพระศาสนาและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นอกจากจะมีภาระหนักอยู่ในมหาวิทยาลัยและสำนักเรียนของท่านเองแล้ว ท่านผู้นัก

(๗)

ยังมีภาระหน้าที่ด้านอื่นอีกหลายอย่างที่ต้องทำอยู่ แต่ถึงกระนั้นท่าน
ก็ยังสละเวลาช่วยกิจการพิเศษของแผนกธรรมวิชัยอีกส่วน
หนึ่งด้วยความเต็มใจยิ่ง

แผนกธรรมวิชัยจึงขออนุโมทนาในกุศลจิตของท่าน
จำลอง ภุริยกุล ไร่ ณ โอกาสนี้ด้วย

พระราชวิสุทธิเมธี

หัวหน้าแผนกธรรมวิชัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

๒๑ ตุลาคม ๒๕๐๖

(ค)

- คำนำของผู้เรียบเรียง -

หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีภาคพิเศษเล่มนี้ เป็นเล่ม ๒ ซึ่งได้
เรียบเรียงขึ้นต่อจากเล่ม ๑ นักศึกษาภาษาบาลีภาคพิเศษ ของ
แผนกธรรมวิชัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนักศึกษาทั่ว ๆ
ไปที่สนใจความสนใจในภาษาบาลีได้ใช้ศึกษาอยู่แล้วนั้น ข้าพเจ้าได้
เรียบเรียงขึ้นตามคำสั่ง เชิงขอร้องของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ
พระราชวิสุทธิเมธี รองอธิการบดี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่ง
เป็นอาจารย์ที่ข้าพเจ้าเคารพยิ่งรูปหนึ่ง ท่านได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้า
แผนกธรรมวิชัยอยู่ในขณะนี้ด้วย ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงขึ้นตามที่
ข้าพเจ้าได้รับคำจากพระคุณท่านว่าจะสนองความประสงค์ตามที่ได้
ขอร้องนั้น บัดนี้หนังสือเล่มนี้ได้ปรากฏอยู่ในมือของท่านด้วย
รูปเล่มที่ท่านเห็นอยู่ขณะนี้แล้ว หวังว่าหนังสือเล่มนี้คงอำนวยความ
สะดวกแก่ครูผู้สอนและนักศึกษาภาษาบาลีภาคพิเศษของแผนกธรรม-
วิชัย และอาจารย์ ครู นักศึกษาทั่ว ๆ ไปที่สนใจในภาษาบาลี
พอสมควร

เนื่องจากหนังสือเล่มนี้เป็นเล่ม ๒ เป็นเล่มที่ได้เรียบเรียงขึ้น
ต่อจากเล่ม ๑ ดังนั้น เมื่อมีข้อความบางประการที่ซ้ำหรืออย่างเดียวก
ันที่กล่าวไว้แล้วในเล่มหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงดลเสียไม่กล่าวในเล่มนี้ และ

(ม)

ได้อ่างให้ไปดูที่เล่ม ๑ ฉะนั้นผู้ที่ศึกษาภาษาบาลีโดยแบบเรียนนี้ ต้องศึกษาจากเล่ม ๑ มาก่อนจึงจะเข้าใจและรู้เรื่องดี หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็ได้ว่า แบบเรียนภาษาบาลีเล่มนี้เป็นตำราชุด ซึ่งรวม ๒ เล่มจบ เล่มนี้เป็นเล่ม ๒ สำหรับเล่ม ๑ นั้น ได้จัดพิมพ์ไปเรียบร้อยแล้ว ก่อนที่จะพิมพ์เล่ม ๒ นี้ ถ้านักศึกษาใครจะศึกษาภาษาบาลีให้รู้เรื่องดีโดยศึกษาจากแบบเรียน ที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงนี้ ก็ควรจักได้ศึกษาให้ครบชุด คือศึกษาจากเล่ม ๑ ก่อน ครั้นจบแล้ว จึงศึกษาเล่ม ๒ ต่อ และแล้วนักศึกษาก็จะมีความรู้ภาษาบาลีดีพอสมควร ข้าพเจ้ากล่าวนัยนี้ว่า ถ้านักศึกษาได้ศึกษาจบครบชุดนี้จริง ๆ แล้ว นักศึกษาก็จะแปลคัมภีร์ ทางพระพุทธศาสนาที่เป็นภาษาบาลี และคัมภีร์หรือหนังสืออื่น ๆ ที่เป็นภาษาบาลีได้เป็นอย่างดี

แบบเรียนภาษาบาลีภาคพิเศษเล่ม ๒ นี้ ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงขึ้นสำเร็จเป็นรูปเล่มได้ โดยอาศัยพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชาวิสุทธิเมธี (เกี่ยว อุปเสโน ป.ธ. ๕) และพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระแก้ววรญาณ (จันทงค์ ชุตินฺธโร ป.ธ. ๕, พธ.บ., พ.ม., M.A.) พร้อมทั้งคณะครูที่สอนภาษาบาลีภาคพิเศษของแผนกธรรม-วิจัยทุก ๆ ท่าน คือ พระมหาประยุทธิ์ ปยุตโต ป.ธ. ๕, พธ. บ. พระมหาเปรม จานิสฺสโร ป.ธ. ๔ พระมหาอดิศักดิ์ อธิณฺโฑ ป.ธ. ๗. พธ. บ., พ.ม. พระมหาอารีย์ เขมจาโร ป.ธ. ๕, อน. พธ. บ., พ.ม.

(ง)

พระมหาพรหม โกวิท ป.ธ. ๘, พธ. บ., พ.ป. พระมหานริศ ฐิริปัญโญ
ป.ธ. ๖ พ. ได้ให้คำแนะนำและตรวจทาน และทั้งได้อาศัย พระมหา-
สวัสดี อุดฺธโชโต ป.ธ. ๕ อนุ, พธ. บ., พ.ป. กับ ท่านประจวบ-
อธิปฺตฺโต เป็นภาระธุระอื่น ๆ อันอำนวยความสะดวกให้หนังสือ
เล่มนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มได้ ข้าพเจ้าจึงขอขอบพระคุณต่อท่านที่ได้
กล่าวนามข้างต้นทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

อนึ่ง หากความดีจะพึงเกิดมาจากการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้
ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ นันแก่ท่านผู้อุปการคุณแก่ข้าพเจ้าทุก ๆ ท่าน

พระมหาจำลอง ฐิริปัญโญ (สารพัดนึก)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในพระบรมราชูปถัมภ์

มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย

วัดอนงคาราม คณะที่ ๑๒

ธนบุรี

(๑)
- คำย่อที่ใช้ในเล่ม -

- อ. = อพยยศัพท์
- อ. = อันว่า.... (ที่แปลบาลีเป็นไทยโดยพยัญชนะ)
- อ.นป. = อ การันต์ นปungสกลิงค์
- อ. ป. = อ การันต์ ปungลิ่งค์
- อญ. อดฺชก. = อญคุตตรนิกาย อดฺชกนิปาต (พ.ศ. ๒๕๐๓)
- อญ. จตฺตก. = อญคุตตรนิกาย จตฺตกนิปาต (พ.ศ. ๒๕๐๒)
- อญ. ติก. = อญคุตตรนิกาย ติกนิปาต (พ.ศ. ๒๕๐๑)
- อญ. ทสก. = อญคุตตรนิกาย ทสกนิปาต (พ.ศ. ๒๕๐๑)
- อญ. ปญฺจก. = อญคุตตรนิกาย ปญฺจกนิปาต (พ.ศ. ๒๕๐๒)
- อา. = อาลปนะ
- อา. อิต. = อา การันต์ อิตถ์ลิ่งค์
- อิ. อิต. = อิ การันต์ อิตถ์ลิ่งค์
- อิ. นป. = อิ การันต์ นปungสกลิงค์
- อิ. ป. = อิ การันต์ ปungลิ่งค์
- อิ. อิต. = อิ การันต์ อิตถ์ลิ่งค์
- อิ. ป. = อิ การันต์ ปungลิ่งค์
- อุ. อิต. = อุ การันต์ อิตถ์ลิ่งค์
- อุ. นป. = อุ การันต์ นปungสกลิงค์

(๑)

อ. ป.	=	อู การันต์ ปุงลิ่งค์
อ. อิต.	=	อู การันต์ อิตลิ่งค์
อ. ป.	=	อู การันต์ ปุงลิ่งค์
เอก.	=	เอกวจนะ
ก. วิ.	=	กิริยาวีเศษณ์
กรรม.	=	กรรมวาจก
กัตตุ.	=	กัตตุวาจก
ขุ. ขุททก.	=	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ (พ.ศ. ๒๕๐๐)
ขุ. ชา.	=	ขุททกนิกาย ชาตก (พ.ศ. ๒๕๐๒)
ขุ. ธ.	=	ขุททกนิกาย ธมมปทคาถา (พ.ศ. ๒๕๐๐)
จ.	=	จิตตลิวักตติ
ฉ.	=	ฉัตถิวักตติ
ญ. นก.	=	ญะ บัจจัย นามกิตก์
ต.	=	ตติยาวิภตติ
ติ. นก.	=	ติ บัจจัย นามกิตก์
ท.	=	ทงหลาย
ทุ.	=	ทุติยาวิภตติ
ธบ. อ.	=	ธมมปทอฏฐกถา (ฉบับ ม.จ.ร.)
ป.	=	ปฐมาวิภตติ

(ข)

ปัญ.	= ปัญจมีวัคตติ	๒ . ๑
พหุ.	= พหุจนะ	๑ . ๑
ภาว.	= ภาวจาก	๒ . ๑
ยุ. นก.	= ยุ บัจจย นามกิตก์	๑ . ๑
วิ.	= วิเคราะห์	๑ . ๑
ส.	= สัตตมีวัคตติ	๑ . ๑
ส. ส.	= สยัตตนิกาย สคาถวคค (พ.ศ. ๒๔๔๔)	๑ . ๑
ส. สพายตน.	= สยัตตนิกาย สพายตนวคค (พ.ศ. ๒๔๐๓)	๑ . ๑
เหตุ. เหตุกัตต.	= เหตุกัตตจาก	๑ . ๑
เหตุกัมม.	= เหตุกัมมจาก	๑ . ๑
(x. ป.)	= กติปิยศัพท์ ปงลิ่งค์	๑ . ๑
-/-	= เลขหน้าบอกเล่มที่ เลขหลังบอกหน้า	๑ . ๑
(-๑)	= ชาติหมวดที่ ๑ (ชาติหมวดอื่น ๆ ฟังทราบโดยเลขนั้น)	๑ . ๑

ABBREVIATIONS USED

Abl.	= Ablative Case	๑ . ๑
Acc.	= Accusative Case	๑ . ๑
Dat.	= Dative Case	๑ . ๑

(๗)

Gen. = Genitive Case

Ins. = Instrumental Case

Loc. = Locative Case

Nom. = Nominative Case

Plu. = Plural Number

Sing. = Singular number

Voc. = Vocative Case

สารบัญ

อนุโมทนากา - ก -

คำนำของผู้เรียบเรียง - ค -

คำย่อที่ใช้ในเล่ม - ง -

บทที่ ๑	● นามนาม.....	● คุณนาม	
	● ศัพทานุกรม.....	● แบบฝึกหัดที่ ๑.....	๑ - ๘
บทที่ ๒	● นามนาม.....	● อพยยศัพท์.....	
	● ศัพทานุกรม	● แบบฝึกหัดที่ ๒...	๙ - ๑๖
บทที่ ๓	● นามนาม	● กิริยาอาขยาต.....	
	● ศัพทานุกรม	● แบบฝึกหัดที่ ๓.....	๑๗ - ๒๖
บทที่ ๔	● นามนาม.....	● กิริยาอาขยาต.....	
	● ศัพทานุกรม.....	● แบบฝึกหัดที่ ๔	๒๗ - ๓๔
บทที่ ๕	● นามนาม.....	● กิริยาอาขยาต.....	
	● ศัพทานุกรม.....	● แบบฝึกหัดที่ ๕	๓๕ - ๔๒
บทที่ ๖	● นามนาม.....	● กิริยาอาขยาต.....	
	● ศัพทานุกรม.....	● แบบฝึกหัดที่ ๖	๔๓ - ๔๙

บทที่ ๑	● กิริยาภิตกั.....	● ศัพทานุกรม	๕๐ - ๖๑
	● แบบฝึกหัดที่ ๑		
บทที่ ๒	● กิริยาภิตกั.....	● ประโยคแทรก.....	๖๒ - ๗๒
	● ศัพทานุกรม.....	● แบบฝึกหัดที่ ๒	
บทที่ ๓	● กิริยาภิตกั.....	● ศัพทานุกรม	๗๓ - ๘๔
	● แบบฝึกหัดที่ ๓		
บทที่ ๔	● กิริยาภิตกั.....	● นามภิตกั	๘๕ - ๙๕
	● ศัพทานุกรม.....	● แบบฝึกหัดที่ ๔	
บทที่ ๕	● กิริยาภิตกั.....	● ศัพทานุกรม	๙๖ - ๑๐๗
	● แบบฝึกหัดที่ ๕		
บทที่ ๖	● นามภิตกั.....	● ศัพทานุกรม	๑๐๘ - ๑๑๙
	● แบบฝึกหัดที่ ๖		
บทที่ ๗	● นามภิตกั.....	● ศัพทานุกรม.....	๑๒๐ - ๑๓๔
	● แบบฝึกหัดที่ ๗		
บทที่ ๘	● นามภิตกั	● ศัพทานุกรม	๑๓๕ - ๑๔๑
	● แบบฝึกหัดที่ ๘		
บทที่ ๙	● สมาส	● ศัพทานุกรม.....	๑๔๒ - ๑๖๗
	● แบบฝึกหัดที่ ๙		

บทที่ ๑๖	●สมาส.....	●ศัพท์านุกรม.....	๑๖๔ - ๑๖๕
๑๖	●แบบฝึกหัดที่ ๑๖.....		๑๖๔ - ๑๖๕
บทที่ ๑๗	●ศัพท์.....	●ศัพท์านุกรม.....	๑๖๖ - ๑๖๗
๑๗	●แบบฝึกหัดที่ ๑๗.....		๑๖๖ - ๑๖๗
บทที่ ๑๘	●สนธิ.....	●ศัพท์านุกรม.....	๑๖๘ - ๑๖๙
๑๘	●แบบฝึกหัดที่ ๑๘.....		๑๖๘ - ๑๖๙
บทที่ ๑๙	●เลขในเลขนอก.....	●ศัพท์านุกรม.....	๑๗๐ - ๑๗๑
๑๙	●แบบฝึกหัดที่ ๑๙.....		๑๗๐ - ๑๗๑
บทที่ ๒๐	●คำบางคำและวิธีใช้.....	●ศัพท์านุกรม.....	๑๗๒ - ๑๗๓
๒๐	●แบบฝึกหัดที่ ๒๐.....		๑๗๒ - ๑๗๓
บทที่ ๒๑	●คำบางคำและวิธีใช้.....	●ศัพท์านุกรม.....	๑๗๔ - ๑๗๕
๒๑	●แบบฝึกหัดที่ ๒๑.....		๑๗๔ - ๑๗๕
บทที่ ๒๒	●การแปลและประโยค.....	●ศัพท์านุกรม.....	๑๗๖ - ๑๗๗
๒๒	●แบบฝึกหัดที่ ๒๒.....		๑๗๖ - ๑๗๗
ภาคผนวก			๑๗๘ - ๑๗๙
ศัพท์านุกรม			๑๘๐ - ๑๘๑

นามนาม: Nouns

อตฺต* = ตน เป็นปูลึงค์ เอกวจนะอย่างเดียว แจกอย่างนี้

วิภัติ	เอก./ Sing	
ป. (Nom.)	อตฺตา	สำเนียงคำแปล
ท. (Acc.)	อตฺตานํ	“อายตนิบาต” มีคำว่า
ต. (Ins.)	อตฺตนา	“ซึ่ง...” เป็นต้นเช่น
จ. (Dat.)	อตฺตโน	เดียวกับที่กล่าวไว้ใน
ปัฏ. (Abl.)	อตฺตนา	เล่ม๑ ตอนที่๑๖ ด้วยการ
ณ. (Gen.)	อตฺตโน	แจกวิภัติต่าง ๆ ของ
ส. (Loc.)	อตฺตนิ	นามนามการันต์ต่าง ๆ
อา. (Voc.)	อตฺต	มีนามนามศัพท์ ๕ ๔ ๔ ๔ ๕

* เป็นศัพท์เรียงรายชื่อหรือระจัดกระจ่าย มีวิธีแจกเฉพาะตนไม่ทั่วไปแก่ศัพท์อื่น ๆ มีศัพท์ที่แจกเหมือนกันอยู่บ้างเล็กน้อย จึงไม่จำเป็นที่จะต้องบอกคำที่สุด (Case-Ending) ไว้ ศัพท์ประเภทเรียงรายนี้มีชื่อว่า “กติปยศัพท์” ซึ่งมีอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น ๑๒ ศัพท์ คือ:—

อตฺต, พุรหุม, ราช, ภควนฺตฺ, อรหนฺต, ภวนฺต, สत्ตฺ,
ปิตฺ, มาตฺ, มน, กมฺม, โค.

หมายเหตุ:— อุตต ศัพท์นี้มีรูปเป็นเอกวจนะอย่างเดียว เมื่อ
ประสมก็จะให้เป็นพหูวจนะ ก็เรียงศัพท์ซ้อนกัน
เช่น อุตตา อุตตา=ตนๆ, อุตตโน อุตตโน=
ของตนๆ หรือจะเรียงไว้ศัพท์เดียวกันได้ แต่
แปลซ้ำสองหนเช่น อุตตา=ตนๆ, อุตตโน=
ของตนๆ

พรหม = พระพรหม เป็นปุงลิงค์แจกอย่างนี้

วิภัติ	เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป.	พรหมา	พรหมาน
ท.	พรหมาน	พรหมาน
ค.	พรหมนา	พรหมเมหิ พรหมเมภิ
จ.	พรหมสฺส พรหมโน	พรหมาน
ปัญ.	พรหมนา	พรหมเมหิ พรหมเมภิ
ฉ.	พรหมสฺส พรหมโน	พรหมาน
ส.	พรหมนิ	พรหมเมสฺ
อา.	พรหมเ	พรหมาน

ตัวอย่างประโยค:—

อุตตา หิ อุตตโน นานโต : ตน แล เป็นทพ ของตน
พรหมา พุทธสฺส ปรีวิตกํ อชานิ : พระพรหม ได้
ทราบแล้ว ซึ่งความปรีวิตก ของพระพุทเจ้า

คุณนาม : Adjectives

คุณนาม คือ คำที่ขยายนามนามหรือสรรพนาม แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ :-

๑. **ชั้นปกติ** (Positive Degree) คุณนามธรรมดาขยายอย่างปกติ เช่น สุนทร - ดี. ปาป - ชั่ว, ลามก เป็นต้น.

๒. **ชั้นวิเศษ** (Comparative Degree) คุณนามที่ขยายให้วิเศษกว่าปกติ แปลว่า “..... กว่า” โดยใช้ “**ตร**” หรือ “**อิ**” (ปัจจัย) ต่อท้ายคุณนามชั้นปกติ เช่น ปาปตร, ปาปิย - ชั่วกว่า, หรือใช้อติ - ยิ่ง (อุปสรรค) นำหน้า เช่น อติปาป - ชั่วยิ่ง เป็นต้น

๓. **ชั้นอติวิเศษ** (Superlative Degree) คุณนามที่ขยายอย่างวิเศษที่สุด คือ ดีที่สุด ฯลฯ แปลว่า “..... ที่สุด” โดยใช้ “**คม**” หรือ “**อิฏฐ**” (ปัจจัย) ต่อท้ายคุณนามชั้นปกติ เช่น สุนทรคม หรือ สุนทรวิภู - ดีที่สุด.

ตัวอย่างรูปคุณนามทั้ง ๓ ชั้น

ปกติ	วิเศษ	อติวิเศษ
ทุกข - ขยัน	ทุกขตร ทกขิย อติทุกข ขยันกว่า ขยันยิ่ง	ทุกขคม ทกขิฏฐ ขยันที่สุด
ปณิต - ประณีต	ปณิตตร ปณิติย อติปณิต ประณีตกว่า ประณีตยิ่ง	ปณิตคม ปณิติฏฐ ประณีตที่สุด

คุณนามบางคำเมื่อเป็นขัณวิเสสและอติวิเสสต้องเปลี่ยนรูป เช่น

ปกติ	วิเสส	อติวิเสส
อปป - น้อย	กนีย - น้อยกว่า	กนิฏฐ - น้อยที่สุด
ปสฏฐ - ประเสริฐ	เสยย - ประเสริฐกว่า	เสฏฐ - ประเสริฐที่สุด
วุฑฒ - เจริญ	เชยย - เจริญกว่า	เชฏฐ - เจริญที่สุด

หมายเหตุ :-

๑. คุณนามชั้นปกติ เมื่อขยายนามหรือสรรพนาม
ถึงคำใดต้องเปลี่ยนรูปอย่างไร ได้แสดงไว้แจ่มแจ้ง
แล้วในตอนที่ว่าด้วยคุณนาม

๒. ขัณวิเสสที่มี ทร, อีย (ปัจจัย) ต่อท้ายและที่เปลี่ยน
ตัวเมื่อขยายนามนามหรือสรรพนามนั้น ที่เป็น
ปุงลึงค์ แจกตามแบบ อ การันต์ปุงลึงค์ (พุทฺธ)
ที่เป็น อิตถลึงค์ แจกตามแบบ อา การันต์ อิตถลึงค์
(กฤษฺณา) โดยเพิ่ม อา ที่ท้ายคุณนามนั้นก่อน ที่เป็น
นปุงสกลึงค์แจกตามแบบ อ การันต์ นปุงสกลึงค์
(ผล) ตามวิภัติของคำที่ตนขยาย ส่วนที่มี อติ
(อปสรรค) นำนั้นให้ดำเนินตามวิธีข้อที่ ๑.

๓. ขนอติวิเสสทุกแบบให้ดำเนินตามวิธีการแจกของ
ขัณวิเสสทุกประการ

[คุณนามทั้งปวงโดยทั่วไป ขยายคำใดก็เรียง
ไว้หน้าคำนั้น แต่ที่เรียงไว้หลังก็มี ทั้งยังใช้เป็น
วิภक्ति์ตาได้เหมือนกันทั้งหมดด้วย]

ตัวอย่างประโยค:-

ไปไป ขโน นิรย คจฺจติ : ขน ขั้ว ย่อมไป ส่นรก

อยอิตฺถิ ทกฺขา โหติ, โส ปฺริโส ทกฺขตโร, อหฺมปฺน (อหฺ+ปฺน)
 ทกฺขตโมมฺหิ (ทกฺขตโม + อมฺหิ) : หญิง น เป็นผู้ขยัน บุรุษ นั้น
 เป็นผู้ขยันกว่า ส่วนข้าพเจ้า เป็นผู้ขยันที่สุด

△ △ △

- สัพพทานุกรม -

อนนฺรูป (ค.)	ไม่สมควร	ทม (-๑)	ข่ม, ฝัก, อดทน
อุทาหุ (อ.)	หรือว่า	ทีป (อ.ป.)	ที่พึ่ง
อุเปกฺขา (อา.อิติ.)	ความวางเฉย	โทส (อ.ป.)	โทษ
กรฺณา (อา.อิติ.)	ความกรฺณา,	นนฺท (อ.ป.)	ยินดี
	ความเอ็นดู	นิรย (อ.ป.)	นรก
คณฺธ (อ.ป.)	กลิ่น	โน (อ.)	ไม่
จิตฺต (อ.นป.)	ความคิด	ปฏฺิ + ฉท (- ๘)	ปิด
จิตฺตวิเวก (อ.ป.)	ความสังัดจิต	ปณฺีต (ค.)	ประณีต
จุทฺ-โจทฺ (-๘)	ตักเตือน, ทักท้วง	ปรีวิตกฺก (ป.)	ความปรีวิตก, การ
ชิต (อ.นป.)	ความชนะ		ตรึกตรอง, การนึก
ชาน (อ.นป.)	ฐานะ, ที่, ตำแหน่ง		เป็นทุกข์หนักใจ
ตสฺมา (อ.)	เพราะเหตุนี้	ปสฺมุจ (ค.)	ประเสริฐ

พुरुหฺ (-๑) พอกพูน, ทำให้เจริญ	รุจฺ → ไรฺจฺ (-๑) ชอบใจ
มนุสฺสโลก (อ.ป.) มนุษยโลก,	รุจฺ (-๓) ชอบใจ
โลกมนุษย์	วร (ค.) ประเสริฐ
มุข (อ.นป.) หน้า, ปาก	วจา (อา.อิต.) วจา, คำพูด
มูทิตา (อา.อิต.) ความพลอยยินดี,	วุฑฺฒ (ค.) เจริญ
ความยินดี	สกฺการ (อ.ป.) สักการะ
เมตฺตา (อา.อิต.) ความเมตตา,	
ความรักใคร่	

๑. จงประกอบนามนามในวงเล็บเป็นการกต่าง ๆ ให้ได้ความ

๑. ชนา.....(อตุต) เคหา อรณฺณํ อคมิสฺสุ.
๒. จตุตาริ มุขานิ.....(พฺรหฺม) อเหสฺสุ.
๓.(พฺรหฺม) มนุสฺสโลกิํ น อากจฺจนติ.
๔. มยิ อิมสฺมิ โลเก.....(พฺรหฺม) น ปสฺสาม.
๕. ปคฺคเลหิ.....(อตุต) โทโส.....(อตุต) น ปสฺสียเต.

๒. จงประกอบคณนามในวงเล็บให้มีรูปตามคำที่ตนขยายให้ถูกต้องตามหลัก

ก. ประกอบชั้นปกติ

๑. (สว) กุมาร สิปป์ สิกขนติ.

๒. โย โกจิ ปรีโส มยหิ.....(ปณิต) วตฺถุณี อทาสี.

ข. ประกอบชั้นวิเสส

๑. อัม ปรีโส อิมสมิ จาเน วุฑฺฒ โหติ, โส ปน ปรีโส(วุฑฺฒ).

๒. มม วาจา สุนทรา อโหสิ, ทว ปน วาจา.... (สุนทร).

ค. ประกอบชั้นอติวิเสส

๑. อัม หตฺถิ อิมสมิ จาเน.....(ปสฺสจ) อโหสิ.

๒. อิมมฺหิ เคเห.....(วุฑฺฒ) ปุคฺคโล มม ชนโก โหติ.

๓. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. กุสลา ชนา อตฺตโน โทสํ ปฏิจฺจนาเทนฺติ.

๒. โย อตฺตโน ทิปํ น กโรติ, โส น วโร โหติ.

๓. กิ ปน อตฺตโน จิตฺตํ ทเมยฺยาม อุตฺทาหุ โน ?

๔. พุทฺธสาสเน ภิกฺขุ อตฺตโน อนนฺรูปํ สกฺกาโร น อภินนฺตเยย.

๕. ปาปํ จิตฺตํ อมฺหากํ อตฺตนิ มา อุปฺปชฺชตุ, มยฺ จิตฺตฺวิเวกํ พฺรฺเหยฺยาม.

๖. มนุสฺสสฺส คนฺโธ พุรุหฺมานํ น รุจฺจติ, ตสฺมา
 พุรุหฺมาโน มนุสฺสโลกํ นาคจฺจนฺติ (น + อากจฺจนฺติ).

๗. อุตฺตนา โจทยตฺตานํ (โจทย + อุตฺตนา).

๘. อุปาสิกา เอกสฺส ภิกฺขุโน ปณฺีตมํ วตฺถุํ อทาสิ.

๙. พุรุหฺมา พุทฺธสฺส ปรีวตฺถกํ อชานิ, โส
 พุทฺธสฺส สนฺติกํ อากมิ.

๑๐. เมตฺตา จ กรุณา จ มุทิตา จ อุเปกฺขา จ พุรุหฺมานํ
 โทหนฺติ.

๔. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. ^{๗ ๔ ๔}ตน แด เป็นทพง ของตน.

๒. บุคคล พึงรักษา ช่งจิต ของตน.

๓. วาจา ของข้าพเจ้า ประเสริฐกว่า, วาจา ของท่าน
 ไม่ประเสริฐ.

๔. บุรุษ ^{นี้} เป็นผู้ประเสริฐที่สุด ในนคร ^{นี้}.

๕. ภิกฺขุ ๑๕ รูป ได้มีแล้ว ในห้อง ^{นี้}.

นามนาม : Nouns

ราช = พระราชา เป็นป่งลิงค์แจกอย่างนี้

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป.	ราชา	ราชาโน
ทุ.	ราชาน	ราชาน
ต.	รตฺถา	ราชูหิ ราชูภิ
จ.	รตฺถเ โล ราชิโน	รตฺถนํ ราชูนํ
ปัญ.	รตฺถา	ราชูหิ ราชูภิ
ณ.	รตฺถเ โล ราชิโน	รตฺถนํ ราชูนํ
ส.	รตฺถเ ราชินี	ราชูสุ
อา.	ราช	ราชาโน

หมายเหตุ :-

ราช ศัพท์ต้นเมื่อมีศัพท์ก่อนอยู่หน้า [สมาสกับศัพท์ก่อน] เช่น
 มหาราช = มหาราช แจกเหมือน ราช ศัพท์ต้น เพียงปฐมวิภัตติ
 และอาลปณวิภัตติ ทั้งเอกวจนะและพหูวจนะ เท่านั้นนอกนั้นแจก
 เหมือน พุทธ

ภควนตุ = พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นปุงลึงค์ แจกอย่างนี้

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป.	ภควา	ภควนฺตา ภควนฺโต
ทุ.	ภควนฺตํ	ภควนฺเต ภควนฺโต
ต.	ภควตา	ภควนฺเตหิ ภควนฺเตภิ
จ.	ภควโต	ภควตํ ภควนฺตานํ
บัญญัติ.	ภควตา	ภควนฺเตหิ ภควนฺเตภิ
ณ.	ภควโต	ภควตํ ภควนฺตานํ
ส.	ภควติ ภควนฺเต	ภควนฺเตสุ
อา.	ภคว ภควา	ภควนฺตา ภควนฺโต

หมายเหตุ :-

(๑) ศัพท์อื่น ๆ นอกจาก ภควนตุ นี้ เมื่อลงท้ายด้วย “นตุ” เช่น คุณนตุ = ผู้มีคุณ, สติมนตุ = ผู้มีสติ เป็นคุณนาม แจกได้ทั้งสามลึงค์

ที่เป็นปุงลึงค์ แจกอย่าง ภควนตุ นี้

ที่เป็นอิตถิลีค แปลง - นตุ เป็น ตี เช่น คุณวดี แล้วแจกตามแบบ อ. อิต. (นารี)

ที่เป็นนปุงสกลีค แจกเหมือน ภควนตุ นเช่นกัน แต่แปลกอยู่บ้างเล็กน้อย คือ ป. เอกวณะ = คุณว, คุณวนุต, อา. เอกวณะ = คุณว, ป. ท. อา. พหุวณะ = คุณวนุตานี

(๒) เฉพาะศัพท์ว่า “อายสุมนตุ = ผู้มีอายุ” เป็นได้ทั้งนามนามและคุณนาม และแจกเหมือนศัพท์ทลงท้ายด้วย - นตุ อื่นๆ
 อรหนตุ = พระอรหันต์ เป็นปุงลิก แจกเหมือน ภควนตุ แปลกแต่ ป. เอกวณะ = อรหา, อรหฺ ทำนั้น (-นตุ และ -นตุ แจกเหมือนกัน)

ตัวอย่างประโยค :-

เถโน รณญู มณิ โจเรติ. : ขโมย ข่มลัก ชิงแก้วมณีของพระราช

ภควา วิหารา รามุ มมฺ อเทสยิ, ราชาน ทสส ภควโต มมฺ อสฺสณฺส : พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้แสดงแล้ว ซึ่งธรรม แก่พระราช ท. ในวิหาร, พระราชา ท. ได้สดับแล้ว ซึ่งพระธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น

อหพยยศัพท์ : Indeclinable

ยังมีศัพท์อีกประเภทหนึ่งซึ่งไม่อาจแจกตามวิกัตติต่าง ๆ ได้ เป็นอยู่อย่างใดอย่างนั้น มีชื่อเรียกว่า “อหพยยศัพท์” ได้แก่ศัพท์ที่ห้ามบัจจยเหล่านี้ประกอบที่ท้ายศัพท์ คือ : โโต, ตฺร, ตฺถ, ห, ฐ, ธิ, หิ, หิ, หิณฺณ, ว, ทา, ทานิ, รหิ, ธุนา, ทาจนฺ, ชฺช, ชฺช.

ก. ถ้าศัพท์ประกอบด้วยบัจจย โโต แปลว่า “ข้าง -” (บ่งตติยาวิกัตติ) แปลว่า “แต่ -, จาก -, กว่ -” (บ่งบัญญัติวิกัตติ) เช่น -

ตติยาวิกัตติ		บัญญัติวิกัตติ
ปุโรโต	ข้างหน้า	ยโต แต่ - ไต ^๑
ปัจจุโต	ข้างหลัง	กฺโต แต่ - ไหน
ทกฺขิณโต	ข้างขวา	อมฺโต แต่ - ไนน
วามโต	ข้างซ้าย	

ข. ถ้าศัพท์ประกอบด้วยบัจจย ตั้งแต่ ตฺร จนถึง ว ตามลำดับ แปลตามสัทตม (บ่งสัทตมวิกัตติ) เช่น สหฺพฺตฺร = ใน - ทั้งปวง, เอตฺถ = ใน - นี้ เป็นต้น

ค. ถ้าศัพท์ประกอบด้วยบัจจย ตั้งแต่ ทาจนถึง ชฺช ตามลำดับอันหมายถึงกาลเวลา (บ่งสัทตมวิกัตติ) เช่น สหฺพฺหา = ในกาล ทั้งปวง, เอตฺรหิ = ในกาลนี้ เป็นต้น

๑. เมื่อใช้กับสถานที่ = แต่ที่ใด, เมื่อใช้กับคน = แต่ผู้ใด เป็นต้น.

[ศัพท์ที่ประกอบด้วยปัจจัยดังกล่าวข้างต้นนั้นมากที่นำมากล่าวเพียงเล็กน้อย ก็เพื่อให้ทราบวิธีการประกอบรูปของปัจจัยเหล่านั้นไว้บ้างเท่านั้น ศัพท์เหล่านี้จะปรากฏเสมอ ๆ ในศัพท์านุกรม.]

ตัวอย่างประโยค :-

เอโก อุปาสโก ภควโต ปจฺจโต นิสํหิ. : อุปาสก ผู้หนึ่ง
นั่งแล้ว ข้างพระปฤษฎางค์ (ข้างหลัง) ของพระผู้มีพระภาคเจ้า

ปณฺจ ชนา กุโธ อคัมสุ. : ชน ท. ห้าคน มาแล้ว แต่
ที่ไหน?

อหิ สพฺพทา ปาติภาสํ อสขฺฌายิ. : ข้าพเจ้า ได้ท่องแล้ว
ซึ่งภาษาบาลี ในกาลทุกเมื่อ

△ △ △

- ศัพท์านุกรม -

อวสุสํ (อ.)	แน่แท้	กุโธ (อ.)	แต่ไหน
อินฺทริย (อ.นป.)	อินทรีย์, ความ เป็นใหญ่	कुलवन्दु (ค.)	มีคุณ
กาม (อ.ป.,ค.)	ความใคร่, ความ ปรารถนา, ผู้ ใคร่, ผู้ปรารถนา	मानिनฺทริย (อ.นป.)	มานินทรีย์, อินทรีย์คือจุมก
กายินฺทริย (อ.นป.)	กายินทรีย์, อินทรีย์คือกาย	जगुन्नฺทริย (อ.นป.)	จักขุนทรีย์, อินทรีย์คือตา
		जिव्हिनฺทริย (อ.นป.)	จิวหินทรีย์, อินทรีย์คือลิ้น

ตตฺต (อ.)	ในที่นั้น	มนินฺทริย (อ.นป.)	นินทริย,
เถน (อ.ป.)	ขโมย		อินทริยคือใจ
ทกฺขินโต (อ.)	ข้างขวา	ยตฺต (อ.)	ณ ที่ใด
นาม (อ.)	ชื่อว่า	วา (อ.)	หรือ, หรือว่า
ปจฺจโต (อ.)	ข้างหลัง	วามโต (อ.)	ข้างซ้าย
ปญฺจนนฺตฺ (ค.)	มีปัญญา	สํ + วร (-๑)	ป้องกัน, สำรวม
ปฏฺิปปตฺติ (อ. อิต.)	การปฏิบัติ	สทิมมฺนฺตฺ (ค.)	มีสติ
ปมาท (อ.ป.)	ความประมาท	สพฺพทา (อ.)	ในกาลทุกเมื่อ,
ปรโต (อ.)	ข้างหน้า		ทุกเมื่อเชอวัน,
ปี (อ.)	แม่ บ้าง		เสมอ
มจฺจุ (อ.ป.)	ความตาย	เสยฺยถิํ (อ.)	คือ, อย่างไรน
มชฺฌ (อ.ป., ค.)	กลาง, ท่าม-	โสติณฺทริย (อ.นป.)	โสติณทริย,
	กลาง		อินทริยคือหู

- แบบฝึกหัดที่ ๒ -

๑. จงประกอบนามนามในวงเล็บเป็นการต่าง ๆ ให้ได้ความ

๑. ขเนหิ... (ราช) ปุชฺยเต.

๒. อุปาสกา อมฺสุมิ วิหารเ... (ภควตฺ) ธรรมํ สุนิสฺสนฺติ.

๓. ชนา ปญฺจนํ... (อรหนตฺ) ทานํ ททิสฺสุ.

๔. มย อิมสมิ นคเร กุสลิ... (มหाराช) ปุชาม.
๕. โย... (อรหนต) ทานํ เทติ, โส มหนตํ ปุณณํ วินทติ.
๖. มย ปสาเทน...(ภควนต) นมมหา.
๗. จิรา...(ราชา) วตถุณี จิรายัส.

๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. ปณฺณวา ชโน ปาปํ กมฺมํ น กโรติ, ตํ หิ ปาปํ
กมฺมํ น วโร โหติ.
๒. อรหนโต ภควโต ปุโรโต จ ปจฺจนโต จ ทกฺขิณโต จ
วามโต จ นิสํหิตุ, ภควา เตสํ อรหนตานํ มชฺฌนนิสํหิ.
๓. สพฺเพ อรหนโต สติมนโต โหหนติ, เต ปุณฺณสุมาเจว
(จ+เอว) ปาปา จ มจฺจุสฺ.
๔. ทวํ กุโต อิมํ นครํ อากมิ ?
๕. ราชา เจว ราชนิ จ ชเนหิ สพฺพทา นมียนฺเต.
๖. โย ภควนฺตวํ อรหนเต วาปหริติ ตสฺสเสว (ตสฺส + เอว)
ปาปํ อูปปชฺชติ โส อวสฺสํ นิรยํ กจฺจติ.
๗. ปมาโท มจฺจุโน ปทํ, สติมา น ปมชฺชติ.
๘. สพฺเพ ชนา สพฺพทา สติมนโต โหหนตุ, สติมา หิ
เสฏฺโฐ โหติ, ภควาปิ สติมนตํ ปสฺสติ.
๙. โย ชโน จ อินฺทริยานิ สํวเรยฺย, เสยฺยถิ: จกฺขุณฺทริยํ
โสติณฺทริยํ ฆานินฺทริยํ จิวฺหินฺทริยํ กายินฺทริยํ มนินฺทริยํ,

ทุกขํ ตสฺส น อุปฺปชฺชติ, ตสฺมา มํ ยํ ตานิ อินทฺริยานิ
สํวเรยฺยาม.

๑๐. โย ภควโต ปจฺจโตปํ อนุจฺจุตฺติ, รมํ ปน น จรติ,
โส พุทฺธํ น ปสฺสตี นาม.

๓. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. บุญ ค้ำ บาบ ค้ำ ย่อมไม่มี แก่พระอรหันต์ ท..

๒. พระผู้มีพระภาค เป็นผู้มั่งคั่ง แก่เรา ท..

๓. เรา ท. ควรบูชา ซึ่งพระผู้มีพระภาค ด้วยการปฏิบัติ
ซึ่งธรรม.

๔. ท่าน ย่อมประสพ ซึ่งบุญ ณ ที่ใด ท่าน จงไป ณ ที่นั้น.

๕. ผู้ใด เป็นผู้ใคร่ ในธรรม ผู้นั้น ย่อมเรียน ซึ่งธรรม.

๒
บทที่ ๓

นามนาม และ กริยาอาขยาต

Nouns & Verbs

นามนาม : Nouns

ภวนต = ผู้เจริญ เป็นปุงลึงค์ แจกอย่างนี้

วิภัติ	เอกจนะ	พหุจนะ
ป.	ภว	ภวนตา ภวนโต
ทุ.	ภวนตํ	ภวนเต ภวนโต
ต.	ภวตา โภตา	ภวนเตหิ ภวนเตภิ
จ.	ภวโต โภโต	ภวตํ ภวนตานํ
ปญ.	ภวตา โภตา	ภวนเตหิ ภวนเตภิ
ฉ.	ภวโต โภโต	ภวตํ ภวนตานํ
ส.	ภวนเต	ภวนเตสุ
อา.	โภ	ภวนตา ภวนโต โภนตา โphonโต

สตฺถุ = ผู้สอน, ศาสตรา เป็นปุงลึงค์ แจกอย่างนี้

วิภัติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป.	สตฺถา	สตฺถาโร
ท.	สตฺถาริ	สตฺถาโร
ค.	สตฺถารา สตฺถุณา	สตฺถาเรหิ สตฺถาเรภิ
จ.	สตฺถุ สตฺถุโน	สตฺถารานิ
บ.ญ.	สตฺถารา	สตฺถาเรหิ สตฺถาเรภิ
ณ.	สตฺถุ สตฺถุโน	สตฺถารานิ
ส.	สตฺถิริ	สตฺถาเรสุ
อา.	สตฺถา	สตฺถาโร

ยังมีศัพท์บางศัพท์ซึ่งแจกตามแบบ สตฺถุ นี้ คือ ขตฺตฺ = ผู้พูด,
วตฺตฺ = ผู้กล่าว, โสตฺ = ผู้ฟัง เป็นต้น

ข้อสังเกต คำที่แจกแบบ สตฺถุ นี้ โดยทั่วไปเป็นคำที่ลงท้าย
ด้วย “ตุ” (ตุ บัจฉย) อันเป็นคุณนามแต่ใช้อย่างนามนาม แต่
ต้องสังเกตให้ถนัด เพราะอาจจะพ้องกับนามนามที่แจกตามแบบ
ภควนฺตฺ (หน้า ๑๐) ซึ่งก็มี ตฺ ลงท้ายเช่นกัน ดังนั้นการสังเกต
ให้ถนัดนั้น จะสังเกตแต่เพียงที่ ตฺ ตัวท้ายตัวเดียวไม่ได้ ต้อง
สังเกตคำที่ติดตัวท้ายเข้ามาอีก กล่าวคือ คำใดที่ลงท้ายด้วย ตฺ แต่

ข้างหน้า ตุ เป็น วน หรือ มน เช่น คุณวนตุ หรือ อยาสมนตุ
 อย่างนี้ แจกตามแบบ ภควนตุ (ดู แบบแจก ภควนตุ หน้า ๑๐)
 นอกจากนี้ แจกอย่าง สตุ ดู ทงมีได้หมายถึงนามนามบางศัพท์
 ตุ อยู่ท้าย ซึ่งเป็นนามนามที่ไม่ใช่ประเภท กติปยศัพท์ เช่น สตุตุ =
 ศัตรุ แจกตามแบบ อ. ป.

อนึ่ง จะสังเกตอวชหนึ่งก็ได้ คือ ศัพท์ลงท้ายด้วย วนตุ
 หรือ มนตุ มักจะเป็นศัพท์ประเภทศัพท์ข้างหน้าเป็นนามนามเสมอ
 เช่น คุณ + วนตุ = คุณวนตุ เป็นต้น ก็แจกตามแบบ ภควนตุ
 ส่วนลงท้ายด้วย ตุ ที่แปลกจากนี้ และแจกตามแบบ สตุ ดู นน เป็น
 ศัพท์ประเภทศัพท์ข้างหน้าเป็น ธาตุ ศัพท์หลังเป็น ตุ (ปัจจัย)
 เช่น ทา + ตุ = ทาตุ = ผู้ให้, วท + ตุ = วตตุ = ผู้กล่าว เป็นต้น
 [ศัพท์ลงท้ายด้วย วนตุ, มนตุ เป็นศัพท์ที่เรียกทางไวยากรณ์ว่า
 “ตัทธิต” ลงท้ายด้วย ตุ เรียกว่า “นามกิตก์” ทั้ง ตัทธิต และ
 นามกิตก์ จักได้ศึกษากันอย่างละเอียดในกาลข้างหน้า]

สำเนียงอายตนิบาต ทุก ๆ วิภคิ พึงถ้อยอย่าง พุทธ ศัพท์
 (บาลี เล่ม ๑)

ตัวอย่างประโยค

ควิ โภ สตุโน วณิ สุนาหิ. : ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่าน
 จงฟัง ชงพระคำรัส ของพระศาสดา.

ชนมกาโม ภว โหติ. : ผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้เจริญ.

๒. กิริยาอาขยาตรูปภาวจาก

ตัวอย่าง :- ผลเน ปตฺยเต = อันผลไม้ย่อมตกไป

เทหิ มรฺยเต = อันเขา ท. ย่อมตาย

อนึ่ง นอกจากคำสำคัญ ๒ อย่าง ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในประโยคภาวจาก จะมีคำอื่น ๆ อีกบ้างก็ได้ สุดแต่ความมุ่งหมายที่จะพูด เช่น :-

สีสุเสหิ อาทิจฺจวเร ปาจิสาถํ น คมฺยเต. : อันนักเรียน
ท. ย่อมไม่ไป สู่วิทยาลัย ในวันอาทิตย์

△ △ △

- ศัพท์านุกรม -

อกุณฺธิ (ค.)	ไม่คดโกง	กิลฺยาปี (อ.)	แม่โคยแท
อจิรี (อ.)	ไม่นาน	กิมฺตฺถิ (อ.)	เพื่อประโยชน์
อตุณฺนิ (ค.)	มีประโยชน์, เป็นประโยชน์		อะไร
อนาคามี (อ.ป.)	พระอนาคามี	เกวลํ (อ.)	อย่างเดียว
อวสฺสย (อ.ป.)	ที่พึ่ง	จนฺท (อ.ป.)	พระจันทร์
อิธ (อ.)	ในที่, ที่นี้	ชีวิต (อนป.)	ชีวิต
อุชฺชาติก (ค.)	มีชาติตรง, ผู้ตรงไปตรงมา	ตปฺ (-๓) →	ตปฺป เตื่อตร้อน
		ติรฺจฺจาน (อ.ป.)	สัตว์ติรฺจฺจาน
		ติรฺจฺจานคต (อ.ป.)	สัตว์ติรฺจฺจาน

ตุริตตุริตี (อ.)	ถ้วน ๆ	ปาปก (ค.)	ลามก, ขั้ว
ทนฺธ (ค.)	โง่, เหลา	ปีย (ค.)	อันเป็นที่รัก
ทมถ (อ.ป.)	การฝึก, การ - ทรมาน	ปฺพุพ (ค.)	เบื่องตัน, ก่อน
เทวโลก (อ.ป.)	เทวโลก, โลก - สวรรค์	พฺรหมโลก (อ.ป.)	พรหมโลก
เทสนา (อา.อิต.)	การแสดง, เทศนา	ภฺวสน (อ.นป.)	เครื่องประดับ
ทณ (อ.นป., อ.ป.)	ท้องฟ้า	วต (อ.)	หน่อ
ปจฺวี (อ.อิต.)	แผ่นดิน	สกทาคามิ (อ.ป.)	สกทาคามิ
ปติ (อ.ป.)	ผัว	สมย (อ.ป.)	สมัย, คราว
ปน (อ.)	ถึงอย่างนั้น (เมื่ออยู่หลัง - กิลฺยาป)	สาธุ (อ.ป., ค.)	ความดี, ดี
ปริโยสาน (อ.นป., ค.)	ในเวลา - สุดลง, ที่สุด, สิ้นสุด	สฺมุปฺนิพนฺ (ค.)	ผู้ปฏิบัติชอบ
		สฺป (-๑)	กลับ, กลับนอน
		โสตาปนฺน (อ.ป.)	พระโสตาบัน
		หทย (อ.นป.)	หทัย, หัวใจ
		หน → วฐ (-๑)	ฆ่า

- แบบฝึกหัดที่ ๓ -

๑. จงประกอบนามนามในวงเล็บเป็นการต่าง ๆ ให้ความ

๑. อมฺหากิ (สตฺถุ) โลกสฺส นาโต โหติ.

๒. โย ชมฺมกาโม โหติ, โส (ภวนฺต) โหติ.

๓. (สตฺถุ) ชมฺโม ปุพฺเพ จ มชฺเฌ จ ปริโยสาน
จ กลฺยาณํ โหติ.

๔. (ภวนฺต) สพฺเพหิ ปาปเกหิ กมฺเมหิ ปญฺนิมนฺติ.

๕. (สตฺถุ) จ (สตฺถุ) สวกา จ มนุสฺसानํ
สํ อิจฺฉนฺติ.

๒. จงแต่งธาตุในวงเล็บให้เป็นกิริยา ภาววาจก

๑. เตนฺ ปฺริเสน กุสเลน (ภู)

๒. ชเนหิ กตฺเมน มคฺเคน อมฺกํ นครํ (กม)

๓. ภิกฺขุหิ กิมนฺตํ วเน (จร)

๔. ภวตา ปุตฺเตสฺส น (สฺจ → โสจ)

๕. กุสึเตหิ มนุสฺเสหิ รตฺยํ (สฺป)

๓. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. จูพฺปนฺตโก น อิทาเนว (อิตานิ + เอว) ทนฺโห โหติ,
ปุพฺเพปิ ทนฺโหว : (เกวลฺลจฺจสฺส (เกวลํ + จ +

อสฺส) สตุถา อิทาเนว อวสฺสโย, ปุพฺเพ อวสฺสโย
เอว อโหสิ.

๒. โย กมฺมสฺส กาโล, ตสฺมี กาเล มนุสฺเสหิ น สุปฺเปเต,
เต อตฺตโน อตฺตโน กมฺมานิ กรโณติ.

๓. อมฺหากํ สตุถา อีธ อากขุจตุ. มยฺหิ อสฺมา สตุถารา
ธมฺมํ สฺนุสฺสํ, สตุถุ ปน ธมฺโม กลฺยาณเจว อตฺถิโก
จ โหติ.

๔. นกฺขสฺส ภูสฺนํ จนฺโท นาริณํ ภูสฺนํ ปติ
ปรพฺพยา ภูสฺนํ ราชา วิชฺชา สพฺพสฺส ภูสฺนํ.

๕. เอกสฺมี สมเย สตุถา ชนानํ ธมฺมํ เทเสสิ, ตสฺส
สตุถโน เทสนาย ปริโยसानะ พหุ ชนา โสตาปนฺนา
จ สกทาคามิโน จ อนาคามิโน จ อรหฺนโตะ จ อเสสุ.

๖. จิตฺตสฺส ทมโธ สาธุ, ตสฺมา ตมฺเห อตฺตโน จิตฺตํ
ทเมยฺยาถ, โย อตฺตโน จิตฺตํ น ทมยฺติ, โส ตปฺปติ.

๗. มนุสฺโส เจว ตีรจฺฉาโน จ สตุถา โหณฺติ วโร หิ มนุสฺโส,
น ตีรจฺฉานกโต กิณฺจาปี ตีรจฺฉาโน น วโร โหติ,
โส ปน อชฺชาตฺติโก โหติ อญฺญโล, มนุสฺโส ปน อญฺญ
หทฺเธน จินฺเตติ อญฺญํ มุขเณ กเถติ.

๘. อจิรํ วตฺถํ (วต + อยฺ) กาโย ปจฺฉิ อธิเสสฺสติ,
ตฺวิตฺตฺวิตฺติ สํสํสํ ปุณฺณานิ กรโณตุ ชนา.

๘. สตุถา เทวานญเจว (เทวานํ + จ + เอว) มนุสฺसानญ-
จ (มนุสฺसानํ + จ) ปิโย โหติ, เต เทวสิกํ ตํ สตุถาริ
อนฺสรนฺติ.

๑๐. พุทฺธสฺส รมโม เสฏฺโฐ โหติ, สพฺเพ ชนา ตํ รมมํ
จเรยฺยํ, โย รมมํ จรติ, โส ภวํ โหติ.

๔. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

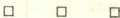
๑. ผู้ใด ย่อมฆ่า ซึ่งสัตว์ดิรัจฉาน ผู้นั้น เป็นผู้ลามก.

๒. ผู้ใด ย่อมฆ่า ซึ่งมนุษย์ ผู้นั้น เป็นผู้ลามกกว่า.

๓. ชีวิต ของ มนุษย์ น้อย.

๔. มนุษย์ ท. ย่อมอยู่ในมนุษยโลก, เทวดา ท. ย่อมดำรงอยู่
ในโลกสวรรค์, พรหม ท. ย่อมดำรงอยู่ในพรหมโลก.

๕. อณิกนุ ท. ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติชอบ.

นามนาม : Nouns

ปิตุ = พ่อ, บิดา เป็นปุงลึงค์ แจกอย่างนี้ :-

วิภัติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป.	ปิตา	ปิตโร
ท.	ปิตริ	ปิตโร
ต.	ปิตรา ปิตุนา	ปิตเรหิ ปิตเรภิ ปิตูหิ ปิตูภิ
จ.	ปิตุ ปิตุโน	ปิตรานํ ปิตูนํ
ปัญ.	ปิตรา	ปิตเรหิ ปิตเรภิ ปิตูภิ ปิตูภิ
ณ.	ปิตุ ปิตุโน	ปิตรานํ ปิตูนํ
ส.	ปิตริ	ปิตเรสุ ปิตูสุ
อา.	ปิตา	ปิตโร

ภาค = พี่ชาย, น้องชาย, ชามาค = ลูกเขย แจกอย่าง ปิตุ นี้

ศัพท์ว่า ปิตุ นี้ เฉพาะที่เป็นอาลปนวิภัติโดยทั่วไปมักใช้
 ตาต (พ่อ) แทน เอกวจนะได้รูปเป็น ตาต พหุวจนะ ได้รูปเป็น

ตาตา บุตรชายหญิงใช้เรียกบิดา หรือบิดามารดาใช้เรียกบุตรชาย
ก็ได้ และแม่ผู้ใหญ่เรียกชายที่มีอายุต่ำกว่าก็ได้ เช่น

บิดา เต ตาด อิมสมิ เกเห วสติ: ตูกรท้อ (ลูกชาย)
บิดาของท่าน ย่อมอยู่ในเรือน นี้.

เป็นคำพูดที่มารดาพูดกับบุตรชายของตน.

มาตุ = แม่, มารดา เป็นอิติถิลิงค์ แจกอย่างนี้^๕

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป.	มาตา	มาตโร
ทุ.	มาตริ	มาตโร
ต.	มาตรา มาตุยา	มาตราหิ มาตราภิ มาตฺหิ มาตฺภิ
จ.	มาตุ มาตุยา	มาตฺรานํ มาตฺนํ
บัญญัติ.	มาตรา	มาตราหิ มาตราภิ มาตฺหิ มาตฺภิ
ณ.	มาตุ มาตุยา	มาตฺรานํ มาตฺหิ
ส.	มาตริ	มาตฺราสุ มาตฺสุ
อา.	มาตา	มาตโร

ริตุ = ริตา แจกอย่าง มาตุ นี้^๕

ศัพท์ว่า มาตุ^๕ น เฉพาะที่เป็นอาลปนวิภคติ โดยทั่วไปมัก
ใช้ อมฺม (แม่) แทน เอกวจนะได้รูปเป็น อมฺม พหูวจนะได้รูป
เป็น อมฺมา บุตรชายหญิงใช้เรียกมารดาหรือบิดามารดาใช้เรียกบุตร
หญิงก็ได้ และแม่ผู้ใหญ่เรียกหญิงที่มียุคต่ำกว่าก็ได้ เช่น

त्वํ อมฺม ทว มาตุยา อิมํ วตฺถํ เทहि: दुग्धम् (ลูกสาว)
ท่าน จงให้ ชั่งผ้า^๕ น แก่มารดา ของท่าน
เป็นคำพูดที่บิดาพูดกับบุตรสาวของตน

กิริยาอาชยาค : Verbs

- เหตุกัตตุวาจ : Causative -

ประโยค เหตุกัตตุวาจ ได้แก่ประโยคที่มีประธานในประโยค
“เป็นผู้ใช้” ประกอบด้วยปฐมวิภคติ

ส่วนประกอบของกิริยาอาชยาค เหตุกัตตุวาจ

๑. ชาติ^๕ทั้ง ๘ หมวดทั้งที่เป็นสกรรมชาติ (Transitive) และ
อกรรมชาติ (Intransitive)

๒. บัณฑิต^๕ ๔ ตัว ตัวใดตัวหนึ่ง คือ เณ ฌย ฌาเป ฌาปย
(ลบ ฌ ทุกตัว)

๓. วิภัติอาชยาต ตามกาล (หรือมาลา) ที่ประสงค์
 ดังนั้นจึงได้รูปตามผังดังนี้

๑. ธาตุ + ๒. บัจฉิตตามข้อ ๒ + ๓. วิภัติ = กิริยาอาชยาตเหตุกัตตุวาก

ตัวอย่าง สิกข (-๑) + ณาเป + ตี = สิกขาเปติ : ย่อม
 ให้ศึกษา

หมายเหตุ :- บัจฉิตที่เนื่องด้วย ณ ทั้ง ๔ ตัวนี้ ต้องลบ ณ
 หมด แล้วที่มสระที่ตนธาตุบ้างแปลงบ้าง เช่น

จร + ณาเป + ตี = จราเปติ : ให้เที่ยวไปอยู่

อนึ่ง ธาตุบางตัวเมื่อเป็นเหตุกัตตุวากย่อมมีบัจฉิต ในกัตตุ
 วากซึ่งประจำหมวดนั้นๆ ติดมาด้วย เช่น

สิว = สัพพ + ณาเป + ตี = สัพพาเปติ : ย่อมให้เย็บ

ภุช = ภุช + ณ + ตี = ภุชเชติ : ให้บริโภคอยู่ เป็นต้น

เฉพาะธาตุหมวดที่ ๘ เป็นเหตุกัตตุวาก ไม่นิยมใช้ ณ,
 ฌย บัจฉิต เพราะย่อมจะมีรูปพ้องกับ กัตตุวาก ใช้เฉพาะ ณาเป,
 ณาปย เท่านั้น เช่น

จร + ณาเป + ตี = จโรราเปติ : ย่อมให้ลัก

ส่วนประกอบของประโยคเหตุกัตตุวาก

ประโยคเหตุกัตตุวาก มีบท (คำ) ที่สำคัญอยู่ ๓ ส่วนคือ

๑. “ผู้ให้” ประกอบด้วยปฐมาวักตติ เป็นประธานในประโยค
๒. “ผู้รับใช้” (การิต) ประกอบด้วยทติยาวิกตติบ้าง คติยาวิกตติบ้าง

๓. กิริยาอาขยาดเหตุกัตตวาจก

นอกจากคำ ๓ อย่างดังกล่าวมาแล้ว จะมีคำอื่นอีกก็ได้สุดแต่ความประสงค์จะพูด

ตัวอย่าง :-

ครุ สิสฺสํ สิขฺขาเปติ : ครุ ยังสฺมิยฺห์ ให้สีกษาอยู่
 มาตา ฐิตฺรํ อาหารํ ภุจฺญาเปติ : มารดา ยังธิดา ให้
 บริโภคอยู่ ซึ่งอาหาร
 สามโก สุเทน โอนํ ปาเจติ : นาย ยังพ่อครัว ให้หุงอยู่ ซึ่งข้าว

△ △ △

- ศัพท์านุกรม -

อภิชาติปุตฺต (อ.ป.)	อภิชาติบุตร,	จิรฺสฺส (อ.)	ต่อกาลนาน
บุตรผู้เกิดมามีคุณสมบัติดีกว่า		ติสรณ (อ.นป.)	สรณะสาม
ตระกูล, บุตรที่ยังกว่าตระกูล		ทายก (อ.ป.)	ทายก, ผู้ให้
อาภรณ (อ.นป.)	อาภรณ์, เครื่อง	ธานี (อ. อิต.)	เมือง, ธานี
	ประดับ	นิพฺพตฺตญฺฐาน (อ.นป.)	ที่ที่
อุโปสถทิวส (อ.ป., อ.นป.)			ตนเกิดแล้ว
	วันอุโบสถ	นิ + วตฺตฺ (-๑)	กลับ
จิร (อ.นป.)	นานนม	ปเทศ (อ.ป.)	ประเทศ, แดน, ที่

ปวิวารสมปทา (อา. อิต.)	นวิวาร	แก้การรักษา	
สมบัติ	รฏฐปาลี (อ.ป.)	รัฐบาล	
ภนุเต (อ.)	ข้าแต่ท่านผู้เจริญ	วิสั (อ.)	แผนกหนึ่ง, แยก
(พระผู้น้อยใช้กับ			กัน
พระผู้ใหญ่, หรือ		สท (อ.)	กับ, ด้วย
จรวาสใช้กับ		สั + อา + ทา (-๑)	ถึงพร้อม
พระ)		(เหตุ. สมาทเปติ: ให้ถือ	
โลกสมปทา (อา. อิต.)	โลก-		เอาพร้อม, ชักชวน)
สมบัติ		สั + ปท (-๓)	ถึงพร้อม
รทชน (อ.นป.)	การรักษา	สฤ → โสฤ (-๑)	งาม, โสภา,
รทชนตล (อ.ป.)	ประโยชน์		ไพโรจน์

- แบบฝึกหัดที่ ๔ -

๑. จงประกอบนามนามในวงเล็บเป็นการกต่าง ๆ ให้ได้ความ

๑. ปุตตา... (ปุตฺ) ปิยา โหนติ.

๒. อหิ อิมสมิ นคเร... (มาตุ) สทฺธิ วสามิ.

๓. โย ปุตฺโต... (ปุตฺ) เจว... (มาตุ) จ เสยฺโย โหติ โส
อภิชาติปุตฺโต โหติ.

๔. มม... (ภาตุ) ธาณิย์ สิปโป สิกขติ จิรสฺเสว (จิรสฺส+เอว)

โส อิมิ เคหิ น นินฺตติ.

๕. มม เทว... (ขามาตุ) สพฺเพสุ กิจฺเจสุ ทุกขา โหนติ,

เต มม ทวินัน... (ธิตฺ) ปิยา โหนติ.

๒. จงแต่งธาตุในวงเล็บให้เป็นกริยาเหตุกัตตุวาจก ด้วยวิภัตติอาขยาต
ที่เหมาะสม (ตามกาลที่เหมาะสม)

๑. มาตา จ ปิตา จ อตฺตโน ปุตฺเต เจว ธิตโร จ สิปโป
...(สิกข)

๒. สามิโก สุเทน โอทนํ... (ปจ)

๓. ครุ อมฺहे ปาฐสาธายํ กิจฺจานิ... (กร)

๔. ภริยา เม ปุตฺตํ จีรํ... (ปา→ปิว)

๕. ทายโก ชเน ปณฺจปณฺดาสาย ภิกฺขุณิ ทานํ... (ทา)

๓- จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. ปิตา จ มาตา จ ปุตฺตานญฺเจว (ปุตฺตานํ + จ + เอว)

ธิตฺรานญฺจ (ธิตฺรานํ + จ) ปิยา โหนติ.

๒. มาตา ธิตฺริ อติถินิ โอทนํ ปาจาเปติ.

๓. ชนา อุโปสถทิวเสสุ อญฺช สีสานิ รุกฺขนฺติ.
๔. อมฺม อหิ เสว อุโปสถทิวเส อญฺช สีสานิ รุกฺขิสฺสามิ.
๕. คาค มาตา มม ภาตริ เขตฺตานิ กาสาเปติ, สา ปณ มํ เคเห วาเสติ.
๖. ฐฺฐปาถิ อตฺตโน ปเทเส ชนํ กมฺมานิ สมฺปาเทติ.
๗. เอโก ภิกฺขุ อุปาสเก จ อุปาสิกาโย จ ภควโต ฐมฺมํ สฺยุณาเปติ.
๘. มยฺ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รุกฺขนฺตฺถาย ทิสฺรณฺเน สห ปณฺจ สีสานิ ยาจาม.
๙. สีสํ สพฺเพสํ ชนํ วริ อารณํ โหติ, โย สีสฺวา โหติ, โส โสภติ.
๑๐. เอกจฺโจ อตฺตนา ว ทานํ เทติ ปริ น สมฺมาทเปติ, โส นิพฺพตฺตญฺจฺจนเ โภคสมฺปทํ ลกฺติ โน ปริวารสมฺปทํ ; เอกจฺโจ ปริ สมฺมาทเปติ อตฺตนา น เทติ, โส นิพฺพตฺตญฺจฺจนเ ปริวารสมฺปทํ ลกฺติ โน โภคสมฺปทํ ; เอกจฺโจ อตฺตนาปํ น เทติ ปรมฺปิ (ปริ + ปิ) น สมฺมาทเปติ, โส นิพฺพตฺตญฺจฺจนเเนว (น + เว) โภคสมฺปทํ ลกฺติ โน ปริวารสมฺปทํ ; เอกจฺโจ อตฺตนาเวเทติ ปรมฺจ (ปริ + จ) สมฺมาทเปติ, โส นิพฺพตฺตญฺจฺจนเ โภคสมฺปทมฺปิ ลกฺติ ปริวารสมฺปทมฺปิ.

๔. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. อาจารย์ ยังศิษย์ ให้เรียนอยู่ ซึ่งภาษาบาลี

๒. คุณพ่อ (ลูก) ท่าน จงอย่าเป็นผู้เกียจคร้าน

๓. โจร ได้ลักแล้ว ซึ่งทรัพย์ ของมารดา ของท่านหรือ ?

๔. ลูกเขย ของข้าพเจ้า อยู่ ในเมือง, ข้าพเจ้า อยู่
บ้านนอก

๕. บิดา ด้วย มารดา ด้วย (บิดาและมารดา) ยังข้าพเจ้า
ให้ประพฤติ ซึ่งธรรม.

นามนาม : Nouns

กมฺม = กรรม เป็นนปฺงสกลิงค์ แจกอย่างนี้ :-

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป.	กมฺมํ	กมฺมานิ
ท.	กมฺมํ	กมฺมานิ
ต.	กมฺมุนา	กมฺเมหิ กมฺเมภิ
จ.	กมฺมุนो	กมฺมานํ
ปัญ.	กมฺมุนา	กมฺเมหิ กมฺเมภิ
ฉ.	กมฺมุนो	กมฺมานํ
ส.	กมฺมนิ	กมฺเมสุ
อา	กมฺม	กมฺมานิ

หมายเหตุ :- กมฺม นี้จะแจกตามแบบ อ.นป. (ผล) ทั้งหมดก็ได้

โค = โค (ไม่นิยมว่า ผู้. เมีย.) แจกอย่าง^๕:-

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป.	โค	คาโว
ท.	กาวิ กาวิ	คาโว
ค.	คาเวน	โคหิ โคภิ คาเวหิ คาเวภิ
จ.	คาวสุส	คูนัน คาวานัน
บ.ญ.	คาวสุมา คาวมฺหา คาวา	โคหิ โคภิ คาเวหิ คาเวภิ
ณ.	คาวสุส	คูนัน คาวานัน
ส.	คาวสุมี คาวมฺหิ คาว	โคสุ คาเวสุ
อา	คาว	คาโว

หมายเหตุ โค ศัพท์นี้เป็นคำสามัญไม่นิยมว่าผู้และเมียแต่ถ้าประสงค์ให้เป็นปงลิงค์ เป็น “โคณ” แล้วแจกตามแบบ อ.ป. (พุทฺธ) ประสงค์ให้เป็นอดีตลิงค์ เป็น “กาวิ” แล้วแจกตามแบบ อ. อิต. (นารี)

ตัวอย่างประโยค

ปุกฺคโค อตฺตโน กมฺมโน วิปากํ อนุโกติ: นุกฺคล ย่อม
เสวย ซึ่งผลแห่งกรรม ของตน.

ปณฺจ คาโว เม อตฺติ: เทว โคณา, ติสฺโส คาวโย: โค
ท. ๕ มีอยู่ แก่ข้าพเจ้า, ๒ ตัว เป็นโคผู้, ๓ ตัว เป็นโคเมีย.

กิริยาอาขยาต : Verbs

- เหตุกัมมวาท : Causal Passive -

ประโยคเหตุกัมมวาทได้แก่ประโยคที่มีประธานในประโยค
“ เป็นสิ่งที่ถูกผู้ถูกใช้ทำ ”

ส่วนประกอบของกิริยาอาขยาต เหตุกัมมวาท

๑. ราชตุ^๕ทั้ง ๘ หมวดที่เป็นสกรรมราชตุ (Transitive)
๒. บั^๕จย^๕ประจำหมวดในกัตตุวาท กับ ฌาเป^๕ บั^๕จย^๕ และ ย^๕
บั^๕จย^๕ พร้อมทั้ง อ^๕ อาคม^๕ หน้า ย^๕ ด้วย.
๓. วิภัติ^๕อาขยาต มักใช้ฝ่ายอัตตโนบท ตามกาล (หรือมาลา)
ที่ประสงค์.

ดังนั้นจึงได้รูปดังนี้ :-

๑. ราชตุ+๒.บั ^๕ จย ^๕ กัตตุ.+ฌาเป + - ย + ๓. วิภัติ=กิริยาเหตุกัมมวาท
--

ตัวอย่าง :-

สิกข^๕ (-๑) + อ + ฌาเป + - ย + เต = สิกขา^๕บิ^๕เต :
ให้ศึกษาอยู่.

หมายเหตุ :- ให้ยึดหลักการปฏิบัติเหมือนกับประกอบ ฌาเป
บั^๕จย^๕ในเหตุกัตตุวาท.

ส่วนประกอบของประโยคเหตุกัมมวาท

ประโยคเหตุกัมมวาทกัมมัท (คำ) ที่สำคัญอยู่ ๔ ส่วนคือ:

๑. “สิ่งที่ถูกผู้หนึ่งใช้ให้อีกผู้หนึ่งทำ” ประกอบด้วยปฐมวาทิตติ^๗เป็นประธานในประโยค:

๒. “ผู้ใช้” (อนภิหิตกัตตา) ประกอบด้วยยติยวาทิตติ และต้องใช้คำเชื่อมว่า “อัน...”

๓. “ผู้รับใช้” (การัต) ประกอบด้วยยติยวาทิตติบ้าง ยติยวาทิตติบ้าง

๔. กิริยาอาชยาต เหตุกัมมวาท
นอกจากคำ ๔ อย่างดังกล่าวนี้แล้ว จะมีคำอื่นอีกก็ได้สุดแต่เราประสงค์
จะพูด

ตัวอย่าง:-

อาหาโร มาตรา ปุตุคัม ภุชชานีสเต: อาหาร อัมมารดา
ยังบุตร ให้อริโคคอยู่.

สามิเกน สุเทน โอทโน ปาจาณีสเต: ข้าว อัมมายน
ยังพ่อครัว ให้อูอยู่.

กุสเลน กรุณา สีสสิ สุนทริ สิปโป ลิกขานีสเต: ศิลป
อันดี อัมมครุ ผู้ฉลาด ยังศิษย์ ให้อ่านอยู่.

- ศัพท์านุกรม -

อายุ (อ. นป.)	อายุ	ปานิ (อ.ป.)	ผ่านมือ
เอว (อ.)	ฉันทัน, ประการัน	ปานิ (อ.ป.)	สัตว์มีชีวิต,
กมุ (อ. นป.)	กรรม, การกระทำ		สัตว์มีลมปราณ
คหุจ (อ.ป.)	คฤหัสถ์	ปัส→เปส (-ส)	ส่งไป
โค (สามัญ.)	วัว, โค	ภกข (-๑)	กิน, บริโภค
โคจร (อ.ป.)	ที่โคจร, ที่ที่ควรไป,	มจจุ (อ.ป.)	ความตาย, มฤตยู,
	ที่ที่เหมาะสม,		มัจจุราช,
โคปาล (อ.ป.)	นายโคบาล,	ยดา (อ.)	ฉันทโค, ประการโค
	คนเลี้ยงโค	โลก (อ.ป.)	โลก, ชาวโลก
ชรา (อา. อิต.)	ความแก่, ชรา	วณ (อ.ป.)	ผล
ดิณ (อ. นป.)	หญ้า	วตุ→วตุต (-๑)	เป็นไป
ทณท (อ.ป.)	ท่อนไม้, อาชญา	วิส (อ. นป.)	ยาพิษ
นาม (อ.)	ธรรมดาว่า, ชื่อว่า	หิต (อ. นป.)	ประโยชน์ ^๕ เกอกุล
ป + อข (-๑)	ก่อน		

- แบบฝึกหัดที่ ๕ -

๑. จงประกอบนามนามในวงเล็บให้เป็นการต่างๆ ให้ได้ความ

๑. (กมฺม) วตฺตติ โลโก.

๒. เทว..... (โคณ) เม อตฺถิ.

๓. (คาวี) อมฺหากํ จิรํ เทนฺติ.

๔. ปุคฺคโล อตฺตโน ปุณฺณสฺส วา ปาปสฺส วา..... (กมฺม)
วิปากํ อนุโกติ.

๕. เสฏฺฐิโน ฐิตา กลฺยาณสฺส (กมฺม) วิปาเกน
สํคตํ อคมิ.

๒. จงแต่งธาตุในวงเล็บให้เป็นกริยาเหตุกัมมวาจก ด้วยวิภัติ
อาชยาคที่เหมาะสม

๑. มาตรา ฐิตํ โอทโน..... (ปจ)

๒. มม ปิตรา เม ภატํ กลฺยาณํ กมฺมํ (กร)

๓. สาวเกณ อฺปาสเก จ อฺปาสิกาโย จ พุทฺธสฺส
ธมฺโม..... (ส→สาว)

๔. คินานิ เตน ปุริเสน โคณเ จ คาวิโย จ..... (ภกข)

๕. เอเกณ ภิกฺขุณา ชเนหิ กลฺยาโณ ธมฺโม..... (จร)

๓. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. เทว โคณา เม อตุลิต เทหิ เขตติ กสามิ.

๒. ยดา ทณฺฑเนน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจรั

เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายํ ปาเชนติ ปาณินิ.

๓. ยสฺส เจ ปาณิมฺหิ วโณ นาสฺส (น+อสุส) โส ปาณินา
วิสํ เหเรย.

๔. เขตฺตานิ สามิเกน จตุหิ ทาเสหิ อญฺจุหิ โคณฺเหหิ
กสามิยนฺเต.

๕. อกฺขรานิ สหสฺसानิ ครุณา สิสฺสํ ลีชาปิยนฺเต.

๖. สตุฏฺฐา สาวเก ชนปฺเทสุ พหุณํ ชนานิ อตุฏฺฐาย หิตาย
สุขาย เปเสสิ.

๗. หิโยโย ปาฐสาธํ น อคมิมฺหา มยมฺปน (มย+ปน)
ปีตฺรา สุทฺธิ วิหาริ อคมิมฺหา.

๘. มาตรา มํ ฆมฺโม สาวียเต.

๙. โก เสยฺโย โหติ ภิกฺขุ วา คหฺนุจิ วา.

๑๐. ชโน หิ นาม อตุตฺตโน กมฺมโน วเสน ทุกฺคตํ วา สุกฺคํ
วา จจฺจติ; โย ปาปํ กมฺมํ กโรติ, โส ทุกฺคตํ จจฺจติ
น สุกฺคํ; โย ปน กลฺยาณํ กมฺมํ กโรติ, โส สุกฺคํ
จจฺจติ น ทุกฺคตํ.

๔. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. บุคคล ย่อมไป สู่สุคติ เพราะกรรมชั่ว ของตน

๒. น้ำ อันมารดา ของข้าพเจ้า ยังข้าพเจ้า ให้ดื่มอยู่

๓. วัว ๓ ตัว มีอยู่ แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้า ย่อมไถ ช้างนา ท.

ด้วยวัว ท. เหล่านั้น ทุกวัน ๆ

๔. ตูกรพ่อ (ลูก) เจ้า จงทำ ช่งกรรมดี ไม่นานหนอ กาย
นี้ จักดับม ช่งแผ่นดิน

๕. ก็ ถ้า ท่าน พึงกระทำ ช่งกรรมดี ไชริ ท่าน ย่อมไป
สู่สุคติ

นามนาม และ กริยาอาชยาต บทก ๖

Nouns & Verbs

นามนาม : Nouns

มีนามนามจำพวกหนึ่งซึ่งอยู่ไม่มากศัพท์นัก มีชื่อเรียกว่า “มโนคณะ” คือ กลุ่มหรือหมู่แห่ง มน ศัพท์ นามนามจำพวกนี้ “มน” ศัพท์ (ใจ) เป็นต้น ซึ่งจัดเป็นจำพวก “กติปย” ศัพท์ด้วย นามนามดังกล่าวนี้ ได้แก่

มน	ใจ	เดช	เดช
อย	เหล็ก	ปย	น่านม
อร	อก	ยส	ยส
เจต	ใจ	วจ	วาจา
ตป	ความร้อน	วย	วัย
ตม	มืด	สิร	หวั

นามนามจำพวก มโนคณะ ทั้งหมดนี้มีวิธีแจกอย่างไร จะได้
แจก มน = ใจ เป็นตัวอย่าง

มน = ใจ เป็นปุงลึงค์ และนปุงสกลึงค์ มีวิธแจกเหมือน
 อ.ป. (พุทฺธ) และ อ. นป. (ผล) แต่มิแปลกอยู่บ้าง ซึ่งจะได้แจก
 ให้ดูเฉพาะรูปที่แปลกดังต่อไปนี้

วิภัตติ	เอก.	
	ปุงลึงค์	นปุงสกลึงค์
ป.	มโน	มนั
ท.	มนั มโน	มนั
ต.	มนสา	
จ.	มนโส	
ป.ญ.	มนสา	
ฉ.	มนโส	
ส.	มนสิ	

นามนามศัพท์อื่นนอกจาก มน = ใจ เป็นปุงลึงค์อย่างเดียว
 แจกอย่าง “มน” ที่เป็นปุงลึงค์ (ส่วน พหูวนะนั้นเหมือน อ.ป.
 และ อ. นป.)

อนึ่ง นามนามจำพวกมโนคณะนี้ เมื่อผสม (สมาส) กับคำ
 อื่นโดยมโนคณะอยู่หน้า ให้เอาสระที่สุดของ มโนคณะ เป็น “โอ”
 เช่น เตช + ธาตุ = เตโธธาตุ (ธาตุไฟ) เป็นต้น

ตัวอย่างประโยค :-

คุณ มหาชน ท่าน มน (มโน) การาเปหิ :

ท่าน จงยังมหาชนให้กระทำ ซึ่งใจ ในทาน.

อหิ อุตตโน มนสา พุทธสส ธมมึ สลลกุเขมิ :

ข้าฯ ย่อมกำหนด ซึ่งพระธรรม ของพระพุทธเจ้า ด้วยใจ
ของตน.

△ △ △

กริยาอาขยาต : Verbs

อาย, อีย บัจจย

กริยาอาขยาตที่ผ่านมาแล้วทุกๆ บทที่กล่าวถึง ย่อมสำเร็จด้วย
ธาตุ + บัจจย + วิกัตติ เป็นส่วนใหญ่ แต่นอกจากธาตุเป็นต้นแล้ว
เมื่อนามศัพท์ประกอบให้เป็นรูปกริยาศัพท์ได้ โดยใช้กับ อาย, อีย
บัจจย. ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า กริยาศัพท์นอกจากจะสำเร็จจาก
ส่วนประกอบมี “ธาตุ” เป็นต้นแล้ว ยังสำเร็จจากส่วนประกอบที่
เป็นนามศัพท์ได้ด้วย ดังต่อไปนี้

๑. นามนาม, กริยานามหรือกุดนาม + ๒. อาย หรือ อีย + ๓. วิกัตติ = กริยา

ก. อาย, อีย ประกอบกับนามนามมีคำแปลว่า “ประพฤติ...
เพียงครั้ง...”

ข. อาย, อีย ประกอบกับคุณนามหรือกิจยานาม มีคำแปลว่า
 “ประพฤติ...”

ดูตัวอย่างการประกอบและคำแปลต่อไปนี้

ปพฺพตฺ (ภูเข - นามนาม) + อาย + ติ = ปพฺพตฺายติ
 : ย่อมประพฤติให้เป็นเพียงดังภูเขา (กัตตุวาทก)

ปฺตุตฺ (บุตร - นามนาม) + อีย + ติ = ปฺตุตฺติยติ
 : ย่อมประพฤติให้เป็นเพียงดังบุตร (กัตตุวาทก)

จิร (ช้า - คุณนาม) + อาย + ติ = จิรยติ
 : ประพฤติช้าอยู่ (กัตตุวาทก)

ทฺกฺช (ทุกซ์ - กิริยานาม) + อีย + ติ = ทฺกฺชียติ
 : ย่อมประพฤติเป็นทุกซ์ (กัตตุวาทก)

△ △ △

- ศัพท์านุกรม -

อนาวิล (ค.)	ไม่ขุ่นมัว	อริยปุเปเวทิต (ค.)	อันพระอริยเจ้า
อปัสฺสณ (ค.)	ไม่ส่อเสียด		ประกาศแล้ว
อปฺปมตฺต (ค.)	ผู้ไม่ประมาท - แล้ว	อฺภูจฺฉานวนตฺ (ค.)	ผู้มีความเพียร, ผู้มีความหมั่น
อภิ + วาฑฺฒ (-๑) เจริญ		กิตฺตสทฺท (อ.ป.)	เสียงเพลงขับ
อภิวาทนสํ (ค.)	ผู้มีปกติอภิวาท	ฆาน (อ.นป.)	จมูก

ชีวหา (อา.อิต.)	ลัน	วณณ (อ.ป.)	วรรณ, ผิวพรรณ
ธมมชวี (ค.)	ผู้มีความเป็น - อยู่โดยธรรม	วิปัสสนน (ค.)	ผ่องใส
ธมมปัติ (อ.ป.)	ผู้ปฏิบัติในธรรม, ผู้ดีมีธรรม	วุฑฒาปจายี (ค.)	ผู้มีปกติประพฤดิ อ่อนน้อมต่อ - ผู้ใหญ่
นิจจิ (อ.)	เป็นนิจ	สัวร (อ.ป.)	ความสังวร, ความสำรวม
นิสมมการี (ค.)	ผู้มีปกติใคร่ - ครวญก่อนแล้ว - จึงทำ	สณฺณต (ค.)	ผู้สำรวมแล้ว
ปัสสุน (ค.)	ส่อเสียด	สณฺห (ค.)	อ่อนหวาน
ผรุส (ค.)	หยาบ	สมุผลปฺปลาป (อ.ป.)	การพูดเพ้อ - เจ้อ
พล (อ.นป.)	กำลัง	สาธุ (ค.)	ดี
มนตภาสา (อา.อิต.)	คำพอประ - มาณ	สัลวิปตฺติ (อ.อิต.)	สัลวิบัติ, เสีย - ศีล, ศีลขาด
รม (-๑)	ผลิตเพลิน, ยินดี	สุขิ (อ.)	สุข, สบาย
ลกฺข (-๑)	กำหนด	สุจิกมฺม (ค.)	มีกรรมหรือการ - งานอันสะอาด
โลม (อ.ป., อ.นป.)	ขนตามตัว	โสต (อ.นป.)	หู

- แบบฝึกหัดที่ ๖ -

๑. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. จตุตาริมานิ (จตุตาริ + อิมานิ) ภิกขเว วจีหุจจริทานิ
กตมานิ จตุตาริ มุสาวาทो ปีสุณา วาจา ผรุสา วาจา
สมุผลปฺปลาโป อิมานิ โข ภิกขเว จตุตาริ วจีหุจจริทานิ.
(อง. จตุกก. ๒๑/๓๑๓)

๒. จตุตาริมานิ (จตุตาริ + อิมานิ) ภิกขเว วจีสุจจริทานิ
กตมานิ จตุตาริ สจจวจา อปีสุณา วาจา สนฺหา วาจา
มนฺตาภาสา (มนฺตาวาจา) อิมานิ โข ภิกขเว จตุตาริ
วจีสุจจริทานิ.
(อง. จตุกก. ๒๑/๓๑๓)

๓. อิทาเนวโก (อิทานิ + เอว + เอโก) คีตสทุโท มยา
สุยิตฺถ, โส จ โข อิตฺถิยา, สามเณโรปิ จิรายติ, โส
สัลวิปตฺติ อปชฺชิสฺส.

๔. จกฺขุณา สํวโร สาธุ
ขมานน สํวโร สาธุ
กาเยน สํวโร สาธุ
มนสา สํวโร สาธุ

สาธุ โสเตน สํวโร
สาธุ ขิวิหาย สํวโร
สาธุ วาจาเย สํวโร
สาธุ สัพพตฺถ สํวโร.

(ข.ธ. ๒๕/๖๔)

๕. ฐมฺมปํติ สุขํ เสติ
อริยปฺปเวทิตฺเต ฐมฺเม

วิปฺปสนฺเนน เจตฺสา
สทา รมติ ปณฺหิตฺโต.

(ข.ธ. ๒๕/๒๕)

นามนาม และ กิริยาอาชยาศ

๖. อภิวัตนสัสส นิจจ วุฑฒาปจายโน
จตุตทาโร ฐมมา วฑฒนติ อายุ วณโณ สุขํ พลํ.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๕)

๗. อฏฺฐจानวโต สติมโต
สจฺจิมมสฺส นิสมฺมการิโน
สณฺณตสฺส จ ฐมฺมชฺวีโน
อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิตฺตติ (ยโส + อภิวัตตติ).

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๘)

๘. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. เด็ก ข้อมค้ม ชั่งนานม จากมารดา
๒. โลก เป็นโลกมืด ด้วยอวิชา
๓. ฤๅ ประสพอยู่ ชั่งความสุข ด้วยเดช แห่งศีล
๔. ขน ท. มีอยู่ ที่อก ของโจร ผู้ชั่วช้า นั้น
๕. ข้าพเจ้า ประพฤติอยู่ ชั่งธรรม ด้วยใจ อันไม่ขุ่นมัว

□ □ □

อนัต, มาน บัณฑิต : The Present Participle

นอกจากกริยาอาชยาศที่ได้อีกศึกษาผ่านมาแล้ว ยังมีกริยาอีกประเภทหนึ่งซึ่งเรียกว่า “กริยาวิเศษณ์” อันประกอบด้วยบัณฑิตหลายตัว ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะ อนัต, มาน บัณฑิตก่อน บัณฑิตทั้งสองนี้ใช้ประกอบกับธาตุสำเร็จรูปเป็น กริยาในระหว่าง (กริยาช่วย) หรือคุณนาม (คุณศัพท์) เป็นบัณฑิตนกาล ซึ่งเทียบกับภาษาอังกฤษได้แก่ The Present Participle ที่ทำหน้าที่เป็นคุณศัพท์ มีคำแปลว่า “...อยู่” “เมื่อ...”

ก. อนัต บัณฑิต ใช้ประกอบได้ ๒ รูปคือ กัตตุจาก ๑ เหตุกัตตุจาก ๑ มีหลักเกณฑ์ดังนี้ :-

(๑.) อนัต บัณฑิต ที่เป็นกัตตุจาก (คือ เป็นกริยาในระหว่าง หรือเป็นคุณนามของนามนาม หรือสรรพนามที่เป็นผู้ทำเอง) ต้องนำเอาบัณฑิตประจำหมวดธาตุ ที่ใช้ในรูปกัตตุจากกริยาอาชยาศมาประกอบก่อนแล้วจึงประกอบ อนัต บัณฑิต ธาตุที่ใช้ได้ใช้ได้ทุกตัว ไม่ว่าจะเป็นสกรรมธาตุหรือ อกรรมธาตุ

คู่มือการประกอบดังนี้ :-

๑. ชาติ + ๒. บั๊จยัประจำหมวดชาติ + ๓. อนต = กิริยาภิตกักัตตุวาก

ตัวอย่าง :-

กถ (-๑) + เอ + อนต = กเถนต (กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว)

สฺ (-๔) + ณ + อนต = สฺณนต (ฟังอยู่, เมื่อฟัง)

กร (-๓) + โอ + อนต = กโรนต (ทำอยู่, เมื่อทำ)

(๒.) อนต บั๊จยั ที่เป็นเหตุกัตตุวาก (คือเป็นกิริยา
ในระหว่าง หรือเป็นคุณนามของนามนาม หรือสรรพนามที่เป็นผู้ใช้)
ต้องนำเอาบั๊จยัเหตุกัตตุวากในอาขยาตซึ่งเรียกว่า เหตุบั๊จยั
มี เณ ณย ณาเป ณापย ตัวใดตัวหนึ่งมาประกอบหลัง
ชาติที่เป็น สกรรมชาติ หรือ อกรรมชาติ ก่อน แล้วจึงประกอบ
อนต ดังต่อไปนี้ :-

๑. ชาติ + ๒. เหตุบั๊จยั + ๓. อนต = กิริยาภิตกเหตุกัตตุวาก

ตัวอย่าง :-

มร + เณ + อนต = มาเรนต (ให้ตายอยู่, เมื่อให้ตาย)

กร + เณ + อนต = กาเรนต (ให้ทำอยู่, เมื่อให้ทำ)

ศัพท์กริยาที่ประกอบ “อนุต” นั้นเมื่อเป็นกริยาในระหว่างหรือคุณนามของนามนาม หรือสรรพนาม (ก) ปุงลึงค์ แจกตาม อ.ป. (พุทฺธ) หรือ ภวนต ศัพท์ (ข) อิตถ์ลึงค์ให้ลง “อ” เป็น “อนุต” แล้ว แจกตามแบบ อ.อิต. (นารี) (ค) นปุงสกลึงค์ แจกตามแบบ อ.นป. (ผล) ตามวิภัติของนามนาม หรือสรรพนามที่ตนขยาย และเรียงไว้หน้าหรือหลังนามนามก็ได้ แต่มักเรียงหลังสรรพนาม

ที่บังคับความปฏิเสธให้ใช้ “อ” (ไม่) ข้างหน้าธาตุที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะ เช่น อสฺสณฺต ไม่ฟังอยู่ เป็นต้น. “อน” (ไม่) ข้างหน้าธาตุที่ขึ้นต้นด้วยสระ เช่น อนิจฺจนฺต เมื่อไม่ปราณา (อน+อิจฺจนฺต) เป็นต้น

ตัวอย่างประโยค :-

ภควา ฐมฺมิ เทเสฺนโต อนุปฺพุทฺถิ กเถสิ (เทเสฺนโต-กัตตุวาก) : พระผู้มีพระภาค เมื่อแสดง ซึ่งธรรม ตรัสแล้ว ซึ่งอนุปฺพุทฺถิ.

ภิกฺขุ มหาชนํ ฐมฺมิ สาเวฺนโต ตํ เทเสติ (สาเวฺนโต-เหตุกัตตุวาก) : ภิกฺขุ ยังมหาชน ให้ฟังอยู่ ซึ่งธรรม ย่อมแสดง ซึ่งธรรม นน

ตโย ปุริสา เอกํ ปุคฺคลํ กมฺมํ กโรนฺติ โภชนํ ญฺญาเปสฺสุ
(กโรนฺติ-กัตตุวาก): บุรุษ ๓ นาย ยังบุคคลผู้หนึ่ง ผู้ทำอยู่ ซึ่งการ
งาน ให้บริโภคนแล้ว ซึ่งโภชนะ

ข. มาน บัจย ให้ประกอบได้ ๕ รูป คือ กัตตุวาก กรรม
วาก ภาววาก เหตุกัตตุวาก เหตุกัมมวาก

(๑.) มาน บัจย ที่เป็นกัตตุวาก เหมือน อนุต ที่เป็น
กัตตุวาก. ดูผังดังต่อไปนี้ :-

๑. ธาตุ + ๒. บัจยประจำหมวดธาตุ + ๓. มาน = กิริยาภิกตักกัตตุวาก

ตัวอย่าง :-

ภุขฺ + อ + มาน = ญฺญชฺมาน (บริโภคนอยู่, เมื่อบริโภคน)

กร + โอ + มาน = กุรฺมาน (ทำอยู่, เมื่อทำ) - (กร →
กุร, โอ → อ.)

(๒.) มาน บัจย ที่เป็น กรรมวาก ต้องนำ -ย
ประกอบหลังกรรมธาตุแล้วประกอบ มาน แต่ด้าแปลง ย กับที่
สุดธาตุ ไม่ต้องลง อี อากมน้ำ ย.

ผู้แต่งดังต่อไปนี้ :-

๑. สกรรมธาตุ + ๒. - ย. หรือ ย. + ๓. มาน = กริยาภิกตกรรมมาจาก

ตัวอย่าง :-

กร + - ย + มาน = กริยมาน (อัน...ทำอยู่, เมื่อทำ)
 วท + ย + มาน = วุจฺจมาน (อัน...กล่าวอยู่, เมื่อ
 กล่าว) (ว → วุ)

(๓.) มาน บัณฑิต ที่ เป็น ภาวจาก ไม่ค่อยมีที่ใช้

(๔.) มาน บัณฑิต ที่ เป็น เหตุภิกตฺตฺจาก เหมือน

อนุต บัณฑิต ที่ เป็น เหตุภิกตฺตฺจาก แต่มักนิยม ฌย บัณฑิต โดยมาก

ผู้แต่งดังต่อไปนี้ :-

๑. ธาตุ + ๒. ฌย + ๓. มาน = กริยาภิกตฺเหตุภิกตฺตฺจาก

ตัวอย่าง :-

ปจ + ฌย + มาน = ปาจยมาน (ให้หุงอยู่, เมื่อให้หุง)
 สร + ฌย + มาน = สารยมาน (ให้ระลึกละ, เมื่อ
 ให้ระลึกละ)

(๕.) มาน บัณฑิต ที่ เป็น เหตุภิกตฺมมาจาก ต้อง
 ประกอบด้วย เหตุบัณฑิต ตัวใดตัวหนึ่งที่หลังสกรรมธาตุ กับทั้ง
 - ย ดังเช่น เหตุภิกตฺมมาจากในอาชยาตก่อน แล้วจึงประกอบ มาน

ดูผังดังต่อไปนี้ :-

๑. สกรรมธาตุ + ๒. เหตุปัจจัย + ๓. - ย + ๔. มาน = กริยาภิกตเหตุกรรมวาจก

ตัวอย่าง :-

รู้ + ณาเป + - ย + มาน = รู้ณายมาน (อัน...
ให้กันอยู่, เมื่อให้กัน)

จุรู้ + ณาเป + - ย + มาน = จูรณายมาน (อัน...
ให้ลักอยู่, เมื่อให้ลัก)

ศัพท์กริยาภิกตที่ประกอบ “มาน” นี้ เมื่อเป็นกริยาในระหว่าง หรือคุณนามของนามนามหรือสรรพนาม ปุงลิงค์ หรือนปุงสกลิงค์ แจกเหมือนที่ประกอบ “อนุต” เว้นแบบ ภาวนต, ของนามนาม หรือสรรพนามอดีตลิงค์ให้ลง “อา” เป็น “มานา” แล้วแจกตามแบบ อา. ิต. (กณฺฐา,) ตามวิภัติของนามนามหรือสรรพนามที่ตนขยาย และเรียงไว้หน้าหรือหลังนามนามก็ได้ แต่มักเรียงหลังสรรพนาม

ที่บ่งความปฏิเสธใช้ อ, อน (ไม่) ตามวิธที่ประกอบ “อนุต” ดังกล่าวแล้ว เช่น อกฺขณฺฆมาน-ไม่บริโภคอยู่, อนิจฺฉมาน-ไม่ปรารถนาอยู่ เป็นต้น

ตัวอย่างประโยค :-

ปคุคฺคโล กมฺมํ กุรฺรฺมานโน น สยติ (กุรฺรฺมานโน-กัตตุ.) : บุคคลเมื่อทำ ซึ่งการงาน ย่อมไม่นอน.

เตน ปฺริเสน กรียมานํ กมฺมํ สุนฺทโร โหติ (กรียมานํ-กัมม.):
 การงาน อันบุรุษ นั้น ทำอยู่ เป็นการงานที่ดี

สามิโก สุทฺถิ โอทนํ ปาจาปิยมาโน น จรติ (ปาจาปิยมาโน
 -เหตุกัตตุ.): นาย ยังพ่อครัว เมื่อให้หุง ชั่งข้าว ย่อมไม่ไปเที่ยว.

สามิเกน สุเทณ โอทโน ปาจาปิยมาโน จณฺเฏ ติจฺจุจติ (ปาจา-
 ปิยมาโน-เหตุกัมม.): ข้าว อันนาย ยังพ่อครัว ให้หุงอยู่ ย่อมอยู่
 ในหม้อ.

△ △ △

- ศัพท์ทวนุกรม -

อุตตเหตุ (อ.)	เพราะ เหตุ แห่ง	อุป + ส + กม =	อุปสงฺกม (-๑)
ตน			เข้าไปหา
อโมฆ (ค.)	ไม่โมฆะ, ไม่	โอตฺตปฺป (อ.นป.)	ความเกรงกลัว
เปล่า			บาป
อริยชน (อ.นป.)	อริยทรัพย์,	กฺุทาจนํ (อ.)	ในกาลไหน ๆ
ทรัพย์ที่ประเสริฐ		ชนฺติก (ค.)	ผู้มีขันติ, ผู้อดทน
อลิ + กร =	อลงฺกร (-๑) ตก	คนฺธ (อ.ป.)	กลิ่น
แต่ง, ประดับ		จาค (อ.ป.)	จาละ, การเสีย
อสตฺตมาตก (ค.)	ผู้ไม่ฆ่าสัตว์		สละ

ชีวิต (อ.นป.) ชีวิต,ความเป็นอยู่
 ชาติ (อ.ป.) ชาติ
 ตส (-๑) สะดุ้ง,ตกใจ,กลัว
 ทพิ (อ.อิ.อิต.) ทพิ, ทรพิ
 ทิส → ทส, ทสฺ, ปสฺ (-๑)
 เห็น
 ทส (-๓) ประทุษร้าย
 รมมิก (ค.) ผู้ประกอบด้วย
 ธรรม, ผู้มีธรรม
 ปณฺดา (อา.อิ.อิต.) บัญญา
 ปฏิปตฺติธมฺม (อ.ป.) ปฏิปตฺติธรรม
 ปฏิวธธมฺม (อ.ป.) ปฏิวธธรรม
 ปรียตฺติธมฺม (อ.ป.) ปรียตฺติธรรม
 ปรี + อุป + อาส (-๑)
 [=ปรีอุปาส]
 เข้าไปนั่งใกล้
 ป + วิส (-๑) เข้าไป
 ปฺล → ปฺล (๘) โปย, เข้ายน,ตี
 ปฺปฬาราม (อ.ป.) สวนดอกไม้,
 สวนไม้ดอก,

ภมร (อ.ป.) ภมร, แมลงผึ้ง,
 แมลงภู่
 โภค (อ.ป.) โภค,วัตถุสิ่งของ
 มิจฺฉาทิฏฺฐิ (อ.อิ.อิต.) มิจฺฉาทิฏฺฐิ,
 ความเห็นผิด
 ยาวชฺวี (อ.) ตลอดกาลเพียง
 ไร แห่งชีวิต,
 ตลอดชีวิต
 รณฺธิ (อ.นป.) แวนแคว้น
 โลกวฑฺฒน (ค.) อันรกโลก
 วณฺณ (อ.ป.) สี, คุณความดี
 วิ + โอ + รุป → โรป (-๘)
 [=โอโรป] ปลงลง
 เวร (อ.นป.) เวร
 สทฺธา (อา.อิ.อิต.) ศรัทธา, ความ
 เชื่อถือ
 สนนฺต (ค.) อันเก่า,
 เป็นของเก่า
 สมฺ (สมฺม) (-๓) สงบ, ระงับ
 สลฺวณฺตฺ (ค.) มีศีล

สฺต (อ.นป.)	สฺต, การได้ยิน ได้ฟัง	หิริ (อ. อิต.)	ความละอายต่อ บาป
สุปรส (อ.ป.)	รสแกง	หีน (ค.)	เลว
เสว (-๑)	คบ, เสพ, สมาคม	เหตุ (-๑)	เบียดเบียน, รบ
หน→หน, ฆาต, วฐ (-๑) ฆ่า,			กวน, ทำให้
	ประหาร		ลำบาก
หา (-๓)	เสียม, สั้น	เหตุ (อ.)	เพราะเหตุ
หิ (อ.)	ก็, แล		

- แบบฝึกหัดที่ ๗ -

๑. จงประกอบธาตุในวงเล็บด้วย อนฺต หรือ มาน บ้างจ้ะ ให้ได้ความ

๑. พุทฺธสฺส ปน ฆาตกา อสฺสทฺตฆาตกา นาม (มรฺ +
อนฺต-กัตตุ.) ปเรสํ จีวิตํ น โวโรปนติ.

๒. สึลฺวา หิ ชโน ปเรหิ....(ปหฺรฺ + มาน-กรรม.) ปรี น
ปทฺทสฺสติ.

๓. สทฺถา ตสฺส อฺปาสกสฺส ฆมฺมํ...(ทิสฺ→เทสฺ+อนฺต-
กัตตุ.) เทว คาลา อภาสี.

๔. ชนา กมฺมานิ... (กร + อนต - กัตตุ.) กลฺยานานิ เอว
กมฺมานิ กรเขยฺย.
๕. อหิ โจเร ชเนหิ... (ปฺลฺ + โป + มาณ - กรรม.) อหฺทส.
๖. กิ ปน ตมฺเห ปณฺจ ภิกฺขุ อิมสฺมิ นคเร... (คม →
คจฺ + อนต - กัตตุ.) ปสฺสส ?
๗. ปสฺสสสิ นาริ อตฺตานํ (อลงกร + อนต - กัตตุ).

๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. หิโย อหิ พหุเก อุปาสเก วิหาเร ฆมฺมํ สุนนฺเต อหฺทส
๒. โย ปเรน ทสฺสสิมาโน ตสฺส น ปทสฺสสิ โส ชนฺติโก
นาม โหติ.

๓. น หิ เวเรน เวรานิ สมฺมณฺธิธ กุทางํ
อเวเรน จ สมฺมณฺธิ เอส ฆมฺโม สนนฺตโน.

(พ.ธ. ๒๕/๑๕)

๔. ยถาปี ภมโร ปุพฺผารามे จรฺนโต ปุพฺผณฺจ วณฺณณฺจ
คนฺธณฺจ อเหเจนฺโต อวินาเสนฺโต จรฺติ; เอวํ มฺหิ คามะ
ภิกฺขํ คณฺหนฺโต จรฺติ: โส กุลานํ สทฺธณฺจ โภคณฺจ
น ปริหาเปติ.

๕. ยถา หิ ทพฺพิ สุปรสํ ชานาติ, เอวเมว (เอว + เอ)
พาโล นาม ยาวชวปี ปณฺชิตํ อุปสงกมฺนโต ปยิริปา-
สมาโน ปริยตฺติธมฺมํ वा ปฏฺฐิตฺติธมฺมํ वा ปฏฺฐเวธมฺมํ
วา น ชานาติ.

๖. ปณฺหิโต นาม อตฺตเหตุ วา ปฺรสุส เหตุ วา ปาปํ น
กโรติ, ปุคฺคํ วา ฐนํ วา รณฺฑิํ วา ปาเปน กมฺเมน
น อิจฺเจยฺย, เอตานิปี อิจฺฉนฺโต ปาปํ กมฺมํ น กโรติ
เอว, โส สํลวํ จ ปณฺณวํ จ ฐมฺมิโก จ สียา.

๗. ยถา อหํ ; ตเถว (ตถา+เอว) อณฺเวยปี ทณฺฑสฺส
ตสนฺติ มจฺจุโน ภายนฺติ ตสฺมา หิ ชโน ปรี น
ทเนยฺย น ฆาตये.

๘. ยถา อหํ ; ตเถว (ตถา+เอว) อณฺเวยปี ทณฺฑสฺส
ตสนฺติ ; ยถา จ มยฺหํ ; ตเถว (ตถา+เอว) เนสํ
ชีวํ ปิยํ โหติ, ตสฺมา หิ ชโน ปรี น ทเนยฺย น
ฆาตये.

๙. หนิ ฐมฺมํ น เสเวยฺย, ปมาเทน น สํวเส
มิจฺฉาทิฏฺฐิํ น เสเวยฺย, น สียา โลกวฑฺฒโน.

(จุ.ธ. ๒๔/๓๗)

๑๐. อิมานิ สตฺต อริยชนานิ กตมานิ สตฺต สทฺธา สํลํ หิริ
โอตฺตปฺปํ สุตํ จาโค ปณฺณวํ อิมานิ โข สตฺต อริย-
ชนานิ, อิมานิ อริยชนานิ อิตฺถิยา วา ปฺริสสุส วา
อิตฺถิ ตสฺส ชีวํ อโมฆํ โหติ.

๓. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. ธิดา ของคหบดี ได้เห็นแล้ว ซึ่งพระศาสดา ผู้เสด็จ
เข้าไปอยู่ สู่พระกุฎ ของตน

๒. เศรษฐี ได้ถวายบังคมแล้ว ซึ่งพระศาสดา ผู้ประทับนั่ง
อยู่ ในเรือน ของตน
๓. บุคคล เมื่อฟัง ซึ่งธรรม ย่อมไม่กล่าว ซึ่งคำอะไร ๆ
๔. มารดา เมื่อกล่าวสอน ซึ่งบุตร ไม่ฟังกล่าว ซึ่งวาจา
อันหยาบคาย
๕. บุคคล ใด เมื่อทำ ซึ่งบุญ ย่อมชักชวน ซึ่งชน เหล่า
อื่น บุคคล นั้น ย่อมได้ ซึ่งโลกสมบัติ ด้วย ซึ่งบริวาร
สมบัติ ด้วย ในทันทีเกิดแล้ว.

จบการปฏิบัติภิกขิณี - ส. ๑๕๐

กริยาภิตก : Participle

๓. บ้างย : The Past Participle

กริยาภิตก ๓ บ้างย (The Past Participle) บ่งอดีตกาล
แปลว่า “...แล้ว” มีวิธประกอบดังนี้

ธาตุ+๓=กริยาภิตกอดีตกาล

๓ บ้างย นิยมประกอบในรูปจากต่าง ๆ ๔ จาก คือ
กัตตุจาก กรรมจาก ภาวจาก และ เหตุกัมมจาก

กัตตุจากกัต กรรมจากกัต และภาวจากกัต มีวิธประกอบ
แบบเดียวกัน จะต่างกันเล็กน้อยที่การนิยมนการใช้ธาตุเท่านั้น กล่าว
คือ กัตตุจากใช้ทั้งสกรรมธาตุและอกรรมธาตุ กรรมจากใช้เฉพาะ
สกรรมธาตุ ภาวจากใช้เฉพาะอกรรมธาตุ มีกฎเกณฑ์การประกอบ
เป็นแบบเดียวกันดังนี้ :-

๑. ธาตุ มี ๓ เป็นที่สุด แปลง ๓ บ้างย เป็น นุน แล้วลบ
ที่สุดธาตุ :-

ฉิ + (-๒) + ต = ฉิน (ตัดแล้ว)

รุ + (-๑) + ต = รุน (ร้องไห้แล้ว)

๒. ชาติ มี ฐ เป็นที่สุด แปลง ต บ้างจยเป็น ญณ แล้วลบ

ที่สุดชาติ:-

ชี + (-๑) + ต = ชิน (แก่แล้ว)

ปุ + (-๑) + ต = ปุณ (เต็มแล้ว) (อุ→อ)

๓. ชาติ มี ส เป็นที่สุด แปลง ต บ้างจยเป็น ฎฐ แล้ว

ลบที่สุดชาติ:-

ตส + (-๓) + ต = ตฎฐ (ยินดีแล้ว)

หส + (-๑) + ต = หฎฐ (ร่าเริงแล้ว)

๔. ชาติ มี ฐ และ ภ เป็นที่สุด แปลง ต บ้างจย เป็น ฑฐ

แล้วลบที่สุดชาติ:-

พฐ + (-๓) + ต = พฑฐ (รู้แล้ว)

ภ + (-๑) + ต = ภฑฐ (ได้แล้ว)

๕. ชาติ มี ม เป็นที่สุด แปลง ต บ้างจย เป็น นต แล้ว

ลบที่สุดชาติ:-

สม + (-๑) + ต = สนต (สงบแล้ว)

ทม + (-๑) + ต = ทนต (ฝึกแล้ว)

๖. ชาติ มี ห เป็นที่สุด แปลง ต เป็น พห แล้วลบที่สุดชาติ:-

มฺหฺ (-๓) + ต = มฺพฺห (หลงแล้ว)

รฺหฺ (-๑) + ต = รฺพฺห (งอกขึ้นแล้ว)

๗. ชาติุมิ รฺ และ มฺ เป็นที่สุดนอกจากจะเป็นไปตามกฎข้อ ๒ และ ๕ โดยลำดับแล้วยังลบ รฺ มฺ ได้ด้วย และ ชาติุมิ นฺ เป็นที่สุด ก็ลบ นฺ ด้วย เช่น

กรฺ (-๗) + ต = กต (กระทำแล้ว)

คมฺ (-๑) + ต = คต (ไปแล้ว)

ชนฺ (-๑) + ต = ชต (ชุตแล้ว)

๘. ชาติุมิ ทฺ เป็นที่สุด นอกจากจะเป็นไปตามกฎข้อ ๑

แล้ว เอา ทฺ เป็น ตฺ ได้ และชาติุมิ จฺ ชฺ ปฺ

เป็นที่สุด เอาที่สุดชาติุมินั้นเป็น ตฺ ด้วย:-

ปฺทฺ (-๑) + ต = ปตฺต (ถึงแล้ว)

สิจฺ (-๒) + ต = สิตฺต (รดแล้ว)

ภฺชฺ (-๒) + ต = ภตฺต (บริโภคแล้ว)

ตปฺ (-๑) + ต = ตตฺต (ร้อนแล้ว)

๙. ชาติุมิ อา เป็นที่สุด ลง อิ อากม แล้วลบ อา บ้าง

คง อา ไม่ลง อิ อากมบ้าง:-

ปา (-๑) + อิ + ต = ปิต (ดื่มแล้ว)

ฉา (-๕) + ต = ฉาต (รู้แล้ว)

ถ้ามีสระอื่นเป็นที่สุด คงสระนั้นไว้ เช่น:-

$$\text{ส} (-\alpha) + \text{ต} = \text{สฺต} \text{ (ฟังแล้ว)}$$

๑๐. ชาติมีพยัญชนะ ๒ ตัว หรือ ๒ พยางค์ ไม่ลบ ไม่แปลง
ที่สุดชาติต้องลง อี อากมที่ที่สุดชาติ:-

$$\text{ปต} (-\alpha) + \text{อี} + \text{ต} = \text{ปติต} \text{ (ตกไปแล้ว)}$$

๑๑. ชาติบางตัวแปลงกับปัจจัย เป็นรูปอีกรูปหนึ่ง:-

$$\text{ทา} (-\alpha) + \text{ต} = \text{ทินน} \text{ (ให้แล้ว)}$$

$$\text{นิ - มข} (-\alpha) + \text{ต} = \text{นิมคค} \text{ (ต่ำลงแล้ว)}$$

ส่วนเหตุกัมมวากนนั้นต้องประกอบ ณาเป ปัจจัย กับ อี
อากม หลังชาติก่อนแล้ว จึงประกอบ ต ปัจจัย:-

$$\text{กร} (-\alpha) \text{ ณาเป} + \text{อี} + \text{ต} = \text{การปิต} \text{ (ให้ทำแล้ว)}$$

$$\text{ตป} (-\alpha) + \text{ณาเป} + \text{อี} + \text{ต} = \text{ตาปิต} \text{ (ให้ร้อนแล้ว)}$$

กิริยาภิตก ต ปัจจัยนี้ ใช้คุมประโยคได้เหมือนกิริยาอาขยาด
และเป็นคุณนามก็ได้ เฉพาะที่เป็น กัตตุวาก กรรมวาก เหตุกัมมวาก
นั้น เมื่อเป็นกิริยา หรือคุณนามของนามนามหรือสรรพนาม ปุงลิงค์
หรือมนปุงสกลิงค์ แจกตามแบบ อ.ป., อ. นป. ตามลำดับ อิตถิลิงค์
ลง อา เป็น “ตา” แล้วแจกตามแบบ อา. อิต. ตามวิภัตินามนาม
หรือสรรพนามที่ตนขยาย ที่เป็นกิริยา เรียงไว้หลังนามนาม หรือ
สรรพนามที่เป็นคุณนามเรียงไว้หน้าหรือหลังนามนามหรือสรรพนามก็ได้

เฉพาะที่เป็นภาวจาก นิยมใช้เป็นกริยาอย่างเดียว และเป็น
รูป อ. นป. ปฐมวิภัติ เอกวณะ เสมอ (ส่วนประกอบของประโยค
ในวากต่าง ๆ พึงยืดอกอาศัยเป็นเกณฑ์)

ที่บ่งความปฏิเสธมีคติเหมือน อนตฺ มาน บัจจย คือใช้
อ, อน (ไม่) ข้างหน้า เช่น อตฺ = ไม่ไปแล้ว, อนิจฺฉิต
= ไม่ปรารถนาแล้ว

ตัวอย่างประโยค

ก. ใช้เป็นกริยา :-

กัตตุ.- ปรีโส คามิ ปวีโร : บุรุษ เข้าไปแล้ว สู่บ้าน

กรรม.- ราชา มหาชนเนน ปุจิโต : พระราชา อันมหาชน

บูชาแล้ว

ภาว.- ปุคฺคเลน คตฺ = อันบุคคล ไปแล้ว

เหตุกัมม.- ปุคฺคเลน ปุคฺคํ กมฺมํ การปตฺ = กรรม อันบุคคล

ยังบุคคล ให้ทำแล้ว

ข. ใช้เป็นคุณนาม :-

ปุคฺคํ อธิ จิตํ ปสฺสามิ : ข้าพเจ้า เห็นอยู่ ซึ่งบุคคล ผู้ขึ้นแล้ว
ในทัน

ชนา ตยา อภิตํ วจฺมํ น ชานิสฺสุ : ชน ท. ไม่รู้แล้ว ซึ่ง
คำ อันท่าน ไม่พูดแล้ว

อนึ่ง กิริยาภิกตัก ต บัจจันไช^๗เป็นนามนามได้บ้าง เช่น :-
พุทฺโธ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อโหสิ: พระพุทฺธเจ้า เป็นผู้ตรัสรู้เอง
โดยชอบ

ประโยคแทรก: Absolute Phrase

ประโยคแทรกมี ๒ ชนิดคือ :-

๑. ประโยค “อนาทร” ประธานในประโยคเป็นรูปฉันทวิภัติ โดยเฉพาะที่ออกสำเนียงคำแปลว่า “เมื่อ ...” (The Genitive Absolute) มีกิริยาประกอบด้วย อนตฺ มาน บัจจัน ฉันทวิภัติ ตามลึงค์และวณะของประธานเมื่อเป็นบัจจันกาล และ ต บัจจัน ฉันทวิภัติตามลึงค์และวณะของประธานเมื่อเป็นอดีตกาล ส่วนวากนนั้นจะเป็นวากใดก็สุดแต่จะประสงค์ แต่ต้องคำนึงถึงบัจจันทั้ง ๓ นั้นด้วยว่า มีบัจจันใดใช้ในวากใดได้บ้าง ประโยคแทรกนี้ถ้าเทียบกับภาษาอังกฤษที่เท่ากับ Absolute Phrase และจะเรียงแทรกไว้หน้าหรือหลังประธานในประโยคใหญ่ก็ได้ เช่น

สามเณรสฺส ชมฺมํ กเถนตฺสสฺส อนฺธกาโร ชาโต:

เมื่อสามเณร แสดงอยู่ ซึ่งธรรม, ความมืด เกิดขึ้นแล้ว.

เสฏฺฐิโน ภริยา, ตสฺส วมฺ คตฺสสฺ, เกเห กมฺมํ กโรติ:

ภรรยา ของเศรษฐี เมื่อเศรษฐี นั้น ไปแล้ว สู้บ้า ย่อม

ทำ ซึ่งการงาน ในเรือน.

๒. ประโยค “ลักษณะ” ประธานในประโยค เป็นสัทตมวิ
 ภัตติ โดยเฉพาะออกสำเนียงคำแปลว่า “ครั้นเมื่อ....”

(The Locative Absolute) มีกริยาประกอบได้ด้วยปัจจัย ๓ ตัว
 เหมือนประโยคอนุาทร แต่เป็นสัทตมวิภัตติ ตามลึงค์และวณะของ
 ประธาน นอกจากนั้นมคฺติแบบเดียวกับประโยคอนุาทร เช่น:-

ปทุมานิ, สริเย อุกฺกจฺจนฺเต, ปุပ္ผนฺติ : ดอกบัว ท. ครั้น
 เมื่อพระอาทิตย์ ขึ้นไปอยู่ ย่อมบาน

พุทฺโธ, อุปาสเกสุ วิหาริ อากเตสุ, ชมฺมิ เทเสติ =
 พระพุทธเจ้า ครั้นเมื่ออุบาสก ท. มาแล้ว สู่วิหาร ย่อมแสดง
 ชิงธรรม

△ △ △

- ศัพท์านุกรม -

อกุจิโรค (อ.ป.) โรคนัยน์ตา	อสฺสุชารฺว (อา.อิต.) ชารน้ำตา,
อการ (อ.ป.) (อ.นป.) เรือน	หยตน้ำตา,
องฺค (อ. นป.) องค์, อวัยวะ	สายน้ำตา
อติ + กมฺ (-๑) ล่วง, พัน	อานิสฺส (อ.ป.) อานิสงส์, ผล
อปฺเปว (อ.) แม้ใดน, แม้ถึงจะ	อารทฺชวิริย (ค.) ผู้เอาจริงเอาจัง,
อภาวิต = อ + ภู → ภู + เณ + ต (ค.)	ผู้ขยันหมั่นเพียร
อันไม่อบรมแล้ว	อุทกชารว (อา.อิต.) ชารน้ำ

สัดสมปฺนฺน (ค) ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล	สุวีย (อ.ป.) พระอาทิตย์
สุจิณฺณ (ค) อันสั่งสมดีแล้ว	สุสฺมาหิต (ค.) ผู้มีจิตตั้งมั่นดีแล้ว,
สุฉฺฉนฺน = ส + ฉ + ท (-ส) + ท (ค.)	ผู้สมาธิ
อันมุงดีแล้ว	หา → ขห (-๑) ละ, สละ, วาง

- แบบฝึกหัดที่ ๘ -

๑. จงแต่งธาตุในวงเล็บด้วย “ด” บ้างจ้ะ ให้ถูกต้องตามหลัก
 ๑. ขนา อตุตโน คาเมหิ อรณฺณิ..... (คม).
 ๒. พหฺนึ จีวรานิ สงฺฆสฺส..... (อุ + ปท) โหนฺติ.
 ๓. ราชา อตุตโน รมฺมเจ มหาชนเน..... (ปฺช) โหติ.
 ๔. ทารโก อตุตโน หตฺถเ ฉเล มาตรา..... (กห) โรหติ.
 ๕. สว อิตฺถิ สามิกเ..... (มร) อณฺณํ สามิกํ ลภิ.
๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย
 ๑. เณรสฺส นิตฺถํ อโนกฺกมนฺตสฺส, ปจฺจมาเส อติกฺกนฺเต,
มขฺฉิมมาเส สมฺปตฺเต, อภฺชิโรโค อฺปฺปชฺชิ, ฉิทฺทณฺโณ
อุทกธารา วีย อภฺชิหิ อสฺสธารา ปคฺชนฺติ.
 ๒. โย ปุคฺคโล ภิกฺขุโน ฆมฺมํ เทเสนฺตสฺสเว (เทเสนฺตสฺส + เว)
ปสนฺนเนน เจตสา ตํ สุโณติ โส มหนฺตํ ปณฺณํ ปสวติ.

๓. โย สีสโส อจริเณน วุฑฺฒิยา โอวทียมานิ ตสฺส
อจริยสฺส วณฺณํ น กโรติ โส ปาโป โหติ นาม.

๔. สตุถา, ยเส นิสินฺเนว, ตสฺส อนุปฺพุทฺถิกํ เทเสสิ.

๕. ยถา อการํ ทฺวณฺณํ วุฑฺฒิ สมตฺตวิฆฺณติ
เอวํ อภาวํ จิตฺตํ ราโค สมตฺตวิฆฺณติ
ยถา อการํ สฺทณฺณํ วุฑฺฒิ น สมตฺตวิฆฺณติ
เอวํ สฺภาวํ จิตฺตํ ราโค น สมตฺตวิฆฺณติ.

(ขุ. ธ. ๒๕/๑๖)

๖. ชมฺโม หเว^๑ รกฺขติ ชมฺมจารี
ชมฺโม สฺสจฺฉินฺโณ สฺขมาวหาติ^๒
เอसानิสฺโส^๓ ชมฺเม สฺสจฺฉินฺเณ
น ทฺวคฺคํ คจฺฉติ ชมฺมจารี.

[๑. หิ+เว, ๒. สฺข+อวหาติ, ๓. เอโส+อานิสฺโส]

(ขุ. ขา. ๒๗/๒๐๐)

๗. กมฺมํ วิชฺชา จ ชมฺโม จ สํ วิทฺตมฺมุตฺตมํ^๑
เอเตน มจฺจา สฺสจฺฉนฺติ น โคตฺเตน น ชเนน วา.

[๑. วิทฺ+อฺตฺตม]

(ส.ธ. ๑๕/๗๔)

๘. สพฺพทา สํสรมฺปนฺโน ปญฺญา สฺสมาหิโต
อารทฺธวิริโย ปหิตฺตโต โหณํ ตฺรติ ทฺวคฺคํ.

(ส.ธ. ๑๕/๔๕)

๕. ปาณิโมกข์ วิโสธนโต อปฺเปว ชีวติ ชเห
 ปณฺณตฺตํ โลกนาถน น ภินฺเต สัสสวํ.

(กัมภีร์วิสุทธิมรรค ๑/๔๕)

๑๐. ธนํ จเช องฺควรสฺส เหตุ

องฺคิ จเช ชีวติ รกฺขมาโน

องฺคิ ธนํ ชีวติจฺจปิ^๑ สพฺพํ

จเช นโร ฅมฺมมนุสฺสสนฺโต^๒.

[๑. ชีวติ + จ + อปิ, ๒. ฅมฺม + อนุสฺสสนฺโต]

(กัมภีร์วิสุทธิมรรค ๑/๕๓-๕๔)

๓. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. บุรุษ น ฅรณเมอภรรยา ของตน ตายแล้ว ได้แล้ว
 ฅงภรรยา อน

๒. ข้าพเจ้า เห็นอยู่ ฅงบุคคล ผู้ย่นแล้ว ณ ทน

๓. หญิง นน ได้ฟังแล้ว ฅงคำ อันบุรุษ น กล่าวแล้ว

๔. พระราชา เป็นผู้อนมหาชน บุชาแล้ว

๕. จีวร ท. อันหายก นน ถวายแล้ว แก่ภิกษุ ใน อาวาส น

คุณาธิ บังจย : Indeclinable Past Participle

คุณาธิ บังจย ได้แก่บังจย ๓ ตัว คือ ตุน ตวา ตวาน ใช้ประกอบกับธาตุ สำเร็จรูปเป็น กิริยาในระหว่าง (กิริยาช่วย) เป็นอดีตกาล แปลว่า “.....แล้ว” เป็นได้ ๒ วาจก คือ กัตตฺวาจก และ เหตุกัตตฺวาจก ดังนี้

๑. กัตตฺวาจก

ธาตุ + คุณาธิ = กิริยาวิเศษณ์

มีกฎการประกอบรูปคล้าย ต บังจย (ดูกฎ ต บังจย บทที่ ๘) เพราะบังจยทั้งสามนี้เป็นบังจยที่เนื่องด้วย “ต” (สำหรับ “ตุน” มีที่ใช้น้อย) เช่น :-

กร + ตวา = กตวา (ทำแล้ว) (ลบที่สัทธาต)

ลก + ตวาน = ลกิตวาน (ได้แล้ว) (ไม่ลบที่สัทธาต ลง อี อาคม)

อนึ่ง ถ้าธาตุมีอุปสรรคนำหน้า ให้แปลง ตูนาทิ บั๊จย
เป็น “ย” ดังนี้

ก. แปลง ตูนาทิ เป็น ย แล้วคงไว้ เมื่อธาตุมีที่สุด เป็น
สระ เช่น

อา + ทา + ตูนาทิ = อาทาย (ถือเอาแล้ว)

ป + हा + ตูนาทิ = ปหาย (ละแล้ว)

นิ + ส + ตูนาทิ = นิสาย (อาศัยแล้ว) (อี่ แห่ง ส
เป็น อา ข้อน ส)

ข. แปลง ตูนาทิ เป็น ย แล้ว แปลง ย กับที่สุดธาตุ
เป็นต่าง ๆ ดังนี้

๑. แปลง ม ที่สุดธาตุกับ ย เป็น มม

อา + กม + ตูนาทิ (= ย) = อากมม (มาแล้ว)

นิ + ขม + ตูนาทิ (= ย) = นิกขมม (ออกแล้ว)

๒. แปลง ท ที่สุดธาตุ กับ ย เป็น ชุช

อุ + ปท + ตูนาทิ (= ย) = อุปปชุช (เกิดขึ้นแล้ว)

ป + มท + ตูนาทิ (= ย) = ปมชุช (ประมาณแล้ว, เมาแล้ว)

๓. แปลง ฐ ฎ ที่สุดธาตุ กับ ย เป็น ฑ ฐา พก

วิฐ + ตูนาทิ (= ย) = วิฑฐา (แทงแล้ว)

ลฎ + ตูนาทิ (= ย) = ลฑฐา (ได้แล้ว)

(ทั้งสองนี้ ยกเว้นไม่มีอุปสรรคก็แปลงตุนาทิเป็น ย)

อา + รฎ (เริ่ม) + ตูนาทิ (= ย) = อารพุก (ปรารภแล้ว)

๔. แปลง ห ที่สุดธาตุ กับ ย เป็น ขห

ป + คห + ตูนาทิ (= ย) = ปคฺคขห (ประกอบแล้ว)

ส + นห + ตูนาทิ (= ย) = สนฺนขห (ผูกแล้ว)

อา + รห + ตูนาทิ (= ย) = อารขห (ขึ้นแล้ว)

ค. แปลง ตูนาทิ เป็น ย แล้ว แปลง ย กับที่สูงสุดธาตุเป็น
ต่าง ๆ เฉพาะกับธาตุบางตัว ดังนี้

อุ + ทิส + ตูนาทิ (= ย) = อุฑทิสฺส (แสดงแล้ว)

วิ + วิจ + ตูนาทิ (= ย) = วิวิจฺจ (สังัดแล้ว)

อา + หน + ตูนาทิ (= ย) = อาหจฺจ (เบียดเบียนแล้ว)

ปติ (= ปฏิ) + ปท + ตูนาทิ (= ย) = ปฏิจฺจ (อาศัยแล้ว)
(แปลง ปท กับ ย เป็น จจ)

อภิ + ส + อี + ตูนาทิ (= ย) = อภิสเมจฺจ (บรรลุแล้ว)

(ย = จจ)

อนึ่ง ทมอุปสรรคนำหน้าไม่แปลง ตูนาทิ บัจจย เป็น “ย”
กัม เช่น :-

อุ + ปทุ + ตูนาทิ = อุปฺปชฺชิตฺวา (เกิดขึ้นแล้ว)

ป + มทุ + ตูนาทิ = ปมชฺชิตฺวา (ประมาทแล้ว, เมมาแล้ว)

นิ + ขมฺ + ตูนาทิ = นิกฺขมิตฺวา (ออกแล้ว)

สำหรับ ทิสฺ ชาติ “เห็น” แปลง ฑฺ เป็น สฺวา และ
แปลง ฑฺวาน เป็น สฺวาน เช่น ทิสฺวา, ทิสฺวาน (เห็นแล้ว)

๒. เหตุกัตตฺวาจก

ชาติ + เหตุบัจจย + ตูนาทิ = กิริยากัตก

ตัวอย่างเช่น กร ชาติ “ทำ”

เหตุบัจจย :-	ณ	ณย	ณาเป	ณาปย
ตูนาทิบัจจย :-	ตฺวา	ตฺวา	ตฺวา	ตฺวา
เหตุกัตตฺวาจก :-	กาเรตฺวา	การยิตฺวา	การาเปตฺวา	การาปยิตฺวา
คำแปล	- ให้ทำแล้ว -			

หมายเหตุ เหตุบัจจยที่มี ย คือ ณย, ณาปย ต้องลง อิ
อาคม ที่ ย ด้วย เช่น การยิตฺวา, การาปยิตฺวา

ตูนาทิ บัจจยนี้ เป็น “อหฺยบัจจย” เมื่อประกอบเสร็จแล้ว
ไม่ต้องแจกเป็นแบบใดอีกเลย นำไปใช้ได้ในประโยคทันที และถ้าบัง

ปฏิเสธ ก็ใช้ อ, อน (ไม่) อย่างเดียวกับกิริยาภิกตักที่เป็นปัจจัยอื่น
ที่กล่าวแล้วข้างต้น เช่น อกริธา (ไม่ทำแล้ว) เป็นต้น

ตัวอย่างประโยค :-

กสฺสกา เขตเต กมฺมานิ กตฺริวา อตฺตโน เกหิ อคมิสฺสุ :
ชาวนา ท. กระทำแล้ว ซึ่งการงาน ท. ในนา ได้ไปแล้ว สู่เรือน
ของตน ๆ

โส ปริโส ทาสฺ เขตติ กสาเปตฺวา เทน ทาเสน สทฺธิ อากมิ :
บุรุษนั้น ยังทาสให้ไถแล้ว ซึ่งนา มาแล้ว กับด้วยทาส นั้น.

วิธีใช้พิเศษ

ศัพท์ที่สร้างรูปด้วยอนุาทปัจจัยนั้น นอกจากจะทำหน้าที่เป็น
กิริยาในระหว่างช่วงบ่งอดีตกาล แปลว่า “.....แล้ว” ดังตัวอย่าง
ประโยคข้างต้นแล้ว ยังใช้ในกรณีอื่น ๆ ได้อีกหลายอัน คือ :-

๑. เป็นกิริยาที่ทำหลังกิริยาใหญ่ในประโยค แปลว่า “.....
แล้ว” เช่น -

ธมฺมกถิกโก ธมฺมาสเน นิสิตฺติ จิตฺตวฺชเน คเหตฺวา : พระธรรม-
กถิก นั้นบนธรรมมาสน์แล้ว จับแล้วซึ่งพัดอันวิจิตร.

๒. เป็นกิริยาที่กล่าวซ้ำกิริยาใหญ่ข้างต้น แปลว่า “ครั้น.....
แล้ว” เช่น -

อนนโท เชน ภควา เตนุปลงฺกมิ อฺปลงฺกมิตฺวา นิสฺสํติ :
 พระอนนที่ พระผู้มีพระภาค (ประทับ) โดยทิสากาคโค เข้าไป-
 เฝ้าแล้วโดยทิสากาคนัน ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว นั่งแล้ว.

๓. เป็นกิริยาที่ไม่ใช่กิริยาของประธานในประโยคโดยตรง
 แต่เพื่อบ่งเหตุ แปลว่า “เพราะ.....” เช่น -

สํหํ ทิสฺวา ภยํ อฺปฺปชฺชติ : ภยํ ย่อมบังเกิดขึ้นเพราะเห็น-
 ราชสีห์

๔. เป็นกิริยาที่ทำพร้อมกับกิริยาอื่น ไม่มีสำเนียงปัจจัย ถือ
 เฉพาะความหมายของธาตุเท่านั้น เช่น -

ณฺตํ คฺเหตฺวา คจฺจุตฺติ : เขาถือร่วมเดินไปอยู่.

๕. ทำหน้าที่ขยายนามเป็นเหมือนคุณนาม ไม่มีสำเนียงปัจจัย
 เช่น -

จฺเปตฺวา เทว อคฺคสาวเก อวเสสา อรหตฺตํ ปาปณฺสีสุ :
 ภิกษุทั้งหลาย เว้นซึ่งอัครสาวก ๒ รูป บรรลุแล้ว ซึ่งอรหัตต์

๖. ทำหน้าที่ขยายกิริยาเป็นเหมือนกิริยาวิเศษณ์ ไม่มีสำเนียง
 ปัจจัย เช่น -

ตฺถนิ รตนานิ จฺเปตฺวา อณฺณํ เม ปฏฺฐิสฺสณํ นตฺถิ : ที่พึง-
 อย่างอื่น ย่อมไม่มี แก่เรา เว้น ซึ่งรัตนะสามประการ.

- ศัพท์านุกรม -

อณฺโณณณณณณณณ (ค.) อันอาศัย -

กันและกัน

อณฺณว (อ.ป.) หวังน้ำ

อดีต (อ. นป.) อดีตกาล,

กาลล่วงแล้ว

อตุตฺตทตฺต (อ.ป.) ประโยชน์ตน

อด (อ.) เมื่อเป็นเช่นนั้น

อเลกทิวสํ (อ.) ภายหลัง ณ วัน-

หนึ่ง, อยู่มา -

วันหนึ่ง

อนาถปณฺฑิต (อ.ป.) อนาถปณฺฑิต -

เศรษฐี

อนิจฺจ (ค.) ไม่เที่ยง

อสุทฺธิ (อ.อิติ.) ความไม่บริสุทธิ์

อติ (อ.) ว่า..... ดังนี้

(คุณเนื้อความที่

เป็นคำพูดหรือที่

อยู่ในเลขในทั้ง-

หมด)

อตุตฺตรทวารานิกฺข (ค.) มีหน้ามุ่ง -

ต่อประตูด้าน -

ทิศอุดร

อุปนิสฺสยสมฺปตฺติ (อ.อิติ.) การ -

ถึงพร้อมด้วย -

อุปนิสัย

อุปฺปาทวยธมฺมํ (ค.) มีเกิดขึ้นและ

เสื่อมไปเป็น -

ธรรมดา

โอ → โว + โลก (-๑) ดูแล,

ดู, เห็น

กมฺป (-๑) ห้วนไหว, สั่น

กฺลวาก (อ. นป.) รังนก

คมฺภีร (ค.) ลึก, ลึกซึ้ง

เทว (อ.ป.) ฝน

ธมฺม (อ.ป., อ.นป.) ธรรม

นาม (อ. นป.) นาม, ชื่อ

นามกาย (อ.ป.) นามกาย

นิ + ขมฺ (-๑) ออก, ออกไป

นิ + ปท (-๓) = นิพพตฺต

เกิด, มี

นิ + รฐ (-๓) ตัป

นิ + วตฺต (-๑) กลับ

นุ (อ.) หนอ

ป + จิ (-๕) เลือกเก็บ (จิ =

ก่อ, สังสม)

ปัจจุตฺต (ก.) อันเฉพาะตน,

ซึ่งเฉพาะตน

ปัจจุสสมย (อ.ป.) เวลาใกล้รุ่ง,

ปัจจุสสมัย

ปฏีรูป (ก.) สมควร

ปรตฺถ (อ.ป.) ประโยชน์ผู้อื่น

ป + วตฺต (-๑) เป็นไป

พาราณสี (อ.อิต.) เมืองพาราณสี

พฺยาสตฺตมฺนส (ก.) มีใจขึงใน -

อารมณ์ต่าง ๆ,

มีใจแผ่ไปใน -

อารมณ์ต่าง ๆ

พฺรหฺมทตฺต (อ.ป.) พระเจ้าพรหม -

ทัต

ภตฺตกิจฺจ (อ.นป.) การรับประทาน -

อาหาร

ภทฺธิย (อ.ป.) นายภทฺธิย

ภทฺธิยนคร (อ.นป.) ภทฺธิยนคร

มกฺกณฺ (อ.ป.) ลิง, วานร

มโหฆ (อ.ป.) ห้วงน้ำใหญ่

ยา (-๑) ไป, เป็นไป,

ถึง, บรรลุ

รชฺช (อ.นป.) ราชย์สมบัติ

รหฺท (อ.ป.) ห้วงน้ำ

รูป (อ.นป.) รูป

รูปกาย (อ.ป.) รูปกาย

วณฺณ (อ.นป.) เหตุ

วสุส (-๑) ตก (ฝน), รด,

โปรย

วิฑู (-๓) มี, เป็น, อยู่

วิ + ป + สัท (-๑) ผ่องใส

สทตฺตปฺปสฺส (ก.) ผู้ชวนชวายเป็น -

ประโยชน์ตน

สํ + กิลิสุ (-๓) เสรำหมอง

(กิลิสุ = แผล -

เผา, เรา้ร้อน)

สงขาร (อ.ป.)	สังขาร	เสฏฐิภูล (อ.นป.)	ตระกุลเสรมฐิ
สิงคิล (อ.ป.)	นภม้น	เสฏฐิปุตต (อ.ป.)	บุตรเสรมฐิ
สิงคิลสกุณ (อ.ป.)	นภม้น	หตุลปาท (อ.ป.)	มือและเท้า
สัท (อ.นป.)	ความเป็น,	หา (-๓)	เสื่อม, สิ้น
	ความหนาว	หิมวนุตปเทศ (อ.ป.)	หิมวันต -
สุทฐิ (อ.อิต.)	ความบริสุทธิ์		ประเทศ
สุป (-๑)	กลับ		

- แบบฝึกหัดที่ ๙ -

๑. จงแต่งธาตุในวงเล็บด้วย “ตัว” บ้างจยให้ถูกต้องตามหลัก

๑. เอโก ภิกขุ อตฺตโน อุปชฌายี (อุป + ส + กม)
..... (วนฺ) ปฏฺฐเป อาสเน นิสิตฺติ.
๒. อมจฺโจ รณฺโฆ นิเวสนํ (คม) ตสฺส กิจจํ (กร)
อตฺตโน เคหํ นิวตฺติ.
๓. โส ภทฺถํ (ลก) ภณฺขติ.
๔. โจรา เคหํ (ป + วิส) ภณฺทานิ (คห) นิภขมฺมึสุ.
๕. อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมโน (อุ + ปท)
นिरุชฺฌนฺติ.

๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. อเถกทิวสํ สตุตา ปจฺจุสสมเย โลกํ โวโถเกนโต
 เทวโลกา จิวฺวา ภทฺธิยนคเร เสฏฺฐิภูเล นิพฺพตฺตสฺส
 ภทฺธิยสฺส นาม เสฏฺฐิปฺตตฺตสฺส อฺปนีสสยสมฺปตฺตี ทิสฺวา
 อนาถปฺนฺติกสฺส เกहे ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา อุตฺตรทวารา-
 ภิมุโข อโหสิ.

๒. อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต รชฺขํ กาเรนฺเต หิมวันต-
 ปเทเส เอโก สิงฺกิลสฺกุโณ กุลาวกํ กตฺวา วสํ,
 อเถกทิวสํ เทเว วสฺสนฺเต เอโก มกฺกญฺโฆ สํเตน
 กมฺปมาโน ตํ ปเทสํ อคฺมาสี, สิงฺกิลो ตํ ทิสฺวา
 คาถมาห [คาถํ + อาห] :-

มนุสฺสสฺสเสว^๑ เต สํสํ หตฺถปาทา จ วานร

อด เกน นุ วณฺณเนน อการนฺเต^๒ น วิชฺชตีติ.^๓

[๑. มนุสฺสสฺส + อิว, ๒. อการํ + เต, ๓. วิชฺชติ + อิติ]

มกฺกญฺโฆ อิมํ คาถมาห [คาถํ + อาห] :-

มนุสฺสสฺสเสว เม สํสํ หตฺถปาทา จ สิงฺกิล

ยาหุ^๑ เสฏฺฐา มนุสฺสเสสฺส สฺมา เม ปณฺณนา น วิชฺชตีติ.

[๑. ยา + อหุ]

๓. ปุณฺณานิ เหว^๑ ปจฺจนตํ พยาสตุตฺตมนสํ นรํ
 สุตฺตํ คามํ มโหโฆว^๒ มจฺจุ อาทาย คจฺจุตฺติ.
 [๑. หิ + เหว, ๒. มโหโฆ + อว]

(พ. ภ. ๒๕/๒๑)

๔. ขดาปี รหโต คมภีโร วิปฺปสนฺโน อนาวีโล
 เอวํ ฌมฺมานิ สุตฺวาน วิปฺปสัณฺนติ ปณฺทิตา.

(พ. ภ. ๒๕/๒๕)

๕. อตฺตนา ว กตํ ปาปํ อตฺตนา สงฺกิลิสุตฺติ
 อตฺตนา อกตํ ปาปํ อตฺตนา ว วิสุขฺณตฺติ
 สุตฺธิ อสุตฺธิ ปจฺจุตฺตํ นาลฺโล^๑ อนุลฺลํ วิโสธเย.
 [๑. น + อนุโล] (พ. ภ. ๒๕/๓๗)

๖. อตฺตทตฺถํ ปฺรตฺถเนน พหุณฺปิ น หาปเย
 อตฺตทตฺถมภินฺวาย^๑ สทฺตปฺปสฺสุโต ลียา.

[๑. อตฺตทตฺถํ + อภินฺวาย] (พ. ภ. ๒๕/๓๗)

๗. ขดาปี นาวํ นิสฺสาย มนุสฺสา ขนฺติ อนฺณเว
 เอวเมว^๑ รูปํ นิสฺสาย นามกาโย ปวตฺตติ
 ขดา มนุสฺเส นิสฺสาย นาวา คจฺจุตฺติ อนฺณเว
 เอวเมว^๑ นามํ นิสฺสาย รูปกาโย ปวตฺตติ

อุโก นิสฺสาย คจฺจนฺติ มนุสฺสา นาวา จ อณฺเฏ
 เอิวํ นามณฺจ^๒ รูปณฺจ^๓ อุโก อณฺโณณฺณนิสฺสิตา.

[๑. เอิวํ + เอิ, ๒. นามิ + จ, ๓. รูปิ + จ]

(กัมภีร์วิสุทธิธรรม ๑/๒๑๕)

๓. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. นกขมน ทำแล้ว ชึ่งรัง (ที่อาศัย) ที่ต้นไม้ อยู่แล้ว
 หนึ่ง.

๒. รูปกาย นี้ ย่อมเป็นไปได้ เพราะอาศัย ชึ่งนาม นามกาย
 ย่อมเป็นไปได้ เพราะอาศัย ชึ่งรูป.

๓. บุคคล จงยั้งจิต ของตน ให้หมั่นจด.

๔. มือและเท้า ท. ของวานร มีอยู่ แต่ บัญญา ไม่มี.

๕. บุคคล ผู้ผกแล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุด ในมนุษย์ ท.

□ □ □

กิริยาภิตก : Participle

ตวนตุ, ตาวี บัจจัย : The Past verbal Adjectives

บัจจัยทั้งสองนี้ใช้ประกอบกับธาตุสำเร็จรูปเป็น กิริยาในระหว่าง (กิริยาช่วย) หรือคุณนามเป็นอดีตกาล แปลว่า "... แล้ว" เป็นได้ ๒ วาจก คือ กัตตฺวาจก และ เหตุกัตตฺวาจก ดังนี้คือ

ตวนตุ บัจจัย

ก. กัตตฺวาจก :

ธาตุ + ตวนตุ = กิริยาภิตก

มีกฎดังนี้:-

(๑) ธาตุพยางค์เดียวคงธาตุไว้:- ส + ตวนตุ = สตวนตุ (ฟังแล้ว)

(๒) ธาตุ ๒ ตัว ลง อิ อากมที่ที่สุดธาตุ:- วส + ตวนตุ = วสิตวนตุ (อยู่แล้ว) (ว = วุ)

(๓) เมื่อไม่ลง อิ อากมตามข้อ ๒ แปลง จุ ช ฎ ที่ที่สุดธาตุเป็น ตฺ เช่น:-

สิจ + ตวนตุ = สิตตวนตุ (รดแล้ว)

ภุช + ตวนตุ = ภุตตวนตุ (กินแล้ว)

คุป + ตวนตุ = คุตตวนตุ (คุ้มครองแล้ว)

ข. เหตุเกิดจาก : $\text{ธาตุ} + \text{เหตุปัจจัย} + \text{ทวนตุ} = \text{กิริยาภิกต}$

ตัวอย่าง $\text{สุ} + \text{ณ} + \text{ทวนตุ} = \text{สาเวทวนตุ}$ (ให้ฟังแล้ว)

$\text{ภุช} + \text{ณย} + \text{ทวนตุ} = \text{โภชยิตวนตุ}$ (ให้บริโภคแล้ว)

หมายเหตุ

สำหรับเหตุปัจจัย คือ ณ , ณาย ให้ลง อิ อากมข้าง
หลังด้วย เช่น :- โภชยิตวนตุ เป็นต้น

ทวนตุ บัณฑิต ก. เมื่อเป็นกิริยาในระหว่าง หรือคุณนาม
ของนามนาม หรือสรรพนาม ปุลงลิงค์ แจกตามแบบ ภทวนตุ
[หน้า ๑๐ บทที่ ๒] ข. เมื่อเป็นกิริยาในระหว่างหรือคุณนามของ
นามนามหรือสรรพนาม อิตถลิงค์ เป็น “วต” เช่น สุทวต
แล้วแจกตามแบบ อิ. อิต. (นารี) ค. เมื่อเป็นกิริยาในระหว่าง
หรือคุณนามของนามนามหรือสรรพนาม นปุงสกลิงค์ เป็น “.....วนตุ”
เช่น สุทวนตุ แล้วแจกตามแบบ อน.ป. (ผล) ตามวิภัติของนามนาม
หรือสรรพนามที่ตนขยายและเรียงไว้หน้า หรือหลังนามนามก็ได้
แต่มักเรียงหลังสรรพนาม ที่เป็นปฤเสรมิ อ, อน ข้างหน้า เช่นเดียวกับ
ที่ใช้ปฤเสร กิริยาภิกต อนตุ บัณฑิต [ดูหน้า ๕๒]

ตัวอย่างประโยค

อุปาสโก ฐมนิ สุตวา เหน้ อคมิ: อุปาสก พังแล้ว ชั่งธรรม
ได้ไปแล้ว สู่เรือน

ชนา ภิกขุ สาถาย วาสาเปตวา ภตุตานิ ททิสู: ชน ท.
ยังภิกขุ ท. ให้อยู่แล้ว ในศาลา ถวายแล้ว ชั่งภัก.

คำวิ บัจฉัย

ก. กัตตุวาจก:- มีกฎเหมือน ทวนตุ บัจฉัย เช่น
สุ + คำวิ = สุตาวี (พังแล้ว)

ภุช + คำวิ = ภุตาวี (บริโภคนแล้ว)

ข. เหตุกัตตุวาจก:- มีกฎเหมือน ทวนตุ บัจฉัย เช่น

ภุช + ณ + คำวิ = โภเชตาวี (ให้บริโภคนแล้ว)

ภุช + ณ + คำวิ = โภชยิตาวี (ให้บริโภคนแล้ว)

แม้กฎอื่น ๆ ก็มีคติด้อย่าง ทวนตุ แต่ ปุลงลิกค์แจกตามแบบ

อ.ป. (หตถ์) อิตถ์ลิกค์ เป็น “....ตาวิน” แจกตามแบบ อ. อิต.
(นารี) นปงสกลิกค์ เป็น “....ตาวี” แจกตามแบบ อ.นป. (อจจิ)

ตัวอย่างประโยค:-

ชโน ปุตเต ภิตาวี อจริ: ชน กล่าวแล้ว กะบุตร ท.
ได้เที่ยวไปแล้ว

มาตา ปุคคิ โภเชตาวี นิปชชาเปสิ: มารดา ยังบุตร
ให้บริโภคนแล้ว ให้นอนแล้ว

นามกิต्ตะ : Infinitive

ตุ้, เคว บััจจย : Infinitive

ตุ้บััจจย ใช้ประกอบหลังธาตุ สำเร็จรูปแล้วใช้แทนวิกัตตินาม
ได้ ๒ วิกัตติ คือ ปฐมวิกัตติ แปลว่า “อัน..., การ..., ความ...”
อย่างหนึ่ง จตุตถวิกัตติ แปลว่า “เพื่อ...” อย่างหนึ่ง

ตุ้บััจจยนี้ เมื่อประกอบหลังธาตุ ย่อมทำให้เป็นรูปต่าง ๆ กัน
ดังกฎเกณฑ์ต่อไปนี้

๑. ธาตุที่มพยัญชนะ ๒ ตัว หรือ ๒ พยางค์ ไม่ลบที่สุดธาตุ
แต่ต้องลง อิ อากม เช่น :-

ลก + ตุ้ = ลกิตุ้ (การได้, เพื่อได้,)

สม + ตุ้ = สมิตุ้ (ความสงบ, เพื่อสงบ)

อนึ่ง ธาตุบางธาตุก็นำบััจจยอาขยาตติดมาด้วย และแล้วลง
อิ อากมด้วย เช่น :-

มฺห (-๓) + ย + ตุ้ = มฺหิจิตุ้ (ความหลุดพ้น, เพื่อหลุดพ้น)

ช (-๕) + นา + ตุ้ = ชนิตุ้ (การชนะ, เพื่อชนะ)

๒. ธาตุพยางค์เดียวลงไว้บ้าง แปลงต้นธาตุบ้าง :-

ฉา + ตุ้ = ฉาตุ้ (การรู้)

ชิ + ตัก์ = เชตัก์ (การชนะ)

สี + ตัก์ = สยิตัก์ (การนอน)

๓. แปลงที่สุทธธาตุ คือ

ทุ เป็น ตัก์ :- ปทุ + ตัก์ = ปตัก์ (การบรรลु, เพื่อบรรลุ)

ร เป็น ตัก์ :- กร + ตัก์ = กตัก์ (การกระทำ, เพื่อกำทำ)

ม เป็น น :- คม + ตัก์ = คนตัก์ (การไป, เพื่อไป)

หน + ตัก์ = หนตัก์ (การฆ่า, เพื่อฆ่า)

(๔. แปลงตัวธาตุเป็นอย่างอื่น :-

กร + ตัก์ = กาทัก์ (การทำ, เพื่อทำ) (กร → กา)

ปา + ตัก์ = ปวิตัก์ (การคิม, เพื่อกิม) (ปา → ปิว)

๕. แปลง ตัก์ กับที่สุทธธาตุเป็นอย่างอื่น เช่น :-

ภ + ตัก์ = ทุภัก์ :- ลภ + ตัก์ = ลทุภัก์ (การได้, เพื่อได้)

ส + ตัก์ = ญิตัก์ :- ทิส + ตัก์ = ทิญิตัก์ (การเห็น, เพื่อเห็น)

(ลบ อี ที่ ทิ)

๖. เมื่อให้มีความหมายให้ผู้อื่นทำ ใช้รูปเหตุกัตตุจาก โดย
นำเหตุบุ๋มจ้ยมาประกอบข้างหน้า ตัก์ เช่น :-

มร + เณ + ตัก์ = มาเรตัก์ (การให้ตาย, เพื่อให้ตาย)

ตุ บัจจัน ถ้างบความปฏิเสธ ใช้ประกอบ อ, อน (ไม่)
ข้างหน้า:— อากตุ (การไม่ทำ, เพื่อไม่ทำ) ดู อ,อน. ที่ประกอบหน้า
อนต, มาน ประกอบด้วย

ตัวอย่างประโยค

ผรุสํ วาจํ วตฺตํ น วญฺญติ : การกล่าว ซึ่งคำหยาบ ย่อมไม่ควร
สกุโกสึ ปาติภาสํ สลฺลปฺตํ ? : ท่าน ย่อมอาจ เพื่อสนทนา
ซึ่งภาษาบาลี หรือ ? (ท่านสนทนาภาษาบาลีได้ไหม?)

เตว บัจจยฺ ใช้ประกอบหลังธาตุ สำเร็จรูปแล้ว ใช้แทน
วิภัตตินาม คือ จตุตถีวิภัตติ แปลว่า “เพื่อ...” ซึ่งมีกฎเกณฑ์
คล้าย ตุ บัจจยฺ เช่น :-

ป + หา + เตว = ปหาเตว (เพื่อละ)

กร + เตว = กาเตว (เพื่อทำ) เป็นต้น

ตัวอย่างประโยค

มขิ กิเลสํ ปหาเตว ฆมฺมิ จราม : พวกเรา ประพฤติดูอยู่
ซึ่งธรรม เพื่อละ ซึ่งกิเลส.

- ศัพท์านุกรม -

อกุสสเจตนา (อา.อิต.) เจตนาที่ ^๑ เป็นอกุสส, เจตนาเลว	การณ (อ.นป.) เหตุ
อกุกมนตฺตฺตฺตฺตฺตฺต (อ.นป.) ที่ ^๑ เหยียบแล้ว	กิลนตฺกาย (ค.) มีกายล้ามาก, มีกายอัน- เหนื่อยอ่อน
อิธ+จา→จฺห (-๑) อิธฐาน	กุธ (-๓) โกรธ, เคือง-, กำเริบ
อนฺ+ทท→ทท (-๑) ตามเผา ตามไหม้	โกป (อ.ป.) ความโกรธ
อนฺต (อ.ป.) ที่สุด	ชี (-๓) สิ้นไป, หมดไป
อนฺตรา (อ.) ความไม่มี	จตุปฺปณฺณนาพิมตฺต (ค.) ประมาณ- สี่หัตถะนาน
อกาว (อ.ป.) ความไม่มี	จฺ→จว (-๑) เคลื่อน
อา+กม (-๑) อกุกม เหยียบ	ชนฺ→ชา (-๓) เกิด
อายุกฺขย(อ.ป.) ความสั้นอายุ, การหมดอายุ	ทิฏฺฐิ (อ.อิต.) ความเห็น, ทิฐิ
อาหฺรกฺขย(อ.ป.) ความสั้นอาหาร, การหมดอาหาร	เทวปฺตฺต (อ.ป.) เทวบุตร
อิตฺติ (อ.) คือ	ธนฺ (อ.นป.) ธน
อุปรฺปรี (อ.) ยิ่ง ๆ ขึ้นไป	นิ+หฺร(-๑) นีหฺร นำออก
อุปฺปล (อ.นป.) ดอกอุบล, ดอกบัว	ป+ จิป (-๑) ใส่, บรรจุ, (จิป = โยนทิ้ง)
กามคฺคฺน (อ.ป.) กามคุณ	

ปจฺจุพนฺหนิตฺ (อ.นป.) การเกอฺกุล	ปุรุ (-๑) เต็ม
กันในปัจจุบัน	เปม (อ.นป.) ความรัก
ป+ฉา (-๕) เหตุ.=ปณฺณายติ	พาลฺย (อ.นป.) ความเป็นคนพาล
ให้รู้ทั่ว, ปรากฏ	พฺรหฺมจฺริย (อ.นป.) พรหมจรรย์
ปฏิบัติ (อ.อิติ.) การปฏิบัติ	มกฺข (-๘) ลบ, ทำให้เบา, ทา
ปณฺฑิตฺมานี (ก.) มีมานะว่าเป็น-	มหาเมฆ (อ.ป.) มหาเมฆ, ฝน
บัณฑิต, มีความ	ยถา (อ.) ฉะนั้น, เหมือน
ถือตัวว่าเป็น-	ยวตฺตายุกิ (อ.) ตลอดอายุ,
บัณฑิต	ตลอดกาลเพียง-
ปทเจตฺย (อ.นป.) เจตฺยคฺคอรอย-	ใดแห่งอายุ
พระบาท	ยุชฺ (-๓) ชอบ, ควร,
ปตฺถ (-๑) บรรณา	ถูกต้อง
ปริตฺต (ค) น้อย, นิดหน่อย	ราชโกฏฺฐาการ (อ.ป., อ.นป.)
ปรียตฺติ (อ.อิติ.) ปริยัตติ	เรือนคลัง-
ปาณิตฺล (อ.นป.) ฝ่ามือ	ของพระราชา
ปาปิก (ค.) อันชั่ว, ลามก	วฏฺฐ (-๑) ควร, สมควร,
ปฺนฺณกมฺม (อ.นป.) บุญกรรม	ถูกต้อง, เป็นไป
ปฺนฺณกฺขย (อ.ป.) ความสิ้นไป-	วิปฺปลการ (อ.ป.) ประการอันแปลก
แห่งบุญ,	วีย (อ.) เหมือน, ราวกะ
การหมดบุญ	

เวรมพวาท(อ.ป.)	ลมเวรมพวาท	สติสมมุส(อ.ป.)	การหลงลืมสติ,
ส+ผสุ (-๑)	สัมผัส, ถูกต้อง,		การหมดสติ
	และต้อง	สนนิवास (อ.ป.)	การอยู่ร่วมกัน
ส+ลป (-๘)	สนทนา(ลป=กล่าว)	สมณ (อ.ป.)	สมณะ, ผู้สงบ
สภก (-๑)	อาจ, สามารถ	สห (-๑)	อด, อดทน

- แบบฝึกหัดที่ ๑๐ -

๑. จงแปลเป็นภาษาไทย

๑. ปาณิตลสัมมิ หิ วณเ อสสิ วิสั คณฺหนตฺตสฺส ตํ วิสั
อนุทฺทิตํ น สกโกติ, เอวเมว (เอว + เอว) อุกุสลเจตนา
อภาเวน ปาปํ อภิโรนตฺตสฺส ธนุํ นีหริตฺวา ททโตปิ
ปาปํ นาม น โหติ.

๒. อตฺตโน สุขํ ปตฺเตนเตน หิ ปริ ปหริตฺตํ น วญฺญติ.

๓. ชโน ปุพฺเพ ปาปํ กมฺมํ นิสฺสาย วิปฺปการํ ปตฺโต,
ตสมฺมา หิ อิทานิ ปาปิกํ ทิฏฺฐิ คเหตฺตํ อยุตฺตํ, กลฺยาณํ
กมฺมํ กโรตฺถ เอวํ กโรนฺโต สคฺคํ วา นิพฺพานํ วา
ปตฺโต นาม ภวิสฺสติ.

๕. โย พาโล สมนโน อุตฺตโน พาลุญฺญ ชานาติ โส ปรนฺจติโต
วาปี โหติ โส หิ เอวฺ ชานมาโน อณฺเฏ ปรนฺจติ
อุปสงฺกมฺนโต ปยิริปาสฺนโต เตเน โวทียมาโน
อนุสาสิยมาโน ตํ โอวาทํ อคฺคณฺหิตฺวา ปรนฺจติโต นาม
โหติ, โย จ พาโล สมนโน ปรนฺจติตมานํว โหติ โส
อณฺเฏ ปรนฺจติตํ อนุปสงฺกมฺนโต อปยิริปาสฺนโต เวน
ปริยตฺตํ อคฺคณฺหาติ น ปฏิปตฺตํ ปเรติ, โส พาโลว โหติ.

๖. เทวโลกโต หิ เทวปุตฺตา อายุภฺขเยน ปุณฺณภฺขเยน
 อาหารภฺขเยน โกเปนาติ (โกเปน + อิติ) จตุหิ การณเห
 จวนฺติ ตตฺถ เยน พหํ ปุณฺณกมฺมํ กตํ โหติ โส
 เทวโลกเ อปฺปชฺชิตฺวา ยาวตายุํ จตฺวา อปรฺปริ
 นิพฺพตฺตติ: เอวํ อายุภฺขเยน จวติ นาม. เยน ปริจฺจํ
 ปุณฺณํ กตํ โหติ ตสฺส ราชโกฏฺฐาการเ ปกฺกจิตฺตํ
 จตฺตปฺปญฺจนานิพฺพตฺตํ วิย ฆณฺณํ อนฺตรรา ว ตํ ปุณฺณํ

จียติ, อนฺตรา ว กาลิ กโรติ: เอวํ ปุณฺณกุชฺเยน
 จวติ นาม. อปโร กามคฺเชน ปรีกฺขมาโน สติสมฺโมเสน
 อาหาริ อปรีกฺขจิตฺวา กิลนฺตกาโย กาลิ กโรติ: เอวํ
 อาหารกุชฺเยน จวติ นาม. อปโร ปรสฺส สมฺปตฺติ
 อสหนฺโต กุชฺฌิตฺวา กาลิ กโรติ: เอวํ โกเปณ จวติ นาม.

(ธบ. จ. ๒/๑๕)

๓. ปุพฺเพ ว สมนฺนิวาเสน ปจฺจุปฺปนฺนํ หิ เตन วา

เอวํ ตํ ชายเต เปมํ อปฺปลวํ ยโถทเก. ๒

[๑. เอวํ + ตํ, ๒. ยถา + อุตฺเท] (ธบ. จ. ๒/๑๕)

๒. จงแปลเป็นภาษาบาลี

๑. ข้าพเจ้า ย่อมไม่อาจ เพื่อทำ ซึ่งกรรม อันลามก เพราะว่
 ข้าพเจ้า เป็นผู้มั่งคั่ง

๒. ใคร ย่อมอาจ เพื่อสนทนา ซึ่งภาษาบาลี ?

๓. การที่สมณะ กระทำชั่ว ย่อมไม่ควร

๔. พวกเรา ย่อมประพฤติ ซึ่งพรหมจรรย์ เพื่อทำ ซึ่งที่สุด
 แห่งทุกข์

๕. ท่าน ท. ย่อมไม่ปรารถนา เพื่อแต่จะต้อง ซึ่งคนเลว แม้
 ด้วยมือ ของท่านหรือ ?

อนัย, ตพพ บังจัย: The Potential Participle

อนัย, ตพพ บังจัยทั้งสองนี้ใช้ประกอบกับธาตุสำเร็จรูปเป็น
กิริยาคุณประโยชน์ได้ เป็นคุณนามก็ได้ เป็นนามนามก็ได้ ใช้บ่งความ
จำเป็น แปลว่า “พึง...” หรือ “ควร...”

ก. อนัย บังจัย ใช้ประกอบได้ ๓ รูปคือ กรรมวาจก ๑

ภาววาจก ๑ เหตุกัมมวาจก ๑

๑. อนัย บังจัย ที่เป็นกรรมวาจก ใช้ธาตุที่เป็นสกรรมธาตุ
(ร้องเรียกหากรรม) ประกอบกับ อนัย บังจัย จะสำเร็จรูปเป็นกิริยา
โดยสมบูรณ์ ดังต่อไปนี้

กรรมวาจก : สกรรมธาตุ + อนัย = กิริยาวิเศษณ์กรรมวาจก

ภาววาจก : อกรรมธาตุ + อนัย = กิริยาวิเศษณ์ภาววาจก

ตัวอย่าง :-

วจ + อนัย = วจนัย (อัน...พึงกล่าว)

คม + อนัย = คมนัย (อัน...พึงไป)

อนึ่งยังมีกฎเกณฑ์การประกอบพิเศษออกไปอีกบ้างเล็กน้อย คือ

(๑) แปลง (พฤต) อุ ที่ต้นธาตุเป็น โอ บ้าง เช่น

ภุช + อนัย = โภชนัย (อันพึง...บริโภคน)

(๒) เฉพาะที่ประกอบ กร (= ทำ) แปลง น แห่ง

อนัย เป็น ณ เช่น

กร + อนัย = กรณัย (อัน...พึงกระทำ)

๒. อนัย บ้างยัยที่เป็นเหตุกรรมวาทจาก ฐาตัทเป็นสกรรมวาท
ต้องนำเอาเหตุบัจยัยในอาชยวาทมาประกอบด้วย แต่มักใช้ ฉาเป
ตัวเดียวเท่านั้น ดังผังต่อไปนี้

เหตุกัมมวาท : สกรรมวาท + ฉาเป + อนัย = กิริยาภิตกเหตุกัมมวาท

ตัวอย่าง

วนุ + ฉาเป + อนัย = วนุทานัย (อัน...พึงให้ไว้)

อนึ่ง แปลง (พฤต) อุ ที่ต้นธาตุ เป็น โอ บ้าง เช่น

ภุช + ฉาเป + อนัย = โภชานัย (อัน...พึงให้บริโภค)

แต่ที่ใช้ กร ธาตุ สำหรับเหตุกัมมวาทไม่ต้องแปลง น แห่ง

อนัย เป็น ณ เช่น

กร + ฉาเป + อนัย = การานัย (อัน...พึงให้กระทำ)

ศัพท์กริยาภิกตที่ประกอบ “อนิย” บัจฉยน^๕ เฉพาะที่เป็นกรรมวาจกและเหตุกัมมวาจก เมื่อเป็นกริยาหรือคุณนามของนามนามหรือของสรรพนาม ปุงลึงค์ หรือ นปุงสกลึงค์ แจกตามแบบ อ.ป., อ.นป. ตามลำดับ. อิตถลึงค์ลง อา เป็น “ยา” แล้วแจกตามแบบ อา. อิต. ตามวิภัติของนามนามหรือสรรพนามที่ตนขยาย ที่เป็นกริยานิยมเรียงไว้หลังนามนามหรือสรรพนามที่เป็นคุณนามจะเรียงไว้หน้าหรือหลังนามนามหรือสรรพนามก็ได้

ที่เป็นภาววาจก นิยมเป็นกริยาอย่างเดียว และเป็นรูป อ.นป. ป. เอกวจนะเสมอ

ที่บ่งความปฏิเสธ ใช้ อ, อน (ไม่) อย่างเดียวกับกริยาภิกตที่ เป็นบัจฉยน^๕ ทั่ว ๆ ที่กล่าวแล้วข้างต้น เช่น อกรณีย-ไม่พึงกระทำ เป็นต้น

ตัวอย่างประโยค

ก. ใช้เป็นกริยาคุมประโยค

กรรม. — ชเนหิ กลุยาณิ กมมัม กรณียะ: กรรม อ้นงาม
อ้น ชน ท. พึงทำ

ภาว. — เตหิ คมนียะ: อ้นเขา ท. พึงไป

เหตุกัมม.— สามิเกณ ตํ กมฺมํ ทาสํ การานํนิยฺ : กรรมนัน
อํนาย ยังทาส พังให้ทำ.

ข. ใช้เป็นคุณนาม

อหิ มยา กรณียํ กิจจํ ชานามิ : ข้าพเจ้า ย่อมรู้ ชั่งกิจอัน
ข้าพเจ้าควรทำ

ก็ ปณ ทฺวํ กิจจํ สามิเกณ ทาสํ การานํนิยฺ ชานาสิ? : ก็
ท่านย่อมรู้ (ซึ่งกิจอันนายยังทาสพังให้ทำหรือ? (ท่านรู้จักกิจที่นาย
ควรให้ทาสทำหรือ?)

ค. ใช้เป็นนามนาม

โส ขาพณิเยน เจว โภชนิเยน จ ตํ ภิกฺขุํ ปรีวสี : เขา
อังกาสแล้ว ซึ่งภิกษุรูปนั้น ด้วยของควรเคี้ยว ด้วย นนเทียว ด้วยของ
ควรบริโภค ด้วย

ข. ตพฺพ บัจจยฺ ใช้เป็น ๓ วาก เหมือน อนนฺตบัจจยฺ คือ—

๑. ตพฺพ บัจจยฺ ที่เป็นกรรมวาก และภาววาก เช่นกับ
อนนฺต บัจจยฺ ตามผัดดังต่อไปนี้

กรรมวาก : สกรรมธาตุ + ตพฺพ = กิริยาภิกตักกรรมวาก

ภาววาก : อกรรมธาตุ + ตพฺพ = กิริยาภิกตักภาววาก

แต่หากว่ามีการเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎเกณฑ์ดังต่อไปนี้

(๑) ที่สุดธาตุเป็น ร ทู ลบที่สุดธาตุแล้วซ้อน ตู เช่น-

กร + ตพพ = กตตพพ (อัน...พึงกระทำ)

วท + ตพพ = วตตพพ (อัน...พึงกล่าว)

(๒) ที่สุดธาตุเป็น สฺ เอา สฺ กับ ตู แห่ง ตพพ เป็น

ญฺ เช่น-

ทิสฺ (--๑) + ตพพ = ทญฺตพพ (อัน...พึงกระทำ) (ลบ อ)

ตฺสฺ (-๒) + ตพพ = ตญฺตพพ (อัน...พึงยินดี)

(๓) ที่สุดธาตุเป็น ภฺ เอา ภฺ กับ ตู แห่ง ตพพ เป็น

ทฺธฺ เช่น-

ลภฺ + ตพพ = ลทฺธฺตพพ (อัน...พึงได้)

(๔) ธาตุสองตัวเมื่อไม่ลบ-ไม่แปลง ลง อี อาคมที่ที่สุด

ธาตุ เช่น-

คม + ตพพ = คมิตพพ (อัน...พึงไป)

วสฺ + ตพพ = วสิตพพ (อัน...พึงอยู่)

(๕) ธาตุพยางค์เดียว คงธาตุไว้ เช่น-

ณา + ตพพ = ณาตพพ (อัน...พึงรู้)

ทา + ตพพ = ทาทพพ (อัน...พึงให้)

แต่ ธาตุพยางค์เดียวนี้มีสระ อี แปลง (วิการ) อี
เป็น เอ เช่น-

นี่ (-๑) + ตพฺพ = เนตพฺพ (อัน...พื้งนำไป)

(๖) แปลงตัวธาตุบ้าง ที่สุดธาตุบ้าง เช่น-

กร + ตพฺพ = กาทพฺพ (อัน...พื้งทำ)

คม + ตพฺพ = คนตพฺพ (อัน...พื้งไป)

๒. ตพฺพ บั้จยั ที่เป็็นเหตุกั่มมาจกั้ใช้ธาตุที่เป็็นสกรรมธาตุ
และต้องนำเหตุบั้จยัในอาขยาตมาประกอบด้วย (เหตุบั้จยันั้นจะเป็็น
ตัวใดก็ได้) คูณดังต่อไปนี้

เหตุกั่มมาจกั้ : สกรรมธาตุ + เหตุบั้จยั + ตพฺพ = กิริยาภิกตักเหตุกั่มมาจกั้

ตัวอย่าง :-

กร + เณ + ตพฺพ = การेतพฺพ (อัน...พื้งให้กระทำ)

ปจ + ณาเป + ตพฺพ = ปาจาเปตพฺพ (อัน...พื้งให้หุง)

ศัพท์กิริยาภิกตักที่ประกอบ “ตพฺพ” บั้จยั มีหน้าที่และ
แจกรูปเหมือนศัพท์ที่ประกอบ “อนัย” บั้จยัทุกประการ (ดูหน้าที่
และการแจกรูปของอนัยบั้จยั) ที่บั้งความปฏิเสธก็อย่างเดียวกับ
ศัพท์ที่ประกอบ “อนัย” บั้จยั เช่น อคนตพฺพ- ไม่ควรไป

เป็นต้น

ตัวอย่างประโยค

ก. ใช้เป็นกริยาคุณประโยค

กรรมวาจก. - ตขา กลฺยาณํ กมฺมํ กาดพฺพํ : กรรม อังงาม
อันท่าน ควรทำ

ภาววาจก. - เตหิ ชเนหิ คมิตพฺพํ : อันชน ท. เหล่านั้นควรไป
เหตุกัมมวาจก. - เตน โอทโน ปุคฺคํ ปาจาเปตพฺพโ : ข้า
อันเขายังบุคคลพึงให้หุง

ข. ใช้เป็นคุณนาม

โส ปุคฺคเลน กตฺตพฺพํ กมฺมํ กโรติ : เขา ย่อมทำ ซึ่งกรรม อัน
บุคคล ควรทำ

มยฺยํ กมฺมานิ สามิเกน กมฺมกเร การตพฺพานิ กโรม : เรา
ท. ย่อมทำ ซึ่งการงาน ท. อันนาย ยังกรรมกร ท. พึงให้ทำ (พวก
เราย่อมทำการงาน ท. ที่นายควรให้เหล่ากรรมกรทำ)

ค. ใช้เป็นนามนาม

สมณสฺส โคตมสฺสเว (โคตมสฺส + เว) กตฺตพฺพํ กริสสามิ
: ข้าพเจ้า จักกระทำ ซึ่งกิจ ที่ควรกระทำ แก่พระสมณโคตม ที่เดียว

- ศัพท์านุกรม -

อคุณ (อ.ป.)	โทษมิใช่คุณ, โทษ	นมสสุ (-๑)	นอบน้อม, กราบ ไหว้
อคุณิชนธ (อ.ป.)	กองไฟ	นิ + มนตุ (-๘)	นิมนต์ (มนตุ = ปรึกษา)
อทุฒมาส (อ.ป.)	กึ่งเดือน, ครึ่ง เดือน	นิเวสน (อ.นป.)	นิเวสน์, ที่อยู่
อนโตอคุลิ (อ.ป.)	ไฟภายใน	ปฏิวิสสกะเลห (อ.นป.)	บ้านใกล้ เรือนเคียง, บ้านที่ คั่นเคียงกัน
อนโตเทวตา (อา.อิต.)	เทวตา ภายใน	ปริ + จรุ (-๑)	บำเรอ
อูปาย (อ.ป.)	อูบาย	ปริ + วิสุ (-๑)	อังกาส, เฝ้ายดู
อุครราชา (อ.ป.)	พระยานาค	ปุนทิวส (อ.ป., อ.นป.)	วันรุ่งขึ้น
กตตุพพยุตฺตก (ค.)	อันควร กระทำ	พหิ (อ.)	ภายนอก
ชาคร (-๑)	ต้น	พหิอคุลิ (อ.ป.)	ไฟภายนอก
ชีวหา (อา. อิต)	ล้น	พุทธปมุข (ค.)	มีพระพุทธรเจ้า เป็นประมุข, มี พระพุทธรเจ้าเป็น ประธาน
ฌาติมิตฺต (อ.ป.)	ญาติและมิตร		
ตสุ (-๑)	สะดุ้ง		
ทัม (ค.)	ยาว		

ภิกขุสงฆ (อ.ป.) ภิกขุสงฆ์	สย (อ.)	เอง
มหาทาน (อ.นป.) มหาทาน, ทาน	สยณ (อ.นป.)	ที่นอน
อันยิ่งใหญ่	สสุร (อ.ป.)	พ่อผัว
มหุตต (ค.)	สสุรกุล (อ.นป.)	ตระกูลพ่อผัว
ครู่หนึ่ง, ขณะ หนึ่ง	สสสุ (อ.อิต.)	แม่ผัว, แม่ยาย
ยาจิตก (ค.)	สสสุสสุสามิก (อ.ป.)	แม่ผัว, แม่ยาย
อันเป็นของที่ขอ ยืมไปแล้ว	สฺนิสา (อา.อิต.)	หญิงสะใภ้
โยชน (อ.นป.) โยชน	โสตาปัตติผล (อ.นป.)	โสตาปัตติ-
ลทฺธาลทฺธ (ค.)	ซึ่งได้และไม่ได้	ผล
วุจฺจาทพฺพญฺจาน (อ.นป.)	ที่ ที่...	
ควรลุกขึ้น	สฺวตฺน (ค.)	อันจะมีในวัน
สทฺธมฺม (อ.ป.) พระสัทธรรม		พรุ่งนี้ (อาหาร)

- แบบฝึกหัดที่ ๑๑ -

๑. จงแต่งธาตุในวงเล็บด้วย “อนันย, ตพฺพ” บ้างจยให้ถูกต้องตามหลัก

๑. ชนา อุตตนา (กรฺ + อนันย) กิจฺจิ ชานะยฺย.

๒. สลฺวณฺเตหิ ชเนหิ ปาโณ น....(ปหฺรฺ + ตพฺพ).

๓. อหิ อาจริยสฺส....(กรฺ + ตพฺพ) ชานามิ.

๔. ขเนหิ กลุยานานิ กมฺมานิ (กร + อนิย) โหนติ.

๕. ปุคฺคเลหิ มุสาวาทो น .. (วทุ + ตพฺพ).

๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. อณฺเฐปี ทณฺหสฺส ตสนฺติ มจฺจุโน ภายนฺติ ตสฺมา หิ
ขเนน ปโร น ปหริตฺตพฺโพ น มาเตตฺตพฺโพ.

๒. เอโกปี โข เสฏฺฐิ สตุถาริ อุปสงฺกมิตฺวา ฐมฺมํ สุตฺวา
โสตาปตฺติผลเ ปตฺติมุชฺยา สฺวาตนฺชาเย นิมนฺเตตฺวา ปฺนทิวเส
อตุตฺตโน นีเวสเน ปถิเตน ขาถนีเยน โกชนีเยน
พฺพุทฺธปฺปมฺหิ ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวีสิตฺวา เอเตน อุปาเยน
อหฺมมาสิ มหาทานิ อทาสิ.

๓. (๑) สสรุเก วสนฺติยา นาม อนฺโตคฺคิ พหิ น
นีหริตฺตพฺโพ : สุนิสสา อตุตฺตโน สสฺสสสรฺสามิกานํ อคฺคณิ
ทิสฺวา พหิ ตสฺมึ ตสฺมึ เคเห ฐิตฺวา มา กเถสิ,
(๒) พหิอฺคฺคิ อนฺโต น ปเวเสตฺตพฺโพ : สเจ ปฏฺิ-
วิสฺสกกฺเคเหสุ อิตฺติโย วา ปุริสา วา สสฺสสสรฺสามิกานํ
อคฺคณิ กเถนฺติ, สุนิสสา เตหิ กถิตํ อาหริตฺวา ปฺน มา
กเถยฺย, (๓) ททฺนตฺสฺเสว (ททฺนตฺสฺส+เอว) ทาทพฺพิ :
เย ททฺนติเตสฺสเยว (เตสฺส+เอว) ทาทพฺพิ: ยาจิกํ อุปกรณํ
คเหตฺวา ยะ ปฏฺิเทนฺติเตสฺส เยว ทาทพฺพิ, (๔) อททฺนตฺสฺส
น ทาทพฺพิ : ยะ น เทนฺติ, เตสฺส น ทาทพฺพิ : ยะ
ยาจิกํ คเหตฺวา น ปฏฺิเทนฺติ, เตสฺส น ทาทพฺพิ,

(๕) ททนต์สสาป (ททนต์ส + อป) อททนต์สสาป
 (อททนต์ส + อป) ทาทพฺพ : ทลิตฺเตสฺส ฉาติมิตฺเตสฺส,
 สมปฺเตเตสฺส เต ปฏีทาตุํ สกโกณฺตุ วา มา วา, เตสํ ทาทฺเมว
 (ทาตุ + เอว) วจฺญติ, (๖) สฺขํ นิสํหิตพฺพ : สสฺสสฺสรฺสามิเก
 ทิสฺวา วุจฺจาทพฺพจฺฉาเน นิสํหิตํ น วจฺญติ, (๗) สฺขํ
 ญฺชิตพฺพ : สสฺสสฺสรฺสามิเกหิ ปฺเรตรํ อญฺชิตฺวา เต ปรีวีสิตฺวา
 สพฺเพหิ ลทฺธาลทฺธํ ญฺชิตฺวา ปจฺฉา สยํ ญฺชิตํ วจฺญติ, (๘) สฺขํ
 นิปฺชิตพฺพ : สสฺสสฺสรฺสามิเกหิ ปฺเรตรํ สยํ อารุห
 น นิปฺชิตพฺพ, เตสํ กตฺตพฺพยฺยตฺตํ วตฺตปฏีวตฺตํ กตฺวา
 ปจฺฉา สยํ นิปฺชิตํ ยฺยตฺตํ, (๙) อคฺคิ ปรีจริตพฺพ :
 สสฺสํปํ สสรฺํปํ สามิกํปํ อคฺคิชนํ วิวิ อรฺกฺราขานํ
 วิวิ จ กตฺวา ปสฺสิตํ วจฺญติ, (๑๐) อนฺโตเทวตา
 นมสฺสิตพฺพา : สสฺสํ จ สสรฺํ จ สามิกํ จ เทวตํ วิวิ
 กตฺวา ทญฺํ วจฺญติ.

๔. ทิฆา ชาครโต รตฺติ
 ทิโฆ พาลานํ สํสาโร

[๑. พาลานํ]

๕. ยาวชัมปปี เจ พาลो
 น โส ฌมมํ วิชานาติ

[๑. ยาวชัม + ปี]

มหุตฺตมปปี เจ วิญญู
 จิปปํ ฌมมํ วิชานาติ

[๑. มหุตฺตํ + อป]

ทิจมํ สนตฺตสฺส โยชนํ
 สทฺธมมํ อวิชานตํ.

(ป.ธ. ๒๕/๒๓)

ปณฺฑิตํ ปยิริปาสติ
 ทพฺพิ สุปรสํ ยถา.

(ป.ธ. ๒๕/๒๓)

ปณฺฑิตํ ปยิริปาสติ
 ชิวฺหา สุปรสํ ยถา.

(ป.ธ. ๒๕/๒๓)

๓. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. บุคคล ผู้รักษาศีล ไม่ควรกระทำ กรรม ชั่ว.

๒. เรา ควรทำ กิจที่ควรทำ แก่ภิกษุ ในพระพุทธศาสนา.

๓. ธรรมดาว่า บัณฑิต ควรประพฤติ ธรรม ในที่ทุกสถาน.

๔. กรรม ดีงาม อันบุคคล พึงกระทำ ด้วยตน, กรรม ชั่ว
อันบุคคล พึงละ ด้วยตน.

๕. กิจ ไฉ เป็นกิจอันตนพึงทำ เพื่อความเจริญ แห่งตน
ชนทั้งหลาย พึงทำ กิจ นั้น.

๑. กวี บั๊จย (คุณนาม)

มีบั๊จยบางตัว เช่น กวี บั๊จย^{๕๗}นเป็นต้น เมื่อประกอบกับธาตุ
สำเร็จรูปแล้วใช้เป็นคุณนาม เมื่อต้องการให้มีความหมายปฏิเสธ
ก็ใช้ อ, อน (= ไม่) ข้างหน้าคำที่สำเร็จรูปแล้วนั้น

กวี บั๊จย^{๕๗}ใช้ประกอบหลังธาตุซึ่งมีคำ^{๕๗}่อนอยู่หน้า และ^{๕๗}กรัน
ประกอบแล้ว ลบ กวี หุค^{๕๗}รัง รูปสำเร็จของคำที่ประกอบด้วย กวี^{๕๗}
นี้ ใช้เป็นคุณนาม แปลว่า “ผู้.....” ซึ่งมีวัธประกอบดังผ้ง
ต่อไป:-

$\text{คำอื่น ๆ} + \text{ธาตุ} + \text{กวี} = \text{รูปสำเร็จ (คุณนาม)}$
--

และยังมีกฎเกณฑ์พิเศษที่เกี่ยวกับธาตุที่ประกอบด้วย กวี^{๕๗} น
ที่จะต้องปฏิบัติอีก คือ

(๑) ถ้าธาตุสองพยางค์ขึ้นไป ลบที่สุดธาตุ เช่น:-

อรุ (อก) + คม + กวิ = อรุค - ผู้ไปด้วยอก (งู)

ตุร (เร็ว) + คม + กวิ = ตุรค - ผู้ไปเร็ว (ม้า)

(๒) ถ้าธาตุพยางค์เดียวคงธาตุไว้ เช่น :-

อภิ (ยิ่ง) + ภู + กวิ = อภิภู - ผู้เป็นยิ่ง

สยิ (เอง) + ภู + กวิ = สยมภู - ผู้เป็นเอง

(๓) เฉพาะ วิท (-๓) = รัู้ ไม่ต้องลบที่สุทธธาตุแต่ลง อุ
อาคม เช่น :-

สพพ (ทั้งปวง) + วิท + กวิ = สพพวิท - ผู้รู้สิ่งทั้งปวง

โลก (โลก) + วิท + กวิ = โลกวิท - ผู้รู้ขงโลก

คำที่ประกอบด้วย กวิ บััจจันเป็นคุณนาม เมื่อขยายนามนาม
หรือสรรพนามลิงค์ใดก็แจกตามลิงค์ของคำที่ตนขยาย โดยถือการันต์
(สระที่สุตศัพท) ของรูปสำเร้จนั้นเป็นเกณฑ์การแจก

ตัวอย่างประโยค :-

อมุหาก็ สดุดา สยมภู เจว สพพวิท จ อโหสิ : พระศาสดา
ของเรา ท. เป็นผู้เป็นเองด้วยนั้นเทียว เป็นผู้รู้สิ่งทั้งปวงด้วย ได้
เป็นแล้ว

อนึ่ง คุณนามที่สำเร้จจาก กวิ บััจจัน แม้จะเรียงไว้โดดๆ
ก็ได้ ซึ่งทำหน้าที่เหมือนนามนาม เช่น -

ปณฺจ ตฺรคา ปณฺจนฺนํ ราชนํ อเหตุํ : สัตว์ผู้ไปเร็ว (ม้า)
 ท. ห้าตัว ได้มาแล้วแก่พระราช ท. ห้าพระองค์

—: นञฺ ติโลลลเณตฺตลเณยพฺลลณฺ (๗)

เช่นนี้ - กติ = กิ + ฏ + (๕) กิ

เช่นนี้ ๒. ณ บัจจ (คุณนาม) (๑๐) บิ

ณ บัจจ ใช้ประกอบหลังธาตุ จะมีคำอ่นนำหน้า หรือไม่ก็ได้ แต่ต้องลบ ณ เหลือแต่ อี รูปสำเร็จใช้เป็นคุณนาม แปลว่า “ผู้.....โดยปกติ” “ผู้มีปกติ.....” ซึ่งมีวิธประกอบดังต่อไปนี้

๑.	คำอ่น ๆ + ธาตุ + ณ = รูปสำเร็จ (คุณนาม)
๒.	ธาตุ + ณ = รูปสำเร็จ (คุณนาม)

ตัวอย่าง :-

สุภาสิต (คำสุภาษิต) + ภาส + ณ = สุภาสิตภาสี - ผู้กล่าวซึ่งคำสุภาษิตโดยปกติ

วาจา (วาจา) + อนฺรกฺข (อนฺ + รกฺข) + ณ = วาจานฺรกฺข - ผู้ตามรักษาซึ่งวาจาโดยปกติ

(เฉพาะต้นธาตุ ที่เป็นทฆสระ หรือมีตัวสะกด)

ยังมีกฎเกณฑ์พิเศษอีก คือ—

(๑) แปลง (พฤทธิ) ต้นธาตุที่เป็นวิสสระ ดังนี้- อ เป็น
อา, อิ เป็น เอ, อุ เป็น อู หรือ โอ เช่น:-

ปฺลฺย (บุญ) + กร + ณฺ = ปฺลฺยการ - ผู้กระทำซึ่งบุญโดย
ปกติ

ชมนฺ (ธรรม) + รุจ + ณฺ = ชมนฺรุจ - ผู้มีปกติชอบใจซึ่งธรรม

(๒) ธาตุมี อา เป็นที่สุด แปลง อา เป็น อายฺ เช่น:-
มชฺช (น้ำเมา) + ปา + ณฺ = มชฺชปาย - ผู้ดื่มซึ่งน้ำเมา
โดยปกติ

อทินฺ (สิ่งที่เขาไม่ให้) + อาทา (อา+ทา) + ณฺ = อทินฺนาทาย -
ผู้ถือเอาซึ่งสิ่งของที่เขาไม่ให้โดยปกติ

(๓) แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุ หรือตัวธาตุได้บ้าง เช่น:-

ภย (ภัย) + ทิสฺ + ณฺ = ภยทสฺส - ผู้เห็นซึ่งภัยโดยปกติ
(ทิสฺ → ทสฺส)

ปาณ (สัตว์) + หนฺ + ณฺ = ปาณชาติ - ผู้ฆ่าซึ่งสัตว์โดยปกติ
(หนฺ → ชาติ)

อนึ่งนอกจากใช้เป็นคุณนามโดยเป็นผู้ทำเองแล้ว ยังใช้เป็น
คุณนามโดยเป็นผู้สั่ง (เหตุกัตตุ.) ได้ด้วยแปลว่า “ผู้...ให้, ผู้ให้...”
แต่นำเอาเหตุปัจจัยมาประกอบที่ท้ายธาตุก่อนเช่น-

ปตฺ + เณ + ฌ = ปาตี - ผู้ให้ตกลงไป
 คำที่ประกอบด้วย ฌ บ้างขึ้นเป็นคุณนาม แจกได้ ๓ ดั้ง
 ขยายคำปุงลึงค์ แจกตามแบบ อี.ป. (หตุถิ)
 ขยายคำอิถลึงค์ มีที่สุดเป็น อินี เช่น ปุณณการินี แจกตาม
 แบบ อี. อิต. (นารี)
 ขยายคำานปุงสกลึงค์มีที่สุดเป็น อิ เช่น ปาณมาติ แจกตาม
 แบบ อี.นป. (อจฺจิ)

ตัวอย่างประโยค:-

ปาปการี ชโน สุกติ กจฺจติ: ชนผู้กระทำซึ่งบุญโดยปกติ
 ย่อมไปสู่สุคติ

อนัง คุณนามที่สำเร็จจาก ฌ บ้างขึ้นก็เรียงไว้โดดๆ ได้
 เช่นเดียวกับที่สำเร็จด้วย กวิ บ้างขึ้น เช่น-

ธมฺมจารี สุขํ เสติ: ผู้ประพฤติซึ่งธรรมโดยปกติ ย่อม
 นอนสบาย

๓. ฌ บ้างขึ้น (คุณนาม)

ฌ บ้างขึ้น ใช้ประกอบหลังธาตุ แล้วแปลง ฌ เป็น ออก
 สำหรับที่ประกอบกับ ฉา ธาตุ แปลง ฌ เป็น อานนกรูป
 สำเร็จใช้เป็นคุณนาม แปลว่า “ผู้.....” ซึ่งมีวิธีประกอบดังผังต่อไปนี้

$\text{ธาดุ} + \text{ณฺว} = \text{ธูปลำเร้ง (คุณนาม)}$
--

ตัวอย่าง :-

ยาจ + ณฺว = ยาจก - ผู้ขอ

รกข + ณฺว = รกขก - ผู้รักษา

ฉา + ณฺว = ฉานนก - ผู้รู้

ยังมีกฎเกณฑ์พิเศษอีก คือ

(๑) แปลง (พฤทธิ) ต้นธาตุที่เป็นรัสสระ เช่นเดียวกับ
ณิ บัจจย (ดูกฎเกณฑ์พิเศษของ ณิ บัจจย ด้วย) เช่น-

ภุช + ณฺว = โภชก - ผู้บริโภค

(๒) ธาตุพยางค์เดียวที่เป็นรัสสระ หรือทฆสระ แปลง
(พฤทธิ) สระได้ เช่น :-

ส + ณฺว = สาวก - ผู้ฟัง (ส → โส → สาว)

นี + ณฺว = นายก - ผู้นำ (นี → เน → นาย)

(๓) ธาตุมี อา อยู่เบื้องหลัง ลง ย บัจจยหลังธาตุก่อน เช่น:-

ปา + ณฺว = ปายก - ผู้ดื่ม

ทา + ณฺว = ทายก - ผู้ให้

(๔) แปลตัวธาตุได้บ้าง เช่น :-

หน + ฌว = ฆาตก - ผู้ฆ่า (หน → ฆาต)

หน + ฌว = ฆก - ผู้ฆ่า (หน → ฆ)

อนึ่ง นอกจากใช้เป็นคุณนาม โดยเป็นผู้ทำเองแล้ว ยังใช้เป็นคุณนามโดยเป็นผู้สั่ง (เหตุกัตตุ.) ได้ด้วย แปลว่า “ผู้...ให้...” หรือ “ผู้ให้.....” แต่ต้องนำเอาเหตุปัจจัยมาประกอบที่ท้ายธาตุก่อน เช่น -

กร + ณาเป + ฌว = การapak - ผู้ยังชนให้ทำ, ผู้ให้ทำ

คำที่ประกอบด้วย ฌว ปัจจัยนี้เป็นคุณนาม แจกได้ ๓ ลิงค์ ขยายคำปุงลิงค์ แจกตามแบบ อ.ป. (พุทฺธ)

ขยายคำอิถลลิงค์ เอา ออก เป็น อิกา เช่น ยาจิกา, สาวิกา แล้วแจกตามแบบ อา. อิถ. (กณฺหา)

ขยายคำานปุงสกลิงค์ แจกตามแบบ อ. นป. (ผล)

ตัวอย่างประโยค :-

યાગકો પ્રિયો મકુલે એકે પુલ્કલે તિસુવા તં ઓનુજુદિઃ
 બુરુષ ડુઝો હેનલૈવં ચંબુક્કલ કનહંનં તંહનથાં યોમતામપિ
 ચંખા (યોમતામખાપિ)

อนึ่ง แม้จะไม่ใช้นามนาม ใช้เพียงคุณงามที่สำเร็จด้วย ญว บัจจันโดดๆ ก็ได้ เช่น-

สาวโก เจว สาวิกา จ รมมิ สุนนติ: ผู้พังชาย (สาวก)
ด้วยนั้นแล ผู้พังหญิง (สาวิกา) ด้วย พังอยู่ ชังกรรม.

อีกประการหนึ่ง คำที่สำเร็จรูปด้วย ญว บัจจัน เมื่อมีกรรม (สิ่งที่ถูกกระทำอยู่หน้า) ตัวกรรมนั้น มีรูปเป็น ฉัญฐีวิกัตติเสมอ แต่มีความหมายเป็นทุตติยาวิกัตติ - กรรมการก แปลว่า “ซึ่ง...” เช่น

ธมฺมสฺส เทสโก มหนตฺ ปุณฺณํ ปสวติ: ผู้แสดง ชังกรรม
ย่อมประสพ ชังบุญ มาก.

△ △ △

- ศัพท์านุกรม -

อภิ → อพฺ + วสฺ (-๑) อยู่	ปริ + ภาสฺ (-๑) บริภาษ
ครอบครอง	ปาปธมฺม (ค.) ผู้มีธรรมอันลามก
อภิชฺฌาตุ (ค.) ผู้เพ่งเล็ง	ปัสฺสวาท (ค.) ผู้มีวาจาต่อเสียด,
อา + กุสฺ (-๑) [อกฺโกสฺ] ต่ำ	ผู้กล่าวต่อเสียด
ฉว (ค., อ.ป.) ต่ำ, สพ	ผรุสฺวาท (ค.) ผู้กล่าวคำหยาบ
ธว (-๑) வீ	พฺยาปนฺนจิตฺต (ค.) ผู้มีจิตพยาบาท

มจฺเจรมลปริยฺญจิตฺ(ค.)อันมนทิล	วิคตมฺลมจฺเจร(ค.) ผู้ปราศจาก
คือความตระหนี่	มนทิลคือความ
ครอบงำแล้ว,	ตระหนี่
มิจฺฉาทิฏฺฐิก(ค.) ผู้มีความเห็นผิด	สมณพราหมณ (อ.ป.) สมณและ
โยชน (อ. นป.) โยชน	พราหมณ์
	สมฺมปฺปลาปී (ค.) ผู้พูดเพื่อเชื่อ

- แบบฝึกหัดที่ ๑๒ -

๑. จงแปลเป็นภาษาไทย

จตุตทาโรเม* ภิกฺขเว สํวสา กตเม จตุตทาโร จโว ฉวาย
 สทฺธิ สํวสฺติ จโว เทวียา สทฺธิ สํวสฺติ เทโว ฉวาย สทฺธิ
 สํวสฺติ เทโว เทวียา สทฺธิ สํวสฺติ. กถณฺจ^๒ ภิกฺขเว จโว
 ฉวาย สทฺธิ สํวสฺติ อีธ ภิกฺขเว สามิโก โหติ ปาณาติปาทิ
 อทินฺนาทายิ กาเมสุ มิจฺฉาจารย์ มุสาวาทิ ปิสุณฺวาโจ
 ผรุสฺวาโจ สมฺมปฺปลาปี้ อภิชฺฌาลู พยาปนฺนจิตฺโต
 มิจฺฉาทิฏฺฐิกโก ทุสฺสีโล ปาปธมฺโม มจฺเจรมลปริยฺญจิตฺเตน

เจตสา อकारี อชฺฌาวสติ อุกโกสกปริภาสโก สมณพราหมณานํ,
 ภริยาปัสส^๓ โหติ ปาณาติปาตานิ อทินนาทธานิ กาเมสุ
 มิจฺฉาจารินิ มุสาวาทานิ ปัสสวาทา ฝรุตวาทา สมุผลปฺปลาปานิ
 อนภิขณฺณาลุณี พยาปนฺนจิตฺตา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา หุสฺสึลา ปาปธมฺมา
 มจฺเจรรมลปริยฺยภูจฺติเตน เจตสา อकारี อชฺฌาวสติ อุกโกสก-
 ปริภาสิกา สมณพราหมณานํ, เอวํ โข ภิกฺขเว ฉโว ฉวาย
 สทฺธิํ สํวสตี. กถญจ ภิกฺขเว ฉโว เทวียา สทฺธิํ สํวสตี
 อธิ ภิกฺขเว สามิโก โหติ ปาณาติปาตํ อทินนาทธานิ ฯ เป ฯ
 มจฺเจรรมลปริยฺยภูจฺติเตน เจตสา อकारี อชฺฌาวสติ อุกโกสก-
 ปริภาสโก สมณพราหมณานํ ภริยา จ ขวสส^๔ โหติ
 ปาณาติปาตา ปฏฺฐีวริตา อทินนาททานา ปฏฺฐีวริตา กาเมสุ
 มิจฺฉาจारा ปฏฺฐีวริตา มุสาวาทา ปฏฺฐีวริตา ปัสสวาทา วาจา
 ปฏฺฐีวริตา ฝรุตวาทา ปฏฺฐีวริตา สมุผลปฺปลาปา ปฏฺฐีวริตา
 อนภิขณฺณาลุณี อพฺยาปนฺนจิตฺตา สมมฺมาทิฏฺฐิกา สัลลวตี
 กลฺยาณธมฺมา วิคตมฺลคมจฺเจเรน เจตสา อकारี อชฺฌาวสติ
 อนุกโกสกปริภาสิกา สมณพราหมณานํ, เอวํ โข ภิกฺขเว
 ฉโว เทวียา สทฺธิํ สํวสตี. กถญจ ภิกฺขเว เทโว ฉวาย
 สทฺธิํ สํวสตี อธิ ภิกฺขเว สามิโก โหติ ปาณาติปาตา
 ปฏฺฐีวริโต อทินนาททานา ปฏฺฐีวริโต กาเมสุ มิจฺฉาจारा

ปฏิวีโรโต มุสาวาทา ปฏิวีโรโต ปัสสุณาย วาจาเย ปฏิวีโรโต
 ฆรสาเย วาจาเย ปฏิวีโรโต สมณูปปาปา ปฏิวีโรโต อนภิชฌาตุ
 อพฺยาปนฺนจิตฺโต สมฺมาทิฏฺฐิโก สักวา กลฺยาณธมฺโม
 วิคตมลฺลจฺเณเรณ เจตฺสา อคาริ อชฺฌาวสตี อนกฺโกสก-
 ปริภาสโก สมณพฺรหฺมณานํ ภริยา จ ชฺวสฺส โหติ
 ปาณาติปาตานิ ฯ เป ฯ มจฺเณรมลปฺริยญฺจิเตน เจตฺสา อคาริ
 อชฺฌาวสตี อกฺโกสิกปฺริภาสิกา สมณพฺรหฺมณานํ, เอว
 โข ภิกฺขเว เทวํ นวาย สทฺธิํ สํวสตี. กลฺลจฺ ภิกฺขเว
 เทวํ เทวียา สทฺธิํ สํวสตี อีห ภิกฺขเว สามิกโก โหติ
 ปาณาติปาตา ปฏิวีโรโต ฯ เป ฯ วิคตมลฺลจฺเณเรณ เจตฺสา
 อคาริ อชฺฌาวสตี อนกฺโกสกปฺริภาสโก สมณพฺรหฺมณานํ,
 ภริยาปัสสุ โหติ ปาณาติปาตา ปฏิวีโรตา ฯ เป ฯ อนกฺโกสิก-
 ปฺริภาสิกา สมณพฺรหฺมณานํ เอว โข ภิกฺขเว เทวํ
 เทวียา สทฺธิํ สํวสตี. อีเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร สํวสา.
 (๑. จตฺตาโร + อีเม, ๒. กถิ + จ, ๓. ภริยา + ปิ + อสฺส,
 ๔. โข + อสฺส)

๒. จงแปลเป็นภาษาบาลี

๑. สัตว์ผู้ไปเร็ว (ม้า) ย่อมอาจ เพื่ออันวิ่งไปสิ้น ๒๕
โยชน์ ในหนึ่งวัน

๒. บุคคล ผู้กระทำบุญโดยปกติ ย่อมไป สู่สวรรค์
ส่วน บุคคล ผู้ทำบาปโดยปกติ ย่อมไป สู่นรก

๓. ผู้ให้ (ทายก) ย่อมประสพ ซึ่งบุญ มาก

๔. ผู้มีปกติกล่าวเท็จ ย่อมไม่เป็นที่รัก ของคนทั้งหลาย
เพราะฉะนั้น บุคคล ควรเว้น จากการกล่าวเท็จ

๕. บุคคล ไม่ควรเป็นผู้ต่ำ และ บริภาษ ชนอื่น ผู้ใด
เป็นผู้ต่ำ และ เป็นผู้บริภาษ ชนอื่น ไม่ใช่ผู้เจริญ

๑. ตุ บัจจย (คุณนาม)

ตุ บัจจย ใช้ประกอบหลังธาตุ และคง ตุ ไว้ตามเดิม รูปสำเร็จใช้เป็นคุณนาม แปลว่า “ผู้.....” หรือ “ผู้.....โดยปกติ” “ผู้มีปกติ.....” ซึ่งมีวิธีประกอบดังต่อไปนี้ :-

ธาตุ + ตุ = รูปสำเร็จ (คุณนาม)

แต่มีกฎเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติในการประกอบดังนี้-

(๑) ลบที่สุดธาตุที่เป็น รุ ทุ นุ แล้วซ้อน ตุ ข้างหน้า ตุ

กร + ตุ = กตตุ - ผู้ทำ, ผู้ทำโดยปกติ

วท + ตุ = วตตุ - ผู้กล่าว, ผู้กล่าวโดยปกติ

ขนุ + ตุ = ขตตุ - ผู้พูด, ผู้พูดโดยปกติ

(๒) แปลงสระของธาตุพยางค์เดียว คือ อี เป็นเอ, อุ เป็น โอ

นี + ตุ = เนตุ - ผู้นำไป, ผู้นำไปโดยปกติ

สุ + ตุ = โสตุ - ผู้ฟัง, ผู้ฟังโดยปกติ

(๓) ธาตุพยางค์เดียว มี อา เป็นที่สุด คง อา ไว้

ทา + ตุ = ทาตุ - ผู้ให้, ผู้ให้โดยปกติ

ฉา + ตุ = ฉาตุ - ผู้รู้, ผู้รู้โดยปกติ

(๔) แปลงพยัญชนะที่สุทธธาตุที่เป็นพยัญชนะ ต วรรณ เป็น
ตัวสะกด เช่น :-

หนา + ตุ = หนตุ - ผู้ฆ่า, ผู้ฆ่าโดยปกติ

ชน + ตุ = ชนตุ - ผู้เกิด, ผู้เกิดโดยปกติ

(๕) ลง อี อากมที่ที่สุทธธาตุซึ่งเป็นพยัญชนะตามข้อ (๑),

(๔) ข้างต้นด้วย ที่สุทธธาตุ ที่มีพยัญชนะต่าง ๆ
เป็นที่สุดธาตุด้วย เช่น :-

สรว + ตุ = สรวตุ - ผู้ระลึก, ผู้ระลึกโดยปกติ

ลภ + ตุ = ลภตุ - ผู้ได้, ผู้ได้โดยปกติ

คำที่ประกอบด้วย ตุ บัจุบันเป็นคุณนาม และมักใช้เป็น
คุณบทของศัพท์ที่เป็นกลาง ๆ ไม่เจาะจง เช่น ชโน ปุคฺคโล
เป็นต้น ซึ่งเป็นปุงลึงค์ ส่วนอิถลึงค์ และนปุงสกลึงค์ไม่นิยมใช้
ดังนั้น จึงมักแจกรูปเป็นปุงลึงค์อย่างเดียว คือแจกตามแบบ สตุตุ

ตัวอย่างประโยค :-

ตถาคตา อภิชาติโร โหนติ: พระตถาคตเจ้า ท. เป็นผู้บอก
อนึ่ง แม้จะไม่ใช้นามนาม ใช้เพียงคุณนามที่สำเร็จด้วย ต
บัจฉัย โคต ๆ ก็ได้ เช่น:-

วตฺตารา สุภาสิตเมว วตฺตพฺพิ: คำสุภาสิตเท่านั้น อันผู้
กล่าว ฟังกล่าว

อีกประการหนึ่ง คำที่สำเร็จรูปด้วย ต บัจฉัยน เมื่อมีกรรม
(สิ่งที่ถูกทำ) อยู่หน้า ตัวกรรมนั้นมีรูปเป็นฉวิภัตติเสมอ แต่มี
ความหมายเป็นหุติยวิภัตติ-กรรมการก แปลว่า “ซึ่ง.....” เช่น:-

ธมฺมสฺส อปฺปนาตา เสฏฺโฐ โหติ: ผู้รู้ทั่วถึง ซึ่งธรรม เป็นผู้
ประเสริฐที่สุด

๒. รู บัจฉัย (คุณนาม)

รู บัจฉัย ใช้ประกอบหลังธาตุ ซึ่งมักจะมีความอ่านหน้าบ้าง
ไม่บ้าง แต่ต้องลบ ร เสีย เหลือไว้ แต่ รู สำเร็จใช้เป็น
คุณนาม แปลว่า “ผู้.....” หรือ “ผู้.....โดยปกติ” “ผู้มีปกติ.....”
ซึ่งมีรูปประกอบดังต่อไปนี้:-

๑	คำอื่น ๆ + ธาตุ + รุ = รูปสำเร็จ (คุณนาม)
๒	ธาตุ + รุ = รูปสำเร็จ (คุณนาม)

แต่มีกฎเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติในการประกอบดังต่อไปนี้ -

(๑) ธาตุพยางค์เดียวคงธาตุไว้ เช่น :-

มตฺต (ประมาณ) + ฌา + รุ = มตฺตฉณ - ผู้ซึ่งประมาณ,
ผู้ซึ่งประมาณโดยปกติ

(๒) ธาตุสองพยางค์ มักลบที่สุดธาตุ เช่น :-

อนฺต (ที่สุด) + คม + รุ = อนฺตคฺ - ผู้ถึงซึ่งที่สุด, ผู้ถึงซึ่ง
ที่สุดโดยปกติ

(๓) ธาตุสองพยางค์ ถ้าไม่ลบที่สุดธาตุ รัสสะ อุ ที่ รุ เป็น อ เช่น :-

ภิกฺข (-๑) + รุ = ภิกฺขุ - ผู้ขอโดยปกติ

คำที่ประกอบด้วย รุ บ้างจึ่ง เป็นคุณนาม แจกได้ ๓ ดังค์

ก. ที่คง อุ ไว้ : ขยายคำปุงลิงค์ แจกตามแบบ อุ.ป. (วิณฺญ)

ขยายคำอิติดังค์ แจกตามแบบ อุ.อิติ. (วรุ)

ขยายคำานปุงสกดังค์ รัสสะ อุ เป็น อ

แล้วแจกตามแบบ อุ. นป. (จกฺข)

ข. ทรัสสะ อุ เป็น อุ ขยายคำลึงค์ใด แจกตามแบบ อุ
การันต์ของลึงค์นั้น

ตัวอย่างประโยค :-

มตฺตณฺณ ภิภุ พุทฺเธน ปสฺนุโห โหติ: ภิกฺขุผู้รู้จักประมาณ
ย่อมเป็นผู้อันพระพุทธเจ้าสรรเสริญแล้ว

อนึ่ง แม้จะไม่มีนามนาม ใช้เพียงคุณนามที่สำเร็จด้วยรูป
บ้างยัยนั้นใด ๆ ก็ได้ เช่น :-

ภิภุ คามิ ปิณฺหาเย ปวิญฺโห; ผู้ขอ (ภิภุ) เข้าไปแล้ว
สู่บ้าน เพื่อก่อนข้าว

๓. ข บ้างยัย (นามนาม, คุณนาม)

ข บ้างยัย ใช้ประกอบหลังธาตุ ซึ่งมี ทู (อุปสรรค) = ชั่ว,
ยาก, ส (อุปสรรค) = ต่ำ, งาม, ง่าย, หรือ อีส = หน้อยหนึ่ง
ตัวใดตัวหนึ่งอยู่ข้างหน้า แล้วลบ ข บ้างยัยทิ้งเสีย รูปสำเร็จเป็น
นามนาม แปลว่า “ความ....., การ.....” (ซึ่งมักจะใช้กับอกรรมธาตุ)
อย่างหนึ่ง เป็นคุณนามแปลว่า “อันเขา.....” (ซึ่งใช้ทั้งกับธาตุ
ที่เป็นอกรรมธาตุ และสกรรมธาตุ) อย่างหนึ่ง ซึ่งมีวิรูปประกอบ
ตั้งแต่ต่อไป:-

๑	ท, ส, หรือ อีศ + อกรรมธาตุ + ข = รูปสำเร็จ (นามนาม)
๒	ท, ส, หรือ อีศ + สกรรมธาตุ หรืออกรรมธาตุ + ข = รูปสำเร็จ (คุณนาม)

ตัวอย่าง

ท + ชวิ + ข = ทุชวิ - ความเป็นอยู่ได้โดยยาก (ช้อน ช)

ส + ชวิ + ข = สุชวิ - ความเป็นอยู่ได้โดยง่าย

ท + ทิส + ข = ทุตุส - อันเขาเห็นได้โดยยาก (ช้อนท, อี → อ)

ส + วจ + ข = สุวจ - อันเขาว่าได้โดยง่าย

อีศ + กร + ข = อีสกกร - อันเขาทำหน้อยหนึ่ง (ช้อน ก)

คำที่ประกอบด้วย ข บ้างมี น

ก. ใช้เป็นนามนาม แจกตามแบบ อ. นป. (ผล)

ข. ใช้เป็นคุณนาม : ขยายคำที่เป็นปunglingค์ แจกตามแบบ

อ.ป. (พุทฺธ)

ขยายคำที่เป็นอดีตถึงค์ ทำที่สุดให้เป็น

อา แล้วแจกตามแบบ อา. อิต. (กณฺหา)

ขยายคำที่เป็นนปunglingค์ แจกตามแบบ

อ. นป. (ผล)

ตัวอย่างประโยค :-

พุทฺโธ หิ ทุกฺภี กมฺมํ กโรติ : จริยังฺ พระพุทฺธเจ้า ย่อม
กระทำ ซึ่งกรรม อันบุคคลกระทำได้โดยยาก

ราโธ นาม ภิกฺขุ สุวโจ อโหสิ : ภิกฺขุชื่อว่าราธะ เป็นผู้
อันเขาว่าได้โดยง่าย ได้เป็นแล้ว

๔. ฌย บัณฑิต (นามนาม, คุณนาม)

ฌย บัณฑิตใช้ประกอบหลังธาตุ แล้วลบ ฌ หักเสีย รูปสำเร็จ
เป็นนามนาม แปลว่า “ความ.....,การ.....” เป็นคุณนาม แปลว่า
“อันเขา.....” ซึ่งมีวิธีประกอบดังต่อไปนี้:-

ธาตุ + ฌย = รูปสำเร็จ (นามนาม, หรือคุณนาม)

แต่มีกฎเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติในการประกอบดังนี้-

(๑) แปลงที่สุตธาตุ กับ ย เป็นอย่างอื่น คือ

ก. ม ที่สุตธาตุ กับ ย เป็น ม

กมฺ + ฌย = คมฺม - อันเขาพึงถึง, การไป

ข. ช ที่สุดธาตุ กับ ย เป็น ชช

ป + วช + ฌย = ปพพชชา - การบวช

วท + ฌย = วชช - อันเขาพึงกล่าว

ค. ช ที่สุดธาตุ กับ ย เป็น คค

ยช + ฌย = โยคค - อันเขาพึงประกอบ

ฌ. ฐ ที่สุดธาตุ กับ ย เป็น ชฌ = ชม + ฐ

วช + ฌย = วชฌ - อันเขาพึงฆ่า, การฆ่า

ง. ส ที่สุดธาตุ กับ ย เป็น จด

อิส + ฌย = อิจฉา ความปรารถนา

(๒) คง ย ไว้ แล้ว -

ก. ลง อี อากม

กร + ฌย = การีย - อันเขาพึงทำ

จร + ฌย = จรียา - ความประพฤติ

ข. ช้อนพยัญชนะ

วิ + ฌย → เน + ฌย = เวเนย - อันเขาพึงแนะนำ

ค. แปลง จ ที่สุดธาตุเป็น ก

อติ + วจ + ฌย = อติวากย - อันเขาพึงกล่าวล่วงเกิน

ฌ. ธาตุมี ห เป็นที่สุด แปร ย ไว้หน้า ห

ป + สห + ฌ = ปสยห - อันเขาพึงข่ม

ครห + ฌ = คารยห - อันเขาพึงติเตียน

(๓) ธาตุ มี อา เป็นที่สุด แปร ฌ เป็น เอยย

ทา + ฌ = เทยย - อันเขาพึงให้

(๔) เฉพาะ ภู ธาตุ แปร ฌ กับ ฌ เป็น อพพ

ภู + ฌ = ภพพ - ความมี, ความเป็น, การเกิด

คำที่ประกอบด้วย ฌ บัจฉัน

ก. ใช้เป็นนามนาม แจกตามแบบลงค์ต่างๆ ที่ศัพท์นั้น
นิยมใช้ เช่น :-

ปพพชา-การบวช เป็น อา. อิต. คมม การไป เป็น อ.นป.

ภพพ-ความเป็น, การเกิด เป็น อ.นป.

ข. ใช้เป็นคุณนามขยายคำที่เป็นปุงลึงค์ แจกตามแบบ
อ.ป. (พหู)

ขยายคำที่เป็นอดีตลงค์ ต้องทำที่สุดให้เป็น อา แล้วแจก
ตามแบบ อา. อิต. (กณฺหา)

ขยายคำที่เป็นปุงสกลงค์ แจกตามแบบ อ.นป. (ผล)

ตัวอย่างประโยค:-

สาธุ โข ปุพฺพชฺชา: การบวชดีแล

ทณฺโฑ เสฏฺโฐ มนุสฺสเสสฺส โยติวากุญฺญํ ตติกฺขติ: ในหมู่มนุษย์
ผู้ใดย่อมอดกลั้น ซึ่งคำอันเขาฟังกล่าวล่วงเกิน ผู้นั้น ซึ่งเป็น
ผู้ฝึกแล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุด (โยติวากุญฺญํ = โย + อติวากุญฺญํ)

อนึ่ง ศัพท์ที่ประกอบด้วย ญบ บ้างขึ้น บางศัพท์ใช้เป็น
กริยาได้บ้าง เช่น:-

เต จ ภิกฺขุ คารยฺหา: อนึ่ง ภิกฺขุ ท. เหล่านั้น อันท่าน
ฟังทีเดียว

△ △ △

- ศัพท์ทานุกรม -

อนุชโลกรณีย(ก.) ผู้ควรอัญชลี
กรรม

อติ→อจฺ+อา+ธา (-๑) ช้อน

อนตฺตมฺน (ก.) เสียใจ

อนตฺตร (ก.) อันไม่มี...

อันยิ่งกว่า

อนุ+ป+จิป (-๑) สอด

อนุ+วิ+โลก (-๑) เหลียวดู

อนตฺรสฏฺฐิ (อ.ป.) หว่างขา

อภิ→อพฺ+นฺม (-๑) ยึด

อสาธุ (ก.) อันไม่ดี

อหิต (ก.) ไม่มีประโยชน์

อาหุเนยฺย (ค.) ผู้ควรสักการะ
ที่เขานำมาบูชา

อุตฺตาน (ค.) หงาย, ต้น

อุป+ส+ปท (-๓) บรรลุ

กปฺป (-๘) สำเร็จ

กามโลกิเสยฺยา(อา.อิต.)การนอน
แบบผู้บริโภคคาม

กามโลกิ (อ.ป.) ผู้บริโภคคาม

ฌาณ (อ.นป.) ฌาณ, การเพ่ง

ตถาคตเสยฺยา(อา.อิต.)การนอน,
แบบตถาคต

ตาทิส (ค.) เช่นนั้น

ทกฺขิณ (ค.) ขว

ทกฺขิณฺเนยฺย (ค.) ผู้ควรทักษิณา
ทาน

นงฺคุฏฺฐ (อ.นป.) ทาง

นิคฺคยฺหวาทิ (ค.) ผู้มักกล่าวข่ม

นิริ (อ.ป.) ขุมทรัพย์

ปฺญฺณกฺเขตฺต (อ.นป.) บุญเขต,
เขตแห่งบุญ

ปฏฺิ+พฺร (-๓) ต้น

ปรม (ค.) (อย่างยิ่ง ใน
คำว่า ปรมทุกกร)

ปสฺส (อ.ป.,อ.นป.) ข้าง

ปาหุเนยฺย (ค.) ผู้ควรของต้อนรับ
ปติ(อ.อิต.) ปติ, ความอ้อมใจ,
(ติ. นก.)

ปติสฺส(อ.นป.,ค.) ปติและสฺส,
มีปติและสฺส

ปฺกฺคฺลปโรปรณฺณ(ค.) ผู้รู้จักเลือก
บุคคล

ปฺริม (ค.) เบื้องบน

เปต (อ.ป.) คนตาย, เปต

เปตเสยฺยา(อา.อิต.) การนอน,
อย่างคนตาย

พฺุทฺทมมก(อ.ป.) พุทธมามกะ, ผู้
นับถือพระพุทธ-
เจ้าว่าเป็น

ของเรา

มนุสฺสภาว(อ.ป.) ภาวะแห่งมนุษย์,
มนุษย์ภาพ,

ความเป็นมนุษย์

มิกราช (อ.ป.)	พระยาเนอ	สมนาคต (ค.)	อันประกอบแล้ว
เขญุเขน (อ.)	โดยมาก	สวิจาร (ค.)	อันเป็นไปกับด้วย
วชช (อ. นป.)	โทษ (ในคำว่า วชชทสส์)	วิจาร, มวิจาร	
วาม (ค.)	ซ้าย	สวิตกก (ค.)	อันเป็นไปกับ
วิกขิตฺต (ค.)	ผิดแปลก	ด้วยวิตก, มวิตก	
วิเวช (ค.)	อันเกิดแต่วิเวก	สัห (อ.ป.)	ราชสัห
วิสณฺ (ค.)	ละปกติ	สัหเสยฺยา (อา.อิติ.)	การนอน
สปรุส (อ.ป.)	สัตนฺรุษ	แบบราชสัห	
		เสยฺยา (อา.อิติ.)	การนอน,
		(ณฺย. นก.)	

- แบบศกหต ๑๓ -

๑. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. สตฺตฺหิ ภิกฺขเว ชมฺเมหิ สมณนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย
โหติ ปาหุเนยฺโย ทภิกฺขเนยฺโย อณฺชลักรณฺโย อนฺตฺตรํ ปณฺณกฺเขตฺตํ
โลกสฺส กตฺเมหิ สตฺตฺหิ อีธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ชมฺมณฺณฺญ จ โหติ
อตฺตณฺณฺญ จ อตฺตณฺณฺญ จ มตฺตณฺณฺญ จ กาลณฺณฺญ จ ปริสณฺณฺญ จ
ปุกฺคกฺลปโรปรณฺณฺญ จ.

๒. นิธินิ ว ปวตุตาริ ยิ ปสฺเส วขฺขทสฺสินิ
 นิคฺคยฺหวาทิ เมธาวี ตาทิสํ ปณฺหิตํ ภเช.
 (พ. ฐ. ๒๕/๒๕)

๓. สุกฺรานิ อสารถฺนิ อตฺตโน อหิตานิ จ
 ยิ เว หิตณฺจ* สารถฺณจ^๒ ตํ เว ปรมฺทุกกริ.
 (๑. หิตํ + จ ๒. สารถฺ + จ)
 (พ. ฐ. ๒๕/๓๗)

๔. อตฺตทานณฺเจ* ตถา กยิรา ยถณฺณมนุสฺสาสติ^๒
 สฺทฺทนโต วต ทเมถ อตฺตา หิ กิริ ทฺทฺทโม
 (๑. อตฺตทานิ + เจ ๒. ยถา + อณฺณ + อนุสฺสาสติ)
 (พ. ฐ. ๒๕/๓๖)

อตฺตา หิ อตฺตโน นนาโถ โถ หิ นนาโถ ปโร สียา
 อตฺตนา หิ สฺทฺทนฺเตน นนํ ลภติ ทฺลลภิ.
 (พ. ฐ. ๒๕/๓๖)

๕. จตฺสฺโส อีมา ภิกฺขเว เสขฺยา กตฺมา จตฺสฺโส เปตเสขฺยา
 กามภิกิเสขฺยา สหเสขฺยา ตถาคคเสขฺยา.

กตฺมา จ ภิกฺขเว เปตเสขฺยา เขภฺยฺเขน ภิกฺขเว เปตา
 อตฺตทานา เสนฺติ อยิ วุจฺจติ ภิกฺขเว เปตเสขฺยา.

กตมา จ ภิกขเว กามโภคิเสยฺยา เขยฺยุเขน ภิกขเว กามโภคิ
วาเมน ปสฺสเสน เสนฺติ อํ วุจฺจติ ภิกขเว กามโภคิเสยฺยา.

กตมา จ ภิกขเว สํหเสยฺยา สํโห ภิกขเว มิคราชา
ทกฺขิเณน ปสฺสเสน เสยฺยํ กปฺเปติ ปาเพน ปาปํ อจฺจาธาย
อนฺตรสญฺจิมีหิ นนฺตุญฺจ อนฺนปฺกฺขิปิตฺวา โส ปญฺนิพฺพุตฺติวา ปุริมี
กายํ อพฺพณฺณนาเมตฺวา ปจฺฉิมํ กายํ อนฺวิโลเกติ สเจ ภิกขเว
สํโห มิคราชา กิณฺจิ ปสฺสติ กายสฺส วิกฺขิตฺตํ วา วิสฺมํ วา
เตน ภิกขเว สํโห มิคราชา อนตฺตมโน โหติ สเจ ปน ภิกขเว
สํโห มิคราชา น กิณฺจิ ปสฺสติ กายสฺส วิกฺขิตฺตํ วา วิสฺมํ วา
เตน ภิกขเว สํโห มิคราชา อตฺตมโน โหติ อํ วุจฺจติ ภิกขเว
สํหเสยฺยา.

กตมา จ ภิกขเว ตถาคตเสยฺยา อธิ ภิกขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว
(วิวิจฺจ+เอว) กามเหติ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวિકกํ สวิจาริ
วิเวกํ ปิตฺติสุขํ ปรมํ ฌานํ อุปสมฺบฺพุชฺช วิหริติ ฯ เปฯ จตฺตถํ
ฌานํ อุปสมฺบฺพุชฺช วิหริติ อํ วุจฺจติ ภิกขเว ตถาคตเสยฺยา. อีมา
โห ภิกขเว จตฺตสฺสเสยฺยา.

๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. ผู้ใด เป็นผู้รู้ จักประมาณ ผู้นั้น เป็นสัตว์บุรุษ.

๒. การนอนแบบคนตาย ไม่ดี การนอนแบบตาคด เป็น
การนอนที่ประเสริฐสุด.

๓. คนทงปวง จงเป็นผู้ว่าง่าย ไม่ควร เป็นผู้ว่ายาก.

๔. ผู้ใด ย่อมอาจ เพื่อรักษา ชิงศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา
ผู้นั้น ชื่อว่าเป็นพุทธมามกะ.

๕. ภาวะของมนุษย์ (มนุษย์สภาวะ) เป็นสิ่งที่ได้โดยยาก,
ภาวะของมนุษย์นั้น อันใคร ๆ ย่อมได้ ด้วยบุญ ผู้ใด
ย่อมปรารถนา ชิงภาวะแห่งมนุษย์ ผู้นั้นจงทำ ชิงบุญ
บ่อย ๆ.

๑. อ บ้างจึย (นามนาม, คุณนาม)

อ บ้างจึย ใช้ประกอบหลังธาตุ และคง อ ไว้ตามเดิม แต่ไม่ปรากฏรูป รูปสำเร็จใช้เป็นนามนาม แปลว่า “การ” หรือ “ความ....” ใช้เป็นคุณนาม แปลได้หลายนัย สุดแต่เนื้อความตอนนั้น ๆ จะเหมาะสมกับนัยใด คือ “ผู้.....” “อัน” “อันเขา.....” “เป็นเครื่อง.....” “เป็นเหตุ.....” “เป็นเครื่องอันเขา.....” “เป็นเหตุอันเขา...” “เป็น...” “เป็นท่อนเขา...” “เป็นแดน.....” ซึ่งมวธประกอบดังต่อไปนี้:-

ธาตุ + อ = รูปสำเร็จ (นามนาม, คุณนาม)

แต่มีกฎเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติในการประกอบดังนี้:-

(๑) มีศัพท์อยู่หน้าธาตุซึ่งมีนัยเป็นกรรมการก ให้ลง นุ อากม ทที่สุดศัพท์นั้นแล้วแปลง นุ เป็นพยัญชนะที่สุดวรรคของพยัญชนะต้นธาตุ เช่น:-

ทป + กร + อ = ทปฺกร - ผู้ทำซึ่งทพ ^๕ ๕๑

เวสส + ตร + อ = เวสสนฺตร - ผู้ข้ามซึ่งตรอก ^๕ ๕๑

(๒) มีศัพท์อยู่หน้าธาตุซึ่งมีนัยเป็นกรรมการก แต่ไม่ลง น อากม ตามข้อที่ ๑ ต้องข้อนพยัญชนะลงข้างหน้าต้นธาตุ (ตามหลักการสังโยค หรือสะกดตัวของบาลีบทที่ ๑ เล่ม ๑) เช่น:-

หิต + กร + อ = หิตกฺกร - ผู้ทำซึ่งประโยชน์ ^๕ เกอกุล ๕๑

ต + กร + อ = ตกฺกร - ผู้ทำซึ่งกรรมนั้น ^๕ ๕๑

(๓) มีศัพท์ใดศัพท์หนึ่งซึ่งมีนัยไม่ใช่กรรมการก อยู่หน้าธาตุ หรือไม่มีคำใดอยู่หน้าธาตุเลย ให้ประกอบรูปแบบธรรมดา เช่น:-

อนฺตลิกฺข + จร + อ = อนฺตลิกฺขจร - ผู้เที่ยวไปในกลาง ^๕ หาว ๕๑

สํ + นิ + จิ + อ = สนนฺจย - การสังสม (จิ → จย) ^๕

(๔) เฉพาะ ทท มี ปฺร (กาลก่อน) นำหน้า ให้เอา อ แห่งปฺร เป็น อ แล้วแปลง (นิคฺคหิต) เป็น น เช่น:-

ปฺร + ทท + อ = ปฺรฺนทท - ผู้ให้ (ทาน) ในกาลก่อน ^๕

คำที่ประกอบด้วย อ บัจจัน ^๕

ก. ใช้เป็นนามนาม แจกตามแบบลึงค์ต่าง ๆ ^๕ ศัพท์นั้น นิยมใช้เช่น:-

สन्नฺจโย - การสังสม เป็น อ.ป. เป็นต้น ^๕

ข. ใช้เป็นคุณนาม มีคำอธิบายเหมือนข้อ ข. แห่ง ญ
ปัจจัย

ตัวอย่างประโยค :-

โย ปาปกัมมํ อกริ, โส อนตฺตลิกฺขโรปี สฺมาโน ปาปกมฺมา
น มุจฺเจยฺย: ผู้ใด ได้ทำแล้ว ชั่งกรรม อันชั่วช้า, ผู้นั้น แม้
เป็นผู้เที่ยวไปในกลางหาบ ก็ไม่พ้นพ้น จากกรรมอันชั่วช้า
สนฺนิจโย เม นตฺติ: การสั่งสม ย่อมไม่มี แก่ข้าพเจ้า

๒. อิ ปัจจัย (นามนาม, คุณนาม)

อิ ปัจจัย ใช้ประกอบหลังมาตุ และคง อิ ไว้ รูปสำเร็จ
ใช้เป็นนามนามก็ได้คุณนามก็ได้ มีคำแปลเหมือน อ ปัจจัย มีวิ
ประกอบดังต่อไปนี้ :-

ธาตุ + อิ = รูปสำเร็จ (นามนาม, คุณนาม)
--

ตัวอย่าง

นนุ + อิ = นนุติ - ความเพลิดเพลิน ฯลฯ

รุจ + อิ = รุจิ - ความรุ่งเรือง

คำที่ประกอบด้วย อิ บ้างมี :-

ก. ใช้เป็นคุณนาม แจกตามแบบ อิ การันต์ของลิงค์ต่างๆ
ตามความนิยมของศัพท์นั้นๆ เช่น :-

นนุติ - ความเพลิดเพลิน เป็น อิ. อิต. เป็นต้น.

ข. ใช้เป็นคุณนาม ขยายคำที่เป็นลิงค์ใดก็ได้แจกตามแบบ
อิ การันต์ของลิงค์นั้น

ตัวอย่างประโยค :-

อโ นนุติยา ฆมฺมิ สุณามิ : ข้าพเจ้าฟังอยู่ซึ่งธรรมด้วยความ
เพลิดเพลิน

๓. ณ บ้างย (นามนาม, คุณนาม)

ณ บ้างย ใช้ประกอบหลังธาตุ ซึ่งอาจจะมำค้ำอันนำหน้า
ธาตุบ้างไม่มีบ้าง และต้องลบ ณ ทุกครั้ง รูปสำเร็จใช้เป็นนามนาม
ก็ได้ คุณนาม ก็ได้ มีคำแปล เหมือน อ บ้างย มีรูปประกอบ
ดังต่อไปนี้ :-

ธาตุ + ณ = รูปสำเร็จ (นามนาม, คุณนาม)

ตัวอย่างเช่น :-

อา + พาร (-๑) + ณ = อาพาร - เบียดเบียนยิ่ง ฯลฯ
(เป็นนามนาม = อาพาโร อ.ป.)

ธมม + ตกุก + ณ = ธมมตกุก - ผู้ตรึกขังธรรม ฯลฯ
แต่ยังมีกฎเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติในการประกอบดังนี้

(๑) ธาตุเป็นรัสสระ ไม่มีพยัญชนะสังโยค (ตัวสะกด)

เบื้องหลัง ต้องแปลงสระก่อน คือ อ เป็น อา อุ เป็น โอ :-

คห + ณ = คาห - ผู้ถือ ฯลฯ (เป็นนามนาม = คาโ อ.ป.)

ปริ + วร (-๘) + ณ = ปริวาร - ผู้แวดล้อม ฯลฯ (เป็น
นามนาม = ปริวาโร อ.ป.)

(๒) ปฏิบัติตามกฎข้อที่ ๑ แล้วยังแปลงที่สุทธธาตุ เป็นอย่างอื่น
ได้ คือ จ เป็น กุ, ช เป็น कु :-

ปจ + ณ = ปาก - ผู้หุง ฯลฯ (เป็นนามนาม = ปาโก อ.ป.)

สจ (-๑) + ณ = โสจ - ความเศร้าโศก ฯลฯ

จช (-๑) + ณ = จาค - การสละ ฯลฯ

รช (-๑) + ณ = โรค - ซึ่งเสียดแทง ฯลฯ (เป็น
นามนาม = โรโค อ.ป.)

หัตถ์พยัญชนะที่สุดธาตุตามกฎข้อที่ ๒ นี้ หากต้นธาตุมีพยัญชนะสังโยค (ตัวสะกด) ด้วย ให้แปลงพยัญชนะสังโยคนั้นเป็น ° (นิคหิต) และแล้วแปลง ° (นิคหิต) เป็นพยัญชนะที่สุด วรรณของพยัญชนะที่สุดธาตุ เช่น:-

สณฺห (-๑) + ณ = สงฺค - ผู้ชอง ฯลฯ (เป็นนามนาม
= สงฺโก อ.ป.)

รณฺห (-๑) + ณ = รงฺค - เป็นที่กำหนดแห่งชน ฯลฯ
อนึ่งธาตุบางธาตุแปลงต้นธาตุก็มี เช่น-

ปริ + ทหฺ + ณ = ปริพาห - ความร่ำร้อน ฯลฯ

(๓) ธาตุมี อา เป็นที่สุด ลง ยุ หน้า ณ บัจจยเช่น:-

ทา + ยุ + ณ = ทาย - อันเขาพึงให้ ฯลฯ (เป็นนามนาม
= ทาโย อ.ป.)

(๔) แปลงธาตุเป็นอย่างอื่นบ้างเช่น:-

หนฺ + ณ = วธ - การฆ่า ฯลฯ

สํ + กรฺ + ณ = สงฺขาร - อันบัจจยทำพร้อม ฯลฯ (กรฺ → ขร)

คำที่ประกอบด้วย ณ บัจจย นี้

ก. ใช้เป็นนามนาม แจกตามแบบถึงคํต่าง ๆ ที่ศัพท์นั้นนิยมใช้ เช่น:- จาโก การสละ การบริจาค เป็น อ.ป. เป็นต้น

ข. ใช้เป็นคุณนาม มีคำอธิบายเหมือนข้อ ข. แห่ง ณฺย บัจจย

ตัวอย่างประโยค :-

โส ธมฺมตโก ปุริโส พุทฺธสาสเน ภว โหติ : บุรุษ
ผู้ตรึกซึ่งธรรมนั้น เป็นผู้เจริญ ในพระพุทธศาสนา
โสโก เต มา โหตุ : ความโสก จงอย่ามี แก่ท่าน

๔. ทิ บัจจย (นามนาม, คุณนาม)

ติ บัจจย ใช้ประกอบหลังธาตุ ซึ่งอาจจะมีความหมาย
ธาตุบ้างไม่มีบ้าง และเมื่อประกอบแล้ว คง ติ ไว้ตามเดิม รูปสำเร็จ
ใช้เป็นนามนามก็ได้ คุณนามก็ได้ มีคำแปลเหมือน อ บัจจย
มีวิธประกอบดังต่อไปนี้-

ธาตุ + ติ = รูปสำเร็จ (นามนาม, คุณนาม)
--

ตัวอย่าง :-

ถุ + ติ = ถุติ - ความชมเชย ฯลฯ

วิ + ภู + ติ = วิภูติ - ผู้เป็นโดยวิเศษ ฯลฯ

บางคราว ธาตุพยางค์เดียวเป็นทั้งสระ รัสสะ เสียบ้าง
ก็มี เช่น:-

ปา (-๑) + ทิ = ปติ - ผู้รักษา (ผัว) ฯลฯ

และบางคราวรัสสะแล้วซ้อน ต ข้างหน้า ทิ ก็มี เช่น:-

วิ + ณา + ทิ = วิณฺณตฺติ - การให้รู้ต่าง ๆ (การขอ) ฯลฯ

นอกจากเป็นไปตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีวิธีการประกอบรูปตามกฎเกณฑ์การประกอบรูปของ ต บ้างอีกทุกประการ (ดู ต บ้างอีก หน้า ๖๒) ต่างกันแต่ที่เป็น ต กับ ทิ เท่านั้น เช่น:-

คม + ทิ = คติ - การไป, ที่เป็นที่ไป (กฎ ต ข้อ ๗)

สฺร + ทิ = สติ - ความระลึก (กฎ ต ข้อ ๗)

วิ + มุจ + ทิ = วิมุจฺติ - ความหลุดพ้น (กฎ ต ข้อ ๘)

จา + ทิ = จิตฺติ - ความตั้งมั่น (กฎ ต ข้อ ๘)

ปา + ทิ = ปติ - ความอ้อมใจ (อา → อี) (กฎ ต ข้อ ๘)

สม + ทิ = สมนฺติ - ความสงบ (กฎ ต ข้อ ๕)

ตุสฺ + ทิ = ตฺตุจฺติ - ความยินดี (กฎ ต ข้อ ๓)

พุทฺ + ทิ = พุทฺธิ - ความรู้ (กฎ ต ข้อ ๔)

คำที่ประกอบด้วย ทิ บ้างอีก

ก. ใช้เป็นนามนาม แจกตามแบบ อี. อิต.

ข. ใช้เป็นคุณนาม ขยายคำที่เป็นลิงค์ได้ก็แจกตามแบบ

อี การันต์ของลิงค์นั้น ๆ แต่รูปคุณนามซึ่งใช้ด้วย ทิ บ้างอีก ไม่ค่อยจะนิยมใช้นัก

ตัวอย่างประโยค :-

อหิ ทุกฺขา วิมุตฺติยา สมมํ ปฏิปชฺชามิ : ข้าพเจ้า
ปฏิบัติอยู่ ชังกรรม เพื่อความหลุดพ้น จากทุกข์

๕. ยุ บัจจย (นามนาม, คุณนาม)

ยุ บัจจย ให้ประกอบหลังธาตุ ซึ่งอาจจะมีคำอื่นนำหน้า
ธาตุบ้าง ไม่มีบ้าง และเมื่อประกอบแล้ว ต้องเปลี่ยนแปลง เป็น
อย่างอื่น รูปสำเร็จใช้เป็นนามนามก็ได้ มีคำแปลเหมือน อ บัจจย
แต่แตกต่างจากคำแปลของ อ บัจจยเล็กน้อย คือ ที่เป็นคุณนาม
แปลว่า “ผู้.....โดยปกติ” “ผู้มีปกติ.....” ได้ด้วย มีวิธีประกอบ
ดังต่อไปนี้—

ธาตุ + ยุ = รูปสำเร็จ (นามนาม, คุณนาม)

ยุ บัจจย เมื่อประกอบหลังธาตุแล้วเปลี่ยนแปลงตาม
กฎเกณฑ์ดังต่อไปนี้—

(๑) แปลง ยุ เป็น อน เมื่อประกอบกับธาตุที่มีที่สุคติใช้
ร หฺ เช่น—

คฺม + ยฺ = คมน - การไป ฯลฯ

วิ + รุจ + ยฺ = วิโรจน - ผู้รุ่งเรือง ฯลฯ (อุ → โอ)

วจ + ยฺ = วจน - การกล่าว ฯลฯ

(๒) แปลง ยฺ เป็น อด เมื่อประกอบกับธาตุที่มีที่สุด เป็น

ร หฺ เช่น :-

กร + ยฺ = กรณ - การกระทำ ฯลฯ

มร + ยฺ = มรณ - ความตาย ฯลฯ

คห + ยฺ = คหณ - การถือเอา ฯลฯ

(๓) แปลง ยฺ เป็น อานน เมื่อประกอบกับ ณา ธาตุ ซึ่ง

แปลง ณา ธาตุ เป็น ขา แล้ว :-

ณา + ยฺ = ชานน - ความรู้ ฯลฯ

แต่มีธาตุบางธาตุ ซึ่งไม่เป็นไปตามกฎดังกล่าวข้างต้นนั้น คือ

ก. แม้ที่สุดไม่ใช่ ร หฺ ก็นิยมแปลง ยฺ เป็น อด เช่น-

สม + ยฺ = สมณ - ผู้สงบ ฯลฯ

ข. แม้ที่สุดเป็น หฺ ก็นิยมแปลง ยฺ เป็น อน เช่น-

อุป + นหฺ (-๓) + ยฺ = อุปนยฺหน - ความผูก ฯลฯ (รูปนี้

ประกอบ ย บั จัย ในอาขยาตด้วย)

ค. แม้เป็น ฉา ธาตุ แต่เมื่อไม่แปลง ฉา เป็น ชา ก็นิยม-
แปลง ยฺ เป็น ธน เช่น -

ฉา + ยฺ = ฉาณ - ความรู้ ฯลฯ

คำที่ประกอบด้วย ยฺ บัจฉยน

ก. ใช้เป็นนามนาม แจกตามแบบลิงค์ต่าง ๆ ที่ศัพท์นั้น
นิยมใช้ เช่น -

กรณ - การกระทำ เป็น อ. นป. เป็นต้น

ข. ใช้เป็นคุณนาม มีคำอธิบายเหมือนข้อ ข. แห่ง ญย
บัจฉยน

ตัวอย่างประโยค :-

โย ธมมํ จรติ, โส สุขํ นิปชฺชติ จ ตสฺส จีวติ วิโรจนํ

โทติ จ : ผู้ใดย่อมประพฤติซึ่งธรรม ผู้นั้นย่อมนอนสบายด้วย ชีวิต
ของเขาย่อมเป็นที่รุ่งโรจน์ด้วย

อิมสมิ โลเก สพเพสํ ชนानํ มรณํ ภวิสฺสติ : ความตาย
จักมี แก่ชนทั้งหลาย ทั้งปวง ในโลกนี้

อีกประการหนึ่ง คำที่สำเร็จรูปด้วย ยฺ บัจฉยน เมื่อมีกรรม
(สิ่งที่ถูกกระทำ) อยู่หน้า ตัวกรรมนั้นมีรูปเป็นฉัพฐีวิภक्तिเสมอ
แต่มีความหมายเป็น ทุตติยวิภक्ति- กรรมการก แปลว่า “ซึ่ง.....”
เช่น -

สพฺพปาปสฺส อภินิเวชิตฺวา จ การไม่ทำ (อ+กรณ) ซึ่ง
บาปทั้งปวง ประเสริฐที่สุด

△ นชอ △ ช △ คณอคะโรหิต

- สัพฺพทานุกรม -

อตุตฺตาว (อ.ป.) อัฏฐาพ	อุปสมปทา (อา.อิติ.) การ
อหสฺสณ (อ.นป.) การไม่เห็น	ถึงพร้อม
(ย. นก.)	(ติ. นก.)
อนตฺตลิกฺขจฺร (ค.) ผู้เที่ยวไปใน,	อุปฺปตฺติ(อ. อิติ.) การเกิดขึ้น
กลางหา	(ติ. นก.)
อรหตฺตคฺคฺคฺคฺค (อ.นป.) การถือ	กถณ (อ. นป.) การบอก(ย.นก.)
เอาซึ่งการ	กมฺมสนฺนิย (อ.ป.) การสั่ง
เป็นอรหันต์	สมกรรม (อ.นก.)
(ย. นก.)	กุสลากุสลกมฺม (อ.นป.) กรรม
อากาศ (อ.ป.) อากาศ	ที่เป็นกุศล
อาพาธ (อ.ป.) อาพาธ, ความ,	และอกุศล
เจ็บป่วย	ขยว (อ.ป., อ. นป.) ความ
(ณ. นก.)	สิ้นไปและ
	ความเสื่อมไป

คณ (-ณ) นับ, คำนวณ
 คติ (อ. อิต.) คติ, การไป,
 ที่ไป (ติ. นก.)
 คณฺธร (อ. นป.) คณฺธระ, ธุระ
 คือการเรียนคัมภีร์
 คุณาติเรกสมุปทา (อา.อิต.) การ
 ถึงพร้อม
 ด้วยคุณอันยัง
 โภป (อ. ป.) ผู้เลี้ยงโค,
 (อ. นก. : โค+ปา)
 เจตนา (อา.อิต.) เจตนา
 เจตนาสมุปทา (อา.อิต.) การถึง
 พร้อมด้วยเจตนา
 (อ. นก.)
 เตปิฏก (อ. นป.) พระไตรปิฎก,
 ปิฎกสาม
 ทานกาล (อ. ป.) กาลที่ให้, เวลาให้
 ทุรนฺนย (ค.) อันรู้ได้ยาก
 เทวานมินฺท (อ. ป.) ผู้เป็นจอมเทพ
 โทส (อ. ป.) โทสะ, ความโกรธ,
 ความประทุษร้าย

ธารณ (อ. นป.) การทรงไว้(ยุ. นก.)
 ธุร (อ. นป.) ธุระ
 นนฺติ (อ. อิต.) ความเพลิดเพลिन,
 ความยินดี(อ. นก.)
 นิกาย (อ. ป.) นิกาย
 นิโรธสมุปตฺติรห (ค.) ผู้สัจใน-
 นิโรธสมาบัติ,
 ผู้ควรซึ่งนิโรธสมาบัติ
 ปจฺจย (อ. ป.) บัณฑิต
 ปจฺจยสนฺนิย (อ. ป.) การสั่งสม-
 บัณฑิต (อ. นก.)
 ปจฺจยสมุปทา (อา.อิต.) การถึง-
 พร้อมด้วยบัณฑิต
 (อ. นก.)
 ปจฺจนาภาค(อ. ป.) ส่วนภายหลัง
 ปณฺณานรูป (ค.) อันสมควรแก่-
 บัณฑิต,
 อันเหมาะสม-
 แก่บัณฑิต
 ป+ชป (-ณ) ตั้งไว้

ปถนิกุเขป(อ.นป.)	ที่ที่วางเท้า, ร่องรอย	วุฒิจิตกาล(อ.ป.)	เวลาออก สกล (ค.)	ทั้งสน
ปนตเสนาสนาภิต (ค.)	(ภิกษุ) ผู้ยินดียิ่งใน-	สกุณ (อ.ป.)	นก	
	เสนาสนะอันสงัด	สกก (อ.ป.)	ท้าวสักกะ	
ปฺร (ค.)	กาลก่อน	สจิตตปริโยทปน (อ.นป.)	การ-	
พุทฺธวจน (อ.นป.)	พระพุทธพจน์		ทำจิตของตน	
ภากวนตุ (ค.)	ผู้มีส่วน	สนติ (อ.อิต.)	ความสงบ(ติ.นก.)	ให้ผ่องแผ้ว
มนุสฺสกุต (ค.)	ผู้เป็นมนุษย์	สนฺนิจย (อ.ป.)	สันนิจย,	
โมห (อ.ป.)	โมหะ,		การสั่งสม(อ.นก.)	
	ความหลง	สพฺพปาป(อ.นป.)	บาป หรือความ-	
ราค (อ.ป.)	ราคะ,		ชั่วทุกอย่าง	
	ความกำหนัด	สม (อ.ป.,ค.)	เสมอ	
วฑฺฒ (-๑)	เจริญรุ่งเรือง	สมาปตฺติ(อ.อิต.)	สมาบัติ	
วตฺถุสมฺปทา (อา.อิต.)	การถึง-	สมฺปทา(อา.อิต.)	การถึงพร้อม	
	พร้อมด้วยวัตถุ		(อ.นก.)	
	(อ.นก.)	สลลฺหุกวุตฺติ(ค.)	ภิกษุ ผู้มีความ-	
วจน (อ.นป.)	การกล่าว(ยุ.นก.)		ประพฤติเบาพร้อม	
วิปสฺสนาธฺร(อ.นป.)	วิปัสสนาธฺร,	สาตฺถจกิริยาวส (อ.ป.)	ความ-	
	ธฺร คือการเจริญ		สามารถแห่ง	
	วิปัสสนา		การกระทำติดต่อกัน	

สามนุญ(อ.นป.) สามัญญผล,	โสมนสฺสสทคตญาณสมปยุตฺตภาว
ความเป็นสมณะ	(อ.ป.) ความที่แห่ง...
สุมิตฺตจิตฺต(ค.) มีจิตพื้นวิเศษ-	เป็นคุณสทรรค-
ดีแล้ว	ด้วยโสมนสฺสอัน
	สมปยุตด้วยญาณ

- แบบฝึกหัดที่ ๑๔ -

๑. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. สกฺโก เทวานมินฺโท ปุพฺเพ มนุสฺสภูโต สฺมาโน ปุเร
ทานํ อทาสิ. ตสฺมา ปุริณฺทโทติ วุจฺจติ.

๒. โย นโร ปมตฺโต หุตฺวา พหุมนฺปี (พหุ+ปี) พุทฺธจณฺ
ภาสฺมาโน น ตกฺกโร โหติ โส ปเรสํ คาโว คณฺย
โกโป วีย สามนุญสฺส น ภากฺวา โหติ.

โย นโร อปฺปมตฺโต จ อนุชฺฌมจารี จ หุตฺวา อปฺปมฺปี
(อปฺป+ปี) พุทฺธจณฺ ภาสฺมาโน ราคณฺจ (ราค+จ)
โทสณฺจ (โทส+จ) โมหณฺจ (โมห+จ) ปหาย สุมิตฺตจิตฺต
โหติ, โส สามนุญสฺส ภากฺวา โหติ.

๓. จตสฺโส หิ สมฺปทา นาม : วตฺตสมฺปทา ปจฺจยสมฺปทา
เจตนาสมฺปทา คุณาติเรกสมฺปทา.

ตตฺถ (สมฺปทาสฺ) นิโรธสมาปตฺติโร อรทา วา อนาคามี
วา ทกฺขิณฺเอยฺโย วตฺตสมฺปทา นาม.

ปจฺจยานิ ฌมฺเมเน สเมเน อุปฺปตฺติ ปจฺจยสมฺปทา นาม.

ทานโต ปุพฺเพ ทานกาเล ปจฺฉาภาเคติ เตสุ กาเลสุ เจตนา
โสมนสฺสสทกคณฺหาณสมฺปยุตฺตภาโว เจตนาสมฺปทา นาม.

ทกฺขิณฺเอยฺยสุส ปน สมาปตฺติโต วุฏฺฐิตกาโล คุณาติเรกสมฺปทา
นาม.

๔. อากาเสเน คตานํ สกฺขณํ ปทนิกุเขปสุส อทสฺสเนน
กตฺติ ทฺรฺนฺนยา.

๕. เทว สนฺนิจยา : กมฺมสนฺนิจโย จ ปจฺจยสนฺนิจโย จ
เตสุ (สนฺนิจเยสุ) กุสลากุสลกมฺมํ กมฺมสนฺนิจโย นาม.

จตฺตาโร ปจฺจยา ปจฺจยสนฺนิจโย นาม.

๖. อิมสฺมึ สาสเน กตฺติ ชฺรฺรานิ? เทว ชฺรฺรานิ : คนฺถรฺฐํ,
วิปสฺสนาชฺรฺ กตฺมํ ปน คนฺถรฺฐํ กตฺมํ วิปสฺสนาชฺรฺ?

อตฺตโน ปญฺเฑนารูเปเน เอกํ วา เทว วา นิกายเ สกฺลํ
วา ปน เตปฺปิฏกํ พุทฺธวณฺํ อุกฺคณฺหิตฺวา ตสฺส ชารณํ กถนํ
วาชนฺนฺติ (วาชนํ + อิติ) อิทํ คนฺถรฺฐํ นาม.

สมาส คือคำบาลีตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป (สองบท) ถูกนำมา
รวมกันเข้าให้เป็นคำ (บท) เดียวกัน โดย

ก. ลบที่สุดซึ่งบ่งการก (Case-ending) ของคำหน้า (อย่าง
เรียกว่า ลุตตสมาส) เช่น -

พุทธวจน = พุทธ + วจน - พระดำรัสของพระพุทธเจ้า

ข. ไม่ลบที่สุดซึ่งบ่งการก (Case-ending) ของคำหน้า (อย่าง
เรียกว่า อลุตตสมาส) เช่น -

พุทธานัสสาน = พุทธานั + สาน - คำสั่งสอนของพระ-
พุทธเจ้า ท.

ทั้งสองแบบข้างต้น มักนิยมใช้แบบ ก. มากกว่าแบบ ข.

(การรวมคำสองคำให้เป็นคำเดียวกันนี้อาจจะคล้ายกับวิธีของนามกิต्ที่ ประกอบด้วยปัจจัย
บางตัวดังกล่าวข้างต้น หากแต่จะไม่เหมือนกัน)

วิธีการของสมาสนั้นมีหลายแบบ จะต้องกำหนดให้ดี มิฉะนั้น
จะสับสนกันได้ง่าย ต่อไปนี้จะได้แสดงวิธีของสมาสเป็นข้อๆ ดังนี้

๑. มีคำคุณนาม^๑ อยู่หน้า คำนามนาม^๒ อยู่หลัง แปลว่า “...อัน, ที่, ซึ่ง, ผู้, เป็น...” (คำเหล่านี้จะไม่แปลกใจได้ถ้าเห็นว่าไม่เหมาะในภาษาไทย) (= วิเศษสนบุพพบท กัมมธรรยสมาส) และแปลจากคำหลังไปหาคำหน้า เช่น-

มหนฺต + ปุริส = มหาปุริส - บุรุษใหญ่ (มหนฺต → มหา)

ทลิตฺท + มนุสฺส = ทลิตฺทมฺนุสฺส - มนุษย์ยากจน

อนึ่ง บางทีก็ย่อทคุณนามซึ่งอยู่หน้านั้นให้เหลือเพียงอักษรตัวหน้า เช่น-

กฺุณฺติ + ทิฏฺฐิ = กุทิฏฺฐิ - ทิฐิอันบัณฑิตเกลียด

ปฺราน + วณฺ = ปาวณ - คำเป็นประธาน (ป → ปา)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นนามนาม แจกตามแบบการันต์ และลึงค์ของนามนั้น ๆ เช่น มหาปุริส อ.ป. เป็นต้น

๒. มีคำนามนามอยู่หน้า คำคุณนามอยู่หลัง แปลว่า “...อัน, ที่, ซึ่ง, เป็น...” (= วิเศษสนุตตรบท กัมมธรรยสมาส) และแปลจากคำหน้าไปหาคำหลัง เช่น-

สตุตฺ + วิเสส = สตุตฺวิเสส - สัตว์วิเศษ

นร + วร = นรวร - พระผู้ประเสริฐ

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้ เป็นนามนาม มักจะเป็น อ.ป. เสมอ แบบนมทไชนอย

๑. คำคุณนามในวิธของสมาสนั้นหมายถึง คำคุณนามทุกประเภท กล่าวคือ คำคุณนามเดิม และ คำคุณนามที่สำเร็จจากรูปศัพท์ประเภทอื่น ๆ มี จำพวกนามกิตก์, กิริยากิตก์ เป็นต้น

๒. คำนามนามในวิธของสมาสนั้น หมายถึงคำนามนามทุกประเภท กล่าวคือ คำนามนาม โดยกำเนิด และคำนามนามที่สำเร็จจากรูปศัพท์ประเภทอื่น ๆ มีจำพวกนามกิตก์, กิริยากิตก์ เป็นต้น

๓. มีคำทั้งสองเป็นคุณนาม แปลว่า “^๕ทั้ง.....^๕ทั้ง.....”
 (= วิเสสโนภยบท กัมมธารยสมาส) และแปลจากคำหน้าไปหาคำหลัง
 เช่น -

อนฺธ + วัธิร = อนฺธวัธิร - ^๕ทั้งบอดทั้งหนวก
 ขณฺธ + ขุชฺช = ขณฺธขุชฺช - ^๕ทั้งกระจอกทั้งค่อม
 รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นคุณนาม แจกได้ทั้งสามลิงค์
 ตามคำที่ตนขยาย

๔. มีคำขยายซึ่งเป็นนามนามหรือคุณนาม เป็นคำอุปมา
 แปลว่า “....เพียงดั่ง ..” (= วิเสสโนภยบท กัมมธารยสมาส) มี ๒
 แบบ คือ

(๑) มีคำอุปมาอยู่หน้า (= อุปมาอุปพฤต) แปลจากคำหลัง
 ไปหาคำหน้า เช่น -

สงฺข + ปนฺทร = สงฺขปนฺทร - ^๕ขาวเพียงดั่งสังข์ (ก.)

กาท + สุร = กาทสุร - ^๕กล้าเพียงดั่งกา (ก.)

ทิพฺพ + จกฺขุ = ทิพฺพจกฺขุ - ^๕จักขุเพียงดั่งทิพย์ (อ.น.ป.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นนามนามบ้าง คุณนามบ้าง ที่เป็น
 นามนามแจกตามแบบลิงค์และการันต์ของตน ที่เป็นคุณนามแจกได้
^๕ทั้งสามลิงค์ตามคำที่ตนขยาย

(๒) มีคำอุปมาอยู่หลัง (= อุปมานุตตรบท) และแปลจาก
คำหน้าไปหาคำหลัง เช่น - (อนนทอชชเนกั หนพพเนลลชชเน) =

นร + สีส = นรสีห - นระเพียงดั่งสีหะ (อ.ป.)

ปญฺญา + ปาสาท = ปญฺญาปาสาท - ปัญญาเพียงดั่ง
ปราสาท (อ.ป.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้ มักเป็นนามนาม แจกตามแบบลิงค์
และการันต์ของคน

๕. มีคำทั้งสองเป็นนามนาม แปลว่า “.....ว่า.....”
(= สัมภาวนบุพพบท กัมมชารยสมาส) และแปลจากคำหลังไปหา
คำหน้าเช่น -

สत्ต + สลฺยา = สत्ตสลฺยา - ความสำคัญว่าสัตว์
(อา. อิต.)

สมณ + ปฏิญฺญา = สมณปฏิญฺญา - ปฏิญาณว่าสมณะ
(อา. อิต.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นนามนาม แจกตามแบบลิงค์และ
การันต์ของคน

๖. มีคำทั้งสองเป็นนามนาม แปลว่า “.....คือ.....”
 (= อวชารณบุพพท กัมมชารยสมาส) และแปลจากคำหลังไปหา
 คำหน้า เช่น -

พุทฺธ + รตน = พุทฺธรตน - รัตนะ คือพระพุทธรเจ้า
 (อ.นป.)

สทฺธ + ธน = สทฺธธน - ทรัพย์ คือศรัทธา (อ.นป.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นนามนาม แจกตามแบบลิงค์และ
 การันต์ของตน

(ทั้ง ๖ ข้อนี บัญญัติทางไวยากรณ์บาลี เรียกว่า “กัมมชารยสมาส”)

๗. มีคำสังขยาคุณนาม (จำนวน ๑ ถึง ๙๙) อยู่หน้า คำ
 นามนามอยู่หลัง มีคำแปลตามความหมายของคำ (= ทิคุสมาส)
 และแปลจากคำหลังไปหาคำหน้า เช่น -

ติ + โลก = ติโลก - โลกสาม (อ.ป.)

ปณฺจ + อินฺทริย = ปณฺจอินฺทริย - อินทรีห้า (อ.นป.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นนามนาม มีใช้ ๒ แบบ คือ

ก. เมื่อมีเนื่อความเป็นพหูวนะ แต่ทำให้เป็นเอกวนะ
 นปฺงสกลิงค์อย่างเดียวนะเป็นวิภัตติใดก็ตาม อย่างนั้นแบบหนึ่ง
 (= สมาหารทิคุสมาส) เช่น -

ติโลก → ทิโลก, ทิโลกเณ, ทิโลกสุส ฯลฯ

ข. แจกตามแบบลิงค์ และการันต์ของตนตามเนื้อความที่เป็น
เอกวจนะและพหูวจนะแบบหนึ่ง (= อสมหารทิกุสมาส) เช่น-

เอกปุคฺคโล - บุคคลคนหนึ่ง (อ.ป.)

ปญฺจพฺลานิ - กำลั้งห้า (อ.นป.)

จตุทิสํ - ทิสสี่ (อ. อิต.)

๔. มีคำนามนามอยู่หน้า คำประเภทอื่น ๆ อยู่หลัง แปลว่า
“.... ชึ่ง, ตู๋, ย้ง, ลั่น, กะ, ตลอด....” (= ทุตฺติยา ตปฺปฺริสสมาส)
และแปลจากคำหลังไปหาคำหน้า เช่น-

สุข + ปตฺต = สุขปฺตต - ผู้ถึงแล้วซึ่งสุข (ค.)

รตฺติ + โสภณ = รตฺติโสภณ - งามตลอดคืน (ค.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบบนเป็นคุณนามล้วน มีวิธแจกอย่าง
คุณนามทั้งปวง

๕. มีคำนามนามอยู่หน้า คำประเภทอื่นอยู่หลัง แปลว่า
“.... ด้วย, โดย, อัน, ตาม, เพราะ.....” (= ตุตฺติยา ตปฺปฺริสสมาส)
และแปลจากคำหลังไปหาคำหน้า เช่น-

อสิ + กลห = อสิกลห - ความทะเลาะเพราะดาบ (อ.ป.)

สลล + วิทฺธ = สลลวิทฺธ - อันถูกแทงแล้วด้วยลูกศร (ค.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นนามนาม แจกตามแบบลิงค์
และการันต์ของตน ที่เป็นคุณนามแจกอย่างคุณนามทั้งปวง

๑๐. มีคำทั้งสองเป็นนามนาม มักแปลว่า “...เพื่อ...”
(= จตุตถิ ตัปปริสสมาส) แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า เช่น-

อาคนตุก + ภตฺต = อาคนตุกภตฺต - ภักเพื่อผู้มา (อ.นป.)

คิลาน + เกสซฺช = คิลานเกสซฺช - ยาเพื่อคนไข้ (อ.นป.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นนามนาม แจกตามแบบลิงค์
และการันต์ของตน

๑๑. มีคำนามนามอยู่หน้า คำนามนามหรือคำประเภทอื่นๆ
อยู่หลัง แปลว่า “...แต่, จาก, กว่า, เหตุ...” (= ปัญจมี ตัปปริสสมาส)
แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า เช่น-

มรณ + ภย = มรณภย - ความกลัวแต่ความตาย (อ.นป.)

พนฺธน + มุตฺต = พนฺธนมุตฺต - ผู้พ้นแล้วจาก
เครื่องผูก (ค.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นนามนาม แจกตามแบบลิงค์
และการันต์ของตน ที่เป็นคุณนามแจกอย่างคุณนามทั้งปวง

๑๒. มีคำทั้งสองเป็นนามนาม แปลว่า “...แห่ง, ของ...”
(= ณัฐิ ตัปปริสสมาส) แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า เช่น -

ราช + ปุตต = ราชปุตต - โอรสแห่งพระราชา (อ.ป.)

รุกข + สาขา = รุกขสาขา - กิ่งแห่งต้นไม้ (อา. อิต.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นนามนามล้วน แจกตามลิงค์และ
การันต์ของตน

๑๓. มีคำทั้งสองเป็นนามนาม แปลว่า “...ใน, ใกล้, ที่,
เหนือ, บน...” (= สัตตมี ตัปปริสสมาส) แปลจากคำหลังไปหาคำ
หน้าเช่น -

รูป + สลฺยา = รูปสลฺยา - ความสำคัญในรูป (อา.อิต.)

วน + ปุพฺผ = วนปุพฺผ - ดอกไม้ในป่า (อน.ป.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้มักเป็นนามนามล้วน แจกตามแบบ
ลิงค์และการันต์ของตน

(วิธีการของสมาสตั้งแต่ข้อ ๘ ถึง ๑๑ บัญญัติทางไวยากรณ์ว่า “ตัปปริสสมาส”)

๑๔. มี น (= ไม่) อยู่หน้า มีคำนามนามอยู่หลัง แปลง น
เป็น อ เมื่อมีคำนามนามขึ้นต้นด้วยพยัญชนะ แปลง อ เป็น อน

เมื่อมีคำนามนามขึ้นต้นด้วยสระ แปลว่า “ไม่ใช่.....”
 (= น ปุพพท กัมมธารยมาส) เช่น-

น + พราหฺมณ = อพราหฺมณ - ไม่ใช่พราหฺมณ (ค.)

น + อริย = อนริย - ไม่ใช่พระอริย (ค.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบน^๕ เป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนาม
 ๕ ทงปวง

(วิธีของสมาสข้อ ๑๔ นี้บัญญัติทางไวยากรณ์ว่า “น ปุพพท กัมมธารยมาส”)

๑๕. มีคำนามนามตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป ย่อเข้าด้วยกันแปลว่า
 “.....และ.....” (= ทวันทวสมาส) และแปลจากคำหน้าไปหา
 คำหลัง เช่น-

สมถ + วิปัสสนา = สมถวิปัสสนา - สมถะ และวิปัสสนา
 (อา.อิท.)

สาริปุตฺต + โมคคัลลาน = สาริปุตฺตโมคคัลลาน - พระ-
 สาริปุตฺร และโมคคัลลณะ (อ.ป.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบน^๕ เป็นนามนาม มีใช้ ๒ แบบ คือ

ก. คำมีความหมายเป็นพหูวนะ แต่ทำให้เป็นเอกวนะ

นปฺงสกลิงค์อย่างเดียว จะเป็นวิภคิตไค้ตาม อย่างนแบบหนึ่ง
 (= สมาหารทวันทวสมาส) เช่น-

ชมมจารี ติโลกะสุขุ สุขิ วินทติ : ผู้ประพตัตถกรรม ย่อมได้รับ
ซึ่งความสุข ในโลกสาม

ที่มายุกิ โหตุ ราชปุตโต : ขอพระโอรสแห่งพระราชา
(ราชโอรส) จงเป็นผู้มีพระชนมายุยืนนาน

สาริปุตตโมคคัลลนา อมหากิ สตุฏ อคฺคสาวกา อเหตุ :
พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เป็นสาวกผู้เลิศของพระศาสดา
ของพวกเขา.

△ △ △

- ศัพท์านุกรม -

อตฺตสณฺหิต (ค.)	อัน ประกอบ	อาภต (ค.)	อัน.... นำมา
	ด้วยประโยชน์		แล้ว
อนนฺวชฺช (ค.)	อัน..ไม่ติเตียน	อา+มนฺต (-๘)	เรียกมา
อนวชฺช (ค.)	ไม่มีโทษ	อุจฺจากุลิกสํวตฺตนิค (ค.)	อันยัง
อภิ + วนฺท →	วาท (-๑)		สัตว์ ให้ เป็น
	กราบไหว้		ไปพร้อม เพื่อ

เกิดในตระกูล	มล (อ.นป.)	มลทิน
สุ	มหาปณฺณาสํวตฺตนิค (ค.)	อันยัง
อุสุสาห (อ.ป.)	ความอุสุสาหะ,	สัตว์ให้เป็น
ความพยายาม,	ไปพร้อมเพื่อ	
ความขยัน	เป็นผู้	
โช (อ.)	แล	ปัญญามาก
คาทิส (ค.)	เช่นนั้น	มหาโลกสํวตฺตนิค (ค.)
ทพฺภาสิตา (ค.)	อันเป็นทพ-	อันยัง
ภานิต (วาจา)	พร้อมเพื่อความ	
นิกฺขิตฺต (ค.)	อัน ... วางไว้	เป็นผู้โลก-
แล้ว	ทรัพย์มาก	
ปฺปฏิ → ปจฺจ + อุ + จา (-๑)	มเหสฺสภสํวตฺตนิค (ค.)	อันยัง
ถูกรับ, ต้อนรับ	สัตว์ให้เป็น	
ปฺปฏิ + วิ + นิ (-๑)	ไปพร้อมเพื่อ	
ปจฺจ (ค.)	เป็นผู้ศักดิ์	
อย่างยิ่ง	ยิ่งใหญ่	
ปรี + ปญฺหุ (-๑)	สอบถาม, ถาม	
ปรี + ปุจฺจุ (-๑)	ถาม, ไต่ถาม	ยถาลํ (อ.)
บูชา (อา. อิต.)	การบูชา	ตามกำลัง
	ยถาสตฺติ (อ.)	ตามสติ

ส + วิ + ภาฯ (-๑) จัดแจง,	เพื่อสวรรค์
แจก, จำแนก	สฺคนฺรปฺปฬ (อ.นป.) ดอกไม้
สกุการ (อ.ป.) สักการะ	หอม
สกุคสวตฺตนิค (ค.) อันยังสัตว์ให้	สุภาสิตา (ค.) อันเป็นสุภาสิต
เป็นไป พร้อม	(วาจา)

△

△

△

- แบบฝึกหัดที่ ๑๕ -

๑. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. ตีฬิ ภิกฺขเว ฐมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ยถาภคํ นิภฺจิตฺโต
 เอวํ นิรฺเย กตฺเมหิ ตีฬิ อุกุสฺเลน กายกมฺเมเน อุกุสฺเลน
 วจิกมฺเมเน อุกุสฺเลน มโนกมฺเมเน อิมฺหิ โข ภิกฺขเว
 ตีฬิ ฐมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ยถาภคํ นิภฺจิตฺโต เอวํ นิรฺเย.
 ตีฬิ ภิกฺขเว ฐมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ยถาภคํ นิภฺจิตฺโต
 เอวํ สกุเค กตฺเมหิ ตีฬิ กุสฺเลน กายกมฺเมเน กุสฺเลน

วจิกมฺเมน กุสเลน มโนกมฺเมน อิมฺหิ โข ภิกฺขเว
 ตีหิ รมฺเมหิ สมฺนํนาคโต ยถาภํ นิกฺขิตฺโต เอวํ สกฺเค.

(อ. ทัก ๒๐/๓๗๖)

๒. ปญฺจหิ ภิกฺขเว อญฺเฬิ สมฺนํนาคตา วาจา สุภาสิตา
 โหติ โน ทฺพฺภาสิตา อนวชฺชา จ อนนฺวชฺชา วิญฺญฺนํ
 กตเมหิ ปญฺจหิ กาเลน จ ภาสิตา โหติ สจฺจา จ ภาสิตา
 โหติ สณฺหา จ ภาสิตา โหติ อตฺตสณฺหิตา จ ภาสิตา
 โหติ เมตฺตจิตฺเตน จ ภาสิตา โหติ. อิมฺ โข ภิกฺขเว ปญฺจหิ
 อญฺเฬิ สมฺนํนาคตา วาจา สุภาสิตา โหติ โน ทฺพฺภาสิตา
 อนวชฺชา จ อนนฺวชฺชา วิญฺญฺนํ.

(อ. ปญฺจก. ๒๒/๒๗๓)

๓. ยํ ภิกฺขเว สัลลวณฺโต ปพฺพชิตา กุํ อปฺสงฺกมฺมํติ ตตฺถ
 มนุสฺสา ปญฺจหิ จานฺเหิ พหุํ ปุญฺญํ ปสวณฺติ กตเมหิ
 ปญฺจหิ ยสฺมํ ภิกฺขเว สมฺเย สัลลวณฺเต ปพฺพชิตे กุํ
 อปฺสงฺกมฺมํเต มนุสฺसानํ ทิสฺวา จิตฺตานํ ปสํทนฺติ
 สกฺคสํวตฺตณิกํ ภิกฺขเว ตํ กุํ ตสฺมํ สมฺเย ปฏฺธิปํ
 ปฏฺธิปนํ โหติ. ยสฺมํ ภิกฺขเว สมฺเย สัลลวณฺเต ปพฺพชิตे
 กุํ อปฺสงฺกมฺมํเต มนุสฺสา ปจฺจญฺเฐนฺติ อภิวาเทนฺติ

อาสนี เทนติ อุจจาฏฐิกสวตฺตนิกั ภิกฺขเว ตํ กุลํ ตสฺมี
 สมเย ปฏิปทํ ปฏิปนฺนํ โหติ. ยสฺมี ภิกฺขเว สมเย
 สัลลวณฺเต ปพฺพชิตฺเต กุลํ อุปสงฺกมณฺเต มนุสฺสา มจฺเจรมลํ
 ปฏฺวิเนนฺติ มหฺสภฺขสวตฺตนิกั ภิกฺขเว ตํ กุลํ ตสฺมี
 สมเย ปฏิปทํ ปฏิปนฺนํ โหติ. ยสฺมี ภิกฺขเว สมเย
 สัลลวณฺเต ปพฺพชิตฺเต กุลํ อุปสงฺกมณฺเต มนุสฺสา ยถาสตฺติ
 ยถาพลํ สวักขณฺติ มหาโภคสวตฺตนิกั ภิกฺขเว ตํ กุลํ
 ตสฺมี สมเย ปฏิปทํ ปฏิปนฺนํ โหติ. ยสฺมี ภิกฺขเว สมเย
 สัลลวณฺเต ปพฺพชิตฺเต กุลํ อุปสงฺกมณฺเต มนุสฺสา
 ปริปฺจุณฺติ ปริปฺลวณฺติ ฐมฺมํ สฺสณฺติ มหาปฺลวณฺสวตฺตนิกั
 ภิกฺขเว ตํ กุลํ ตสฺมี สมเย ปฏิปทํ ปฏิปนฺนํ โหติ.
 ยสฺมี ภิกฺขเว สมเย สัลลวณฺโต ปพฺพชิตา กุลํ
 อุปสงฺกมณฺติ ตตฺถ มนุสฺสา อิเมหิ ปฺลวณฺติ จานเห
 พหุํ ปฺลวณฺติ ปสวณฺติ.

(อฐ. ปญจก. ๒๒/๒๗๑-๒๗๒)

๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ เป็นอัครสาวก
 (สาวกผู้เลิศ) ของพระพุทธเจ้า พระสารีบุตรเป็นผู้เลิศ

ทางปัญญา (เลิศด้วยปัญญา) แต่พระโมคคัลลานะเลิศ
ทางฤทธิ์

๒. พระศาสดา ของเรา ท. ทรงเห็นแล้ว ซึ่งสักการะ อัน
เทวดาและมนุษย์ ท. ทำแล้ว ด้วยอุสสาหะมาก ตรัสเรียก
มาแล้ว ซึ่งพระอนันท์ ตรัสแล้ว (ว่า) -

๓. ดูกอรอนนท์ ผู้ใด ย่อมบูชา ซึ่งตถาคต ด้วยสักการะ
แม้เช่นนั้น เขาผู้นั้น ชื่อว่า ย่อมบูชา ซึ่งตถาคต ด้วยการ
บูชา อย่างยิ่ง ก็หามิได้

๔. ดูกอรอนนท์ ก็ ผู้ใด แล ย่อมกระทำ ซึ่งโอวาท
(ตามโอวาท) ที่ตถาคตให้แล้ว (ที่ถูกให้โดยตถาคต)
เขาผู้นั้น ชื่อว่า ย่อมบูชา ซึ่งตถาคต ด้วยการบูชา
อย่างยิ่ง

๕. ดอกไม้หอม ย่อมเป็นที่ชอบใจ ของชน ท.

๑๖. มีคำอักษยศัพท์อยู่หน้า คำนามนามอยู่หลัง แปลตามความหมายของคำ (=อักษยภัทรวรรณ) แปลจากคำหน้าไปหาคำหลัง คำอักษยศัพท์ที่ใช้ในวิธีของสมาสนี้มี ๒ ชนิด คือ-

(๑) อุปสรรคอยู่หน้า (=อุปสรรคบุพบท) เช่น-

อุป + นคร = อุปนคร - ใกล้เคียง (อ.นป.)

นิ + ทรด = นิททรด - ความไม่มีความกระวนกระวาย (อ.ป.)

(๒) นิบาต อยู่หน้า (นิบาต เป็น อักษยศัพท์ประเภทหนึ่ง ซึ่งมีความหมายเฉพาะตัว ต่างจากอุปสรรค) (=นิบาตบุพบท) เช่น-

ยถา + วุฑฒ = ยถาวุฑฒ - ตามคนเจริญ (อ.นป.)

ยาว + ชว = ยาวชว - เพียงไรแห่งชีวิต (อ.นป.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนเบนนามนามจะเป็นดังต่อไปนี้ตามต้องแจกรูปเป็น อ.นป. เอกวจนะอย่างเดียว.

(วิธีของสมาสข้อ ๑๖ นี้ บัญญัติทางไวยากรณ์ว่า “อักษยภัทรวรรณ”)

๑๗. มีคำคุณนามอยู่หน้า คำนามอยู่หลัง แปลว่า “มี...” (=ตุลาธิกรณพหูพจน์) แปลจากคำหลังไปหาคำหน้าเช่น-

อากต + สมณ = อากตสมณ - มีสมณะมาแล้ว (ค.)

กต + ปุณฺณ = กตปุณฺณ - มีบุญอันกระทำแล้ว (ค.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนามทั้งปวง

(ค.) นกคณฺหะยธรรณ - นกคณฺหะ - นก + คณฺหะ

๑๘. มีคำนามนามอยู่หน้า คำคุณนามอยู่หลัง แปลว่า “มี...”

(=ตุลยาริกรณพหุพหิสมาส) แปลจากคำหน้าไปหาคำหลัง เช่น

วิส + ปิต = วิสปิต - มียาพิษอันดื่มแล้ว (ค.)

หตุต + ฉินฺน = หตุตฉินฺน - มีมืออันขาดแล้ว (ค.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นคุณนามแจกอย่างคุณนามทั้งปวง

อนึ่ง ถ้าจะเอาสังขยานามนาม (ตั้งแต่จำนวน ๕๕ ขึ้นไป) มาใช้

อย่างคุณนามก็ทำได้โดยปฏิบัติการโดยอนุโลม ตามวิธีการของสมาส

แบบน โดยมิสังขยาเป็นคำหน้า คำ ปมาณ อยู่หลัง ที่รูปสำเร็จ

ลบ ปมาณ ทั้ง เช่น-

ปณฺจสท + ปมาณ = ปณฺจสท - มี ๕๐๐ เป็นประมาณ (ค.)

๑๙. มีคำทั้งสองเป็นนามนาม แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า

สำหรับคำหลังแปลว่า “มี...” สำหรับคำหน้า แปลออกสำเนียง

ตามสำเนียงอายตนิบาตของทุติยวักติ-กรรมการก จนถึงสัทคม-

๒๐. มีคำทั้งสองเป็นนามนาม แปลจากคำหน้าไปหาคำหลัง

วิภัติ - อธิกรณการก อย่างใดอย่างหนึ่ง สุดแต่ความจะบัง จะได้
 ความอย่างนี้ “มี.....ซึ่ง.....” เป็นต้น (=ภินนาธิกรณพหุพหิ-
 สมาส) เช่น-

รตุติ + วาส = รตุติवास - มีการอยู่ตลอดคืน (ก.)

อฺุริ + โลม = อฺุริโลม - มีขนที่อก (ก.) (อลุตตสมาส)

รูปสำเร็จแบบนเป็นคุณนามแจกอย่างคุณนามทั้งปวง

๒๐ มีกฎเหมือนข้อ ๑๘ แต่แปลจากคำหน้าไปหาคำหลัง คำ
 หน้าแปลว่า “มี.....” คำหลังแปลว่า “ซึ่ง.....” เป็นต้น (=ภินนา-
 ธิกรณพหุพหิสมาส) เช่น-

อสิ + หตฺถ - อสิหตฺถ - มีดาบในมือ (ก.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนเป็นคุณนามแจกอย่างคุณนามทั้งปวง

๒๑. มีคำทั้งสองเป็นนามนามแปลคำหลัง ๒ ครั้ง “มี (ครั้ง-
 หนึ่ง).....เพียงครั้ง,เหมือน, (ครั้งที่ ๒.).....” แปลคำหน้าว่า “แห่ง...”
 จะได้ความดังนี้ “มี.....เพียงครั้ง.....แห่ง.....” ดังนี้แปลคำหลัง
 ไปหาคำหน้า (=ฉัญฐี อุปมาพหุพหิสมาส) เช่น-

สุวณฺณ + วณฺณ = สุวณฺณวณฺณ - มีวรรณเพียงดั่งวรรณ
 แห่งทอง (ก.)

พुरुหม + สร = พुरुหมสร - มีเสียงเพียงดังเสียงแห่งพुरुหม
(ค.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นคุณนามแจกอย่างคุณนามทั้งปวง

๒๒. มี^๑ อ^๑ หรือ อน^๑ อยู่หน้า นามนามอยู่หลัง แปลว่า
“มี^๑ ไม่มี^๑” “มี^๑ หามี^๑ได้” หรือ “ไม่มี^๑”

(= นปฺพพท พหุพพิหิสมาส) เช่น-

อ + สม = อสม - มี^๑ผู้เสมอหามี^๑ได้, ไม่มี^๑ผู้เสมอ (ค.)

อ + ปุตุต = อปุตุต - มี^๑บุตรหามี^๑ได้, ไม่มี^๑บุตร (ก สกัตต์)
(ค.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบนี้เป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนาม
ทั้งปวง

๒๓. มี^๑ สห^๑ อยู่หน้าและลบ ห^๑ ทุกครั้ง นามนามอยู่หลัง
แปลว่า “เป็นไปกับด้วย^๑.....” หรือ “มี^๑.....” (= สหปฺพพท-
พหุพพิหิสมาส) เช่น-

สห + ปุตุต = สปุตุต - เป็นไปกับด้วยบุตร, มี^๑บุตร (ค.)

สห + มจฺเจร = สมจฺเจร - เป็นไปกับด้วยความตระหนั^๑(ก.)

รูปสำเร็จของสมาสแบบน^๕ เป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนาม^๕
ทั้งปวง

(วิธีของสมาสตั้งแต่ข้อ ๑๗ ถึงข้อ ๒๓ บัญญัติทางไวยากรณ์ว่า “ททพหิสมาส”)

๒๔. มีคำ ๓ คำ เมื่อสำเร็จรูปแล้ว ตัดคำกลางเสีย เหลือแต่คำหน้า
และคำหลังแปลตามความหมายของคำทั้งสามนั้นและแปลจากคำหลัง
ไปหาคำหน้า (= มัชฌะโลปสมาส) เช่น-

อสุส + ยุตฺต + รต = อสุสฺส-รตฺเตยฺมแล้วด้วยมว (อ.ป)

โมห + สมฺปยุตฺต + จิตฺต = โมหจิตฺต - จิตฺตํปยุตฺตแล้วด้วย
โมหะ (อ.นป.)

รูปสำเร็จของสมาส แบบน^๕ แจก ตาม ลิงค์ และ การันต์ ของ ตน
เป็นคุณนามแจกอย่างคุณนาม^๕ทั้งปวง

(วิธีของสมาสข้อ ๒๔ บัญญัติทางไวยากรณ์ว่า “มัชฌะโลปสมาส”)

๒๕. วิธีการสมาสตั้งแต่ข้อ ๑ ถึง ข้อ ๒๔ ดังกล่าวทั้งหมดนั้น
เป็นวิธีการของสมาสชั้นเดียวซึ่งถูกมารวมกันเข้าดังจะเห็นในรูปสำเร็จ
นั้นซึ่งแยกออกมาแล้วไม่เกินสองคำ เว้นวิธีการของสมาสข้อ ๑๕
(= ทวันทวสมาส) ซึ่งอาจจะมีคำมากกว่าสองคำก็ได้ ยังมีวิธีการ
ของสมาสอีกวิธีหนึ่งซึ่งเรียกว่า “สมาสทอ้ง” กล่าวคือการนำเอา
คำที่สำเร็จรูปจากสมาสวิธีต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วมารวมกันให้เป็นคำ
เดียวกัน เช่นคำว่า

ปลุจสตกิขุปรีวาร-มีกิกขุ ๕๐๐ เป็นประมาณ เป็นปรีวาร
จาก (๑) ปลุจสตก + ปมาณ = ปลุจสตก (กิกขุ) : (กิกขุท.)
มี ๕๐๐ เป็นประมาณ (คู่มือการสมาสข้อ ๑๘)

(๒) ปลุจสตก + กิกขุ = ปลุจสตกกิกขุ
กิกขุซึ่งมี ๕๐๐ เป็นประมาณ (คู่มือการของสมาสข้อ ๑)

(๓) ปลุจสตกกิกขุ + ปรีวาร = ปลุจสตกกิกขุปรีวาร
มีกิกขุซึ่งมี ๕๐๐ เป็นประมาณ เป็นปรีวาร (คู่มือการสมาสข้อ ๑๘)

วิธีการดังกล่าวข้างต้นนี้เรียกว่า “สมาสท้ง” ท่านบัญญัติ
ทางไวยากรณ์ว่า วิธีการของสมาสสุดท้าย เป็นสมาสใหญ่ วิธีการ
แรกและถัดมาเป็นท้ง คือเป็นสมาสภายใน ดังนั้นตามตัวอย่าง
ข้างบนนี้ข้อที่ ๓ เป็นสมาสใหญ่และมีข้อที่ (๑) (๒) เป็นท้ง

ตัวอย่างประโยค :-

กั ปน ตวั นคริ กจณโต เอกิ ยากิ คูปนครสุมิ
จิตติ ปสฺสสึ ? : กั ท่าน เมื่อไป สู่เมือง ย่อมเห็น
ซึ่งยาก ผู้หนึ่ง ยืนอยู่แล้ว ที่ใกล้เมือง หรือ ?

อสโม สุนณฺณวณฺโณ ภควา ปลุจสตกกิกขุปรีวโต หุตฺวา
อนาถปิตุทิกเสฏฺฐิจิโน เคหิ ปาวีสี ;

พระผู้มีพระภาค ผู้มีวรรณะเพียงตั้งวรรณะแห่งทอง เป็นผู้อัน
ภิกษุ มี ๕๐๐ เป็นประมาณ แวดล้อมแล้ว ได้เสด็จเข้าไปแล้ว สู่
เรือน ของเศรษฐี ชื่อว่า อนาถบิณฑิก

โส พราหมโณ อุปฺตุตโก โหติ, อยฺ ปน พราหมณฺ
สฺอุปฺตุตฺติกา โหติ: พราหมณฺ นัน เป็นผู้มีบุตร แต่ นาง
พราหมณฺ นี เป็นผู้เป็นไปกับด้วยบุตร

△ △ △

- ศัพท์านุกรม -

อจฺจย (อ.ป.)	กาลอันล่วงไป	ฉฬงคสมณฺนาคต(ค.)อันประกอบ-
อตุตฺตมน (ค.)	มีใจเป็นของ-	ด้วยองค์หก
	ของตน, ขอบใจ	ฉาติ (อ.ป.) ญาติ
อพฺรหฺมจฺริย (อ.นป.)	กรรมอัน-	ทกฺขิณา(อา.อิต.)ทักษิณา
	เป็นข้าศึกแก่	ทิฏฺฐิ (ค.) อัน...เห็นแล้ว
	พรมหจฺจรยฺ	(ใช้ว่า ทิฏฺฐิเจ
อาสว (อ.ป.)	อาสวะ	ธมฺเม=ในบัดจุบนี้)

นิจจิ (อ.)	เป็นนิจ,ตลอดกาล-	วิรูปห (ค.)	งอกงาม
	เป็นนิจ	วितราค (ค.)	มีราคะไปปราศ-
ปฏิกุลาห (อ.ป.)	ปฏิกุลาห,		แล้ว, ปราศจาก
	ผู้รับทาน		ราคะ
ปณิธิ (อ.ป.)	ความปรารถนา,	สงฆาณิกณณ (อ.นป.)	ชายสงฆาณิ
	ความตั้งใจ	สจฺจนิกฺข (-๑)	กระทำให้งัง
ปทกฺขิณา (ค.)	เป็นส่วนเบื้องขวา	สายนฺนสมย (อ.ป.)	เวลาเย็น
ป+สัท→สท (-๑)	เลื่อมใส	สุขณ (อ.ป.)	ขณะดี
ปุพฺพณฺนสมย (อ.ป.)	เวลาเช้า	สุขิต (ค.)	ถึงความสุข
พฺรหฺมจารี (อ.ป.)	ผู้ประพฤติ-	สุนกฺขตฺต (อ.นป.)	ฤกษ์ดี
	พฺรหฺมจรรย	สุปภาต (อ.นป.)	สว่างดี
มชฺชนฺนติกสมย (อ.ป.)	เวลาเที่ยง	สุมฺงคฺล (อ.นป.)	มงคลดี
โมเนยฺย (อ.นป.)	ความนิ่ง	สุนน (ค.)	มีใจดี
วกฺกฺล (อ.ป.)	พระวักก	สุมฺหุตฺต (อ.ป.)	ยามดี
วินยา (อา.อิต.)	การก้าจัด	สุยฺยฺจ (อ.นป.)	บุชาดี
		สุหฺนฺนจิตฺ (อ.นป.)	รุ่งดี

- แบบฝึกหัดที่ ๑๖ -

๑. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. ตัณ्हีมานิ (ตัณห์ + อิมานิ) ภิกขเว โมเนยฺยานิ กตมานิ ตัณ्हี
 กายโมเนยฺยํ วจฺจโมเนยฺยํ มโนโมเนยฺยํ กตมณฺจ (กตมฺ+จ)
 ภิกขเว กายโมเนยฺยํ อีช ภิกขเว ภิกขุ ปาณาติปาตา ปฏีวิริโต
 โหติ อทินฺนาทานา ปฏีวิริโต โหติ อพฺรหฺมจริยา ปฏีวิริโต
 โหติ อิทํ วุจฺจติ ภิกขเว กายโมเนยฺยํ กตมณฺจ (กตมฺ+จ)
 ภิกขเว วจฺจโมเนยฺยํ อีช ภิกขเว ภิกขุ มุสาวาทา ปฏีวิริโต
 โหติ ปิสุณาย วาจาเย ปฏีวิริโต โหติ สุสาเย วาจาเย
 ปฏีวิริโต โหติ สมฺมปฺปลาปา ปฏีวิริโต โหติ อิทํ วุจฺจติ
 ภิกขเว วจฺจโมเนยฺยํ กตมณฺจ (กตมฺ+จ) ภิกขเว มโนโมเนยฺยํ
 อีช ภิกขเว ภิกขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติ
 ปญฺญาวิมุตฺติ ติฏฺฐเชว (ติฏฺฐเช + ว) รมฺเม สยํ อภิญฺญา
 สจฺจิกถวา อุปสมฺมปฺชช วิหริติ อิทํ วุจฺจติ ภิกขเว มโนโมเนยฺยํ
 อิมานิ โข ภิกขเว ตัณ्हี โมเนยฺยานิ.

๒. เย ภิกขเว สตฺตา ปุพฺพณฺหสมยํ กาเยน สุจฺริตํ จรณฺติ
 วาจาเย สุจฺริตํ จรณฺติ มนสา สุจฺริตํ จรณฺติ สปุพฺพโณห
 ภิกขเว เตสํ สตฺตานํ, เย ภิกขเว สตฺตา มชฺฌนตฺติกสมยํ
 กาเยน สุจฺริตํ จรณฺติ วาจาเย สุจฺริตํ จรณฺติ มนสา สุจฺริตํ
 จรณฺติ สมฺมชฺฌนตฺติโก ภิกขเว เตสํ สตฺตานํ, เย ภิกขเว
 สตฺตา สายณฺหสมยํ กาเยน สุจฺริตํ จรณฺติ วาจาเย สุจฺริตํ
 จรณฺติ มนสา สุจฺริตํ จรณฺติ สุตฺตสายนโณห ภิกขเว เตสํ
 สตฺตานํ.

สุนกฺขตฺตํ สุมงฺคฺลํ	สุปฺภาตํ สุหฺมุจฺจิตํ
สุขโณ สุมฺหุตฺโต จ	สุยฺยจฺจิ พุรฺหมจฺจาริสฺส
ปทกฺขิณํ กายกมฺมํ	วาจากรรมํ ปทกฺขิณํ
ปทกฺขิณํ มโนกรรมํ	ปณฺธิ เต ปทกฺขิณานํ
ปทกฺขิณานํ กตฺวาน	ลภณตฺตฺเต ปทกฺขิณเณ
เต อตฺตลทฺธา สุจิตา	วิรูปฺพา พุทฺธสาสเน
อโรคา สุจิตา โหถ	สทฺท สทฺเพหิ ญาตฺติภิ.

(๑ ลภณฺติ + อตฺเต)

๓. กณฺณจ (กณฺ + จ) ภิกฺขเว ฉพฺงคสมนฺนาคตา ทฺภจิณา โหติ ?

อิธ ภิกฺขเว ทายกสฺส ตีณฺจคานิ (ตีณฺ + องฺคานิ) โหนฺติ ปฏิกฺคาหกานํ ตีณฺจคานิ (ตีณฺ + องฺคานิ).

กตมานิ ทายกสฺส ตีณฺจคานิ ?

อิธ ภิกฺขเว ทายโก ปุพฺเพว ทานา สุมโน โหติ ทํ จิตฺตํ ปสาเทติ ทตฺวา อตฺตมโน โหติ อิมานิ ทายกสฺส ตีณฺจคานิ

กตมานิ ปฏิกฺคาหกานํ ตีณฺจคานิ ?

อิธ ภิกฺขเว ปฏิกฺคาหกา วิตฺราคา วา โหนฺติ ราควินฺยาย วา ปฏิปนฺนา วิตฺโทสา วา โหนฺติ โทสวินฺยาย วา ปฏิปนฺนา วิตฺโมหา วา โหนฺติ โมหวินฺยาย วา ปฏิปนฺนา อิมานิ ปฏิกฺคาหกานํ ตีณฺจคานิ.

เอกํ โข ภิกฺขเว ฉพฺงคสมนฺนาคตา ทฺภจิณา โหติ.

(มรฺกตฺสฺถปนี. ๒/๖-๗)

๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. พระศาสดา ของเรา ท. เป็นผู้ไม่มีใครเสมอเหมือน
พระองค์ เป็นมนุษย์ แต่เป็นอัจฉริยบุรุษ พระองค์ไม่ใช่เทพ

๒. พระผู้มีพระภาค เป็นผู้มักญ ๕๐๐ เป็นประมาณ เป็น
บริวาร ได้เสด็จไปแล้ว สู่เรือน ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี
ได้เสวยแล้ว ชงภัตตาหาร ที่เรือนนั้น

๓. พระพุทธเจ้า ผู้มรรณเพียดังวรรณแห่งทอง เสด็จ
ไปแล้ว ณ ที่ใด สัตว์ ท. ณ ที่นั้น ย่อมประสพ ซึ่งความสุข

๔. ดูกุราณนท ธรรมด้วย วินัยด้วย ไค อันเรา (ตถาคค)
แสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่เธอ ท. ธรรมด้วย วินัยด้วย นั้น
เป็นสาสตา ของเธอ ท. โดยกาลล่วงไป แห่งเรา

๕. ดูกุรวักกลี แม้ว่าผู้ใด จับแล้ว ซึ่งชายสังฆาฏิ ของเรา
(ตถาคค) เทียวไปอยู่ เป็นนิจ ผู้นั้น ชื่อว่า ย่อมไม่เห็น
ซึ่งเรา ดูกุรวักกลี ก็ ผู้ใด แล ย่อมเห็น ซึ่งธรรม ผู้นั้น
ชื่อว่า ย่อมเห็น ซึ่งเรา

ตัทธิต คือการย่อศัพท์ให้สั้นเข้าคล้ายกับสมาส แต่ว่าตัทธิตนั้นท่านใช้บัจจยแทนคำหลังโดยลบคำหลังทิ้งเสีย เช่น-

ทยุยเทศ + ชาต = ทยุยเทศิก - ผู้เกิดในประเทศไทย

ตามตัวอย่างนี้จะเห็นว่าใช้ อีก บัจจยตัทธิตแทน ชาต คำชาต นั้นถูกลบทิ้ง

วิธีการของตัทธิตนั้นมีหลายแบบ จะต้องกำหนดให้ดี เพื่อให้มีให้สับสนกัน ต่อไปนี้จะแสดงวิธีของตัทธิตเป็นข้อๆ ดังนี้ :-

๑. มีคำหน้าเป็นนามนาม คำหลังเป็นนามนามคือ “อปฺจ = เหล่ากอ” แล้วลบ อปฺจ เสีย ใช้บัจจยเหล่านี้แทน อปฺจ คือ ณ, ฌายน, ฌาน, ฌะยุย, ฌิ, ฌิก, ฌว, ฌेर. แปลว่า

๑. คู่มือนักเชิงอรรถ ข้อ ๑,๒ หน้า ๑๕๓ และเมื่อนามนาม ถูกลบที่สำเร็จจากวิธีการของสมาส ก็นับเข้าด้วย

๒. บัจจยที่เองด้วย ณ ถ้าสระที่ต้นศัพท์ (คำ) เป็นรัสสะ ไม่มีพยัญชนะสังโยค (ตัวสะกด) อยู่เบื้องหลัง ต้องแปลง อ เป็น โอ, อิ เป็น เอ, อุ เป็น โอ เว้นไว้แต่สระที่ต้นศัพท์เป็นรัสสะมีพยัญชนะสังโยคอยู่เบื้องหลัง หรือเป็นที่ชะ ไม่ต้องแปลงส่วน ณ ต้องลบเสีย คงไว้แต่สระที่ ณ อาศัย.

“เหล่ากอแห่ง....” แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า (= โคตตัตถิต)

เช่น -

ณ :- โคตม + อปจ = โคตม - เหล่ากอแห่งพระโคตม

ณายน :- โมคคัลลี + อปจ = โมคคัลลายน - เหล่ากอ

แห่งนางโมคคัลลี

ณาน :- โมคคัลลี + อปจ = โมคคัลลาน - เหล่ากอ

แห่งนางโมคคัลลี

ณเอย :- ภคินี + อปจ = ภาคีเนย - เหล่ากอแห่ง

พี่น้องหญิง

ณิ :- วรุณ + อปจ = วรุณิ - เหล่ากอแห่งวรุณะ

ณิก :- นาฏปุต + อปจ = นาฏปุตติก - เหล่ากอ

แห่งบุตรนักพื่อนร่า

ณว :- ภคฺ + อปจ = ภคฺว - เหล่ากอแห่งภคฺ

ณเระ :- สมณ + อปจ = สามณเระ - เหล่ากอแห่งสมณะ

รูปสำเร็จของศัพท์แบบนี้เป็นนามนาม แจกตามแบบลิงค์และ
การันต์ของตน ที่เป็นคุณนามแจกอย่างคุณนามทั้งปวง

๒. มีคำหน้าเป็นนามนาม คำหลังเป็นคำประเภทใดก็ได้ แล้ว
ลบคำหลังเสีย ใช้ ณิก บ้างจ้แทน แปลว่า “ผู้...” แปลจากคำ
หลังไปหาคำหน้า (= ทรตยาตัตถิต) เช่น-

นาวา + ตรี = นาวิก - ผู้ข้ามด้วยเรือ
 ทิล + สัมภูจ = เทลิก - อันระคนด้วยงา

รูปสำเร็จของศัพท์แบบน ใช้เป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนาม
 ห่งปวง

๓. มีคำหน้าเป็นนามนาม คำหลังเป็นคำประเภทใดก็ได้ แล้ว
 ลบคำหลังเสีย ใช้ ณ บัจย แทน แปลว่า “ผู้.....” แปลจาก
 คำหลังไปหาคำหน้า (= ราคาศัพท์) เช่น-

มกข + ชาติ = มากข - ผู้เกิดในแคว้นมกข
 รูปสำเร็จของศัพท์แบบนเป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนาม
 ห่งปวง

๔. มีคำหน้าเป็นคำหลายประเภทอย่างใดอย่างหนึ่ง คำหลัง
 เป็นประเภทใดก็ได้ แล้วลบคำหลังเสีย ใช้บัจยเหล่านี้แทน คือ
 อิม, อีย, กีย แปลว่า “ผู้.....” แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า
 (= ชาติศัพท์) เช่น-

อิม :- ปจฺฉา + ชาติ = ปจฺฉิม - ผู้เกิดในภายหลัง

อีย :- ปณฺทิตชาติ + ชาติ = ปณฺทิตชาติย - ผู้เกิดแล้ว
 โดยชาติแห่งบัณฑิต

กีย :- อนุร + นิยุตฺต = อนุรกีย - ผู้ประกอบในมิต

รูปสำเร็จของศัพท์แบบนี้เป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนาม
ทั้งปวง

๕. มีคำหน้าเป็นนามนาม คำหลังเป็นนามนาม คือ “สมุท =
ประชุม หรือ หมู” แล้วลบ สมุ ห เสีย ใช้บัพจัยเหล่านั่นแทน สมุ ห
คือ กณ, ณ, ตา แปลว่า “ประชุมแห่ง...” หรือ “หมูแห่ง ...”
แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า (= สมุหศัพท์) เช่น -

กณ :- มนุสฺส + สมุ ห = มานุสส - หมูแห่งมนุษย์

ณ :- มยฺหฺร + สมุ ห = มายฺหฺร - ผึ้งแห่งนกยูง

ตา :- ชน + สมุ ห = ชนตา - หมูแห่งชน

รูปสำเร็จของศัพท์แบบนี้เป็นนามนาม ที่สำเร็จจาก กณ, ณ,
บัพจัยเป็น อ.ป. แจกอย่าง อ.ป. (พุทธ) ที่สำเร็จจาก ตา เป็น อา.
อิติ. (กณฺณ)

๖. มีคำหน้าเป็นนามนาม คำหลังเป็นคำ “จิณ = ทัง,
อรหิ = ช่อมควร, หิต = ประโยชน์เกอฏูล” หรือ “ภว = มี”
และแล้วลบคำหลังทั้งหมด เอา อัย หรือ เอยฺย บัพจัยแทน ส่วน
คำแปลนั้น ดังนี้ :-

แทน จิณ แปลว่า “ทังแห่ง.....”

แทน อรหิ ,, “ควรรัง....”

แทน หิต ,, “เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่.....”

แทน ภว ,, “มีใน.....”

ทั้งหมดนี้เปลี่ยนจากคำหลังไปหาคำหน้า(=ฐานัตถิต) เช่น-

มทน + ฐาน = มทนีย - ที่ตั้งแห่งความเมา

ทสฺสน + อรหติ = ทสฺสนีย - ควรซึ่งการเห็น, น่าดู

ปฺชน + อรหติ = ปฺชนีย, ปฺชเนยฺย - ควรซึ่งการบูชา

อุปาทาน + หิต = อุปาทานีย - เป็นประโยชน์เกื้อกูล

แก่อุปาทาน

อุทร + ภว = อุทรีย - มีในท้อง

รูปสำเร็จของตถุติแบบนเป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนาม

ทั้งปวง

๗. มีคำหน้าเป็นนามนาม คำหลังเป็นคำ “พหุล=มาก,” หรือ “ปกฺติ=ปกฺติ” และแล้วลบลคำหลังทั้งหมด เอา อาลฺ, บัจฺจฺ, แทน เมื่อแทน พหุล แปลว่า “มี.....มาก” แทน ปกฺติ แปลว่า “มี.....เป็นปกฺติ” ทั้ง ๒ ชนิดนี้ เปลี่ยนจากคำหน้าไปหาคำหลัง (=พหุลตถุติ) เช่น-

อภิขฺฌา + พหุล = อภิขฺฌาลฺ - มีอภิขฺฌามาก

สํติ + ปกฺติ = สํตาลฺ - มีความหนาวเป็นปกฺติ

รูปสำเร็จของศัพท์ชิตแบบนเป็นคุณนาม อุ การันต์ แจกอย่าง
อุ การันต์ ของลิงคั่น ๆ

๔. มีคำหน้าเป็นคุณนาม คำหลังไม่มีศัพท์อื่นใด แต่ใช้
ปัจจัยตัวใดตัวหนึ่งต่อไปนี้ ประกอบที่ท้ายคุณนามข้างหน้า มีอรรถ
เป็นคำเปรียบเทียบ คือ-

ดร, อียิสฺสก, อีย ต่อท้าย แปลว่า “.....กว่า”

ตม, อัญฺจ แปลว่า “.....ที่สุด” (= เสฏฐศัพท์ชิต) เช่น -

ปาป + ดร = ปาปดร - เป็นบาปกว่า

ปาป + อียิสฺสก = ปาปียิสฺสก - เป็นบาปกว่า

ปาป + อีย = ปาปีย - เป็นบาปกว่า

ปาป + ตม = ปาปตม - เป็นบาปที่สุด

ปาป + อัญฺจ = ปาปญฺจ - เป็นบาปที่สุด

รูปสำเร็จของศัพท์ชิตแบบนเป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนาม
ทั้งปวง (ดู คุณนาม หน้า ๓ บทที่ ๑)

๕. มีคำหน้าเป็นนามนาม คำหลัง คือ “อตุลฺลิ = มี” มีปัจจัย
๕ ตัวที่ไขแทน อตุลฺลิ คือ วั, ส, สั, อิก, อี, ร, วนฺตุ, มนฺตุ, ณ ใน
ปัจจัย ๕ ตัวนี้ ถ้าใช้ปัจจัยทั้งหลาย เว้น ส ปัจจัย คำหน้าเป็น
นามนามทั่วๆ ไป ถ้าใช้ ส ปัจจัย คำหน้านักเป็นนามนามจำพวก

มโนคณะศัพท์ แปลว่า “มี.....” แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า
(= ตัทธสัทธิตัทธิต) เช่น-

ว :- เมธา + อตฺถิ = เมธาวิ - มีปัญญา

ส :- สุขเมธา + อตฺถิ = สุขเมธส - มีปัญญาดี

ส :- ตป + อตฺถิ = ตปสี - มีตบะ

อิก :- อตฺถ + อตฺถิ = อตฺถิก - มีประโยชน์

อ :- สุข + อตฺถิ = สุข - มีความสุข

ร :- มรฺ + อตฺถิ = มรฺ - มีนาฬิก

วนฺตฺ :- คุณ + อตฺถิ = คุณวนฺตฺ - มีคุณ
(ดู ภาควนฺตฺ - บทที่ ๑๐)

มนฺตฺ :- จกฺข + อตฺถิ = จกฺขมนฺตฺ - มีจักขุ
(ดู ภาควนฺตฺ - บทที่ ๒)

ณ :- สทฺธา + อตฺถิ = สทฺธ - มีศรัทธา

นอกจากปัจจัย ๘ ตัวดังกล่าวนี้ ยังมีปัจจัยอีก ๑ ตัว คือ
อิมมนฺตฺ ซึ่งมีอรรถอย่างเดียวกับ มนฺตฺ เช่น-

ปฺตฺ + อตฺถิ = ปฺตฺอิมมนฺตฺ - มีบุตร

รูปสำเร็จของศัพท์แบบนี้เป็นคุณนาม นอกจากที่ประกอบ
ด้วย วนฺตฺ, มนฺตฺ และ อิมมนฺตฺ นั้น แจกตามแบบคุณนามทั้งปวง
ตามการันต์ของตน ๆ ส่วนที่ประกอบ วนฺตฺ, มนฺตฺ และอิมมนฺตฺ นั้น
แจกตามแบบ ภาควนฺตฺ

๑๐. มีคำหน้าเป็นนามนาม คำหลัง คือ “ปกต = อันบุคคลกระทำแล้ว, อันสำเร็จแล้ว” หรือ “วีการ = เป็นวีการ” มี มย บัจจีย แทนคำหลังทั้งสองนี้ แทน ปกต แปลว่า “อันบุคคลกระทำแล้วด้วย...” แทน วีการ แปลว่า “เป็นวีการแห่ง...” แปรจากคำหลังไปหาคำหน้า (= ปกติศัพท์คดี) เช่น-

สุวณฺณ + ปกต = โสวณฺณมย - สำเร็จแล้วด้วยทอง

มตฺติกา + วีการ = มตฺติกามย - เป็นวีการแห่งดิน

รูปสำเร็จของศัพท์คดีแบบนี้เป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนามทั้งปวง

๑๑. มีคำหน้าเป็นปกติสังขยา คำหลัง คือ “ปุรณ = เป็นที่เต็ม” มี บัจจีย ๕ ตัวที่ใช้แทน ปุรณ คือ ดิย, ถ, ฐ, ม, อี แต่ยังไม่จำกัลดลงไปอีกว่า บัจจียตัวใดแทนศัพท์ ปุรณ ซึ่งจะต้องประกอบกับ ปกติสังขยา คำใด (ดูตัวอย่างข้างล่าง) แปลว่า “ที่...” (= ปุรณศัพท์คดี) เช่น-

ดิย :- ทฺวิ + ปุรณ = ทฺติย - ที่สอง

ติ + ปุรณ = ตติย - ที่สาม

ถ :- จตุ + ปุรณ = จตุตฺถ - ที่สี่

ฐ :- ฉ + ปุรณ = ฉฎฐ - ที่หก

ม :- นอกจากจำนวนที่กล่าวข้างต้นนี้ และที่ต้องใช้กับ
 อ ซึ่งจะกล่าวภายหลังนี้ ใช้ ม บ้างจ้ะ เช่น-

เอก + ปุณ = ปจฺม - ที่หนึ่ง

เอกุนวีสติ + ปุณ = เอกุนวีสติ - ที่สิบเก้า

อ :- กับปกติสังขยา ตั้งแต่ เอกาทส (๑๑) ถึง อญฺจารส
 (๑๘) เช่น-

เอกาทส + ปุณ = เอกาทส - ที่สิบเอ็ด

รูปสำเร็จของคัททิตแบบนี้เป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนาม
 ทั้งปวง เฉพาะที่ประกอบด้วย อ บ้างจ้ะเป็น อิตถิลลิก์ อย่างเดียว
 ถ้าต้องการจำนวนที่ต้องประกอบ อ บ้างจ้ะ ขยายนามนามปุงลิก์
 และนปุงสกิลิก์ จะต้องเอาจำนวนนั้น ๆ ประกอบด้วย ม บ้างจ้ะ
 เป็นเอกาเสม - ที่สิบเอ็ด เป็นต้น (ดู ปกติสังขยา บทที่ ๒๑, ๒๒ และปุณ-
 สังขยา บทที่ ๒๓ ในบาลีภาคพิเศษ เล่ม ๑ ประกอบด้วย)

๑๖. มีคำหน้าเป็นปกติสังขยา คำหลังคือ “ปริมาณ=ปริมาณ”
 และมี ก บ้างจ้ะแทนคำหลังแปลว่า “มีปริมาณ.....” แปลจากคำหลัง
 ไปหาคำหน้า (= สังขยาคัททิต) เช่น-

เทว + ปริมาณ = ทวิก - มีประมาณสอง

ติ + ปริมาณ = ติก - มีประมาณสาม

รูปสำเร็จของศัพท์แบบ^{๕๗}เป็นคุณนาม แจกอย่างคุณนาม
หังปวง

๑๓. มีคำหน้าเป็นปกติสังขยา หรือนามนาม มีคำหลัง คือ
“วิภาค=ส่วน, จำแนก” และมี ธา โส บัณฑิต แทนคำหลัง และ
ยังมีนิยมพิเศษออกไปอีกเล็กน้อย คือ -

ก. มีคำหน้าเป็นปกติสังขยา ใช้ ธา แทนคำหลัง แปลว่า
“โดยส่วน....” แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า (=วิภาคศัพท์) เช่น-

เอก + วิภาค = เอกธา - โดยส่วนเดียว

ทวิ + วิภาค = ทวิธา - โดยส่วนสอง

ข. มีคำหน้าเป็นนามนาม ใช้ โส แปลว่า “โดยความ
จำแนกโดย...” แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า (=วิภาคศัพท์) เช่น-

ปท + วิภาค = ปทโส - โดยความจำแนกโดยบท

สูตร + วิภาค = สูตรโส - โดยความจำแนกโดยสูตร

รูปสำเร็จของศัพท์แบบ^{๕๘}เป็นอหังย นำไปแจกรูปเป็นอย่างอื่น
อีกไม่ได้

(แบบศัพท์ดังแต่ข้อที่ ๑ ถึงข้อที่ ๑๓ บัญญัติทางไวยากรณ์บ้าง เรียกว่า “สามัญญศัพท์”)

๑๔. มีคำหน้า^{๕๙}เป็นนามนาม คำหลัง^{๖๐}เป็น “ภาวะ=ความเป็น”
และมีบัณฑิตแทน “ภาวะ” อยู่ ๖ ตัว คือ ตต, ญญ, ตตณ, ตา,
ณ, กณ แปลว่า “ความเป็นแห่ง...” แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า

(= ภาวคัทธิต) รูปสำเร็จที่ประกอบด้วยปัจจัยอื่นนอกจาก ฌ เป็นไปตามปกติ ส่วน ฌ นั้นมีกฎเกณฑ์พิเศษ คือ

ตต :- มนุสฺส + ภาว = มนุสฺสตต - ความ
เป็นแห่งมนุษย์

ตฺตน :- ปุณฺณ + ภาว = ปุณฺณตฺตน - ความ
เป็นแห่งปุณฺณ

ตา :- สหาย + ภาว = สหายตา - ความ
เป็นแห่งสหาย

ณ :- สฺสจฺ + ภาว = สฺสจ - ความเป็น
แห่งของสะอาด

กณ :- รณณฺย + ภาว = รณณฺยก - ความ
เป็นแห่งของอันบุคคลพึงยินดี

ฌ :- ปัจจัยตัวนี้ เป็นปัจจัยที่เนื่องด้วย ฌ จึงมี
กฎเกณฑ์เช่นกับปัจจัยอื่น ๆ ที่เนื่องด้วย ฌ
ทุกประการ และยังมีพิเศษออกไปอีก คือ
เมื่อลบ ฌ แล้ว เหลือ ย ไว้ และลบสระ
ที่สุดของคำหน้าด้วย และเอาพยัญชนะที่สุด
ของคำหน้า กับ ย เป็นต่างกันดังนี้ -

ก. เอา ต + ย = จุ :- ปณฺชิต + ภาว = ปณฺชิจจ

- ความเป็นแห่งบัณฺชิต

ข. เอา ล + ย = ลล :- กุสล + ภาว = โกสลล

- ความเป็นแห่งผู้ฉลาด

ค. เอา ณ + ย = ญญ :- สมณ + ภาว = สามญญ

- ความเป็นแห่งสมณะ

ง. เอา ท + ย = ชฺช :- สุห + ภาว = โสหชฺช

- ความเป็นแห่งเพื่อน

นอกจากนี้ เอาพยัญชนะที่สุดของคำหน้า กับ ย เป็นเหมือน

พยัญชนะที่สุดของคำหน้าทั้งสองตัว เช่น-

อุปมา + ภาว = โอปมฺม - ความเป็นแห่งอุปมา

ปฺริส + ภาว = ปฺริสฺส - ความเป็นแห่งบุรุษ

(สำหรับคำแปลนั้น ถ้าเห็นว่าขัดกับภาษาไทยที่ใช้ จะตัดคำที่ไม่จำเป็นในภาษาไทยเสียบ้างก็ได้ เช่นความเป็นแห่งเพื่อน เป็น ความเป็นเพื่อน เป็นต้น)

รูปสำเร็จของศัพท์จิตแบบนเป็นนามนาม ที่สำเร็จจากปัจจัยอื่น ๆ นอกจาก ตา ปัจจัย เป็น อ การันต์ นปฺงสกลิงค์ แจกอย่าง อ.นป. (ผล) ที่สำเร็จจาก ตา ปัจจัย เป็น อา การันต์ อิตถลิงค์ แจกตามแบบ อา. อิต. (กณฺฐา)

(ศัพท์จิตข้อที่ ๑๔ บัญญัติทางไวยากรณ์บ้าง เรียกว่า “ภาวศัพท์จิต”)

๑๕. มีคำหน้าเป็นสรรพนาม คำหลังเป็น “ปลการ=ประการ”
และใช้ ถา, ถิ บ้างยัแทนคำหลัง แปลว่า “ประการ....” หรือ
“ด้วยประการ....” แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า (= อพยยัตถิต)
แต่มินิยมพิเศษออกไปอีกเล็กน้อย คือ-

ก. คำหน้าเป็นสรรพนามทั่ว ๆ ไป ใช้ ถา แทนคำหลัง เช่น-

ย + ปลการ = ยถา - ประการใด

ต + ปลการ = ตถา - ประการนั้น

ข. คำหน้าเป็นสรรพนาม คือ คำ ก็ หรือ อิม ใช้ ถิ
แทนคำหลัง เช่น-

ก็ + ปลการ = กถิ - ประการไร

อิม + ปลการ = อิตถิ - ประการนี้

รูปสำเร็จของตัทธิตแบบนี้เป็นอพยย นำไปแจกรูปเป็นอย่างอื่น
อีกไม่ได้

(ตัทธิตข้อที่ ๑๕ นี้ บัญญัติทางไวยากรณ์ว่าเร็วกว่า “อพยยตัทธิต”)

ตัทธิต^๕นี้ ก็มีวิธีการอันคล้ายกับสมาส คือ คำคำเดียวกันอาจจะ
สำเร็จได้จากตัทธิตหลายวิธี (ตัทธิตห้อย) เช่นคำว่า-

นาครตา - ประชุมแห่งชนผู้เกิดในเมือง (ประชุมแห่ง
ชาวเมือง)

$$(๑) \text{ นคร } + \text{ ชาต } = \text{ นคร } - \text{ ผู้เกิดในเมือง } \\ \text{(วิธีการของคัททิต ข้อที่ ๑)}$$

$$(๒) \text{ นคร } + \text{ สมุห } = \text{ นครท่า-ประชุมแห่งผู้เกิด } \\ \text{ในเมือง } \text{(วิธีการของคัททิต ข้อที่ ๕)}$$

ตามตัวอย่างข้างบนนี้ ข้อ (๒) เป็นคัททิตใหญ่ ข้อ (๑) เป็นคัททิตย่อย คัททิตเล็ก หรือคัททิตทอง

รูปสำเร็จของคัททิตทั้งหมดที่เป็นนามนาม ก็ใช้อย่างนามนาม ที่เป็นคุณนามก็ใช้อย่างคุณนาม คือขยายนามนาม หรือสรรพนาม และเป็นวิภคิต์ตาบ้าง ในการขยายนามนาม หรือสรรพนามนั้น บางทีก็เพิ่มเพียงคุณนามที่เป็นคำที่สำเร็จจากคัททิตเท่านั้น ไม่ต้องมี นามนามหรือสรรพนามอยู่ในประโยคนั้น ๆ ด้วย

ตัวอย่างประโยค:-

โอโหม ยี่ ทัพ น อภิกรติ, เมธาวีติ กรดย : หวังน้ำ
ย่อมไม่ท่วมทับซึ่งเกาะ (ที่พัง) ไค ผู้มีบุญญาฟังกระทำซึ่งเกาะนั้น
ยสส ปาปิจฉตา อตติ, โส ปาปกมมึ กาคู สกโกติ : ความ
ปรารถนาลามก มีอยู่ แก่บุคคลใด เขาผู้นั้น ย่อมอาจ เพื่อกกระทำ ซึ่ง
กรรมอันลามก.

- สัพพทานุกรม -

อเทกัจฉ (ค.)	แก้ไขไม่ได้	ด้วยทฐิ
อปาย (อ.ป.)	อบาย	โทสมุล (อ. นป.) โทสมุลจิต
อสงขาริก (ค.)	ไม่เป็นไปกับ ด้วยสังขาร, ไม่มีผู้ชักชวน	ปจฺจเวกขิตฺ (ค.) ผู้พิจารณา ปริ + นิ + วา (-๓) (ปรินิพฺพาย) ปรินิพฺพาน,
อติ (อ.)	ดั่งกล่าว	ดັบริบ
อุทฺทจฺ (อ.นป.)	ความฟุ้งซ่าน	ปริยาทินฺน (ค.) อันครอบงำ
กปฺป (อ.ป.)	กัปป์, กัลป์	ปาปกมฺมี (ค.) ผู้มีกรรมอันลามก, ผู้มีการ กระทำอันชั่ว
กาล (อ.ป.)	กาล, เวลา (ใช้ในสำนวน กาเลน กาลิ = ตามกาลอัน ควร)	โมหมูล (อ.นป.) โมหมูลจิต
จตุพฺพิช (ค.)	มี ๔ อย่าง (วิธ = อย่าง ใช้หลังปกติ สังขยา)	โลภมูล (อ.นป.) โลภมูลจิต วิจิกิจฺฉา (อา.อิติ.) ความลังเล สํ + อป (-๑) ถึงพร้อม, จบ สสงฺขาริก (ค.) เป็นไปกับด้วย สังขาร, มีผู้ ชักชวน
ทาว (อ.)	ก่อน	โสมนสฺสสหคต (ค.) อันเกิด ด้วยกันกับโสม นัส.
ทญฺฐิตตวิปยุตฺต	(ค.) อันพราด จากทฐิ	
ทญฺฐิตตสมฺยุตฺต	(ค) ประกอบ	

คำพิธิ

- แบบฝึกหัดที่ ๑๗ -

๑. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. สาธุ ภิกขเว ภิกขุ กาเลน กาลิ อุตฺตวิปตฺติ
 ปรจุเวกฺขิตา โหติ สาธุ ภิกขเว ภิกขุ กาเลน กาลิ ปรวิปตฺติ
 ปรจุเวกฺขิตา โหติ สาธุ ภิกขเว ภิกขุ กาเลน กาลิ อุตฺตสมฺปตฺติ
 ปรจุเวกฺขิตา โหติ สาธุ ภิกขเว ภิกขุ กาเลน กาลิ ปรสมฺปตฺติ
 ปรจุเวกฺขิตา โหติ อญฺฐหิ ภิกขเว อสทฺธมฺเมหิ อภิกฺขโต ปรียา-
 ทินฺนจิตฺโต เทวทตฺโต อาปายิกो เนรียิกो กปฺปญฺโญ อเตกฺขโณ
 กตเมหิ อญฺฐหิ ลาเภน ภิกขเว อภิกฺขโต ปรียาทินฺนจิตฺโต เทวทตฺโต
 อาปายิกो เนรียิกो กปฺปญฺโญ อเตกฺขโณ อลาเภน ภิกขเว ยเสน
 ภิกขเว ยยเสน ภิกขเว สกฺกาเรน ภิกขเว อสกฺกาเรน ภิกขเว
 ปาปิจฺจตาย ภิกขเว ปาปมิตฺตตาย ภิกขเว อภิกฺขโต
 ปรียาทินฺนจิตฺโต เทวทตฺโต อาปายิกो เนรียิกो กปฺปญฺโญ
 อเตกฺขโณ อิมหิ โข ภิกขเว อญฺฐหิ อสทฺธมฺเมหิ อภิกฺขโต
 ปรียาทินฺนจิตฺโต เทวทตฺโต อาปายิกो เนรียิกो กปฺปญฺโญ
 อเตกฺขโณ.

(อญ. อญฺฐก. ๒๓/๑๖๒-๑๖๓.)

๒. ตตฺถ จิตฺตํ ตาว จตฺตพฺพิธํ โหติ กามาวจรํ รูปาวจรํ
 อรูปาวจรํ โลกุตฺตรณฺเจติ (โลกุตฺตรํ + จ + อิติ)

ตตฺถ กตฺมํ กามาวจรํ ?

โสมนสฺสสหคํ ทัณฺณจิตฺตสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ
(อสงฺขาริกํ + เอกํ) สสงฺขาริกเมกํ โสมนสฺสสหคํ ทัณฺณจิตฺตวิป-
ยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ สสงฺขาริกเมกํ อุกฺเขยาสหคํ ทัณฺณจิตฺตสมฺปยุตฺตํ
อสงฺขาริกเมกํ สสงฺขาริกเมกํ อุกฺเขยาสหคํ ทัณฺณจิตฺตวิปยุตฺตํ
อสงฺขาริกเมกํ สสงฺขาริกเมกนฺติ (สสงฺขาริกเมกํ + อิติ) อิมานิ
อญฺชปํ โลกสหคจิตฺตานิ นาม.

โสมนสฺสสหคํ ปญฺนิสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ อสงฺขา-
ริกเมกํ สสงฺขาริกเมกนฺติ อิมานิ เทวปํ ปญฺนิจิตฺตานิ นาม.

อุกฺเขยาสหคํ วิจิกฺขณฺณสมฺปยุตฺตเมกํ อุกฺเขยาสหคํ
อุทฺธจฺจสมฺปยุตฺตเมกนฺติ อิมานิ เทวปํ โมมฺหจิตฺตานิ นาม.

อิจฺฉเว (อิติ + เอว) สพฺพธาปํ ทฺวาทส อุกฺกุสลจิตฺตานิ
สมตฺตานิ

อญฺชธา โลกมฺหูลานิ โทสมฺหูลานิ จ ทฺวริชา

โมมฺหูลานิ จ เทวติ^๑ ทฺวาทสากุสลา^๒ สยํ

(๑. เทว + อิติ. ๒. ทฺวาทส + อุกุสลา)

(อภิธรรมมุตตวิภาวินี / ๑-๒)

๔. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. เทวดา ท. เคลื่อนแล้ว จากเทวโลก เพราะความสิ้นไป-
แห่งบุญ บางคนย่อมนำเข้าถึง ซึ่งความเป็นมนุษย์
บางคน ย่อมไป สู่สุคติ

๒. มนุษย์บางคน ตายแล้ว ย่อมเข้าถึง ชังครรภ์ แห่ง
มนุษย์ บางคน เป็นผู้มกรรมลามก ย่อมเข้าถึง
ชังนรก ส่วนผู้ไม่มีอาสวะ ย่อมปรินิพพานแล

๓. ชน ท. เหล่านี้คือ บิดา มารดา ครู อุปัชฌาย์
และ อาจารย์ เป็นผู้ควรชังการบูชา

๔. ผู้ใด ย่อมอาจ เพื่อบูชา ชังคนผู้ควรชังการบูชา
ความเจริญ จักมี แก่ผู้นั้น

๕. เทวดาภายใน คือ พ่อผัว และ แม่ผัว เป็นผู้อันหญิง
สะกั ฟังกราบไหว้และบูชา สะกัใด ย่อมอาจ เพื่อ
ทำ อย่างนี้ ความเจริญ จักมี แก่สะกั คนนั้น

สนธิ คือการต่อศัพท์และอักษรให้เนื่องลงกันด้วยอักษร เพื่อย่นอักษรให้น้อยลง เป็นอุปกรณ์ในการแต่งฉันท และเพื่อความสละสลวยของภาษา แทนที่จะพูดกันยาวแต่ทำคำพูดให้สั้นเข้า โดยวิธีสนธิ เช่น :-

จตุตาโร + อีเม = จตุตาโรเม

สนธิ มี ๓ วิธี คือ

๑. การต่อสระ (สระสนธิ)
๒. การต่อพยัญชนะ (พยัญชนะสนธิ)
๓. การต่อนิคคหิต (นิคคหิตสนธิ)

สนธิทั้งสามวิธีดังกล่าวนี้ แต่ละอย่างยังมีอุปกรณ์ในการทำสนธิ (สนธิกิริยาอุปกรณ์) อีก ซึ่งรวมทั้งหมดมี ๘ อย่าง คือ :-

- (๑) ลบ (โลป)
- (๒) แปลง (อาเทศ)
- (๓) ลงตัวอักษรใหม่ (อาคม)
- (๔) ทำให้ผิดจากรูปเดิม (วิการ)
- (๕) คงไว้ตามรูปเดิม (ปกติ)

(๖) ทำให้ยาว (ทัมะ)

(๗) ทำให้สั้น (รัสสะ)

(๘) ข้อนตัวอักษร (สัญญะ)

การต่อแต่ละวิธีข้างมีอยู่ ๓ วิธีข้างต้นนั้น บางวิธีก็ใช้อุปกรณ์
ในการทำสนธิหลายอย่าง และบางวิธีก็น้อยอย่าง

การต่อสระ (สระสนธิ)

(Vowel - Sandhi)

การต่อวิธีนี้ ท่านใช้อุปกรณ์ในการต่อ (สนธิกิริยาอุปกรณ์)
๗ อย่าง ในบรรดา ๘ อย่างที่กล่าวข้างต้น กล่าวคือ เว้นการซ้อน
ตัวอักษร (สัญญะ) อย่างเดียว เช่น :-

๑. ลบ (โลปสระสนธิ)

(๑) ลบสระหน้า :-

ก. เมื่อสระหน้า และสระหลัง^๒ มีรูปไม่เสมอกัน

เช่น :-

ยสฺส + อินฺทฺรียานิ = ยสฺสินฺทฺรียานิ
หิ + เอตํ = เอตํ

๑ สระที่สุตของคำหน้า เรียกว่า สระหน้า

๒ สระตัวต้นของคำหลัง เรียกว่า สระหลัง

ข. ลบสระยาวหรือสระสั้นมีรูปเสมอกันหรือไม่เสมอกัน ต้องทำสระสั้นที่ไม่ได้ลบให้ยาว เช่น :-

ตตฺร + อยฺ = ตตฺรายฺ

สทฺธา + อธิ = สทฺธิธ

(๒) ลบสระหลัง :-

ก. สระหน้าเป็นสระยาว (ที่มะ) สระหลังเป็นสระสั้น (รัสสะ) ลบสระหลัง เช่น -

จตุตาโร + อิเม = จตุตาโรเม

ข. สระหน้าและสระหลังเป็นสระสั้นมีรูปไม่เสมอกัน
ลบสระหลัง เช่น -

กิณฺณุ + อีมา = กิณฺณูมา

ค. นิคคหิตอยู่หน้าลบสระหลัง

อภินฺนํ + อิติ = อภินฺนํทฺติ

๒. แปลง (อาเทศสระสนธิ)

(๑) แปลงสระหน้า :-

ก. ถ้าสระหน้าเป็น อี มีสระอยู่เบื้องหลัง แปลง อี เป็น ย ถ้าพยัญชนะ ๓ ตัวซ้อนกัน ลบพยัญชนะที่มีรูปเสมอกันเสียตัวหนึ่ง เช่น -

ปฐิสณฺจารวฺตฺติ + อสฺส = ปฐิสณฺจารวฺตฺตยสฺส

= ปฐิสณฺจารวฺตฺตยสฺส

อคฺคิ + อาคาริ = อคฺคยาคาริ

= อคฺคาคาริ

ข. ถ้าสระหน้าเป็น เอ มีสระอยู่หลัง แปลง เอ เป็น

ยุ เช่น -

เต + อสฺส = ตฺยสฺส

เม + อยิ = มฺยาโย

เต + อหิ = ตฺยาหิ

ค. ถ้าสระหน้าเป็น อุ, โอ มีสระเบ้องหลัง แปลง

อุ, โอ เป็น ว เช่น -

พหุ + อาพาโห = พหฺวาพาโห

จกฺขุ + อาปาถิ = จกฺขฺวาปาถิ

อดโข + อสฺส = อดขฺวาสฺส

(๒) แปลงสระหลัง :-

ถ้ามีสระหน้า แปลง เอ ตัวหน้าแห่ง เอว อันตั้งอยู่
เบ้องหลังเป็น วิ แล้วทำสระหน้าให้เป็นเสียงสน (รัสสะ) เช่น -

ยดา + เอว = ยดริว

ตดา + เอว = ตดริว

๓. ลงตัวอักษรใหม่ (อาคมสระสนธิ)

(๑) ถ้า โอ อยู่หน้า พยัญชนะอยู่หลัง ลบ โอ ลง อ
อาคม เช่น -

โส + สัลลว = สสัลลว

โส + ปญจว = สปญจว

(๒) ถ้า อ อยู่หน้า พยัญชนะอยู่หลัง ลบ อ ลง โอ
เช่น -

ปร + สหสฺสํ = ปโรสหสฺสํ

สรท + สत्ตํ = สรโทสत्ตํ

๔. ทำให้ผิดจากรูปเดิม (วิการสระสนธิ)

(๑) ทำให้ผิดเบื้องต้น :-

ลบสระหลัง ทำให้ผิดรูปสระหน้า (วิการ) ดังนี้
อิ = เอ, อุ = โอ เช่น -

มุนิ + อาลโย = มุเนลโย

สุ + อตุถิ = โสตุถิ

(๒) ทำให้ผิดเบื้องปลาย :-

ลบสระหน้า ทำให้ผิดรูปสระหลัง (วิการ) ดังนี้
อิ = เอ, อุ = โอ เช่น -

มาลุต + อิริติ = มาลุเทริติ

พนฺธสฺส + อิว = พนฺธสฺสเสว

น + อฺเปติ = โนเปติ

๕. คงไว้ตามรูปเดิม (ปกติสระสนธิ) เช่น -

โก + อิมิ = โกอิมิ

๖. ทำให้ยาว (ทิมสระสนธิ)

(๑) ทำสระหน้าให้ยาว

ก. ลบสระหลัง ทำสระหน้าให้ยาว เช่น -

กิสฺ + อธิ = กิสฺฐ

สาธฺ + อติ = สาธฺฐิ

ข. พยัญชนะอยู่หลัง ทำสระหน้าให้ยาวได้บ้าง เช่น -

มฺนิ + จเร = มฺนิจเร

(๒) ทำสระหลังให้ยาว

ลบสระหน้า ทำสระหลังให้ยาว เช่น -

สทฺธา + อธิ = สทฺฐิ

จ + อุกฺยิ = จุกฺยิ

๗. ทำให้สั้น (รัสสระสนธิ)

พยัญชนะกึ่งตัว เอ แห่ง เหว ศัพท์กึ่งตัว อยู่หลัง ทำสระหน้าให้สั้น เช่น -

โกวาทิ + นาม = โกวาทินาม

ยถา + เอว = ยถาเอว, ยถาริ

การต่อพยัญชนะ (พยัญชนะสนธิ)

(Consonant - Sandhi)

การต่อวิธีนี้ ท่านใช้อุปการณ์ในการต่อ (สนธิกิริยาอุปการณ์)

๕ อย่าง คือ -

๑. ลบ (โลปพยัญชนะสนธิ)

นิคคหิตอยู่หน้า สระอยู่หลัง ลบสระหลัง และถ้า
พยัญชนะซ้อนกัน ๒ ตัว ลบเสียตัวหนึ่ง เช่น -

เอวิ + อสฺส = เอวิส

ปุปฺผิ + อสฺส = ปุปฺผิส

๒. แปลง (อาเทศพยัญชนะสนธิ)

(๑) ถ้าสระอยู่หลัง แปลง ติ ที่ทำเป็น ตย แล้วให้เป็น

จฺจ เช่น -

อิติ + เอวิ = อิจุเจวิ

ปฏฺิ + อุตฺตริตฺวา = ปจฺจอุตฺตริตฺวา

(๒) แปลง ฐ เป็น ฑ เช่น -

เอก + อิฐ + อหิ = เอกมิทาหิ

(๓) พยัญชนะอยู่หลัง แปลง ฐ เป็น ฑ ได้ เช่น -

สาฐ + ทสฺสนิ = สาหุทสฺสนิ

(๔) มีวิธีแปลงเฉพาะตัวอีก ๑๓ อย่าง คือ :-

ท = ต เช่น สุกโท = สุกโต

ต = ฏ ,, ทุกกติ = ทุกกฏิ

ค = ฌ ,, คนตพฺโพ = คนธพฺโพ

ค = ฌ ,, อตฺตโฆ = อตฺตโฆ

ค = ก ,, กุลุปโค = กุลุปโก

ร = ล ,, มหาสาโร = มหาสาโล

ย = ช ,, คุวโย = คุวโช

ว = พ ,, กุวโต = กุพฺพโต

ย = ก ,, สยิ = สกิ

ช = ย ,, นิชฺ = นิยิ

ค = ก ,, นิยโต = นิยโก

ค = จ ,, ภาโต = ภาจโ

ป = ผ ,, นิปฺปตฺติ = นิปฺผตฺติ

(๕) แปลงอุปสรรคให้เป็นรูปต่าง ๆ

ก. สระอยู่หลัง เช่น -

อภิ → อพฺภ :- อภิ + อภฺคฺคฺจฺฉติ = อพฺภฺคฺคฺจฺฉติ

อธิ → อชฺณ :- อธิ + โอกาโส = อชฺณโอกาโส

อธิ + อคมา = อชฺณคมา

ข. พยัญชนะอยู่หลัง เช่น -

อว → โอ :- อว + นทฺธา = โอนทฺธา

๓. ลงตัวอักษรใหม่ (อาคมพยัญชนะสนธิ)

ถ้าสระอยู่หลัง ลงอักษรใหม่ตัวใดตัวหนึ่งใน ๘ ตัว คือ
 ย ว ม ท น ต ร พ เช่น -

ลง ย :- ยลา + อิทํ = ยถายิทํ

ว :- วุ + ติกฺขติ = วุติกฺขติ (ลง ว ที่สระหน้า)

ม :- มร + เสสฺสติ = มรฺมเสสฺสติ

ท :- ทตฺต + ทตฺโต = ทตฺตทตฺโต

น :- นิโต + อายติ = นิโตนายติ

ต :- ตสฺมา + อิท = ตสฺมาติห

ร :- รสฺส + เอว = รสฺสเวว

พ :- พน + อายตน = พนํอายตน

ใน สัททนต์ิปกรณ์ เพิ่ม ห อาคม ด้วย เช่น -

สุ + อฺชฺ = สุหฺช

๔. คงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง (ปกติพยัญชนะสนธิ) เช่น -

สาธฺ = สาธฺ

๕. ข้อนคว้อักษร (สัญญลักษณ์ยชนะสนธิ)

(๑) ข้อนพยัญชนะที่มีรูปเหมือนกัน เช่น -

อิธ + ปโมทติ = อิธปโมทติ

จาทุ + ทสึ = จาทุทสึ

(๒) ข้อนพยัญชนะที่มีรูปไม่เหมือนกัน

ก. อักษรที่ ๑ ข้อนหน้าอักษรที่ ๒

จตุตถาริ + จานานิ = จตุตถาริฉานานิ

ข. อักษรที่ ๓ ข้อนหน้าอักษรที่ ๔

เอโสวจ + ฉานผลโล = เอโสวจฉานผลโล

การต่อนิกลหิต (นิกลหิตสนธิ)

(Niggahita - Sandhi)

การต่อวิธนี้ ท่านใช้อุปการณ์ในการต่อ (สนธิวิธีอุปการณ์)

๔ อย่าง คือ -

๑. ลบ (โลปนนิกลหิตสนธิ)

สระหรือพยัญชนะอยู่หลัง ลบนิกลหิตข้างหน้า เช่น -

วิทุณฺ + อคฺคํ = วิทุณฺคํ

อริยสจฺจานํ + ทสฺสนํ = อริยสจฺจานทสฺสนํ

พฺพุทฺธานํ + สาสฺนํ = พฺพุทฺธานสาสนํ

๒. แปลง (อาเทศนิคคหิตสนธิ)

(๑) นิคคหิตอยู่ข้างหน้าพยัญชนะอยู่หลัง แปลงนิคคหิตเป็นพยัญชนะที่สุตวรคของพยัญชนะหน้าแห่งศัพท์หลัง เช่น -

เอว + โข = เอวฺโข

ธมฺม + จเร = ธมฺมญฺจเร (๗)

(๒) มีวิธีอื่น ๆ ดังนี้

ก. เอ, ห อยู่หลัง แปลงนิคคหิตเป็น ญ เช่น -

ปัจจุตฺตํ + เหว = ปัจจุตฺตญฺเหว

เอว + หิ = เหวญฺหิ

ข. ย อยู่หลัง แปลงนิคคหิตข้างหน้ากับ ย เป็น ญ

เช่น -

สํ + โยค = สญฺโยค

ค. ล อยู่หลัง แปลงนิคคหิตข้างต้นเป็น ล

ปฺป + ลิงคํ = ปฺลลฺลิงคํ

สํ + ลกฺขณา = สลฺลฺลกฺขณา

ง. สระอยู่หลัง แปลงนิคคหิตข้างหน้าเป็น ม ทุ

ตํ + อหิ = ตมฺหิ

เอตํ + อโวจ = เอตทฺโวจ

๓. ลงนิคคหิต (อาคมนิคคหิตสนธิ)

ลงนิคคหิต เมื่อสระหรือพยัญชนะอยู่หลัง เช่น -

จกขุ + อุทปาที = จกขุอุทปาที

อว + สิริโร = อวสิริโร

๔. ควบรูปไว้อย่างเดิม (ปกตินิกลทิตสนธิ)

ธมม + จเร = ธมมจเร

ตัวอย่างประโยค :-

จิตตาริมานิ อริยสัจจานิ : ทุกข์ อริยสัจจ์ ทุกขสมุทยโย
อริยสัจจ์ ทุกขนิโรธอ อริยสัจจ์ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจจ์ :

อริยสัจ ๔ เหล่านี้คือ ทุกขอริยสัจ, ทุกขสมุทัยอริยสัจ, ทุกข
นิโรธอริยสัจ, ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ.

อกตํ ทุกกฏํ เสยโย : ความชั่ว ไม่ทำเสียเลย ดีกว่า.

ติ สุตวา เถโร สตถุ สนฺติกํ คนฺตวา ภควนฺตํ เอตทโวจ :

พระเถระ ฟังแล้ว ซึ่งเนอความนั้น ไปแล้ว สำนึก ของ
พระศาสดา ได้กราบทูลแล้ว ซึ่งเนอความนั้น กะพระผู้มีพระภาคเจ้า.

△ △ △

- ศัพท์านุกรม -

อนุต (อ.ป.)	ที่สุด	ปาฏิภงขา (ค.)	อันพึงหวังได้
อสุสาขานีย (อ.ป.)	ม้าอาชาไนย	ปาหุเนยฺย (ค.)	ควรซึ่งการ -
อาชฺว (อ.นป.)	ความซื่อตรง		ต้อนรับ
อาทโนว (อ.ป.)	โทษ	ภทร, ภทฺท (ค.)	เจริญ
อาหุเนยฺย (ค.)	ควรซึ่งการ -	ภสฺส (อ.นป.)	ความอดว,
	ค้ำับ		การกล่าว
กลห (อ.ป.)	การทะเลาะ	มทฺทว (อ.นป.)	ความอ่อนนุ่ม,
ขนฺติ (อ.อิต.)	ความอดทน		ความอ่อนโยน
ชว (อ.ป.)	ความเร็ว	ราชโกคฺค (ค.)	อันควรแก่ -
ทกฺขิณฺเนยฺย (ค.)	ควรซึ่งการ -		พระราชา
	ทำบุญ	วินิปาต (อ.ป.)	วินิบาต
ปณฺห (อ.ป.)	ปัญหา	โสฺรจฺจ (อ.นป.)	ความสงบ -
ปพฺพชิต (อ.ป.)	บรรพชิต		เสงี่ยม

๔๖๔ - - แบบฝึกหัดที่ ๑๘ -

๑. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. ปณฺจหิ ภิกฺขเว อญฺเฬหิ สมณฺนาคโต รณฺโณ ภโฑร
(ภทฺโท) อสฺสสาขานิโย ราชารโห โหติ ราชโกคฺโค รณฺโณ
อญฺกนฺเตวฺว สงฺขํ จจฺจติ.

กตเมหิ ปณฺจหิ ?

อาชฺชเวน ชเวน มทฺทเวน ขนฺติยา โสรัจฺเณน.

อิมเอหิ โข ภิกฺขเว ปณฺจหิ อญฺเฬหิ สมณฺนาคโต รณฺโณ
ภโฑร (ภทฺโท) อสฺสสาขานิโย ราชารโห โหติ ราชโกคฺโค รณฺโณ
อญฺกนฺเตวฺว สงฺขํ จจฺจติ.

เอวเมว โข ภิกฺขเว ปณฺจหิ ฌมฺเมหิ สมณฺนาคโต ภิกฺข
อาหุเนยฺโย โหติ ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณฺเนยฺโย อณฺชลิกกรณีโย อนุตฺตรํ
ปฺปญฺจกฺกเขตฺตํ โลกสฺส.

กตเมหิ ปณฺจหิ ?

อาชฺชเวน ชเวน มทฺทเวน ขนฺติยา โสรัจฺเณน.

อิมเอหิ โข ภิกฺขเว ปณฺจหิ ฌมฺเมหิ สมณฺนาคโต ภิกฺข
อาหุเนยฺโย โหติ ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณฺเนยฺโย อณฺชลิกกรณีโย อนุตฺตรํ
ปฺปญฺจกฺกเขตฺตํ.

๒. โย โส ภิกขเว ภิกขุ ฌณฺทนาการโก กลหการโก
 วิวาทการโก ภสฺสการโก สงฺฆเ อธิกรณการโก ตสฺส ปญฺจ
 อาทึนฺวา ปาฏิกิจฺขา.

กตเม ปญฺจ ?

อนธกตํ นาธกจฺจติ อธกตํ ปริหายติ ปาปโก กิตฺติสทฺโท
 อพฺภุคฺคจฺจติ สมฺมุโพห กาลํ กโรติ กายสฺส เกทา ปรมฺมรนา
 อปายํ ทฺวคฺคํ วินิปาตํ นิริยํ อฺปฺปชฺชติ.

โย โส ภิกขเว ฌณฺทนาการโก กลหการโก วิวาทการโก
 ภสฺสการโก สงฺฆเ อธิกรณการโก ตสฺส อีเม ปญฺจ อาทึนฺวา
 ปาฏิกิจฺขา.

(อง. ปญจก. ๒๒/๒๔๐)

๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. ข้าพเจ้า ย่อมปรารถนา เพื่ออันไป สู่ต่างประเทศ
 เพื่อศึกษา.
๒. ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปหาแล้ว ซึ่งอุปัชฌาย์ ของตน นิ่งแล้ว
 บนอาสนะ ถามแล้ว ซึ่งปัญหา.
๓. ภิกษุ ท. ที่สุด ท. สอง อันบรรพชิต ไม่ควรเสพ.

๔. ที่ท่านยอมอาจ เพื่อแสดง ขงธรรมแก่ชน ท. หรือ ?
ผม ย่อมอาจ ครับ อาจารย์.

๕. ขอให้ อาพาธเช่นนั้น จงอย่ามีแก่เรา ท. ขอเรา ท.
จงเป็นอยู่ อย่างสบาย.

ประโยคเลขนอกเลขในได้แก่ประโยคที่ซ้อนกัน โดยมี
ประโยคเลขนอกหนึ่งประโยค ประโยคเลขในอาจจะซ้อนกันหลาย ๆ
ประโยคก็ได้

ก. ประโยคเลขนอก ได้แก่ประโยคที่อยู่นอกเครื่องหมาย
“(อัญญประกาศเปิด) ซึ่งมี อิติ = ว่า.... ดังนี้ ลงท้ายประโยค เป็น
ประโยคของผู้เล่าเรื่องหรือผู้พูดธรรมดา

ข. ประโยคเลขใน ได้แก่ประโยคที่อยู่ในเครื่องหมาย
“(อัญญประกาศเปิด) ซึ่งมี อิติ = ว่า ดังนี้ ลงท้ายประโยคเป็น
ประโยคคำพูดของประโยคเลขนอก

ตัวอย่าง : -

เถโร “โก นาม เต อุปัชฌายโติ ปุจฺฉิ :
พระเถระถามแล้วว่า “อุปัชฌาย์ของท่านชื่อไร ดังนี้
เถโร ปุจฺฉิ เป็นประโยคเลขนอก

โก นาม เต อุชฺฌาโย เป็นประโยคเลขใน ส่วน อิติ
เป็นคำเชื่อมต่อระหว่างเลขนอกกับเลขใน

การวางประโยคเลขนอก

การวางประโยคเลขนอกมีหลายวิธี คือ :-

๑. ประโยคเลขนอกอยู่หน้าประโยคเลขในทั้งหมด เช่น -

เถโร ปุจฺฉิ “โก นาม เต อุชฺฌาโยติ :

พระเถระ ถามแล้วว่า “อุชฺฌาย์ ของท่าน ชื่อไร ดังนี้

๒. ประโยคเลขนอกอยู่หลังประโยคเลขในทั้งหมด เช่น -

“โส ปุริโส มม ปุตุโต โหติติ ทายโก อาห :

ทายก กล่าวแล้วว่า “บุรุษ นั้น เป็นบุตร ของข้าพเจ้า ดังนี้

๓. ประโยคเลขนอกอยู่คร่อมประโยคเลขใน เช่น -

เถโร “กุโต ยาคโตสิ อาวุโสติ ปุจฺฉิ :

พระเถระ ถามแล้วว่า “คุณผู้มาอายุ ท่าน เป็นผู้มา จาก

ไหน ดังนี้

๔. ประโยคเลขนอกไว้ ในฐานะที่เข้าใจกัน เหลือไว้เพียง
 ประโยคเลขในเท่านั้น เมื่อข้อความที่กล่าวนั้นเป็นข้อความที่
 สนทนาโต้ตอบกัน ถ้าข้อความในเลขในเป็นคำถาม กิริยา
 ของประโยคเลขนอกที่ละไว้ต้องบ่งความถาม ถ้าเป็นคำตอบ
 กิริยาที่ละไว้ก็บ่งคำตอบ เช่น -

เอโก ภิกขุ ฌาณธะยวาสี คนุตวา ทนุรมิตฺตํ นาม เถโร
 อุปสงกมิตฺวา วนทิตฺวา เอกมนฺเต นิสฺสํ อด นํ เถโร “กุโธ
 อากโตสิ อวูโสติ ปุณฺณิ.

“สมโมหารามโต ภนฺเตติ.

“กิมตฺถํ อีธากฺขณฺสี อวูโสติ.

“วสิตฺถํ ภนฺเตติ :

ภิกษุรูปหนึ่ง ไปแล้ว สួอวาสน์ชื่อว่า ฌาณทัช เข้าไปหา
 แล้ว ซึ่งพระเถระ ชื่อว่า ทนุรมิต ให้อำนาจแล้ว นั่งแล้ว ณ ที่สมควร
 แห่งหนึ่ง ลำดับนั้น พระเถระถามแล้ว ว่า “ดูกรผู้มีอายุ ท่าน
 เป็นผู้มาแล้ว จากที่ไหน ดังนี้ (ภิกษุนั้นตอบแล้ว) ว่า “ข้าแต่
 ท่านผู้เจริญ จากสัมโมหาราม ดังนี้

(พระเถระถามแล้ว) ว่า “ดูกรท่านผู้มีอายุ ท่านย่อมมา
 ณ ที่นี้ เพื่ออะไร ดังนี้

(ภิกษุนั้นตอบแล้ว) ว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพื่อยู่ ดังนี้

(เนื้อความในเลขในที่นี้เป็นคำตอบ มักละคำที่มีความซ้ำกับความในเลขในที่นี้ คำตามนี้จะตอบให้เต็มก็จะเป็นดังนี้ เช่น ประโยคข้างต้นว่า “วสดี ภนฺเตติ : ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผม (อา) ขอมมา (อาภุณามิ) ณ ที่นี้ (อิธ) เพื่อยู่ ดังนี้)

อนึ่งประโยคเลขในนั้นอาจจะซ้อนอยู่ในประโยคเลขในอีกก็ได้ สุดแต่ความหมายของคำพูดที่พูดนั้น ประโยคเลขในที่ซ้อนอยู่ภายในนั้นนิยมอยู่ใน ‘(อัญญประกาศเปิดชั้นเดียว) และลงท้ายด้วย อิติ = ว่า.....ดังนี้ เช่น -

พราหมโณ พราหมณฺ “อหนตฺ อิมมฺ ชานะ ติจฺจาทิตติ
อวจิ กุโตะ น โข โส คโตติ อาห :

พราหมณฺ กล่าวแล้ว กะนางพราหมณฺว่า “ฉันได้บอกแล้ว กะบุรุษนั้นว่า ท่านจงยืนอยู่ในที่นี้ ดังนี้ บุรุษนั้นไปแล้ว แต่ที่ไหนหนอแล ดังนี้

ข้อสังเกต

คำว่า “อิตี” จะต้องสนธิเข้ากับคำสุดประโยค ของประโยคเลขในเสมอ เพื่อสะดวกและจำได้ง่ายทั้งกำหนดการสนธิ สระที่สุดของคำสุดประโยคของประโยคเลขในกับอิตีไว้ดังนี้ :-

อ + อติ = อาติ :-	กโรธาติ
อา + อติ = อาติ :-	ชนาติ
อิ + อติ = อีติ :-	คจฺจตีติ
อี + อติ = อีติ :-	เสฏฺฐีติ
อุ + อติ = อูติ :-	โหตุติ
อู + อติ = อูติ :-	วรุติ
เอ + อติ = เอติ :-	นเรติ
โอ + อติ = โอติ :-	ปริโสติ
อนิ + อติ = นติ :-	ชีวิตนติ
อินิ + อติ = อินติ :-	อิมสนฺนติ

นอกจากที่ได้กล่าวไว้ตอนต้นว่า อติ นั้นเป็นคำเชื่อมความระหว่างเลขนอกกับเลขใน โดยวาง อติ ไว้ที่ที่สุดประโยคเลขในแล้ว แม้จะละ อติ ไว้ในฐานะที่เข้าใจกันก็ได้ เช่น -

“มโนปฺพุพฺพคฺมา ชมฺมา...เป...จกฺกัว วหโต ปทฺนติ อัย ชมฺมเทสฺมา กตฺถ ภาสีตาติ “สาวตฺถิย” “กํ อารพฺภาติ “จกฺขุปาลเถร”

(ถาม) ว่า พระธรรมเทศนา^ข ว่า “มโนปฺพุพฺพคฺมา ชมฺมา ...จกฺกัว วหโต ปทฺ^ข ดัง^ข น อันพระผู้มพระภาคตรัสแล้ว ที่ไหน ดั่ง^ข น (ตอบ) ว่า “ที่เมืองสาวตฺถิ^ข ดั่ง^ข น (ถาม) ว่า “ปรารภ^ข ชงฺใคร^ข ดั่ง^ข น (ตอบ) ว่า “ซึ่งพระจกฺขุปาลเถระ^ข ดั่ง^ข น

นอกจากนี้แล้ว “ (อัญญประกาศเป็ด) ซึ่งเป็นเครื่องหมาย
ที่แยกให้เห็นประโยคได้ชัดว่า จากไหนถึงไหนเป็นเลขในและจาก
ไหนถึงไหนเป็นเลขนอก ยังถูกต้องทั้งเสียโดยไม่ต้องมีรูปของ
“เหลืออยู่เลย เราจะต้องกำหนดเอาเองว่า ตอนไหนถึงไหนเป็น
ความของเลขใน และจากไหนถึงไหนเป็นความของเลขนอก โดย
อาศัยความของประโยคเป็นสำคัญ

ตัวอย่าง

สตุถา ตํ สทฺทํ สตุฏฺวา ภิกฺขเว ภิกฺขุณา นาม ยถา อหํ;
ตเถว อญฺเญปิ ทณฺทสฺส ตสฺสนฺติ มจฺจุโน ภาชนฺตํ ติ ญตุวา ปโร
น ปหริตฺพุทฺโธ น มาเตตฺพุทฺธิ อาห :

พระศาสดา ทรงสดับแล้ว ซึ่งเสียงนั้น ตรัสแล้ว ว่า ดูกร
ภิกษุ ท. สัตว์อื่น ช้อนอันภิกษุ ท. หมายแล้วว่า เรา ฉันทิด สัตว์ ท.
แม่เหล่าอื่น ก็ฉันทนนั้นแล ย่อมสะดุ้งต่ออาชญา ย่อมกลัวต่อ
ความตาย ดังนี้ ไม่พึงประหารเอง ไม่พึงให้ฆ่า ดังนี้ (พระศาสดา
ทรงสดับเสียงนั้นแล้ว จึงตรัสว่า ดูกรภิกษุ ท. ชรรณควา ภิกษุ
ทราบว่ สัตว์ ท. แม่เหล่าอื่น ย่อมสะดุ้งต่ออาชญา ย่อมกลัวต่อ
ความตาย เหมือนกันกับเรานี้แหละ ดังนี้ แล้วก็สมควรประหาร
ไม่ควรให้ฆ่าสัตว์อื่น ดังนี้ (วิธีที่ไม่มีเครื่องหมายอัญญประกาศนี้ เป็นที่นิยมใช้กัน
ทั่วไปในหนังสือและกัมภีร์ต่าง ๆ มาก)

- ศัพท์านุกรม -

อนุปลิตต (ค.)	ไม่ติด, ไม่ข้อง	เทวทห (อ.นป.)	เมืองเทวทหะ
อนตรา (อ.)	ระหว่าง	นิ + ลาถ (-๑)	แถบ
อภี + นิ (-๑)	อ้าง	เนพ (ค.)	ไม่มีโทษ
อาชวัก (อ.ป.)	อาชวัก	ปฏี + กุสุ (-๑)	คัตค้าน
อิติ (อ.)	ด้วยประการฉะนี้	ปฏี + ปท (-๓)	ดำเนิน, ปฏิบัติ
เอกปทิก (ค.)	อันเป็นที่มรยเท้า- รอยเดียว, ที่เดิน ไปคนเดียว	ปริโยทาท (ค.)	ผุดผ่อง
กตุล (อ.)	ที่ไหน	ปริสุทฺธ (ค.)	บริสุทธิ์
กนต (ค.)	อันพอใจ	ปุปฺผภาณิ (อ.ป.)	ผู้มถ้อยคำหอม- เหมื่อนดอกไม้
กบิลวตฺต (อ.นป.)	เมืองกบิลพัสดุ์	ปุก (อ.ป. อ.นป.)	เสนา, สมากม, ห่ม, กอง,
กุณฺฑาณิ (อ.ป.)	ผู้พูดถ้อยคำ- เหมื่อนเหมื่อน	เปมณิย (ค.)	เป็นที่รัก
	คูล, ผู้มถ้อยคำ เหมื่อนเหมื่อนคูล	โปรี (ค.)	เป็นของชาวเมือง (วาจา)
ณวิ (อ.อิติ.)	ผิว	มณฑ (อ.ป.)	บริเวณ, ควงไม้
ตถารูป, ตถารูปี (ค.)	มีอย่างนั้น- เป็นรูป, เช่นนั้น	มรฺฐาณิ (อ.ป.)	ผู้มถ้อยคำหวาน- ปานน้ำผึ้ง
ติถิ (อ. อิติ.)	ติถิ	มณาป (อ.ป., ค.)	ชอบใจ
		ลุมฺพินิวน (อ.นป.)	สวนลุมพินี

วิ + อติ + นม (-๑) ล่วงไป	สนธาย (อ.)	หมายเอา,
วิรุ (อ.ป.) พระวิรุระ		มุ่งหมาย
สกุขี (อ.ป.) พยานประจักษ์	หทยงุม (ค.)	อันจับใจ
สตุตาห (อ.ป.) สัปดาห	หิ (อ.)	ความพิสดาร

- แบบฝึกหัดที่ ๑๙ -

๑. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย :-

๑. เอกสมึ หิ สมเย สตุตา ปตตสพฺพญญตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 โพรหมณฺเฑ สตุตสตุตาหิ วดีนาเมตฺวา อตฺตโน ปตตจิวรมาทาย
 ฌมฺมจกฺกปฺปวตฺตตฺต
 พารานสึ สนธาย อฏฺฐารสโยชนมคฺคิ
 ปฏฺฐิปนโน อนฺตรามคฺเค อุกํ อาชีวกํ อทฺทส. โสปี สตุตาริ ทิสฺวา
 “วิปฺปสฺสนานิ โข เต อวฺวโส อินฺทฺริยานิ, ปริสฺสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ
 ปรีโยทาโต, กัสสิ ทฺวํ อวฺวโส อุตฺทิสฺส ปพฺพชฺชิตฺ, โก วา เต
 สตุตา, กสฺส วา ทฺวํ ฌมฺมิ โรเจสฺสิตฺติ ปุจฺฉิ. อถสฺส สตุตา
 “มยฺหํ อฺปชฺฌาโย วา อาจริโย วา นตฺถิตฺติ วตฺวา อิมํ คาคฺคมาหะ:-”

สพฺพภาภิกฺขุ สพฺพวิทูหมสมฺมิ

สพฺพเพสฺสุ ธมฺเมสฺสุ อนุปฺปิตฺโต

สพฺพพชฺชโห ตณฺหกฺขเย วิมุตฺโต

สยํ อภิญฺญา ย กมฺมทุทฺติเสยฺยนฺติ.

เทศนาวसानะ อุปโก อาชีวโก ตถาคตสฺส วจัน เนวาภินนฺทิตํ
น ปฏิกโกสิ; สัส ปน จาเลตฺวา ชิว्हํ นิลฺลาเลตฺวา เอกปทิกํ
มคฺคํ กहेตฺวา อณฺณตฺรํ ลุทฺทกนิวาสนญฺชานํ อคมาสี

(ธบ. อ. ๘/๓๓-๓๔)

๒. ตโยเม ภิกฺขเว ปุคฺคลา สนฺโต สฺวิขฺขมานา โลกสมฺมิ.

กตเม ตโย ?

คฺฤทฺถาณํ ปุพฺพภาณํ มชฺฐภาณํ

กตโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล คฺฤทฺถาณํ ?

อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล สภาคโต วา ปริสคโต วา
ฌาติมชฺฌคโต วา ปุคฺคมชฺฌคโต วา ราชกฺคฺคมชฺฌคโต วา อภินฺนโต
สภิกฺขิ ปุณฺณโห อหฺมโภ ปริส ยํ ชานาสิ ตํ วเทหิตํ โส อชานํ
วา อาห ชานามิตี ชานํ วา อาห น ชานามิตี อปสฺสํ วา
อาห ปสฺสามิตี ปสฺสํ วา อาห น ปสฺสามิตี อิติ อตฺตเหตุ
วา ปรเหตุ วา อามิสฺสกิจฺจเหตุ วา สมฺปชานมฺสาภาสิตา โหติ
อัยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโล คฺฤทฺถาณํ.

กตโม จ ภิกขเว ปุคฺคโล ปุพฺผภาณิ ?

อิธ ภิกขเว เอกจุโจ ปุคฺคโล สภาคโต วา ปริสคโต วา
 ฉาติมชฺชคโต วา ปุคมชฺชคโต วา ราชกุลมชฺชคโต วา อภินโต
 สกฺขิ ปุณฺโณ เอหฺมโก ปุริส ยํ ชานาสี คํ วเทหิตี โส อชานํ
 วา อาห น ชานามิตี ชานํ วา อาห ชานามิตี อปสฺสํ วา อาห
 น ปสฺสามิตี ปสฺสํ วา อาห ปสฺสามิตี อิติ อคฺคเหตุ วา ปรเหตุ
 วา อามิสกฺกฉิกฺขเหตุ วา น สมฺปชานมฺสาภาสิตา โหติ อยํ
 วุจฺจติ ภิกขเว ปุคฺคโล ปุพฺผภาณิ.

กตโม จ ภิกขเว ปุคฺคโล มรฺฐภาณิ ?

อิธ ภิกขเว เอกจุโจ ปุคฺคโล ผรฺสํ วาจํ ปหาย ผรฺสาย
 วาจา ย ปฏิวีโรโต โหติ ยา สา วาจา เนพา กณฺณสุขา เปมนิยา
 หทยํคฺมา โปรี พหุชนกฺกตา พหุชนมนฺนาปา ตถารูเป วาจํ ภาสิตา
 โหติ อยํ วุจฺจติ ภิกขเว ปุคฺคโล มรฺฐภาณิ.

อิมे โข ภิกขเว ตโย ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสุมิ.

(อง. ตัก. ๒๐/๑๖๑-๑๖๒)

๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษามาลี:-

ในวันหนึ่ง ภิกษุชื่อว่า วิรุระ เข้าไปหาแล้ว ซึ่งพระเถระ
 ถามแล้วว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระศาสดา ของเรา ท. เป็น
 โอรสของใคร ดังนี้

พระเถระกล่าวแล้วว่า “ดูกรผู้มีอายุ ของมหาราช ทรง
พระนามว่า สุทโชนะ ในกรุงกบิลพัสดุ์ ดังนี้

“ใครเป็นพระมารดาของพระองค์ ขอรับ (ดังนี้)

“ดูกรผู้มีอายุ มายาเทวี (ดังนี้)

“พระองค์ประสูติแล้ว ในคฤหาสน์ใด ขอรับ (ดังนี้)

“ดูกรผู้มีอายุ ในวันวิสาขปุณณมี (ดังนี้)

“ที่ไหน (ดังนี้)

“ดูกรผู้มีอายุ ที่ลุมพินีวัน ระหว่าง แห่งเมืองกบิลพัสดุ์
และเมืองเทวทหะ (ดังนี้)

มีคำบางคำในภาษาบาลีซึ่งใช้ผิดปกติ กล่าวคือตามหลักภาษา
เป็นการกอย่างหนึ่งแต่ใช้ในความหมาย เป็นอีกการหนึ่ง ดังนี้
เป็นต้น คำชนิดที่ใช้ผิดปกตินี้อยู่ไม่น้อยในภาษาบาลี ในทีนี้จะ
ยกมากล่าวเฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น

๑. สัตตมปัจจัยตะ

คำบาลีประเภทที่นี้ชื่อเรียกว่า “สัตตมปัจจัยตะ” นี้ ได้แก่
คำที่มีรูปทางหลักภาษาหรือไวยากรณ์เป็น สัตตมวิภัติ-อิกรรมการ
หรือ คำจำพวกอภัยยศัพท์ (ประเภทนิบาต) บังกาลเวลา ซึ่งถูกนำมา
ใช้เป็นเหมือน ปฐมวิภัติ-กรรมการ เป็นประธานในประโยค เช่น-

ก. สัตตมวิภัติ:

อสุกคามโต อสุกคามคมนาฏาเน สมํ วิสมํ กทฺทมพหุลํ
สกุขรพหุลํ กาฬมตฺตํ ตมพมตฺตํ (โหติ): ที่เป็นที่ไป สู่บ้านโน้น
จากบ้านโน้น เสมอ ไม่เสมอ มากด้วยเบือกตม มากด้วยกรวด
มีดินดำ มีดินแดง (ย่อมเป็น)

ข. อพยยศัพท์ :-

อชฺช สตุตฺตโม ทิวโส โหติ: วัน^{นี้} เป็นวัน ที่เจ็ด ย่อมเป็น

๒. สัจจวาจกลิงคัตตะ

คำบาลีประเภทที่มีชื่อเรียกว่า “สัจจวาจกลิงคัตตะ” นี้ ได้แก่ คำว่า “เอว” ที่ใช้อย่างปฐมาวักตติ กรรตุการก เป็นประธานใน ประโยค เป็นคำรับสมอ้าง แปลว่า “อย่างนั้น” เป็นคำทวนถาม แปลว่า “อย่างนั้นหรือ” เป็นประโยคพิเศษไม่ต้องมีคำกริยา เช่น -

“เอว ภนฺเตติ. “เอว ภิกฺขเวติ.

ภิกษุ ท. กราบทูลแล้วว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่าง นั้นหรือ” ดังนี้ พระศาสดา ตรัสแล้วว่า “ดูกรภิกษุ ท. อย่างนั้น” ดังนี้

๓. ปฏิเสธลึงคัตตะ

คำบาลีประเภทที่มีชื่อเรียกว่า “ปฏิเสธลึงคัตตะ” นี้ ได้แก่ คำว่า “อลิ” ซึ่งแปลว่า “พอละ, อย่างละ, ไม่ควร” เป็น ประโยคปฏิเสธ ไม่มีคำกริยา เช่น -

.....ภควตา “อลิ เทวทตฺต, โย อิจฺฉติ, อารณฺณโก โหตุติ ปฏิภุจิตฺโต..... :

พระเทวทัตต์ อันพระผู้มีพระภาค ตรัสห้ามแล้วว่า “คุณ
เทวทัตต์ อย่าเลย ภิกษุโดยอ้อมปรารธนา ภิกษุนั้น จงเป็นผู้^๗อยู่
ในป่าเป็นวัตร จงเป็น” ดังนี้

๔. วิกติกรรม

คำบาลีประเภทที่๓ซึ่งเรียกว่า “**วิกติกรรม**” นี้ได้แก่คำที่ม
รูปเป็น

(ก) ทุตติยาวิกัตติ - กรรมการก อยู่หน้าคำที่สำเร็จจาก กร
ธาตุ และแปลว่า “ให้เป็น.....” เช่น -

โส ตํ ชามাত্রํ โอกาสี : เขา ได้ทำแล้ว ซึ่งบุรุษนั้น ให้เป็น
ลูกเขย

(ข) ปฐมาวิกัตติ - กรรมตุการก อยู่หน้าคำที่สำเร็จจาก กร
ธาตุ ในประโยคกรรมวาจก แปลว่า “ให้เป็น.....” เช่น -

อญฺจินี นคฺรํ กตฺติ มิสฺสโลหิตเลปนํ : (สรีระ^๘นี้ อันกรรม)
ทำแล้ว ให้เป็นนครแห่งกระดูก ท. อันฉาบด้วยเนื้อและโลหิต

(ข. ฐ. ๒๕/๓๕)

๕. สัมภวานะ

คำบาลีประเภทที่๔ซึ่งเรียกว่า “**สัมภวานะ**” นี้ได้แก่คำที่ม

รูปเหมือน วิคติกรรม ดังกล่าวในข้อ ๔ แต่ไม่จำกัดว่าจะต้องอยู่หน้า กร ธาตุอย่างเดียว แม้ธาตุตัวอื่นก็ได้สุดแต่ความจะบัง เช่น-
 พุทฺธ สรรณํ คจฺฉามิ: ข้าพเจ้า ย่อมถึง ซึ่งพระพุทฺธเจ้า
 ว่าเป็นทพฺง

๖. อายาจนัตตะ

คำบาลีประเภทที่มีชื่อเรียกว่า “อายาจนัตตะ” นี้ ได้แก่คำว่า “สาธุ” ที่มีอรรถแห่งความวิงวอน แปลว่า “ตั้งข้าขอโอกาส” เช่น -

สุทฺธโรทโน นาม ราชา “สาธุ ภาเนเต อยฺยา มาตาปิตุ
 อนนุญญาตํ ปุตฺตํ น ปพฺพาเซยฺยุนฺติ วรี ยาจิ: พระราชาทรง
 นามว่า สุทฺธโรทนะ ทูลขอแล้ว จึงพรว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 ตั้งข้าพระองค์ขอโอกาส พระผู้เป็นเจ้า ท. ไม่พึงยังบุตร ผู้อันมารดา
 และบิดา ท. ไม่อนุญาตแล้ว ให้บวช ดังนี้

△ △ △

- ศัพท์านุกรม -

อชช (อ.)	วัน ^๕	อุโปสธ (อ.ป.)	อุโปสธ
อชฌตติกปจวิ (อ.อิท.)	แผ่นดิน- ภายใน	กทุมพหุล(ค.)	มากด้วยเบือกตม, มีเบือกตมมาก
อมโก (อ.)	แน่ผู้เจริญ	กาฬมตติก (ค.)	มีดินดำ
อยย (อ.ป.)	พระผู้เป็นเจ้า, ผู้เป็นเจ้า, พระ คุณเจ้า	โกหุล (อ.นป.)	ความหลอกลวง
อากคภาว(อ.ป.)	ภาวะแห่ง..... มาแล้ว, ความ ที่แห่ง.....มาแล้ว	ชวิตุกาม (ค.)	ผู้ใคร่เพื่อการ- เป็นอยู่ (กาม=ใคร่ นิยม ตามคำที่สำเร็จ รูปด้วย ตุ บั จัย เป็นส่วนมาก)
อาทิ (อ.ป.)	ต้น, ที่แรก	เชตวัน (อ.นป.)	เชตวัน
อารณณก (ค.)	ผู้อยู่บ้านเป็นวัตร	ตมพมตติก (ค.)	มีดินแดง
อิธ (อ.)	ใน.....นี้	นิพพุติ (อ.อิท.)	ความดับ
อุกกุญจวิส(อ.ป.)	อำนาจแห่งวัตร- อันอุกกุญจ	นิสสุทท (ค.)	เจ็บเสียด, หมดเสียด
อุ-ฉา (-๓)	เพ่ง, ยกโทษ, โทษหนา	ป + กม (-๑)	หลีกเลี่ยง
อุปญฺจานสาลา (อา. อิธ.)	ศาลา- เป็นที่บำรุง	ป + จิ (-๕)	หลีกเลี่ยง
		ปฏิกุชิต (ค.)	อัน.....ห้ามแล้ว

ปริกมฺม (อ.นป.) การบริกรรม

ปหีนลากสฺสการ. (ค.) มีลากและ

สักการะเสมอ-

แล้ว, ผู้เสมอลาก

และสักการะ

ปัสสูกุลิก (ค.) ผู้ถือผ้าบังสุกุล

เป็นวัตร

ปิตฺตพปาทิก (ค.) ผู้ถือปิต्तพบาท

เป็นวัตร

เปสการ (อ.ป.) ข้างหูก

พาหิรปจฺวี (อ.อิติ.) แผ่นดินภายนอก

นอก

ภิกฺขุขมตฺต (ค.) สักว่าภิกษา

มจฺจมํส (อ.นป.) ปลาและเนื้อ

ขมโลก (อ.ป.) ขมโลก

รูกฺขมุลิก (ค.) ผู้ถืออยู่โคนไม้

เป็นวัตร

วร (อ.ป.) พร

วิ + ฌา → วิชา → วิจ (-๕) รู้แจ้ง

วิสม (ค.) ไม่เสมอ

เวรมณีสักขาปท (อ.นป.) สักขาปท

คือเจตนาเป็น

เครื่องจดเว้น

สทฺทขรพหุล (ค.) มากด้วยกรวด,

มีกรวดมาก

สม (ค.) เสมอ

สรณ (อ.นป.) ที่พึ่ง

ส + อา + ทา → ทิ (-๓) ถือเอา

พร้อม, สมาทาน

เสข (อ.ป.) พระเสขะ

โสภณ (ค.) งาน

- แบบฝึกหัดที่ ๒๐ -

๑. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ทุติยम्बु พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ตติยम्बु พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ปาณาติปาตา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

อทินฺนาทนา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

มฺุสาวาทา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

สุราเมรยมชฺชปมาทญฺ्ञานา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ.

(ข. ขุททก. ๒๕/๑)

อิมานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานิ สํเลนํ สุกฺคํ ชนฺติ สํเลนํ

โลกสมฺปทา สํเลนํ นิพฺพุตํ ชนฺติ ตสฺมา สํลํ วิโสธเย.

๒. เต (ภิกขุ) กิร ภควตา สทุธิ ชนปทจาริกิ จริตฺวา
 เชตวนิ อากนฺตฺวา สายณฺหสมเย อุปฺปฺยฺชานสาลาณิ
 นิสินฺนา อตฺตนา คตคตฺตฺวานเ “อสุกคามโต อสุกคาม-
 คมนฺนฺชานเ สมิ วิสมิ กทฺทมพฺหุลํ สกฺขรพฺหุลํ กาพ-
 มตฺติกํ ตมฺพมตฺติกนฺติ ปจฺวิกถิ กเถสุ.

สตฺถา อากนฺตฺวา “กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ
 ฌาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, “ภนฺเต อมฺเหหิ
 วิจริตฺตฺวานเ ปจฺวิกถายาติ วุตฺเต “ภิกฺขเว เอสา
 พาทิรปจฺวี นาม, ตมฺเหหิ อชฺชตฺติกปจฺวิยิ ปริกมฺมํ
 กาทุ วญฺญตฺติ วตฺวา อีมา เทว คาลา อภาสี:-

โก อิมิ ปจฺวี วิเชสุตฺติ

ยมโลกญจ อิมิ สเทวกิ

โก ชมฺมปทํ สุเทสิตํ

กุสโล ปุปฺผมิว ปเจสุตฺติ

เสโข ปจฺวี วิเชสุตฺติ

ยมโลกญจ อิมิ สเทวกิ

เสโข ชมฺมปทํ สุเทสิตํ

กุสโล ปุปฺผมิว ปเจสุตฺติ

[๑. บางฉบับเป็น วิเชสุตฺติ]

(ชบ. อ. ๓/๑)

๓. นาคราบัสส (เทวทตตส) กุลํ อุปคตสส ภิกขามตฺตมปิ
 นาฬสฺ. โส ปรีหึนลาภสฏฺกาโร โกหณฺณเณ ชีวิตฺตกาโม
 สตฺถาโร อุปสงฺกมิตฺวา ปณฺจ วตฺถุณี ยาจิตฺวา ภควตา
 “อถึ เทวทตฺต, โย อิจฺฉติ, โส อารณฺณโก โหตฺตุ
 ปฏิกฺขิตฺโต, “กสฺสาวุโส วณฺโณ โสภณฺ: ก็ ตถาคตสฺส,
 อุทาหุ มม ? อหิ หิ อุกฺกฏฺชวเสน เอวํ วทามิ
 ‘สาธุ ภนฺเต ภิกฺขุ ยาวชีวํ อารณฺณกา อสฺสุ,
 ปิณฑปาติกา, ปัสสฺสูลิกา, รุกฺขมฺมูลิกา, มจฺฉมํสํ น
 ขาเทยฺยนฺติ, โย ทุกฺขา มจฺฉิตฺตกาโม โส มยา สทฺธิ
 อาคจฺฉตฺติ วตฺวา ปกฺกามิ.

(ธบ. จ. ๑/๑๒๖)

๔. มหาชนโน อชฺฌายี “อมฺโง ปสฺสส, อยํ เปสการธึตา
 สมฺมาสมพุทฺเธน สทฺธิ อิจฺฉติจฺฉิตํ กเถสิ; นนฺ นาม
 อิมาย ‘กุโธ อาคตาสีติ วุตฺเต’ เปสการเคหโตติ วุตฺตพฺพิ
 ‘กหิ คจฺฉสฺสีติ วุตฺเต’ เปสการสาณฺติ วุตฺตพฺพิ สียาติ.
 สตฺถา มหาชนํ นิสฺสทฺธิ กตฺวา “กุมาริกา ทวํ ‘กุโธ
 อาคตาสีติ วุตฺเต กสฺมา ‘น ชานามํติ เวทสฺสีติ ปุจฺฉิ.

“ภนฺเต มม เปสการเคหโต อากตภาวํ ชานาถ, ‘กุโธ
 อากโตสํสํติ ปุจฺจนฺตา ปน ‘กุโธ อากนฺตฺวา อธิ
 นิพฺพตฺตาสํสํติ ปุจฺจถ; อหํ ปน น ชานามิ ‘กุโธ
 อากนฺตฺวา อธิ นิพฺพตฺตามหํสํติ.”

(ธป. อ. ๖/๓๘)

๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี :-

๑. ข้าพเจ้า ขอดัง ซึ่งพระพุทธเจ้า ซึ่งพระธรรมเจ้า และ
 ซึ่งพระสงฆ์เจ้า ว่าเป็นที่พึ่ง และขอสมาทาน ซึ่งสิกขาบท

ท. มีสิกขาบท คือเจตนาเป็นเครื่องจงดเว้น จากการยัง
 สัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป เป็นต้น

๒. ชน ท. กล่าวว่า “วันนี้ เป็นวันอุโบสถ ขอชน ท.
 จงรักษา ซึ่งอุโบสถ ดังนี้

๓. พระเจ้าสุทโธทนะ ได้ทูลขอพรจากพระผู้มีพระภาคว่า
 พระพุทธเจ้าข้า (ภนฺเต) ดังข้าพระองค์จะขอโอกาส
 ขอพระผู้เป็นเจ้า ท. ไม่เพียงยังบุตรที่มารดาและบิดา
 ไม่อนุญาตให้บวช ดังนี้

๔. พระพุทธเจ้า แสดงอยู่^๕ ซึ่งธรรม เพื่อกระทำ^๕ ซึ่งคนพาล
ให้เป็นบัณฑิต

๕. ข้าพเจ้า กล่าวแล้วว่า “ข้าพเจ้าจะยังสัว^๕ตัวนั้นให้ตาย
ตั้ง^๕นี้ พชายของข้าพเจ้า กล่าวแล้วว่า “ดูก่อนพ่อ
อย่าเลย นั้น^๕เป็นกรรมลามก ตั้ง^๕นี้

๗. กิริยาประธาน

คำบาลีประเภทที่มื่อเรียกว่า “กิริยาประธาน” นี้ได้แก่คำที่สำเร็จรูปจาก ตฺวา บัจยฺ แปลว่า “....แล้ว” เป็นกิริยาคุมประโยค เหมือนกับกิริยาอาชยตและกิริยาภักตที่คุมประโยคทั่ว ๆ ไป ประโยคที่มีคำ ตฺวา บัจยฺ เป็นกิริยาคุมประโยคเช่นนี้ (มื่ออยู่ไม่สูงจะมากนัก) มักจะมีความติดต่อกับประโยคหลัง คือ ตอนต้นกล่าวถึงคนหรือของหลายสิ่ง ซึ่งทำร่วมกันไป ตอนหลังแยกกันทำ ตอนต้นที่ทำร่วมกันนั้นใช้ประธานเป็นพหูวนะ (เอกวนะ ก็มีบ้าง) กิริยาของประธานเป็นคำที่สำเร็จรูปจาก ตฺวา บัจยฺ ตอนหลังแยกกล่าวว่ามีประธานใหม่ใช้กิริยาคุมประโยคตามธรรมดา เช่น -

เหตุจกคาย จ เทว อิตฺติโย นหายมานา ตํ ภาชนํ
 อุตเทนาหริยมานํ ทิสฺวา เอกา อิตฺติ “มยฺหเมตํ ภาชนนฺติ
 อาห : ก็ หญิง สองคน อาบนํ้าอยู่ ในแม่น้ำคงคาตอนใต้
 เห็นแล้ว ซึ่งภาชนะ นั้น อันนํ้าพัฒมาอยู่ หญิงคนหนึ่ง กล่าวแล้วว่า
 “ภาชนะนั้น ของเรา ดังน.

๘. กิริยาบท

คำบาลีประเภทที่มิใช่ชื่อเรียกว่า “กิริยาบท” นี้ ได้แก่คำว่า “สกุภา = อาจ”, “อลิ = ควร” ที่ใช้เป็นกิริยา ซึ่งมีคำที่ประกอบด้วย ปฐมวิภัติ เป็นประธานในประโยค (เหมือนประโยคกรรมวาจก) บ้าง มีคำที่ประกอบด้วย ตติยวิภัติ เป็นผู้ทำกิริยานั้น (เป็นประโยคภาววาจก) บ้าง เช่น -

โส (โมกขชรมโม) อิมสฺส (สญฺชยสฺส) สนฺติเก อุปฺปา-
เทตุํ น สกุภา : โมกขธรรมนํ (อันเรา ท.) ไม่อาจ เพื่อให้
บังเกิดขึ้น ในสำนัก แห่งสัจจชัยปริพพาชก น.

สกุภา เหนือ อชฺฌาวสนฺเตเหว ปุณฺณานิ กาคูํ : อันท่าน
ผู้คุ้มครอง ซึ่งเรือนนั้นแล อาจ เพื่อกกระทำ ซึ่งบุญ ท.

นวหิ ภิกฺขเว องฺเกหิ สมฺนํนาคํ กุลํ อนุปคฺนตฺวา จ อลํ
อุปคฺนตฺตุํ อุปคฺนตฺวา จ อลํ อุปนีสํหิตํ : ตูกรภิกฺขุ ท. ตระกูล
อันมาตามพร้อมแล้ว (ประกอบ) ด้วย องค์ ท. เก้า (อันภิกษุ)
ยังไม่เข้าไปแล้ว ควร เพื่อเข้าไป และ เข้าไปแล้ว ควร เพื่อ
นั่งใกล้.

๙. กิริยาปรามาส

คำบาลีประเภทที่มีชื่อเรียกว่า “กิริยาปรามาส” นี้ ได้แก่ คำว่า “อ = ไค” อันแสดงลักษณะว่า เป็นคำวิเศษณ์ของนาม และกิริยาทั้งประโยค แปลหลังคำอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในประโยคเดียวกัน เช่น -

จاني โข ปเนตติ วิชชติ, ยิ ตวํ กุมารโรว สมนโน กาลิ
กรยาสาสิ : ท่าน เป็นกุมารเทียว มียู ฟังกระทำซึ่งกาละ (ตาย)
ไค ก็การกระทำซึ่งกาละของท่าน ผู้ซึ่งเป็นกุมารอยู่นั้น เป็นฐานะ
แล ย่อมมีได้.

[ข้อนี้เมื่อแปลถือเอาความไทยชัด ๆ ก็ว่า : ก็ข้อที่ท่านยัง
เป็นเด็กอยู่ตาย หรือ ตายทั้ง ๆ ที่ยังเป็นเด็กอยู่ เป็นฐานะที่มีได้แล.]

๑๐. กิมจํ ปน

คำบาลีว่า กิมจํ ปน เป็นคำสองคำ คือ กิมจํ คำหนึ่ง
ปน คำหนึ่ง ซึ่งมาคู่กัน แปลว่า “อะไรเป็นเหตุเล่า?” หรือ
“จะบวกล้าวไปไยถึง” ส่วนที่เป็นเนื้อความที่ต่อเนื่องกับ
กิมจํ ปน นี้ มีประโยคก่อนอยู่ข้างหน้า และมีประโยคตามมาก
ประโยคหนึ่ง ประโยคที่ตามมานั้นถูกละข้อความที่ซ้ำกับประโยคข้าง
หน้าไว้ แต่ถ้าข้อความประโยคข้างหน้า กิมจํ ปน เป็นปฏิเสธ

หลัง กิมจุค ปน ต้องเป็นบอกเล่า ถ้าหน้า กิมจุค ปน เป็นบอกเล่า
หลัง กิมจุค ปน ต้องเป็นปฏิเสธ ส่วนกิริยาของประโยคหลัง กิมจุค
ปน จะต้องเป็น อนาคตกาล เสมอ กล่าวคือ ต้องใช้ “*ภวิสสันติ*
วิภัตติ” เช่น -

ตาต มหุลลกสฺส หิ อุตฺตโน หตุปาทาปี อนสุสวา โหนติ,
น วเส วตฺตุนฺติ กิมจุค ปน ฉาตถา : ตุกรพฺโถ ก็म्मื่อและเท้า ท.
ของตน ของคนแก่ เป็นอวัยวะ ที่ไม่ฟังคาม (ไม่เชื่อฟัง) ย่อมเป็น,
มือและเท้า ท. เหล่านั้น ย่อมไม่เป็นไปในอำนาจ, ก็จะบวกล่าว-
ไปไยถึง ญาติ ท. จักเป็นไปในอำนาจเล่า.

๑๑. ปเลว

คำบาลีว่า ปเลว นี้เป็นคำสองคำที่สนธิกัน คือ “*ป* = ก่อน”
+ “*เลว* = นั้นเทียว” แปลโดยความหมายว่า “จะบวกล่าวไป-
ไยถึง” มีกฎเกณฑ์เหมือน กิมจุค ปน ข้อ ๑๐ ต่างกันแต่เพียงว่า
คำนามที่อยู่หลัง กิมจุค ปน เป็นปฐมวิภัตติ ส่วนที่อยู่หลัง ปเลว
เป็นวิภัตติอื่น เช่น -

จตุสฺส ปน ที่เปสฺส จกฺกวัตฺตีสฺสึ ทาตุํ สมฺตถา มาตาปิตโร
นาม ปุตุตฺตานํ นตฺถิ ปเลว ที่พพสมปตฺติ วา ปจฺมชฺฌานาติสม-
ปตฺติ วา : ก็ชื่อว่า มารดาและบิดา ท. ผู้สามารถ เพื่อให้ ซึ่งสิริ

คือ จักรพรรดิ ในทวีป ท. สี ย่อมไม่มีแก่บุตร ท. จะบ่วยกล่าว-
ไปยถึงมารดาและบิดา ท. ผู้สามารถ เพื่อให้ ซึ่งทพิยสมบัติหรือ
หรือว่า สมบัติคือฉนวนมีปฐมฉนวนเป็นต้น จักมีแก่บุตร ท. เล่า.

[ข้อนี้ แปรถือเอาความไทยชัด ๆ ได้ว่า : ย่อมไม่มีมารดา
บิดาคนใด ที่สามารถให้จักรพรรดิสิริในทวีปทั้งสี่ แก่บุตรทั้งหลายได้
สำหรับทพิยสมบัติ หรือปฐมฉนวนสมบัติเป็นต้น เป็นอันไม่ต้องกล่าว-
ถึงละ]

๑๒. กิ (ประโยชน์)

คำว่า “กิ” นอกจากจะใช้ตามนัยที่กล่าวมาแล้วตอนต้น ๆ
ยังใช้เป็นประธานร่วมกับ ประโยชน์ ได้ด้วย แต่ไม่มีคำ ประโยชน์
ปรากฏในประโยค แปร “กิ” ว่า “ประโยชน์อะไร” โดย
ไม่ต้องมีคำกริยา แต่จะมีคำที่สำเร็จรูปเป็น จตุตถวิภक्ति และ ตติยา
วิภक्ति ตามมา เช่น -

กิ เม ชรว่าเสน : ประโยชน์อะไร ด้วยชรว่าส (ด้วย
การอยู่ครองเรือน) แก่เรา.

- ศัพท์านุกรม -

อชฌวาสนต (ก.) ผู้อยู่ครอบครอง
(เรือน)

อนสุสว (ก.) อันไม่ฟังตาม,
ซึ่งไม่เชื่อฟัง

อา + รูป (-๘) ยกขึ้น

อาสน (อ.นป.) อาสนะ, ที่นั่ง

อุชฺ (ก.) ตรง

อุป + ผณฯ (-๓) เทียวไป

โอ → อว + ทร (-๑) ปู, ลาด,
ทับ

ขนธ (อ.ป.) คอ

คยหุปก (อ.นป.) วัตถุอันพึงถือ-
เอา

ชรวาส (อ.ป.) การอยู่ครอง-
เรือน, ชรวาส

จกกวตติสรี (อ.อิต.) สรีรคือจักร-
พรรดิ

จุลปาล (อ.ป.) พระจุลปาล

โจรเชฏฐก (อ.ป.) หัวหน้าโจร

ชราชชชิต (ก.) อันความชรา -
ให้คร่ำคร่าแล้ว,

อันคร่ำคร่าเพราะ
ชรา

ฉาน (อ.นป.) ฉาน

ตาลปุตต (อ.นป.) ใบตาล

ติลภุชน (อ.นป.) ลักษณะสาม

ถรมูล (อ.นป.) โคนด้าม

ทิพพสมปตฺติ (อ.อิต.) ทิพยสมบัติ

ทูป (อ.ป.) ทูป

ทุสฺสนต (อ.นป.) ชายผ้า

ชารา (อ.อิต.) คม (มีด)

นม (-๑) น้อม, ม้วน

นิ + ปท → ผท (-๓) สำเร็จ,
ถึง

ป + อาป → อาป (-๔) ไหลไป,
ซึมซาบ, บรรลุ (หรือ

ป + อาป + อุณนัจฺจย
พิเศษ)

ปจฺ (-๓) ให้ผล, สุก
 ปณฺจมาสกมตฺต (ค.) ประมาณ ๕
 มาสก

ปฏฺิ → ปจฺ + อุ + จา (-๑)
 ลูกขนนับ

ปริ + คุหฺ (-๓) ช้อน

ปริ + วตฺตฺ (-๑) แกว่ง

ปวตฺติ (อ.อิติ.) เรื่องราว,
 ความเป็นไป

ปากวณฺณ (อ.นป.) วัตถุอันบุคคล-
 พึงให้สุขเป็นไป,
 ค่าอาหาร

ภาติก (อ.ป.) พี่ชาย

มณฺณ (-๑) สำคัญ

มหาปาล (อ.ป.) พระมหาบาล

มหาวิภว (อ.ป.) สมบัติมาก

รณฺช → รณฺชิ (-๓) ยินดี,
 กำหนด

ลูช (อ.นป., ค.) ของเสรำหมอง

วิหตฺตถาม (ค.) มีเร็วแรงอัน-
 ชรากำจัดแล้ว

เกชฺ (-๑, -๘) ผูก, พัน, โปก,
 ม้วน

สกกฺจจฺ (อ.) โดยความเคารพ
 (ปฏฺิเสธ = อสกกฺจจฺ)

สณฺหสฺซุม (ค.) ละเอียคอ่อน

สมตฺถ (ค.) ผู้สามารถ

สมฺมา (อ.) โดยชอบ, ดี

สํ + อา + ปทฺ (-๓) เข้า (ฉาน)-

สฺตฺต (อ.นป.) สูตร, พระสูตร

โสตาปตฺติผล (อ.นป.) โสตาปัตติ-

ผล

- แบบฝึกหัดที่ ๒๑ -

๑. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

๑. (มหาปาโล อาห :-)

“อหิ สตุถุ สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามิติ.

(จุลปาโล อาห :-)

“กั กเถสิ ภาติก; ตุํ เม มาตริ มาตยา มาตา
วีย ปิตริ มเต ปิตา วีย ลหุโร; เคเห โว มหาวิกโว,
สกุภา เคหิ อชฺฌาวสนฺเตเหว ปุณฺณานิ กาคุํ; มา เอว-
มกตฺถาติ.

“ตาท มยา สตุถุ ธมฺมเทสนา สุตฺตา, สตุถารํ หิ
สนฺนหฺสฺสุณฺํ ติลกฺขณฺํ อโรเปตฺวา อาทิมชฺฌปรีโยสานกฺลฺยา-
ณธมฺโม เทสิโต; น สกุภา โส อคารมชฺฌเ วสนฺเตน
ปุเรตฺตุํ; ปพฺพชิสฺสามิ ตาตาติ.

“ภาติก ตุํ ตรุโณเขว ตาว ติฏฺฐ, มหาลลฺกกาเล
ปพฺพชิสฺสตาติ.

(มหาปาโล) “ตาท มหาลลฺกสฺส หิ อุตฺตโน หตฺถ-
ปาทาปี อนสฺสวา โหณฺติ, น วเส วตฺตณฺติ, กิมจํ ปน
ฉาตกา, สุวํหํ ทว กถํ น กโรมิ, สมณปฺปิปฺตํ ปุเรสฺสามิ
วตฺวา คากมาห :-

ชราชชริตา โหนติ หตฺถปาทา อนสฺสวา
 ยสฺส, โส วิหตฺตดาโม กถํ ฆมฺมํ จริสฺสตี
 ปพฺพชิสฺสามิหิ ताตาคิ.

(ขบ. อ. ๑/๖-๗)

๒. สตุตา กุลานํ อนุปคฺมนการณญจ อุปคฺมนการณญจ
 ปกาเสนโต ภิกฺขุ อามนฺเตตฺวา อิมิ สุตฺตมาห :-

“นวหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมฺนฺนาคตํ กุลํ อนุปคฺน-
 ตฺวา วา นาลํ อุปคฺนฺตุ อุปคฺนฺตฺวา นาลํ อุปนิสํตีตุ.
 กตเมหิ นวหิ. น มนาเปณ ปจฺจุญฺเชนฺติ, น มนาเปณ
 อภิวาเทณฺติ, น มนาเปณ อาสนํ เทนฺติ, สนฺตมสฺส
 ปริคฺขฺยฺเหณฺติ, พหุภมฺปิ โถกํ เทนฺติ, ปถิตมฺปิ ลูขํ
 เทนฺติ, อสกฺกจฺจํ เทนฺติ โน สกฺกจฺจํ, น อุปนิสํตฺหนฺติ
 ฆมฺมสฺสวณาย, ภาสนฺตสฺส น รณฺขิยฺหนฺติ อิมฺเหิ โข
 ภิกฺขเว นวหิ องฺเคหิ สมฺนฺนาคตํ กุลํ อนุปคฺนฺตฺวา วา
 นาลํ อุปคฺนฺตุ อุปคฺนฺตฺวา วา นาลํ อุปนิสํตีตุ.

“นวหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมฺนฺนาคตํ กุลํ อนุปคฺนฺตฺวา
 วา อลํ อุปคฺนฺตุ อุปคฺนฺตฺวา วา อลํ อุปนิสํตีตุ. กตเมหิ
 นวหิ. มนาเปณ ปจฺจุญฺเชนฺติ, มนาเปณ อภิวาเทณฺติ,

มณาเปณ อาสนํ เทนฺติ, สนมฺสสฺส น ปรีคฺยหฺนฺติ, พหุณฺปิ
พหุํ เทนฺติ, ปณฺตมฺปิ ปณฺตํ เทนฺติ, สกฺกจฺจํ เทนฺติ
โน อสฺกฺกจฺจํ, อุปฺนิสํทฺนฺติ ชมฺมสฺสวณฺาย, ภาสณฺตสฺส
รณฺชียนฺติ. อีเมหิ โข ภิกฺขเว นวหิ องฺเคหิ สมฺนนาคํ
กฺลํ อนุปฺกนฺตฺวา วา อลํ อุปฺกนฺตํ อุปฺกนฺตฺวา วา อลํ
อุปฺนิสํทฺนฺติ.

(ธม. อ. ๓/๗-๘)

๓. เต กิร เทว สหายกา ชมฺมสฺสวณฺตฺถาย กจฺจนฺเตน
มหาชเนน สทฺธิํ เชตวนํ คนฺตฺวา, เอโก ชมฺมกถํ
อสฺสโสสี. เอโก อตฺตโน คยฺหุปคํ โอโลเกสี. เตสุ
ชมฺมํ สฺขมาโน โสตาปตฺติผลํ ปาปฺปนิ. อิตโร เอกสฺส
ทฺสฺสสนฺเต พนฺธิํ ปณฺจมาสกมฺตํ ลภิ. ตสฺส ตํ เคเห
ปากวณฺณํ ชาตํ; อิตรสฺส เคเห น ปจฺจติ. อถ นํ
สหายกโจโร อตฺตโน ภริยาย สทฺธิํ อุปฺปนฺนํทฺยมาโน
“ทวํ อติปฺนฺชิตตฺถาย อตฺตโน เคเห ปากวณฺณมฺลุมฺปิ
น นิปฺพาเทสํติ อาห. อิตโร ปน ” พาลภาเวเนว
วตฺถาย อตฺตโน ปณฺชิตภาวํ มนฺยตํติ ตํ ปวตฺติ สตฺถ
อาโรเจตฺถํ ฅาตํหิ สทฺธิํ เชตวนํ คนฺตฺวา อาโรเจสี.

(ธม. อ. ๓/๑๑๕)

๔. สามเณโร นิสัทมาโน ฌานํ สมาปชชิตฺวา ว นิสัทํ.
 ๕. จอรชฏจโก อสี ปวิตุเตตฺวา สามเณรสฺส ขนฺธ
 ๖. ปเตสี. อสี นมิตฺวา ธาราย ธารี ปหริ. โส “น
 ๗. สมมา ปหริณฺติ มลฺลมาโน ปฺน ตํ อชฺฐํ กตฺวา ปหริ.
 ๘. อสี ตาลปตฺตํ วย เวชยมาโน ฏรมฺมํ อคมาสี.
 ๙. สามเณโร หิ ตสฺมี กาเล สีเนรฺนา อวตฺตรนฺโตป
 ๑๐. มาเรตฺถํ สมตฺโต นาม นตฺถิ, ปเคว อสีนา.

(ธบ. อ. ๔/๑๑๒)

๒. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษามาลี

๑. ก็ พระสารีบุตรเถระ และพระโมคคัลลานเถระ ปรีนิพพาน
 แล้ว ในกาลก่อน แต่กาลปรีนิพพาน ของพระผู้มีพระภาค
 หรือ หรือว่า ภายหลัง ?
๒. วันหนึ่ง อนาคตปิณฑิกคฤหบดี ไปแล้ว สู่สำนัก ของ
 พระศาสดา เป็นผู้อันพระองค์ตรัสถามแล้ว ว่า “แน่
 คฤหบดี ก็ท่าน ในตระกูล อันท่าน ยังให้อยู่หรือ ?
 ทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า (ภนฺเต) ยังให้อยู่ ก็แต่ว่า
 ข้าพระพุทธเจ้า ไม่อาจ เพ้ออันทำให้เป็นของประณีต”

๓. ใจ ของเรา ย่อมไม่อาจ เพื่อเป็นไป ในอำนาจ ของเรา
จะบ้วยกล่าวไปไปถึง ใจ ของผู้อื่น จักอาจ เพื่อเป็น-
ไปในอำนาจ ของเรา เล่า.

๔. ฐะในพระพุทธศาสนามีเท่าไร ? มี ๒ อย่าง คือ
กัณฐะ ๑ วิภัสสนาฐะ ๑.

๕. บุรุษ นั้น กล่าวแล้วว่า “ประโยชน์อะไร ด้วยการอยู่-
ครอบครองเรือน แก่เรา เรา จักบวช การบวชเป็นการดี.

การแปล : Translation

๑. การแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

การแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยมี ๒ วิธี คือ

๑) แปลโดยพยัญชนะ คือ การแปลบาลีเป็นไทยโดยรักษา
สำเนียงอาขตนิบาตของนามนาม และสรรพนามไว้ทุกคำ ไม่ตัดทิ้ง
ส่วนกริยาที่ต้องรักษาสำเนียงคำแปลของกาล และ มาลา ไว้ทุกคำ
เช่นกัน [สำหรับสำเนียงคำแปลของนามนามและสรรพนาม ปฐมา-
วิกัตตินิยมใช้คำว่า “อันว่า (อ.)....”]

ตัวอย่าง :-

โย ฌมมํ ปสฺสติ, โส มํ ปสฺสติ นาม : อ. บุคคลใด
ย่อมเห็น ชัฏธรรม อ. บุคคลนั้น ชั่วว่า ย่อมเห็น ชัฏเรา.

๒) แปลโดยขรรด คือ การแปลภาษาบาลีเป็นไทยโดยถือ
เอาความ ไม่ต้องรักษาสำเนียงอาขตนิบาตของนามนามและสรรพนาม

กล่าวคือตัดทั้งสำเนียงอายตนิบาตเสียบ้าง เท่าที่เห็นว่าไม่จำเป็นในภาษาไทย แม้สำเนียงคำแปล กาล หรือ มาลา ของคำกริยาก็เช่นกัน เมื่อเห็นว่าไม่จำเป็นในภาษาไทย ก็ตัดทิ้งเสียได้ หรือบางทีก็แปลรวมถ้อยเอาแต่ใจความ แม้คำบางคำก็อาจตัดทิ้งเสียได้ คือไม่ต้องแปล^๕ หนึ่งเพื่อให้ได้ความสละสลวยในภาษาไทย เช่นคำว่า “อิติ = ว่า...^๕ ...ดังนี้” เป็นต้น

ตัวอย่าง :-

โย ธมมํ ปสฺสตี โส มํ ปสฺสตี นาม : ผู้ใดเห็นธรรม^๕ ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา.

เถโร ตํ “กุโธ อากโธสตี ปุณฺณิ : พระเถระถามเขา-
แล้วว่า “ท่านมาแต่ไหน ?”

[เท่าที่ได้แปลมาแล้วในตอนต้น ๆ นั้น กิ่งแบบที่ ๑ และที่ ๒
อย่างไรก็ตาม การแปลหนังสือจากภาษาหนึ่งมาสู่อีกภาษาหนึ่งนั้น
โดยส่วนใหญ่่มักจะเพ่งความกันว่า ภาษาหนึ่งพูดอย่างนี้จะตรงกับ
อีกภาษาหนึ่งอย่างไรก็แปลอย่างนั้น เมื่อได้ความพึงรู้เรื่องที่ใช้ได้]

๒. การแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี

การแปลไทยเป็นบาลี^๕ ต้องแปลให้ได้ตามความนิยมของ
ภาษาบาลี โดยต้องกำหนดว่า ภาษาไทยพูดอย่างนี้ บาลีเขาพูดกัน

อย่างไร ข้อนี้อาจใช้ความสังเกตประโยคภาษาบาลีไว้ให้มาก เพื่อ
จักได้แปลได้ถูกต้อง

ตัวอย่าง :-

ฉันมีทรัพย์ แต่ฉันไม่มีความรู้ : ธนํ เม อตุลํ วิชฺชา ปน
เม นตฺถิ.

พึงสังเกตว่า ฉัน เป็นประธานในภาษาไทย แต่บาลีกลายเป็น
เป็นวิภัตติอื่นไปตั้งเป็นต้น.

[เท่าที่ได้แปลกันมาตอนต้น ๆ นั้น ภาษาไทยที่ถูกให้แปล
เป็นภาษาบาลีนั้น มักจะมีสำเนียงอาขยตนิบาตไว้ชัดเจน แต่ถ้าได้
ประสมอย่างตัวอย่างข้างบนนี้ก็พึงวินิจฉัยดู ว่าควรจะแปลให้เป็น
ประโยคภาษาบาลีอย่างไร ข้อสำคัญก็ควรยึดหลักที่ว่า ภาษาไทย
เราพูดกันอย่างไรภาษาบาลีนิยมเช่นไร ก็ควรแปลให้ได้เช่นนั้น]

ประโยค : Sentences

ประโยคนั้นกล่าวโดยส่วนใหญ่แล้วมี ๓ ชนิด คือ

๑.) **เอกัตถประโยค** คือ ประโยคที่มีเนื้อความตอนเดียว
เป็นประโยคเดียว เช่น -

อาจารย์ อุตตโน สิสฺสํ โอวาทติ.

โดยพยัญชนะ : อ. อาจารย์ โอวาทอยู่ ซึ่งศิษย์ ของตน.

โดยอรรถ : อาจารย์ โอวาทศิษย์ ตนอยู่.

๒.) **อเนกัตถประโยค** คือ ประโยคที่มีเนื้อความตั้งแต่
สองตอนขึ้นไป เป็นประโยคที่ประกอบขึ้นจากข้อความอันเป็นเอกัตถ-
ประโยคตั้งแต่ ๒ ประโยคขึ้นไป โดยเชื่อมให้มีข้อความติดกันด้วย
นิบาต (สันธาน) เช่น -

ธนํ เม อุตฺติ วิชฺชา ปน เม นุตฺติ :

โดยพยัญชนะ : อ. ทรัพย์ ย่อมมี แก่ข้าพเจ้า แต่ว่า อ. วิชชา
ย่อมไม่มี แก่ข้าพเจ้า.

โดยอรรถ : ข้าพเจ้ามีทรัพย์ แต่ว่าข้าพเจ้าไม่มีวิชา.

๓.) **สังกรประโยค** คือ ประโยคที่มีเนื้อความสองตอน
คาบเกี่ยวกัน อันได้แก่เอกัตถประโยคสองประโยคนั้นเอง ซึ่ง
ประโยคหนึ่งเป็นประโยค ข เป็นอนุประโยค อีกประโยคหนึ่งเป็น
ประโยค ต เป็นमुख्यประโยค ดังดังต่อไปนี้

อนุประโยค มี	मुख्यประโยค มี
ยดา..... (โดยประการใด)	ตดา..... (โดยประการนั้น)
ยดา หรือ เสยดา..... (ฉนั้นใด)	เอวี่..... (ฉนั้นนั้น)
ยาว..... (เพียงใด)	ดาว..... (เพียงนั้น)
ย..... (ใด : ตามวิภัติทั้ง ๓ วิภัติ วิภัติใดก็ได้จะตรง หรือไม่ตรงกับวิภัติของ ตก็ได้ หรือคำที่ความ หมายความว่า “ใด” ที่เป็น อักษยศัพท์ก็ได้)	ต..... (นั้น : ตามวิภัติทั้ง ๓ วิภัติ วิภัติใดก็ได้จะตรง หรือไม่ตรงกับวิภัติของ ยก็ได้ หรือคำที่ความ หมายความว่า “นั้น” ก็ได้)

ตัวอย่าง :-

ยดา..... ตดา.....

ยดา โส ปริโส น ชานาติ ตดา กโรมิ :

โดยพยัญชนะ : อ. บุรุษ นั้น ย่อมไม่รู้ โดยประการใด อ. ข้าพเจ้า
จะกระทำ โดยประการนั้น.

โดยอรรถ : ข้าพเจ้าจะกระทำโดยประการที่บุรุษนั้นไม่รู้.

ยดา..... เอว.....

ยดา จ อปคตกทุกโม รหโท ปสนโนทโก โหติ, เอว
อปคตกภิเลสตาย รากกทุกมาทหิ อปคตกทุกโม วิปสนโนว โหติ :

โดยพยัญชนะ : กี่ อ. หวังน้ำ มีบอกคมไปปราศแล้ว เป็น
ห้วงน้ำใส ฉนั้นใด อ. ภิกษุผู้ฉลาดพนัน
ชื่อว่า มีบอกคมไปปราศแล้ว ด้วยบอกคม ท.
มีบอกคมคือราคาเป็นต้น เพราะความเป็นผู้
กิเลสไปปราศแล้ว ย่อมเป็นผู้ผ่องใสเทียวฉนั้น.

โดยอรรถ : กี่ภิกษุผู้ฉลาดพนัน ชื่อว่าปราศจากบอกคมแล้ว
ด้วยบอกคม ท. มีบอกคมคือราคาเป็นต้น
เพราะเป็นผู้ปราศจากกิเลสแล้ว ย่อมเป็นผู้ผ่องใส
ทีเดียว เหมือนกับห้วงน้ำที่ปราศจากบอกคมแล้ว
เป็นห้วงน้ำใสฉนั้น.

ยาว..... ดาว.....

—: เกตุธัมม

ยาว พนฺธนี น พนฺธติ ดาวเทว ฉินฺทสุสามี :

โดยพยัญชนะ : อ. เครื่องผูก ย่อมไม่ผูก เพียงใด อ. ข้าพเจ้า
จกตัด เพียงนั้นนั่นเทียว.

โดยอรรถ : ข้าพเจ้าจกตัดตราบเท่าที่เครื่องผูก ยังไม่ผูก.

ย..... ท.....

ยตุถ เถรสฺส กนิฏฺโฐ วสฺติ ตํ วิถิํ ปณฺหาเย ปวิสฺสสุ :

โดยพยัญชนะ : อ. น้อยชาย ของพระเถระ ย่อมอยู่ ณ ที่ใด อ.
ภิกษุ ท. เข้าไปแล้ว สู่ถนน นั้น เพื่อบินชาบาท.

โดยอรรถ : ภิกษุ ท. เข้าไปสู่ถนนที่น้อยชายของพระเถระอาศัย
อยู่ เพื่อบินชาบาท.

△ △ △

- ศัพท์านุกรม -

อนุลตร (อ.)	เว้น	อาทีนวสณฺหา (อา.อิต.)	อาทีนว -
อธิจิตฺต (อ.นป.)	อธิจิต, จิตยิ่ง, ธรรมอันอาศัย - จิตเป็นไป	สัจฺญญา	
อนตฺตสณฺหา (อา.อิต.)	อนัตตา - สัจฺญญา	อานาปานสติ (อา.อิต.)	อานาปานสติ
อนิจฺจสณฺหา (อา.อิต.)	อนิจ - สัจฺญญา	อาพาธิก (ค.)	ผู้อาพาธ
อนุปวาท (อ.ป.)	การไม่เข้าไป - ว่าร้าย	อาโยค (อ.ป.)	การประกอบ, การตามประกอบ
อนุปฆาต (อ.ป.)	การไม่เข้าไป - ฆ่า, การไม่ - เข้าไปสังหาร	อาราม (อ.ป.)	อาราม, สวน
อเนกปริยาย (อ.นป.)	อเนกปริ - ยาย, ปริยาย - มิใช่หนึ่ง	อาเวณิก (ค.)	แผนกหนึ่ง
อลส (ค.)	เกียจคร้าน	อุตฺถิ (ค.)	มีระดู (หญิง)
อสุกสณฺหา (อา.อิต.)	อสุกสัจฺญญา	อุ → วุ + ชา (- ๑)	ออก, หาย
		เอกนฺต (ค.)	ส่วนเดียว
		โอวาทปาฏิโมกฺข (อ.นป.)	โอวาท - ปาฏิโมกข์
		กนิฏฺฐ (อ.ป.)	น้องชาย
		คพฺภินี (ค.)	มีครรภ์
		คิริมานนฺท (อ.ป.)	พระคิริมานนท
		ชานโส (อ.)	โดยพลัน,
			โดยฐานะ

ตป (อ.ป.)	ตบะ, ความเพียร - เป็นเครื่องอย่างกิเลส	รูปนตฺ (ค.)	มีรูป, รูปงาม
ตติกา (อ.อิต.)	ความอดกลั้น	โกลนรส (อ.ป.)	รสเค็ม
ทุกขิต (ค.)	ผู้ถึงทุกข์	วิ + ชน → ชา (- ๓)	คลอติดบุตร
ธมมวินย (อ.ป.)	ธรรมและวินัย	วินา (อ.)	เว้น
นิพพาน (อ.นป.)	นิพพาน	วิมุตติรส (อ.ป.)	วิมุตติรส
นิโรธสญฺญา (อ.อิต.)	นิโรธสัจญ-	วิราคสญฺญา (อ.อิต.)	วิราคสัจญญา
	ญา	วิถิ (อ.อิต.)	ถนน
ปชา (อ.อิต.)	ประชา, ลูก,	สญฺญา (อ.อิต.)	สัจญญา, ความ-
	หมู่สัตว์		จำได้หมายรู้
ปณฺธิ + ป + สมฺภ (- ๑)	สงบ	สพฺพโลก	อนกิริตสญฺญา
ปนฺน (ค.)	สังค	(อ.อิต.)	สัพพโลกอน-
ปรูปมาตี (ค.)	ผู้เข้าไปมาผู้อื่น		กิริตสัจญญา
ปหานสญฺญา (อ.อิต.)	ปหานสัจญ-	สพฺพสงฺขารสฺ	อนิจจสญฺญา
	ญา	(อ.อิต.)	สัพพสังขารส-
ปาณฺธิโมกฺข (อ.นป.)	ปาณฺธิโมกข์		อนิจจสัจญญา
ปาริจริย (อ.นป.)	ความเป็นหญิง-	สมยฺ (อ.ป.)	ในสมยฺ (ใช้ใน
	บำเรอ		สำนวนพระสูตร
พาหุ (ค.)	หนัก (บวช)		เป็นสัจจที่มีวิกัตติ)
โกควนตฺ (ค.)	มีไกล	สมฺมทกฺขาต (ค.)	อันกล่าวดีแล้ว
มาตุคาม (อ.ป.)	มาตุคาม, หญิง	สยณ (อ.นป.)	ที่นอน
		สัลลวณฺต (ค.)	มีสัล, มีมรรยาท

- แบบฝึกหัดที่ ๒๒ -

๑. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาไทย

ก. แปลโดยพยัญชนะ

๑) ปณฺจหิ ภิกฺขเว อญฺเฬหิ สมณฺณาคโต มาตุคฺคาโม
เอกนฺตอมนาโป โหติ ปุริสสฺส, กตเมหิ ปณฺจหิ, น จ รูปวา
น โหติ จ โภควา โหติ น จ สํลฺลา โหติ อลฺลสฺ จ โหติ
ปชฺฌจฺจุสฺส น ลกฺขติ, อิมฺเหหิ โข ภิกฺขเว ปณฺจหิ อญฺเฬหิ
สมณฺณาคโต มาตุคฺคาโม เอกนฺตอมนาโป โหติ ปุริสสฺส.

ปณฺจหิ ภิกฺขเว อญฺเฬหิ สมณฺณาคโต มาตุคฺคาโม
เอกนฺตมฺนาโป โหติ ปุริสสฺส, กตเมหิ ปณฺจหิ, รูปวา จ โหติ
โภควา จ โหติ สํลฺลา จ โหติ ทกฺโข จ โหติ อนลฺลส
ปชฺฌจฺจุสฺส ลกฺขติ, อิมฺเหหิ โข ภิกฺขเว ปณฺจหิ อญฺเฬหิ สมณฺณาคโต
มาตุคฺคาโม เอกนฺตมฺนาโป โหติ ปุริสสฺส.

ปณฺจหิ ภิกฺขเว อญฺเฬหิ สมณฺณาคโต ปุริสฺส เอกนฺตอมนาโป
โหติ มาตุคฺคามสฺส, กตเมหิ ปณฺจหิ, น จ รูปวา โหติ น
จ โภควา โหติ น จ สํลฺลา โหติ อลฺลสฺ จ โหติ ปชฺฌจฺจุสฺส

น ลกฺขิ. อิมฺเห โข ภิกฺขเว ปญฺจหิ อังฺเคหิ สมฺนํนาคโต ปุริโส
เอกนํตมํนาโป โหติ มาตุคามสฺส.

ปญฺจหิ ภิกฺขเว อังฺเคหิ สมฺนํนาคโต ปุริโส เอกนํตมํนาโป
โหติ มาตุคามสฺส. กตเมหิ ปญฺจหิ. รูปวา จ โหติ โภควา จ
โหติ สํลวา จ โหติ ทุกฺโข จ โหติ อนลโส ปชฺฉนํสฺส ลกฺขิ.
อิมฺเห โข ภิกฺขเว ปญฺจหิ อังฺเคหิ สมฺนํนาคโต ปุริโส
เอกนํตมํ นาโป โหติ มาตุคามสฺส.

(ส. สทสยคณ. ๑๘/๒๕๖)

๒) ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว มาตุคามสฺส อาเวณิกานิ ทุกฺขานิ
ยานิ มาตุคาโม ปจฺจนุโกติ อณฺณตฺตฺเรว ปุริเสหิ. กตมานิ ปญฺจ.
อิธ ภิกฺขเว มาตุคาโม ททโร สมนํโน ปติฏฺฐํ คจฺฉติ ฌาตเกหิ
วินา โหติ. อิทํ ภิกฺขเว มาตุคามสฺส ปจฺมํ อาเวณิกํ ทุกฺขํ ยํ
มาตุคาโม ปจฺจนุโกติ อณฺณตฺตฺเรว ปุริเสหิ.

ปุน จปรี ภิกฺขเว มาตุคาโม อุตฺตํ โหติ. อิทํ ภิกฺขเว
มาตุคามสฺส ตติยํ อาเวณิกํ ทุกฺขํ ยํ มาตุคาโม ปจฺจนุโกติ
อณฺณตฺตฺเรว ปุริเสหิ.

ปุน จปรี ภิกฺขเว มาตุคาโม คพฺภินิ โหติ. อิทํ ภิกฺขเว
มาตุคามสฺส ตติยํ อาเวณิกํ ทุกฺขํ ยํ มาตุคาโม ปจฺจนุโกติ
อณฺณตฺตฺเรว ปุริเสหิ.

ปณ จปรี ภิกขเว มาตุคาม วิชยติ. อิทํ ภิกขเว
มาตุคามสฺส จตฺตถํ อาเวณิกํ ทุกฺขํ ยํ มาตุคามํ ปจฺจนุโกติ
อณฺณตฺตฺเรว ปฺริเสหิ.

ปณ จปรี ภิกขเว มาตุคามํ ปฺริสสฺส ปาริจริยํ อุเปติ.
อิทํ โข ภิกขเว มาตุคามสฺส ปณฺณมํ อาเวณิกํ ทุกฺขํ ยํ มาตุคามํ
ปจฺจนุโกติ อณฺณตฺตฺเรว ปฺริเสหิ. อิมานิ โข ภิกขเว ปณฺจ
มาตุคามสฺส อาเวณิกานิ ทุกฺขานิ ยานิ มาตุคามํ ปจฺจนุโกติ
อณฺณตฺตฺเรว ปฺริเสหิ.

(ส. ฎพาทน. ๑๘/๒๕๗)

ข. จงแปลโดยอรรถ

๑) เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เชตวนเณ อนาถปณฺฑิ-
กสฺส อารามเณ, เตน โข ปณ สมเณน อายสฺมา คิริมานนฺโท
อาพาธโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬุหคฺคิลาโน. อถ โข อายสฺมา
อานนฺโท เณ ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ
อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺติ เอกมฺนตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา
อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อายสฺมา ภนฺเต คิริมานนฺโท อาพาธโก
โหติ ทุกฺขิโต พาฬุหคฺคิลาโน สาธุ ภนฺเต ภควา เณนายสฺมา

คิริมานนุโท เตนุปลงฺกมตุ อนุคมปํ อุปาทายาติ. สเจ โข ตวํ
 อานนท คิริมานนุทสฺส ภิกฺขุโน อุปสงฺกมิตฺวา ทส สลฺยณา
 ภาเสยฺยาสี จานํ โข ปเนตํ วิหฺขติ ยํ คิริมานนุทสฺส ภิกฺขุโน
 ทส สลฺยณา สุตฺวา โส อาพาโธ จานโส ปฏิปสฺสมเกยฺย กตฺมา
 ทส อนิจฺจสลฺยณา อนตฺตสลฺยณา อสฺสภสลฺยณา อาทึนฺวสลฺยณา
 ปหานสลฺยณา วิราคสลฺยณา นิโรธสลฺยณา สพฺพโลเก อนภิตฺตสลฺยณา
 สพฺพสงฺขาเรสุ อนิจฺจสลฺยณา อานาปนสฺติ.

(อง. ทสก. ๒๔/๑๑๕ - ๑๑๖)

อดโข อายสฺมา อานนุโท ภควโต สนฺติเก อีมา ทส
 สลฺยณา อุกฺคเหตฺวา เยนายสฺมา คิริมานนุโท เตนุปลงฺกมิ
 อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมโต คิริมานนุทสฺส อีมา ทส สลฺยณา ภาสี.
 อดโข อายสฺมโต คิริมานนุทสฺส อีมา ทส สลฺยณา สุตฺวา โส
 อาพาโธ จานโส ปฏิปสฺสมภิ วุญฺจิหิ จายสฺมา คิริมานนุโท
 ตมฺหา อาพาธา, ตถา ปหีนโน จ ปนายสฺมโต คิริมานนุทสฺส
 โส อาพาโธ อโหสฺสตี.

(อง. ทสก. ๒๔/๑๒๐)

๒) อุตฺถิฏฺฐิ โข เตน ภควตา จานตา ปสฺสตา อรหตา
 สมฺมาสมพุทฺเธน โอวาทปาณฺโณภํ ตีหิ คาคาหิ,

ขันธ์ ปรมิ คโป ตีติกา นิพพานิ ปรมิ วทนติ พุทธา
น หิ ปพฺพจิตฺตํ ปุพฺพชาติ สมโน โหติ ปรี วิหะยนฺโต

สพฺพปาปสฺส อกรรมํ กุสลสฺสุปสมปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ
อนุปวาโท อนุปมาโต ปาณฺธิโมกฺเข จ สํวโร
มตฺตตฺตญฺจ จ ภคฺตสฺมิ ปนตฺตญฺจ สยนาสนํ
อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธานสาสนนฺติ

อเนกปริยาเยน โข ปณฺ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา
อรหตา สมฺมาสมุพฺพุเตน สํ สมนมทฺฆาตํ สมาธิ สมฺมทฺฆาโต
ปญฺญา สมฺมทฺฆาตา.

(สวดมนต์ละบิาเลว)

๓. จงแปลประโยคต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

๑. บุคคลที่ไม่เห็นธรรมชื่อว่า ไม่เห็นพระพุทธเจ้า บุคคลที่
เห็นธรรม แม้ไม่ได้ติดตามพระพุทธเจ้าไป เขาก็ชื่อว่า
เห็นพระพุทธเจ้า.

๒. มหาสมุทร มีรสเค็มรสเดียว แม้ฉันใด ธรรมวินัย
ก็ฉันนั้นนั่นแล มีรสเดียว คือ วิมุตติรส.

๓. พราหมณ์^๔ กล่าวแล้วว่า “ดูกรบุรุษ ท่านจงยืนอยู่^๕ ทัน
 ๔. บุคคลคบคนเช่นใด ย่อมเป็นเช่นคนนั้น^๕ ขอชน ท.
 จงคบแต่บัณฑิตเท่านั้น^๕.

๕. บำป๋ยอมม^๕แก่บุคคลผู้ทำชังกรรมชั่ว บุญยอมม^๕แก่บุคคล
 ผู้ทำชังกรรมดี^๕ ขอชน ท. จงกระทำแต่กรรมดีเท่านั้น^๕.

-ภาคผนวก-

สังขยาทั้ง

สังขยาทั้ง ได้แก่สังขยาที่มีจำนวนเศษเป็นครึ่งร้อย คือ ๕๐, ครึ่งพัน คือ ๕๐๐ ซึ่งออกครึ่งร้อย, ครึ่งพัน ฯลฯ จะเต็มจำนวนของ ร้อยหรือของพันต่อไป ท่านใช้ “อหุฒ=ครึ่งหรือทั้ง” ต่อข้างหน้า สังขยาที่เป็นเศษ ซึ่งอยู่ข้างหน้าสังขยานามนามที่เป็นจำนวนเต็ม และสังขยาที่เป็นเศษนั้นต้องประกอบรูปเป็นปुरुณสังขยา แต่มศัพท์ ที่เศษที่ไม่เป็นไปตามกฎที่กล่าวนี้ ๓ ศัพท์ คือ -

(๑) ทียหุฒ ที่ ๒ ทั้งทั้ง

(๒) อหุฒเตยฺย ที่ ๓ ทั้งทั้ง

(๓) อหุฒหุฒ ที่ ๔ ทั้งทั้ง

ตั้งแต่ที่ ๕ ทั้งทั้งขึ้นไป ใช้ตามหลักเกณฑ์ที่กล่าวข้างต้น เช่น ที่ ๕ ทั้งทั้ง เป็นอหุฒ + ปณฺจม.

ถ้าจำนวนเต็มเป็นร้อย ก็ใช้ศัพท์ปกติสังขยาที่เป็นนามนาม คือ สต ศัพท์ ต่อท้ายปुरुณสังขยาที่ประกอบ อหุฒ ศัพท์แล้วนั้น ถ้าเป็นพัน ก็เป็น สหสฺส เช่น-

ทียขุทฺตสํ - ร้อยที่ ๒ หังกัง คือ ๑๕๐

อขุทฺตเตยฺยสํ - ร้อยที่ ๓ หังกัง คือ ๒๕๐

อขุทฺตขุทฺตสํ - ร้อยที่ ๔ หังกัง คือ ๓๕๐

อขุทฺตปณฺจมสํ - ร้อยที่ ๕ หังกัง คือ ๔๕๐

ทียขุทฺตสทฺสํ - พันที่ ๒ หังกัง คือ ๑๕๐๐

สังขยาก็นิยมเป็นเอกวจนอย่างเดียว แต่ถ้าไม่ประกอบหน้า
ปฺรณสังขยา ก็ใช้เป็นพหุวจนะได้ เช่น -

อขุทฺตเตรสาณิ ภิกฺขุสฺตานิ : ร้อยแห่งภิกษุ ท. ๑๓ หังกัง
(ภิกษุ ๑๒๕๐ รูป)

อาขยาต

๑. บัจจยพิเศษ ข.ณ.ส.

ข ฦ ส บัจจยทั้ง ๓ นี้ เมื่อใช้ประกอบกับธาตุ ๕ ตัว คือ
ภุช - กิน, ฆส - กิน, หร - นำไป, ส - ฟัง, ปา - ต้ม ต้องออก
สำเนียงคำแปลของบัจจยว่า “ปรารถนา” นอกจากธาตุ ๕ ตัว
ดังกล่าวนี้ บัจจยทั้ง ๓ นี้ไม่ออกสำเนียงคำแปล

การประกอบธาตุด้วยบัจจยทั้ง ๓ นี้ ท่านนิยมทำ เทวภาวะ
คือเพิ่มพยางค์เหมือนพยางค์ต้นของธาตุอีกหนึ่งพยางค์ แล้วแปลง
เป็นต่าง ๆ กัน คืออย่างนี้ -

ภุช : ภุ + ภุช + ข + ตี = พุภุชติ - ประรณาทะกิน

ฆส : ฆ + ฆส + ณ + ตี = ฆคฺฉณติ - ประรณาทะกิน

หฺร : ห + หฺร + ส + ตี = ฆคฺฉสติ - ประรณาทะนำไป

สฺ : ส + ส + ส + ตี = สฺสสฺสติ - ประรณาทะพึง

ปฺา : ป + ป + ส + ตี = ปฺิวาสติ - ประรณาทะดื่ม

๒. บัณฑิตพิเศษ : อล, อาร, อาล, อิ, อี, อุณา, ปุ, ยิร.

อล เป็นบัณฑิตนอกหมวดธาตุ : - โขตลติ
- ย่อมรุ่งเรือง

อาร เป็นบัณฑิตนอกหมวดธาตุ : - สนฺตรารติ
- ย่อมข้าม

อาล เป็นบัณฑิตนอกหมวดธาตุ : - อุปกฺกมฺลติ
- ย่อมก้าวไป

อิ เป็นบัณฑิตสำหรับธาตุหมวดที่ ๒ : - รุณฺหติ - ย่อมกิน

อี เป็นบัณฑิตสำหรับธาตุหมวดที่ ๒ : - รุณฺหติ - ย่อมกิน

อุณา เป็นบัณฑิตสำหรับธาตุหมวดที่ ๔ : - ปาปฺณติ
- ย่อมถึง,
- ย่อมบรรลุ

ปุ เป็นบัณฑิตสำหรับธาตุหมวดที่ ๖ : - เชนฺปติ
- ย่อมถือเอา

ยิร เป็นบัณฑิตสำหรับธาตุหมวดที่ ๗ : - กยิรา - พึงทำ

นามกิตก์

บัจจยนามกิตก์ทั้งหมดมี ๑๔ ตัว ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ พวก คือ

๑. กิตบัจจย : กุ วิ ฌ ญ ตุ ฐ

๒. กิจจบัจจย : ข ฌ ย

๓. กิตกิจจบัจจย : อ อิ ฌ เฑ ติ ตุ ญ

บัจจยทั้งหมดนี้ใช้ประกอบกับธาตุซึ่งมีกฎเกณฑ์ต่างๆ กันตามที่ได้แสดงไว้ในบทเรียนที่ผ่านมา แต่ถ้าหากจะใคร่ทราบรูปวิเคราะห์ของนามกิตก์ก็พึงกำหนดและทราบตามนี้

๑) กิตบัจจย เป็นได้เฉพาะ กัตตุรูป กัตตุสาธนะ ที่แปลว่า

ก. “ผู้.....” มีรูปวิเคราะห์ดังต่อไปนี้ -

๑. ประโยคกัตตุ. หรือเหตุ. + ๒. อิทิ = รูปสำเร็จ

ตัวอย่าง :-

อฺรสา กจฺณตฺติ อฺรโก (สตุโต) : (สัตว์โต) ย่อมไป
ด้วยอก เพราะเหตุนี้ (สัตว์นั้น) ชื่อว่า ผู้ไปด้วยอก (งู)
[อฺร + ค.ม. + กุวิ = อฺรค]

หมายเหตุ ข้อความข้างหน้า อิทิ - เพราะเหตุนี้ เรียกว่า
รูป เพราะสำเร็จจาก กัตตุ. หรือเหตุ. จึงชื่อว่า กัตตุรูป

ข้อความข้างหลัง อิติ คือรูปสำเร็จ เรียกว่า สาธนะ เพราะบ่งผู้ทำ
แปลว่า “ผู้.....” เรียกว่ากัตตุสาธนะ

ข. ที่แปลว่า “ผู้... โดยปกติ, ผู้ที่ปกติ....” มีรูป
วิเคราะห์ดังผังต่อไปนี้-

๑. ประโยคกัตตุ. หรือ เหตุ. + ๒. สี่เสน + ๓. อิติ = รูปสำเร็จ

ตัวอย่าง :-

ธมฺมํ วทติ สี่เสนาคิ ธมฺมวาที (ชโน) : (ชนใด) ย่อม
กล่าว ซึ่งธรรม โดยปกติ เพราะเหตุนี้ (ชนนั้น) ชื่อว่า ผู้กล่าวซึ่ง
ธรรมโดยปกติ [ธมฺม + วท + ติ = ธมฺมวาที]

หมายเหตุ รูปวิเคราะห์ที่มี “สี่-ปกติ” อยู่ เป็นสาธนะ
ที่ลงในอ.รดแห่งดัสสี่สาธนะ และบางที่ท่านก็วิเคราะห์แบบที่
เรียกว่า สมาสรูป ดัสสี่สาธนะ พึงสังเกตรูปวิเคราะห์ของนามน
ดังนี้ :-

๒) กิจจบัจฉัย : เป็นได้เฉพาะ กรรมรูป กรรมสาธนะ และ
ภาवरูป ภาวสาธนะ

ก. ที่แปลว่า “อันเขา.....” เป็นกรรมรูป กรรมสาธนะ
มีรูปวิเคราะห์ดังผังต่อไปนี้-

๑. ประโยคกรรม. หรือเหตุกัมม. + ๒. อิติ = รูปสำเร็จ

ตัวอย่าง:-

ทุกฺเคน กรียตฺติ ทฺกกรํ (กมฺม) : (กรรมใด) อันเขา
 ย่อมกระทำ โดยยาก เพราะเหตุนี้ (กรรมนั้น) ชื่อว่า อันเขาทำได้
 โดยยาก [ทฺ + กร + ข = ทฺกกร]

หมายเหตุ ข้อความข้างหน้าอิตี ซึ่งเรียกว่า รูป สำเร็จจาก
 กรรม. หรือเหตุกัมม. จึงเรียกว่า กรรมรูป ข้อความข้างหลังอิตี
 แปลว่า “อันเขา” บ่งสิ่งที่ถูกกระทำ เรียกว่า กรรมสาธนะ

ข. ที่แปลว่า “ความ.....” หรือ “การ.....” เป็นภาवरูป
 ภาวสาธนะ มีวิเคราะห์ดังต่อไปนี้ -

๑.	๑. ประโยคภาว. + ๒. อิติ = รูปสำเร็จ
๒.	นามที่สำเร็จจาก ยุ บัจจย = รูปสำเร็จ

ตัวอย่าง:-

คฺมฺยเตติ คฺมฺมํ : อันเขา ย่อมไป ชื่อว่า การไป [คฺม +
 ฌย = คฺมฺม]

รุขน์ โโรค : ความเสียดแทงชื่อว่าโรค (การเสียดแทง)

[รุข + ฌย = โรค]

หมายเหตุ ข้อความข้างหน้า อิติ สำเร็จจาก ภาว. หรือ คำที่มา จาก ยุ บัจจย จึงเรียกว่า ภาวรูป ข้อความข้างหลัง อิติ แปลว่า “การ , ความ.....” บังการกระทำ เรียกว่า ภาวสาธนะ

๓) กิตกัจจย เป็นได้ทุกรูป ทุกสาธนะ เว้นแต่ที่ใช้ เหว, ตุ บัจจย ไม่เป็นรูปและสาธนะอะไรเลย ที่เป็นกัตตุรูป, กรรมรูป, ภาวรูป, กัตตุสาธนะ กรรมสาธนะ ภาวสาธนะ มีคำอธิบายและรูปวิเคราะห์เหมือน กิตบัจจยและกิตกัจจยต่อไปนี้จะชี้ให้เห็นเฉพาะที่แปลกออกไป

ในการตั้งวิเคราะห์นั้นมรูปอยู่เพียง ๓ รูปดังกล่าวแล้ว คือ กัตตุรูป กรรมรูป ภาวรูป ซึ่งก็ได้กล่าวแล้วในตอนที่ว่าด้วยกิตบัจจย และ กิจบัจจย ฉะนั้น ในตอนที่ว่าด้วยกิตกัจจยนั้นว่าเป็นได้ทุกรูป ก็คือเป็นได้ทั้ง ๓ รูปนั่นเอง ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องอธิบายเรื่องรูปอีก แต่ว่าเป็นได้ทุกสาธนะนั้นจะอธิบายแต่สาธนะที่แปลก กล่าวคือ สาธนะมี ๑ สาธนะ สำหรับกัตตุสาธนะ กรรมสาธนะ และภาวสาธนะ ก็ได้กล่าวแล้ว ฉะนั้นในกิตกัจจยนั้น

ก. ที่แปลว่า “ผู้ ...” เป็นกัตตุสาธนะ ดูกัตตุสาธนะ ที่
แปลว่า “ผู้... โดยปกติ, ผู้มีปกติ...” เป็นกัตตุสาธนะ ลงใน
อรรถแห่งตัสสัสสาธนะ ดูกัตตุสาธนะ ซึ่งลงในอรรถแห่งตัสสัส
ผ่านมา

ข. ที่แปลว่า “อันเขา ..” เป็นกรรมสาธนะ ดูกรรมสาธนะ

ค. ที่แปลว่า “การ, ...ความ ” เป็นภาวสาธนะ ดูภาวสาธนะ

ง. ที่แปลว่า “เป็นเครื่อง ..., เป็นเหตุ..., เป็นเครื่องอันเขา .. ,
เป็นเหตุอันเขา ..” ซึ่งเป็นชื่อของสิ่งที่บุคคลใช้เป็นเครื่องมือใน
การทำการ เป็นกรณสาธนะ

รูปวิเคราะห์

กัตตุรูป กรณสาธนะ

วินติ เตนติ วินโย (อุปโย): บัณฑิต ย่อมแนะนำ
ด้วยอุบายนั้น เพราะเหตุนั้น อุบายนั้นชื่อว่า เป็นเครื่องแนะนำ
(วิ + นี + อ = วินย)

หมายเหตุ ที่เป็นกรณสาธนะ เพิ่ม ต-นหรือ เอต-น
รูปตติยาวิภัตตินำ อติ อีกคำหนึ่ง

จ. ที่แปลว่า “เป็นที่ .., เป็นที่อันเขา...” ซึ่งเป็นชื่อของ
บุคคล หรือสิ่งของที่ถูกรับมอบให้ เป็น สัมปทานสาธนะ

รูปวิเคราะห์

กัตตุรูป สัมปทานสาธนะ

สมฺปาเทติ เอตสฺสาติ สมฺปทานํ (เจติยฺ): บุคคลย่อมยัง
วัตถุให้ถึงพร้อมแก่เจตฺยํนั้น เพราะเหตุนี้ เจตฺยํนั้นชื่อว่า เป็นที่
ถึงพร้อม, เป็นที่มอบให้ (ส + ปท + ยุ = สมฺปทาน)

กัมมรูป สัมปทานสาธนะ

สมฺปาทียเต เอตสฺสาติ สมฺปทานิ (ปฏิกฺคาหโก): วัตถุอัน
บุคคล ย่อมให้ถึงพร้อม แก่ปฏิกฺคาหกํนั้น เพราะเหตุนี้ ปฏิกฺคาหกํนั้น
ชื่อว่า เป็นที่อันเขาให้ถึงพร้อม (ส + ปท + ยุ = สมฺปทาน)

หมายเหตุ ที่ เป็นสัมปทานสาธนะ เพิ่ม ต-นํ หรือ เอต-
นํ รูป จตุตถวิภक्ति หน้ํอิตี อีกคำหนึ่ง

จ. ที่แปลว่า “เป็นแดน” ซึ่ง เป็นชื่อของสิ่งที่เป็นแดน
ออกไปของสิ่งหนึ่ง เป็น อปาทานสาธนะ

รูปวิเคราะห์

กัตตุรูป อปาทานสาธนะ

ปจฺมํ ภวติ เอตสฺมาติ ปภโว (ปเทโส): แม่น้ำย่อมเกิดก่อน
กว่าประเทศนั้น เพราะเหตุนี้ประเทศนั้นชื่อว่า เป็นแดนเกิดก่อน
(ปจฺม + ภู → ภว + อ = ปภว)

หมายเหตุ ที่เป็นอุปาทานสาธนะ เพิ่ม ต-นฺ หรือเอต-
-นํ รูปปัญจมีวัคค์หน้า อิติ อีกคำหนึ่ง
ณ. ที่แปลว่า “เป็นที่... ,เป็นที่อันเขา” ซึ่งเป็นชื่อ
ของสถานที่ เป็น อธิกรณสาธนะ

รูปวิเคราะห์

กัตตุรูป อธิกรณสาธนะ
อวสนติ เอตุถาติ อวาโส (ปะเทโส): ภิกขุ ท. ย่อม
อยู่อาศัย ในประเทศนั้น เพราะเหตุนี้ ประเทศนั้น ชื่อว่าเป็นที่
อยู่อาศัย (อา + วส + ณ = อวาส)

หมายเหตุ ที่เป็นอธิกรณสาธนะ เพิ่ม ต-นฺ หรือเอต-
-นํ รูปสัทตมีวัคค์ หน้า อิติ อีกคำหนึ่ง

สมาส

สมาส ว่าโดยกิจมี ๒ อย่าง คือ

๑. ลุตตสมาส

๒. อลุตตสมาส

สมาส ว่าโดยชื่อมี ๖ อย่าง คือ

๑. กัมมธารยะ ๕. ทวันทวะ

๒. ทิคุ ๕. อพยยัภาวะ

๓. ตัปปริสะ ๖. พหุพพิหิ

สมาสทั้ง ๖ นี้ มีวิธีการอย่างไร ได้แสดงไว้แล้วในบทที่ ๖ ด้วยสมาส แต่ถ้าหากจะใคร่ทราบ รูปวิเคราะห์ของสมาสทั้งหมดยกทั้งกำหนดและทราบตามนี้

๑. กัมมธารยสมาส ๖

๑) วิเศษนบุพพท กัมมธารยสมาส

(คุณนาม + นามนาม)

วิ. - ทลิตุโท ปุริโส = ทลิตุทปุริโส : บุรุษยากจนชื่อว่า บุรุษ

ยากจน

๒) วิเศษนุตตรบท กัมมธารยสมาส

(นามนาม + คุณนาม)

วิ. - สตุโต วิเสโส - สตุตวิเสโส : สัตว์วิเศษชื่อว่า สัตว์วิเศษ

๓) วิเศษโนภยท กัมมธารยสมาส

(คุณนาม + คุณนาม)

วิ.- อนุโร จ วโร จ = อนุรวโร (ปุโรโส): (บุรุษ)
 บอด้วย หนวกด้วย ชื่อว่า ทั้งบอทั้งหนวก

๔) วิเสสโนปพบท กัมมธารยสมาส-

ก. อุปมาปุปพบท

(คำอุปมา + คำอื่น ๆ)

วิ.- สงโข อิว ปนุฑริ = สงฺขปนุฑริ (ขีร): (น่านม) ขาว
 เพียงดั่งสังข์ชื่อว่า ขาวเพียงดั่งสังข์

ข. อุปมานุตตรบท

(คำอื่น ๆ + คำอุปมา)

วิ.- นโร สโร อิว = นรสโร: นระเพียงดั่งสหัสชื่อว่า นระ
 เพียงดั่งสังข์ดั่งสหัส

๕) สัมภวานุปพพบท กัมมธารยสมาส-

(นามนาม + นามนาม)

วิ.- สตโต อิติ สลฺยา = สตตสลฺยา: ความสำคัญว่าสัตว์
 ชื่อว่า ความสำคัญว่าสัตว์

๖) อวธารณุปพพบท กัมมธารยสมาส

(นามนาม + นามนาม)

วิ.- พุทฺโธ เอว รตนํ = พุทฺธรตนํ: รัตนะคือพระพุทธเจ้า
 ชื่อว่า รัตนะคือพระพุทธเจ้า

๒. ทิคุสมาส ๒

(สังขยาคุณนาม + นามนาม)

๑) สนาหารทิคุสมาส-

วิ.-ตโย โลกา=ติโลกิ: โลก ท. สาม ชื่อว่า โลกสาม

๒) อสนาหารทิคุสมาส-

วิ.-เอโก ปุคฺคโล=เอกปุคฺคโล: บุคคลผู้เดียวชื่อว่าบุคคล

๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐
๕๑
๕๒
๕๓
๕๔
๕๕
๕๖
๕๗
๕๘
๕๙
๖๐
๖๑
๖๒
๖๓
๖๔
๖๕
๖๖
๖๗
๖๘
๖๙
๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕
๙๖
๙๗
๙๘
๙๙
๑๐๐

ปณฺจ พฺลานิ=ปณฺจพฺลานิ:กำลัง ท. ห้า ชื่อว่า กำลังห้า ท.

๓. ตัปปริสสมาส ๖

๑) ทุติยัตตัปปริสสมาส-

(นามนาม + คำอื่น ๆ)

วิ.-สุขํ ปตฺโต=สุขปตฺโต (ชโน): (ชน) ถึงแล้วซึ่งสุข

ชื่อว่าผู้ถึงซึ่งความสุข

๒) ตติยัตตัปปริสสมาส-

(นามนาม + คำอื่น ๆ)

วิ.-อสนิ กลโห=อสิกลโห: ความทะเลาะเพราะดาบชื่อว่า

ความทะเลาะเพราะดาบ

๓) จตุตถัตถัปฺปริสสมาส -

(นามนาม + นามนาม)

วิ. - อาคนตุกสฺส ภตฺติ = อาคนตุกภตฺติ : ภัตเพื่อผู้มาชื่อว่า
ภัตเพื่อผู้มา

๔) บัณฺณมิตถัปฺปริสสมาส -

(นามนาม + คำอื่น ๆ)

วิ. - มรณสฺมา ภยฺ = มรณภยฺ : ความกลัวแต่ความตายชื่อว่า
ความกลัวแต่ความตาย

๕) จักฺขุสึตถัปฺปริสสมาส -

(นามนาม + นามนาม)

วิ. - รุกฺขสฺส สาขา = รุกฺขสาขา : กิ่งแห่งต้นไม้ชื่อว่า กิ่งแห่ง
ต้นไม้

๖) สัตถมิตถัปฺปริสสมาส -

(นามนาม + นามนาม)

วิ. - วเน ปุปฺผํ = วนปุปฺผํ : ดอกไม้ในป่าชื่อว่าดอกไม้ในป่า

นปฺพหพท กัมมธารยสมาส (พิเศษ)

(น + นามนาม)

วิ.-น พราหมณ์ = อพราหมณ์ (ชโน) : (ชน^๕) ไม่ใช่พราหมณ์ ชื่อว่า ไม่ใช่พราหมณ์

น อริโย = อนริโย (ชโน) : (ชน^๕) ไม่ใช่พระอริยเจ้า ชื่อว่า ไม่ใช่พระอริยเจ้า

๔. ทวันทวสมาส ๒

(นามนาม + นามนาม + นามนาม ฯลฯ)

๑) สมาหารทวันทวสมาส-

วิ.-สมโถ จ วิปัสสนา จ = สมถวิปัสสนา : สมถะ ด้วยวิปัสสนา ด้วย ชื่อว่า สมถะและวิปัสสนา

๒) อสมาหารทวันทวสมาส-

วิ.-สาริปุตุโต จ โมคคัลลาน จ = สาริปุตุตโมคคัลลานา ; พระสาริปุตร ด้วย พระโมคคัลลანะ ด้วย ชื่อว่า พระสาริปุตรและพระโมคคัลลันะ ท.

ก. ปุพเพกเสส อสมาหารทวันทว (เหลือคำหน้า)

วิ.-สาริปุตุโต จ โมคคัลลาน จ = สาริปุตุตา : พระสาริปุตร ด้วย พระโมคคัลลันะ ด้วย ชื่อว่าพระสาริปุตรและพระโมคคัลลันะ

ข. ปเรกเสส อสมาหารทวันทวสมาส (เหลือคำหลัง)

วิ. - อุปาสโก จ อุปาสิกา จ = อุปาสิการูปุบาสก ด้วย
 อุปาสิกา ด้วย ชื่อว่า อุปาสกและอุปาสิกาท.

๕. อัပ္พยัภาวสมาส ๒

๑) อุปลักคปุพเพ อัပ္พยัภาวสมาส-

(อุปสรรค + นามนาม)

วิ. - นครสุส สมเป = อุปนคร : ที่ใกล้ แห่งเมือง ชื่อว่าที่ใกล้
 เมือง (สมเป → อุป)

๒) นิปาตปุพเพ อัပ္พยัภาวสมาส-

(นิบาต + นามนาม)

วิ. - วุฑฺฒานิ ปฏิปติ = ยถาวุฑฺฒ : ลำดับ แห่งคนเจริญ ท.
 ชื่อว่า ตามคนเจริญ (ปฏิปติ → ยถา)

๖. พหุพพิทิสมาส ๖

๑) ทุคิยาคูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส-

(คุณนาม + นามนาม)

วิ. - อากตา สมณา ย โส = อากตสมโน (อาราโม) :
 สมณะ ท. มาแล้ว สู่อาราม ไค อารามนั้น ชื่อว่า มีสมณะมาแล้ว

๒) ตติยาคตุลยาธิกรณพหุพหิหัสมาส-

(คุณนาม + นามนาม)

วิ.- กตํ ปฺลฺลํ เยน โส = กตปฺลฺโล (ชโน) : บัญญัติบุคคลใด
 ทำแล้ว บุคคลนั้นชื่อว่า มีบัญญัติทำแล้ว

๓) จตุตถิตูลยาธิกรณพหุพหิหัสมาส-

(คุณนาม + นามนาม)

วิ.- กตํ ทณฺฑกมฺมํ ยสฺส โส = กตทณฺฑกมฺโม (สัสโส) :
 ทณฺฑกกรรม (อันอาจารย์) ทำแล้วแก่ศิษย์ใด ศิษย์นั้น ชื่อว่า
 มีทณฺฑกกรรมอันอาจารย์ทำแล้ว

๔) ปญฺญิมิตูลยาธิกรณพหุพหิหัสมาส-

(คุณนาม + นามนาม)

วิ.- วิโต ราโค ยสฺมา โส = วิตราโค (ภิกฺขุ) : รากะ ไป
 ปราศแล้ว จากภิกฺขุใด ภิกฺขุนั้น ชื่อว่า มีรากะไปปราศแล้ว

๕) ฉฎฐิตูลยาธิกรณพหุพหิหัสมาส-

(คุณนาม + นามนาม)

วิ.- สนฺตํ จิตฺตํ ยสฺส โส = สนฺตจิตฺโต (ภิกฺขุ) : จิตของ
 ภิกฺขุใด สงบแล้ว ภิกฺขุนั้น ชื่อว่า มีจิตสงบแล้ว

๖) สัตถมีตุลยาธิกรณพหุพพิหีสมาส-

(คุณนาม + นามนาม)

วิ. - จิตา สิริ ยสฺมี โส = จิตสิริ (ชโน) สิริ ตั้งอยู่แล้ว
ในชนใด ชนนั้น ชื่อว่า มีสิริตั้งอยู่แล้ว

อนึ่ง - นามนาม + คุณนาม ก็มี

วิ. - วิส ปิตฺ เยน โส = วิสปีโต (สโร) ยาพิษ อันลูกศร
ใดต็มแล้ว ลูกศรนั้น ชื่อว่า มียาพิษอันต็มแล้ว (เป็นตติยาตุลยา-
ธิกรณพหุพพิหีสมาส)

อนึ่ง มีพหุพพิหีสมาสอีกประเภทหนึ่ง ชื่อภินนาธิกรณพหุ-
พพิหีสมาส ได้แก่ นามนาม + นามนาม

วิ. - อส หตฺเต ยสฺส โส = อสหตฺโต (ชโน): คาบ (มีอยู่)
ในมือของชนใด (ชนนั้น) ชื่อว่ามีคาบในมือ (นามนามทั้งสอง
ในรูปวิเคราะห์ต่างวิภัตติกัน)

อนึ่ง มีพหุพพิหีสมาสอีกประเภทหนึ่ง ชื่อ ฉัญฐีอุปมาพหุ-
พพิหีสมาส ได้แก่ นามนาม + นามนาม

วิ. - สุวณฺณสฺส วณฺโณ อิว วณฺโณ ยสฺส โส = สุวณฺณวณฺโณ
(ภควา): วรรณของพระผู้มีพระภาคใด เพียงดังวรรณแห่งทอง
พระผู้มีพระภาคนั้นชื่อว่า มีวรรณเพียงดังวรรณแห่งทอง

อนึ่ง มีพหูพหิสมาสอีกประเภทหนึ่ง ชื่อว่า น ปุพพบท
พหูพหิสมาส ได้แก่ อ, อน + นามนาม

วิ. - นตฺถิ ตสฺส ปุตุตฺถิ = อปุตุตฺถิโก (ชโน) : บุตรทั้งหลาย
ของชนนั้น ย่อมไม่มี เพราะเหตุนี้ ชนนั้น ชื่อว่า มีบุตรหาไม่ได้,
ไม่มีบุตร

อนึ่ง มีพหูพหิสมาสอีกประเภทหนึ่ง ชื่อว่า สหปุพพบท-
พหูพหิสมาส ได้แก่ สห + นามนาม

วิ. - สห ปุตุเตน โย วตฺตตฺถิ = สปุตุโต (ชโน) : ชนใด
ย่อมเป็นไป กับ ด้วยบุตร เพราะเหตุนี้ ชนนั้นชื่อว่า เป็นไปกับ
ด้วยบุตร

ตัดทิต

ตัดทิต แบ่งออกเป็น ๓ คือ-

๑. สามัญญัตตัดทิต

๒. ภาวตัดทิต

๓. อพยยัตตัดทิต

๑. สามัญญัตตัดทิต ๑๓

๑) โคลตตัดทิต มีปัจจัย ๘ ตัวคือ ณ ฌายน ฌาน ฌะยุ
ณิ ฌิก ฌว ฌเณร ฌแทน อปฺจจ ศัพท์ มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้-

โคตมสุส อปจํ = โคตโม : เหล่ากอ แห่งโคตม ชื่อว่า
เหล่ากอแห่งโคตม (ณ บัจจย)

๒) ตรตยาหิตฺตํ มํ ฌิก บัจจย แทนศัพท์ทั่ว ๆ ไป มี
รูปวิเคราะห์อย่างนี้ -

สยาเม ชาโต = สยามโก (ชโน) : (ชน) เกิดแล้ว ในสยาม
ชื่อว่า ชาวสยาม

๓) ราลาหิตฺตํ มํ ฌ บัจจย แทนศัพท์ทั่ว ๆ ไป มีรูป
วิเคราะห์อย่างนี้ -

มคเช ชาโต = มากโร (ชโน) : (ชน) เกิดแล้ว ในแคว้น
มคธ ชื่อว่า ชาวมคธ

๔) ชาลาหิตฺตํ มํ บัจจย ๓ ตัวคือ อิม อีย กิย แทนศัพท์
ทั่ว ๆ ไป มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้ -

มธุเณ ชาโต = มธุณโม (ชโน) : (ชน) เกิดแล้ว ใน
ท่ามกลาง ชื่อว่า ผู้เกิดในท่ามกลาง (อิม บัจจย)

๕) สมุหคฺตํ มํ บัจจย ๓ ตัว คือ กณ ณ ตา แทน สมุห
ศัพท์ มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้ -

มนุสฺसानํ สมุโห = มานุสโก : หมู่ แห่งมนุษย์ ท. ชื่อว่า
หมู่มนุษย์ (กณ บัจจย)

๖) ฐานัตถิต มีปัจจัย ๒ ตัว คือ อีย เอยย แทน ศัพท์ ๔ ศัพท์ คือ จาน, อรหติ, หิต, ภว มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้ -

ปูชนิ อรหติ = ปุชเอยโย (ชโน) : (ชนโต) ย่อมควร
 ชิงการบูชา เพราะเหตุนี้ (ชนน) ชื่อว่า ผู้ควรชิงการบูชา

๗) พหุลัตถิต มี อาลฺ ปัจจัย แทน พหุล ศัพท์ และ
 ปกติ ศัพท์ มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้ -

อภิขมา อสฺส พหุลา = อภิขมาลฺ (ชโน) : อภิขมา ของ
 ชนนั้นมาก (ชนน) ชื่อว่า มีอภิขมามาก

๘) เสฏฐัตถิต มีปัจจัย ๕ ตัวคือ ทร ตม อียสฺส อีย
 อัญ ซึ่งปัจจัยพิเศษไม่ได้แทนศัพท์ใด ๆ เพียงแต่เป็นการ
 เปรียบเทียบเท่านั้น มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้ -

สพฺเพ อิม ปาปา อยมิเมสฺ วิเสเสน ปาโปติ = ปาปคโร :
 ชน ท. เหล่านี้ทั้งปวง เป็นบาป ชนนั้นเป็นบาปโดยวิเศษกว่าชน ท.
 เหล่านี้ เพราะเหตุนี้ ชนนั้น ชื่อว่า บาปกว่า (ทร ปัจจัย)

๙) ตทสฺสตถิต หรือเรียกอีกอย่างว่า อตถิตถิต มี
 ปัจจัย ๕ ตัวคือ วิ ส ส อิก อี ร วนฺตุ มนฺตุ ณ กับปัจจัย
 พิเศษอีก ๑ คือ อิมนต แทน อตถิ ศัพท์มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้ -

เมธา อสฺส อตุถิ = เมธาวิ (ชโน) : บัญญา ย่อมมี แก่ชนใด
 เพราะเหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า ผู้มีปัญญา (วิ บัจจย)

๑๐) ปกคิตฺตํ มํ มย บัจจย แทน ปกค ศัพท์ และ วิจารณ์
 ศัพท์ มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้ -

สฺวณฺณสฺส วิกาโร = โสวณฺณมยํ (ภาชนํ) : (ภาชนะ)
 เป็นวิจารณ์ แห่งทอง ชื่อว่า เป็นวิจารณ์แห่งทอง

๑๑) ปุณคฺตํ มํ บัจจย ๕ ตัว คือ ดิย ฌ จิ ม อ
 แทน ปุณ ศัพท์ มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้ -

ทฺวินํ ปุโร = ทฺวโย (ชโน) : (ชน) เป็นที่เต็ม แห่งชน
 ท. สอง ชื่อว่า เป็นที่เต็มแห่งชนที่ ๒ (ดิย บัจจย)

๑๒) สํขยาคฺตํ มํ ก บัจจย แทน ปริมาณ ศัพท์
 รูปวิเคราะห์อย่างนี้ -

เทว ปริมาณานํ อสฺสาติ = ทฺวิกํ (วตฺตุ) : ปริมาณ ท. ของ
 วัตถุนั้น สอง เพราะเหตุนี้ (วัตถุนั้น) ชื่อว่า มีปริมาณสอง

๑๓) วิภคคฺตํ มํ บัจจย ๒ ตัวคือ ธา โส แทน วิภาค
 ศัพท์ มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้ -

เอเกน วิภาเคน = เอกธา : โดยส่วนเดียว (ธา บัจจย)

๒. ภาวคัทธิต

ภาวคัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัวคือ ตต ญย ตุตน ตา ณ กณ
แทน ภาว ศัพท์ มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้—

กุตสส ภาโว = โกสลล: ความเป็น แห่งบุคคลผู้ฉลาด
ชื่อว่า ความเป็นคนฉลาด (ญย ปัจจัย)

๓. อพยยคัทธิต

อพยยคัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัวคือ ภา ถิ แทน ปการ ศัพท์
มีรูปวิเคราะห์อย่างนี้—

เยน ปกาเรน = ยดา: โดยประการใด ชื่อว่า โดยประการใด
(ภา ปัจจัย)

— ศัพท์านุกรม —

- อ -

อกุฏิด (ค.)	ไม่คดโกง	อชุตติกปจวิ (อ.อิต.)	แผ่นดิน- ภายใน
อกุสลเจตนา (อา.อิต.)	เจตนาเลว, เจตนาที่เป็นอกุศล	อชุตาวสนต (ค.)	ผู้อยู่ครอบครอง (เรือน)
อกุมนนตฺตฺจฺจฺน (อน.ป.)	ที่เพี้ยบ- ดัด	อญฺชลักรณีย (ค.)	ผู้ควรอภัย- กรรม
อกุจิโรค (อ.ป.)	โรคฉี่ดำ, โรคตา	อญฺตร (อ.)	เว้น
อการ (อ.ป., อน.ป.)	เรือน	อญฺโณณนินสฺสิต (ค.)	อันอาศัย- กันและกัน
อคฺณ (อ.ป.)	โทษมิไร้คุณ, โทษ	อญฺตมมาส (อ.ป.)	ถึงเดือน, ครึ่ง- เดือน
อคฺคิชนฺธ (อ.ป.)	กองไฟ	อติ→อจฺ+อา+ธา (-๑)	ซ้ำ
องค (อน.ป.)	อวัยวะ, องค์	อติ + กมฺ (-๑)	ดั่ง, พัน
อจิร (อ.)	ไม่นาน	อติต (อน.ป.)	อดีตกาล, กาล- ล่วงแล้ว
อจฺย (อ.ป.)	ทางอันล่งไป		
อชฺช (อ.)	วัน		

อดต (ป.)	ตน	อนตตสณฺหา (อา.อิต.)	อนัตตตัณ-
อดตทตฺถ (อ.ป.)	ประโยชน์ตน		ญา
อดตภาว (อ.ป.)	อรรถภาพ	อนนรูป (ค.)	ไม่สมควร
อดตมน (ค.)	มีใจเป็นของ,	อนนุชฺช (ค.)	อัน... ไม่ดีเทียบ
	ของตนชอบใจ	อนวชฺช (ค.)	ไม่มีโทษ
อดตเหตุ (อ.)	เพราะเหตุแห่งตน	อนสฺสว (ค.)	อันไม่พึงตาม,
อดตสณฺหิต (ค.)	อันประกอบ -		ซึ่งไม่เชื่อฟัง
	ด้วยประโยชน์	อนาคามิ (อ.ป.)	พระอนาคามิ
อดฺดิก (ค.)	มีประโยชน์,	อนาถปิณฺฑิก (อ.ป.)	อนาถปิณฺฑิก-
	เป็นประโยชน์		เศรษฐี
อเตกฺขณ (ค.)	แก้ไขไม่ได้	อนาวิล (ค.)	ไม่ชุ่มฉ่ำ
อด (อ.)	เมื่อเป็นเช่นนั้น	อนิจฺจ (ค.)	ไม่เที่ยง
อเถกทิวสํ (อ.)	ภายหลัง ณ วัน-	อนิจฺจสณฺหา (อา.อิต.)	อนิจจตัณ-
	หนึ่ง, อยู่มาวัน-		ญา
	หนึ่ง	อนุตฺตร (ค.)	อันไม่มี.....อัน-
อทสฺสน (อ.นป.)	การไม่เห็น		ยิ่งกว่า
อธิจิตฺต (อ.นป.)	อธิจิต, จิตยิ่ง,	อนฺ + ทหฺ → ทหฺ (-๑)	ตามเผา,
	ธรรมอันอาศัย-		ตามไหม้
	จิตเป็นไป	อนฺ + ป + จิปฺ (-๑)	สอด
อธิ + จา → จหฺ (-๑)	อธิฐาน	อนุปวาท (อ.ป.)	การไม่เข้าไปว่า-
อนตฺตมน (ค.)	เสียใจ		ร้าย (อ.)

อนุพุทฺธิกา (อา.อิต.) อนุพุทฺธิกา, กถาที่ตรัสตามลำดับ	อพรหมจริย (อน.ป.) กรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจริย
อนุ + วิ + โลก (-๑) เหลือดวง	อภาว (อ.ป.) ความไม่มี
อนุปมาต (อ.ป.) การไม่เข้าไปฆ่า-สังหาร	อภาวิต (= อ + ภู → ภว + เณ + ต) (ค.) อันไม่อบรมแต่
อนุปลิตฺต (ค.) ไม่ติด, ไม่ข้อง	อภี → อพภ + อุ + นม (-๑) ยึด
อเนกปริยาย (อน.ป.) อเนกปริยาย, ปริยายมิใช่หนึ่ง	อภี → อพภ + วส (-๑) อยู่-ครอบครอง
อนฺต (อ.ป.) ที่สุด	อภิชาติปุตฺต (อ.ป.) อภิชาติบุตร, บุตรที่เกิดมามีคุณสมบัติที่ดีกว่าตระกูล, บุตรที่ยิ่งกว่าตระกูล
อนฺตรสณฺุจิ (อ.ป.) หว่างขา	อภิขณฺาฬ (ค.) ผู้เพ่งเต็ง
อนฺตรา (อ.) ระหว่ง	อภี + นี (-๑) อ้าง
อนฺตลิกฺขจฺร (ค.) ผู้เที่ยวในกลาง-หา	อภี + วาฏ (-๑) เจริญ
อนฺโตอคฺคิ (อ.ป.) ไฟภายใน	อภี + วนฺทุ → วาฏ (-๑) กราบไหว้
อนฺโตเทวตา (อา.อิต.) เทวดาภายใน	อภีวาทนสึลล (ค.) ผู้มีปกติอภิวาท
อปีสุณฺ (ค.) ไม่ส่อเสียด	อโมฆ (ค.) ไม่โมฆะ, ไม่เปล่า
อปฺปมตฺต (ค.) ผู้ไม่ประมาทแล้ว	อมุโก (อ.) น่ะผู้เจริญ
อปาย (อ.ป.) อบาย	
อปฺเปว (อ.) แม้ไหน, แม้ถึงจะ	

อวย (อ.ป.)	พระผู้เป็นเจ้า, ผู้เป็นเจ้า, (พระคุณเจ้า)	อสงขาริก (ค.)	ไม่เป็นไปกับ - ด้วยสังขาร, ไม่มีใครชักจูง
อรรถคฤคหณ (อ.นป.)	การถือเอา ซึ่งการเป็นอรหันต์	อสนตตฆาตก (ค.)	ผู้ไม่ฆ่าสัตว์
อริยธรม (อ.นป.)	อริยทรัพย์, ทรัพย์ที่ประเสริฐ	อสาธ (ค.)	อันไม่ดี
อริยปุปเวทิต (ค.)	อันพระอริยเจ้า ประกาศแล้ว	อสุทธิ (อ.อิต.)	ความไม่บริสุทธิ์
อลส (ค.)	เกียจคร้าน	อสุกสณฺญา (อา.อิต.)	อสุกสันญา อสุกสันญา
อลิ + กร (-๑)	ตกแต่ง, ประดับ	อสุสาขานีย (อ.ป.)	น้ำอาชาไนย
อวสฺสย (อ.ป.)	ที่พึ่ง	อสุสฺสรา (อา.อิต.)	ธารน้ำตา, หยดน้ำตา, สายน้ำตา
อวสฺส (อ.)	แน่แท้	อหิต (ค.)	ไม่เป็นประโยชน์

- อา -

อา + กมฺ (-๑) [อกฺกม]	เหยียบ	อาชีวก (อ.ป.)	อาชีวก
อาภาส (อ.ป.)	อากาศ	อาทิ (อ.ป.)	ต้น, ที่แรก
อา + กุสฺ (-๑) [อกฺโกส]	คำ	อาทินว (อ.ป.)	โทษ
อาคตภาว (อ.ป.)	ภาวแห่ง...มาแล้ว, ความที่แห่ง มาแล้ว	อาทินวสณฺญา (อา.อิต.)	อาทินว- สันญา
อาชฺชว (อ.นป.)	ความซื่อตรง	อานาปานสติ (อ.อิต.)	อานาปานสติ

อานิสส์ (อ.ป.)	อานิสต์, ผล	การตามประกอบ
อาพาธ (อ.ป.)	อาพาธ, ความเจ็บป่วย	อารยณก (ค.) ผู้ยู่ป่าเป็นวัตร
อาพาธิก (ค.)	ผู้อาพาธ	อารทวิริย (ค.) ผู้เอาจริงเอาจัง, ผู้ขยันหมั่นเพียร
อาภต (ค.)	อัน นำมาแต่	อาราม (อ.ป.) อาราม, ถิ่น
อาภรณ (อ.นป.)	อาภรณ์, เครื่องประดับ	อา + รูป (- ๘) ยกขึ้น
อา + มนตุ (- ๘)	เรียกมา	อาเวณิก (ค.) แผนกหนึ่ง
อายุสมนตุ (๙.ป.)	ผู้มีอายุ	อาสน (อ.นป.) อาสนะ, ที่นั่ง
อายุ (อ.นป.)	อายุ	อาสว (อ.ป.) อาสวะ
อายุกุขย (อ.ป.)	ความสิ้นอายุ, การหมดอายุ	อาหารกุขย (อ.ป.) ความสิ้นอาหาร, การหมดอาหาร
อาโยค (อ.ป.)	การประกอบ,	อาหุเนยย (ค.) ผู้ควรตั้งการะ- ทเขานำมาบูชา

- อี -

อีติ (อ.)	คือ, ว่า ดังนั้น [คุณเห็นความที่เป็นคำพูดหรือที่อยู่ในเลขในทั้งหมด], ดังนั้น -	อีถวณ, ด้วย- ประการฉะนั้น ใน อินทริย (อ.นป.) อินทริย, ความ เป็นใหญ่
		อิธ (อ.)

อุกฤษฏ (อ.ป.) อำนาจแห่งวัตร

อันอุกฤษฏ์

อุจจากุลิกสัวตุนิก (ค.) อันยัง-
สัตว์ให้เป็นไป-

พร้อมเพื่อเกิดใน

ตระกูลสูง

อุช (ค.)

ตรง

อุชชาคิก (ค.) มีชาติตรง, ผู้-

ตรงไปตรงมา

อุ + ฉา (-๓) เพ่ง, ยกโทษ,

โทษหนา

อุชานวนตุ (ค.) ผู้มีความเพียร,

ผู้มีความหมั่น

อุตฺตรทวารามิข (ค.) มีหน้ามุง-

ต่อประตูทิศอุดร

อุตฺตาน (ค.) หาย, ตัน

อุตฺน (ค.) มีระดู, มีฤดู

(หญิง)

อุทกธรรมา (อา.อิติ.) ธารน้ำ

อุทาหุ (อ.) หรือว่า

อุทฺธจ (อ.นป.) ความพึงชาน

อุปฺภูชานสาธา (อา.อิติ.) ศาธา -
เป็นที่บำรุง

อุปนิสสยสมปตฺติ (อ.อิติ.) การ-
ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย

อุป + ผนฺตฺ (-๓) เทียบไป

อุปรุปริ (อ.) ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

อุป + ส + กมฺ (-๑) เข้าไปหา

อุป + ส + ปทฺ (-๓) บรรลุ

อุปสมปทา (อา.อิติ.) การถึงพร้อม

อุปาย (อ.ป.) อุบาย

อุเปกฺขา (อ.อิติ.) ความวางเฉย

อุโปสถ (อ.ป.) อุโบสถ

อุโปสถทิวส (อ.ป., อ.นป.) วัน -

อุโบสถ

อุปฺปตฺติ (อ.อิติ.) การเกิดขึ้น

อุปฺพล (อ.นป.) ดอกอุบล,

ดอกบัว

อุปฺปาทวฺยธมฺมํ (ค.) มีเกิดขึ้นและ
 ต่อไปเป็นธรรมดา
 อุรฺกฺราช (อ.ป.) พระยานาค

อุ→ว+ชา (-๑) ออก, หาย
 อุตฺตฺสาห (อ.ป.) ความอดุด่าหะ,
 ความพยายาม, -ขยัน

- เอ -

เอกนฺต (ค.) ส่วนเดียว
 เอกปฺทิก (ค.) อันเป็นที่มียอ-
 เท้ารอยเดียว,
 ที่เดินไปคนเดียว

เอตฺรหิ (อ.) ในกาด^๕
 เอตฺถ (อ.) ใน^๕
 เอว (อ.) ฉะนั้น, (ค.)
 ประการนั้น^๕

- โอ -

โอ + กมฺ (-๑) ก้าวลง
 โอน (อ.ป.) ห่วงหน้า
 โอคฺตปฺป (อ.นป.) ความเกรงกลัว-
 บาบ

โอาทปฺภาวฺโมกฺข (อ.นป.) โอาท-
 ปภาวโมกข์

โอ→โว + โลก (-๑) แลดู,
 แลเห็น

โอ→อว+ถฺร (-๑) ปลูก, ถาด, ทับ

ก

กตฺล (อ.)	ทีไหน	กาม (อ.ป., ค.)	ความใคร่,
กถน (อ.นป.)	การบอก		ความปรารถนา,
กทฺทพพฺล (ค.)	มากด้วยเบือกตม, มีเบือกตมมาก		ผู้ใคร่, ผู้ - ปรารถนา
กนิฏฺฐ (อ.ป.)	น้องชาย	กามคุณ (อ.ป.)	กามคุณ
กนฺต (ค.)	อันพอใจ	กามโลกิเสชฺยา (อา.อิติ.)	การนอน - แบบผู้บริโภคกาม
กบิลวตฺต (อ.นป.)	เมืองกบิลพัสดุ์	กามโลกิ (อ.ป.)	ผู้บริโภคกาม
กปฺป (- ๘)	ดำเร็จ, ทำ	กายินทฺริย (อ.นป.)	กายินทรี, อินทรีคือกาย
กปฺป (อ.ป.)	กัปป, กัฏ	การณ (อ.นป.)	เหตุ
กมฺป (- ๑)	หวนไหว, ดัน	กาล (อ.ป.)	กาล, เวลา
กมฺม (อ.นป.)	การกระทำ, กรรม		(ใช้ดำเนิน = กาเลน กาลิ = ตามกาลอันควร)
กมฺมสนฺนิย (อ.ป.)	การสั่งสม - กรรม	กาฬมตฺติก (ค.)	มีดินดำ
กรุณา (อา.อิติ.)	ความกรุณา, เอ็นดู	กิลฺยาปี (อ.)	แม่โดยแท้
กลห (อ.ป.)	การทะเลาะ		

กิลนฺตกาย (ค.)	มีกายอันดำมาก, มีกายอันเหนียวอ่อน	กฺลาวก (อ.นป.)	วังน
กฺโตะ (อ.)	แต่ไหน	กฺสลา กฺสลกมฺม (อ.นป.)	กรรมที่- เป็นกุศลและอกุศล
กฺุทางนํ (อ.)	ในกาลไหน ๆ	เกวลํ (อ.)	อย่างเดียว
กฺุรฺ (- ๓)	โกรธ, เคือง, กำเริบ	โกป (อ.ป.)	ความโกรธ
		โกหณฺณ (อ.นป.)	ความหดหอง

- ข -

ขนฺติ (อ.อิติ.)	ความอดทน		และความเต็มไป
ขนฺติ ก (ค.)	ผู้ขณฺติ, ผู้- ความอดทน	ขํ (- ๓)	ขึ้นไป, หมดไป
ขนฺธ (อ.ป.)	คอ, กอง	ขัร (อ.นป.)	นาน
ขยว (อ.ป., อ.นป.)	ความขึ้นไป	โข (อ.)	แฉ

- ค -

คณ (- ๘)	นับ, คำนวณ	คณฺธ (อ.ป.)	กลิ่น
คติ (อ.อิติ.)	คติ, การไป, ที่ไป	คพฺภินี (ค.)	มีครรภ์
คณฺธร (อ.นป.)	คันฺธระ, ธุระ- คือการเรียนคณฺธ	คมฺภีร (ค.)	ดี, ดีทั้ง
		คยฺหุค (อ.นป.)	วัตถุอันตนพึง- ถือเอา

คหฐ (อ.ป.)	คฤหัสถ์	โค (×.ป.)	คว, โค
คิริमानนท (อ.ป.)	พระคิริमानนท	โคจร (อ.ป.)	ที่โคจร, ทท- เหมาะสมควร, ทท-
กิตสทุท (อ.ป.)	เสียงเพลงขับ		ควรไป
คุณวณฺฑ (ค.)	ผู้มึน	โคตต (อ.นป.)	โคตร
คุณาติเรกสมุปทา (อ.อิต.)	การถึงพร้อมด้วย - คุณอันยิ่ง	โคป (อ.ป.)	ผู้เลี้ยงโค (อ. นก.: โค+ปว)
กุธภาณิ (อ.ป.)	ผู้พูดอวยคำเหม็น- เหมือนนกด, ผู้ถ้อยคำ- เหม็นเหมือนนกด	โคपाल (อ.ป.)	นายโคบาล, ผู้เลี้ยงโค (ไม.อ.)

- ม -

ฆราวาส (อ.ป.)	การอยู่ครองเรือน, ฆราวาส	ฆานินุทริย (อ.นป.)	ฆานินทริย, อินทริยคือ -
ฆาน (อ.นป.)	จุม		จุม

- จ -

จกกวตฺตสิริ (อ.อิต.)	ศิริคือจักร - พรรค	จกขุณฺทริย (อ.นป.)	จักรขุณทริย, อินทริยคือดา
----------------------	-----------------------	--------------------	------------------------------

จข (-๑)	ตตะ, บรจาก	จิตฺตวิเวก (อ.ป.)	ความตั้งจิต
จตุปฺปณฺณนาพิมตฺต (ค.)	ประมาณ- ดีหาทะนาน	จิรสฺส (อ.)	ต่อกาลนาน
จตุพฺพิธ (ค.)	มี ๔ อย่าง (วิธ = อย่าง, ไซ้	จ -> จว (-๑)	เคลื่อน
	หลังคาปกติ - ตั้งขยา)	จตุ -> โจท (-๔)	ตักเตือน, ทัก- ท้วง
จนฺท (อ.ป.)	พระจันทร์	จุลฺลปาล (อ.ป.)	พระจุลลปาล
จก (อ.ป.)	จากะ, การเสียตตะ	เจตนา (อา.อิติ.)	เจตนา
จิตฺต (อ.นป.)	จิต, ความคิด	เจตนาสมฺปทา (อา.อิติ.)	การถึง- พร้อมด้วยเจตนา
		โจรเขมฺมจก (อ.ป.)	หัวหน้าโจร

- น -

ณ (ค., อ.ป.)	ต่ำ, ศัพ		ด้วยองค์หก
ณวิ (อ.อิติ.)	ณิ	ณิทุทฺทณฺณ (อ.ป.)	หม้อทะลุ
ณพฺพคสมฺมณฺนาคค (ค.)	อันประกอบ-		

- ช -

ชน -> ชา (-๓)	เกิด		คร่ำครว้าแค้น,
ชรา (อา.อิติ.)	ความแก่, ชรา		อันคร่ำครว้า -
ชราชชชริต (ค.)	อันความชราให้-		เพราะชรา

ชว (อ.ป.)	ความเร็ว	ชีวิตุแกม (ค.)	ผู้ใคร่เพื่อการเป็นอยู่
ชาคร (-๑)	ต้น		(แกม = ใคร่, นิยม
ชามาคู (ข.ป.)	ลูกเขย		ตามคำที่สำเร็จรูป -
ชีวหา (อา.อิต.)	ต้น		ด้วย ตู บั๊จย เป็น
ชีวหินทริย (อ.นป.)	ชีวหินทริย,		ส่วนมาก)
	อินทริยคือต้น	เชตวน (อ.นป.)	เชตวัน
ชีวิต (อ.นป.)	ชีวิต, ความเป็นอยู่		

ฉาน (อ.นป.)

ฉาน, การเพ่ง

- ฉ -

ฉาทก (อ.ป.)

ฉาติ

ฉาติมิตต (อ.ป.)

ฉาติและมิตร

ฉาติ (อ.ป.)

ฉาติ

- ช -

ชาน (อ.นป.)

ฐานะ, ที่,

ชานโส (อ.)

โดยพจน์,

ตำแหน่ง

โดยฐานะ

- ต -

ตตฺถ (อ.)	ในที่นั้น	ตาทิส (ล.)	เช่นนั้น
ตถาคคเสยฺยา (อา.อิต.)	การนอน - แบบตถาคค	तालपुत्त (อ.นป.)	ใบตาล
ตถารูป, ตถารूपี (ค.)	มีอย่างนั้น - เป็นรูป, เช่นนั้น	ताव (อ.)	ก่อน
ตป (อ.ป.)	ตบะ, ความ - เพียรเป็นเครื่อง ยังกิเลสให้ร่อน	तिन (อ.นป.)	หญ้า
ตป (-๓) → ตปฺป	เด็ดคร่อน	तिदि (อ.อิต.)	ดีดี
त्मพมตฺติก (ค.)	มีดินแดง	तिरञ्जन (อ.ป.)	สัตว์ดิรัจฉาน
ตสฺ (-๑)	ตั้ง, ตกใจ, กลัว	तिरञ्जनक (อ.ป.)	สัตว์ดิรัจฉาน
ตสฺมา (อ.)	เพราะเหตุนี้	तिलगुण (อ.นป.)	ลักษณะงาม
		तिसरณ (อ.นป.)	สรณะงาม
		तितिक्षा (อา.อิต.)	ความอดกลั้น
		त्रितृत्ति (อ.)	ถ้วน ๆ
		तेปิฏก (อ.นป.)	พระไตรปิฎก, ปิฎกสาม

- ถ -

ถรมูล (อ.นป.)	โคนด้าม	เถน (อ.ป.)	ขโมย
---------------	---------	------------	------

ทกฺขิณ (ค.) ขว
 ทกฺขิณโต (อ.) ข้างขวา
 ทกฺขิณา (อา.อิต.) ทักขิณา, ทาน-
 เพื่อผลอันเจริญ
 ทกฺขิณีย (ค.) ผู้ควรทักขิณา -
 ทาน, ควรซึ่ง -
 ทำบุญ
 ทณฺฑ (อ.ป.) ท่อนไม้, อาชญา
 ทนฺธ (ค.) ไร่, เขต
 ทพฺพิ (อ.อิต.) ทัพพี, ทรพี
 ทมฺ (-๑) ช่ม, ผีก, อดทน
 ทมถ (อ.ป.) การผีก, การ -
 ทรมาน
 ทานกาล (อ.ป.) กาลที่ให้, เวลาให้
 ทายก (อ.ป.) ทายก, ผู้ให้
 ทัญญ (ค.) อัน...เห็นแล้ว
 (ใช้ว่า ทัญญเช
 รมเม = ใน
 ปัจจุบัน)

ทัญญิ (อ.อิต.) ความเห็น
 ทัญญิคฺตวิปฺยตฺต (ค.) อันพราก -
 จากทัญญิ, อัน -
 ปราศจากทัญญิ
 ทัญญิคฺตสมฺปตฺต (ค.) ประกอบ -
 ด้วยทัญญิ
 ทิพฺพสมฺปตฺติ (อ.อิต.) ทิพยมบัติ
 ทิสฺ → ทสฺ, ทสฺส, ปสฺส (-๑)
 เห็น
 ทิมฺ (ค.) ยาว
 ทิป (อ.ป.) ทิพัง, ทวีป
 ทกฺขิต (ค.) ผู้ถึงทุกข์
 ทุจฺฉนฺน [ทุ + ฉทฺ (-๘) + ต]
 (ค.) มุ่งไม่ดี,
 บิดไม่ดี
 ทุตฺตร (ค.) อันข้ามได้โดย -
 ยาก
 ทุพฺภาสิต (ค.) อันเป็นทุพภาสิต
 ทุรฺนฺนย (ค.) อันรู้ได้ยาก

ทุส (-๓)	ประทุษร้าย	เทวานมินท (อ.ป.)	ผู้เป็นจอมเทพ
ทุสสนท (อ.นป.)	ชายผ้า	เทศนา (อ.อิศ.)	การแสดง,
เทว (อ.ป.)	ฝน		เทศนา
เทวทท (อ.นป.)	เมืองเทวทหะ	โทส (อ.ป.)	โทสะ, ความ-
เทวปุต (อ.ป.)	เทพบุตร		โกรธ, ความ-
เทวโลก (อ.ป.)	เทวโลก, โลก		ประทุษร้าย
	สัตว์รค์	โทสมุล (อ.นป.)	โทสมุลจิต

- ธิ -

ธนุ (อ.นป.)	ธนู	ธานี (อ.อิศ.)	เมือง, ธานี
ธมม (อ.ป., อ.นป.)	ธรรม	ธารณ (อ.นป.)	การทรงไว้
ธมมขีว (ค.)	ผู้มีความเป็นอยู่- โดยธรรม	ธรา (อ.อิศ.)	คม (มีด)
ธมมปัตติ (อ.ป.)	ผู้ปฏิบัติในธรรม, ผู้ดีมีธรรม	ธาว (-๑)	ฉิ่ง
ธมมวินย (อ.ป.)	ธรรมวินัย	ธตุ (ข.อิศ.)	ธิดา, ลูกสาว,
ธมมิก (ค.)	ผู้ประกอบด้วย- ธรรม, ผู้มีธรรม		บุตร
		ธรุ (อ.นป.)	ธรุ

- น -

- นงคุฏฐ (อ.นป.) ทาง
 นนท (-๑) ยินดี
 นนทิ (อ. อิต.) ความเพ็ดดเพ็ดน,
 นภ (อ. นป.) ท้องฟ้า
 นมสฺส (-๑) นอบน้อม, กราบไหว้
 นมฺ (-๑) น้อม, ม้วน
 นาม (อ.) ขรรคมตาว่า, ชื่อว่า
 นามกาย (อ.ป.) นามกาย
 นิกาย (อ.ป.) นิกาย
 นิ + ขมฺ (-๑) ออก
 นิกขิตฺต (ค.) อัน...วางไว้แล้ว
 นิคฺคยฺหวาทิ (ค.) ผู้มักกล่าวข่ม
 นิจฺฉิ (อ.) เป็นนิจ, ตลอดกาล
 เป็นนิจ
 นิทฺทา (อา. อิต.) ความหลับ
 นิธิ (อ.ป.) ชุมทรัพย์
 นิ + ปทฺ (-๓) [นิพฺพตฺ] เกิด, มี
 นิ + ปทฺ → ผทฺ (-๓) ดำไว้, ถึง
- นิพฺพตฺตญฺจาน (อ.นป.) ที่ที่คน-
 เกิดแล้ว
 นิพฺพาน (อ.นป.) นิพพาน
 นิพฺพติ (อ. อิต.) ความดับ
 นิ + มนฺตฺ (-๔) นิมนต์ (มนฺตฺ-
 -ทปฺรึกษา)
 นิรย (อ.ป.) นรก
 นิ + รุชฺ (-๓) ดับ
 นิโรธสญฺญา (อา.อิต.) นิโรธัญญา
 นิโรธสมปตฺติรห (ค.) ผู้สั่งดใน-
 นิโรธสมาบัติ,
 ผู้ควรซึ่งนิโรธ-
 สมาบัติ
 นิ + ลาลฺ (-๑) แดบ
 นิ + วตฺถ (-๑) กัดบ
 นิเวสน (อ.นป.) นิเวศน์, ที่อยู่
 นิสฺสทฺท (ค.) เจียมเจียง, หมดเสียง
 นิสฺมมการิ (ค.) ผู้มีปกติใคร่ควาญ
 ก่อนแล้วจึงทำ

นิ + สิทฺ (-๑) นั่ง
 นิ + หรฺ (-๑) [นึหฺรฺ] = นำออก
 นฺ (อ.) หนอ

เนพ (ก.) ไม่มีโทษ
 โน (อ.) ไม่

- ป -

ป + อชฺ (-๑) ต้อน, คว้า
 ป + อาปฺ (-๔) → อาปฺ ไหลไป,
 ชีมชาบ, บรรลุ
 (หรือป+อาปฺ+
 อฺณาปัจจัยพิเศษ)

ป + คมฺ (-๑) หลีกไป
 ป + จิปฺ (-๑) ไล่, บรรลุ (จิปฺ
 = ขว้าง, โยน, ทิ้ง)

ป + ฆรฺ (-๑) ไหลออก
 ป + จิ (-๕) เลือกเก็บ (จิ
 - ก่อ, ตั้ง)

ปจฺ (-๓) ไล่ผล, ลุก
 ปจฺจตุต (ค.) อันเฉพาะตน, ซึ่ง
 เฉพาะตน

ปจฺจย (อ.ป.) บ้าง
 ปจฺจยสนฺนิย (อ.ป.) การตั้งสม-
 บัญ

ปจฺจเวกฺขิต (ค.) ผู้พิจารณา
 ปจฺจยสมฺปทา (อา.อิต.) การถึง-
 พรมด้วย

ปจฺจูปนฺนหิต (อน.ป.) การเกื้อกูล-
 กันในปัจจุบัน

ปจฺจุสสมย (อ.ป.) เวลาใกล้รุ่ง

ปจฺจโต (อ.) ข้างหลัง
 ปจฺจลาภ (อ.ป.) ส่วนภายหลัง

ปชา (อา.อิต.) หมู่สัตว์, ลูก
 ป + ฌา (-๕) เหตุ = ปลายาติ

- ให้รู้ทั่ว, ปรากฏ

ปลฺลจมาสกมตฺต (ค.)	ประมาณ ๕	ปฏิบัติ (อ.อิติ.)	การปฏิบัติ
ปลฺลจกเขตฺต (อ.นป.)	บุญเขต,	ปฏิบัติธรรม (อ.ป.)	ปฏิบัติธรรม
[ปลฺลจกเขตฺต] (อ.)	เขตแห่งบุญ	ปฏิบัติ+ท (๓)	ดำเนิน, ปฏิบัติ
ปลฺลจวนตฺต (ค.)	มีปัญญา	ปฏิบัติ+พฐ (๓)	ตื่น
ปลฺลจตฺต (=ป+ฉ+ต) (ค.)	บัญญัติแล้ว	ปฏิรูป (ค.)	สมควร
ปลฺลฉา (อ.อิติ.)	ปัญญา	ปฏิบัติ+อิ+นี (๑)	กำจัด
ปลฺลฉานรูป (ค.)	อันสมควรแก่- ปัญญา, อันเหมาะ สมควรแก่ปัญญา	ปฏิวิสุสสเถ (อ.นป.)	บ้านใกล้- เรือนเคียง, บ้าน ที่คุ้นเคยกัน
ปลฺลห (อ.ป.)	ปัญหา	ปฏิเวธมม (อ.ป.)	ปฏิเวธธรรม
ปฏิบัติ+กสฺ (๑)	คัดค้าน	ป+ชป (๔)	ตั้งไว้
ปฏิบัติจิตฺต (ค.)	อัน...ห้ามแล้ว	ปฐมมาส (อ.ป.)	เดือนที่ ๑
ปฏิบัติกาหค (อ.ป.)	ปฏิบัติกาหค, ผู้- รับทาน	ปจฺว (อ.อิติ)	แผ่นดิน
ปฏิบัติ→ปจฺจ+อุ+ชา (๑)	ถูกรับ, ต้อนรับ	ปณิธิ (อ.อิติ.)	ความปรารถนา
ปฏิบัติ+ฉท (๔)	มีด	ปณิต (ค.)	ประณีต
ปฏิบัติ+ป+สมภ (๑)	ส่ง	ปณฺฑิตมานี (ค.)	มีมานะว่าเป็น- บัณฑิต, มีความ ถือตัวว่าเป็น- บัณฑิต
		ปติ (อ.ป.)	ผู้

ปตฺถ (-๘) (ปรารภ) ปรารภ

ปทกฺขิณ (ค.) เป็นส่วนเบื้องขวา

ปทเจติย (อ.นป.) เติยคือรอย-

พระบาท

ปทนิกุเขป (อ.นป.) ที่ที่วางเท้า,

ร่องรอย

ปทุม (อ.นป.) ดอกปทุม, ดอกบัว

ปเทศ (อ.ป.) ประเทศ, แดน, ที่

ปน (อ.) ถึงอย่างนั้น(เมื่อ-

อยู่หลังภิกขุจาปี)

ปนต (ค.) ดัง

ปนตเสนาสนาภริต (ค.) (ภิกษุ)

ผู้ยืนตีในเสนา-

สนะอันดัง

ปพฺพจิต (อ.ป.) บรรพจิต

ป + มหุ (-๓) มัดเมา, เมา,

ประมาท

ปมาท (อ.ป.) ความประมาท

ปรตฺถ (อ.ป.) ประโยชน์ผู้อื่น

ปรม (ค.) (ค) บรม, อย่างยิ่ง

(อ.) ภคฺชน (ในคำว่า ปรม-

ทุกฺกฺร)

ปริ + อุป + อาส (-๑) [ปริยุปลา]

เข้าไปนั่งใกล้ๆ

ปริกมฺม (อ.นป.) การบริกรรม

ปริ + คุห (-๓) ช้อน

ปริ + จร (-๑) นำเรอ

ปริตฺต (ค.) น้อย, นิดหน่อย

ปริ + นิ + วา (-๓) [ปรินิพฺพาย]

ปรินิพพาน, ตั้บรอบ

ปริ + ปนฺน (-๑) สอดส่อง, ถาม

ปริ + ปุจฺจ (-๑) ไต่ถาม, ถาม

ปริ + ภาส (-๑) บริภาษ

ปริยตฺติ (อ.อิค.) ปริยัติ

ปริยตฺติกรรม (อ.ป.) ปริยัติกรรม

ปริยาทินฺน (ค.) อัน .. ครอบงำ

ปริโยทาค (ค.) ผุดผ่อง

ปริโยसान (อ.นป., ค.) ในเวลา-

สุดดง, ที่สุด, ต้นสุด

ปริ + วตฺต (-๑) แคว่ง
 ปริวารสมปทา (อา.อิต.) บริวาร-
 สมบัติ

ปรีวิตฺต (อ.ป.) ความปรีวิตก,
 การตรึกตรอง,
 มักเป็นทุกข์หนักใจ

ปริ + วิสฺ (-๑) อังคาต, เที่ยงดู

ปรีสุทฺธ (ค.) บริสุทธ์

ปรูปฆาตี (ค.) ผู้เข้าไปฆ่าผู้อื่น

ป + วตฺต (-๑) เป็นไป

ปวตฺติ (อิ.อิต.) เรื่องราว, ความ-
 เป็นไป

ป + วิสฺ (-๑) เข้าไป

ป + สํสฺ (-๑) สรรเสริญ

ปสณฺฐ (ค.) ประเสริฐ

ป + สัท → สทฺ (-๑) เลื่อมใส

ปสฺส (อ.ป., อ.นป.) ข้าง

ปทานสณฺฐา (อา.อิต.) ปทาน-
 ัญญา

ปหิตตฺต (ค.) ผู้มีตนตั้งไปแล้ว,
 ผู้มอบกายถวาย-
 ชีวิต

ปหีนลาภสกุการ (ค.) มีลาภและ-
 ด้การกระเดื่องแล้ว,
 ผู้เลื่อมลาภและ-
 ด้การ

ปัสสูลิก (ค.) ผู้ถือผ้าบังสุกุล-
 เป็นวัตร

ปากวณฺณ (อ.นป.) วัตถุอันบุคคลพึง-
 ให้สักเป็นไป,
 ค่าอาหาร

ปาณิกงฺขา (ค.) อันพึงหวังได้

ปาณิโมกฺข (อ.นป.) ปาณิโมกษ์

ปาณิ (อิ.ป.) ฝ่ามือ

ปาณิตล (อ.นป.) ฝ่ามือ

ปาณิ (อิ.ป.) ตัดดมชีวิต, ตัดจ-
 มีลมปราณ

ปาปก (ค.) ตามก, ชั่ว

ปาปกมฺมี (ค.) ผู้มีกรรมอันลามก,
มีการกระทำอัน
ชั่วช้า

ปาปธมฺม (ค.) ผู้มีธรรมอันลามก

ปาปิก (ค.) อันชั่ว, ลามก

ปาโรจิริย (อ.นป.) ความเป็นหญิง-
บำเรอ

ปาหุเนยฺย (ค.) ผู้ควรของต้อนรับ

ปปี (อ.) แม่, บ้าง

ปณฺหาปาติก (ค.) ผู้ถือบิณฑบาต-
เป็นวัตร

ปิตุ (ข.ป.) บิดา, พ่อ

ปิย (ค.) อันเป็นที่รัก

ปิสุ → เปส (-ส) ส่งไป

ปิสุณ (ค.) ด้อยเสียด

ปิสุณวาจา (ค.) ผู้มีวาจาต่ำเสียด,
ผู้กล่าวด้อยเสียด

ปิตี (อ.อิต.) บิดี, ความอับใจ

ปิติสุข (อ.นป., ค.) บิดีและสุข,
มีบิดีและสุข

ปุกฺกลปโรปรณฺณ (ค.) ผู้รู้จัก-
เลือกบุคคล

ปุลฺลกมฺม (อ.นป.) บุญกรรม

ปุลฺลกุขย (อ.ป.) ความดีนบุญ,
การหมดบุญ

ปฺล → โปล (-ส) โบาย, เขียน, ตี

ปฺนทิวส (อ.ป., อ.นป.) วันรุ่งขึ้น

ปฺปสุ (-๑) บาน, เผล็ดดอก

ปฺปสุภาณิ (อ.ป.) ผู้มีถ้อยคำหอม-
เหมื่อนดอกไม้

ปฺปฺฬาราม (อ.ป.) ส่วนดอกไม้,
ส่วนไม้ดอก

ปฺพุพ (ค.) เบื้องต้น, ก่อน

ปฺพุพฺพนทสมย (อ.ป.) เวลาเข้า

ปฺรุ (ค.) กาลก่อน

ปฺรุโต (อ.) ข้างหน้า

ปฺริม (ค.) เบื้องบน

ปฺรค (อ.ป., อ.นป.) เด่นา, ธรรมดา,
หมู่, กอง

บูชา (อา.อิต.)	การบูชา	เปม (อ.นป.)	ความรัก
ปุรุ (-๑)	เต็ม	เปมนิย (ค.)	เป็นที่รัก
เปต (อ.ป.)	ความตาย, เปรต	เปสการ (อ.ป.)	ช่างหูก
เปตเสยยา(อา.อิต.)	การนอนอย่าง- คนตาย	โปรี (ค.)	เป็นของชาวเมือง (วาจา)

- ณ -

ณฺรส (ค.)	หยาบ	ณฺรสวาท (ค.)	ผู้กล่าวคำหยาบ
-----------	------	--------------	----------------

- พ -

พยาปนฺนจิตฺต (ค.)	ผู้มีจิตพยามาต	พุทฺธปฺปมุข (ค.)	มีพระพุทฺธเจ้า-
พล (อ.นป.)	กำลัง		เป็นประมุข, มี-
พหิ (อ.)	ภายนอก		พระพุทฺธเจ้าเป็น
พหิอกฺคิ (อ.ป.)	ไฟภายนอก		ประธาน
พาราณสี (อ.อิต.)	เมืองพาราณสี	พุทฺธมามก (อ.ป.)	พุทฺธมามกะ, ผู้-
พาลย (อ.นป.)	ความเป็นคนพาล		นับถือพระพุทฺธเจ้า,
พาหิรปฐวี(อ.อิต.)	แผ่นดินภายนอก		ว่าเป็นของเรา

พุทธวจน (อ.นป.) พระพุทธพจน์
 พุยาสตุตมณส (ค.) มีใจซึ้งใน-
 อารมณ์ต่าง ๆ,
 มีใจแผ่ไปใน-
 อารมณ์ต่าง ๆ
 พรหมจริย (อ.นป.) พรหมจริย

พรหมจารี (อ.ป.) ผู้ประพฤติ-
 พรหมจริย
 พรหมตต (อ.ป.) พระเจ้า-
 พรหมทัตต์
 พรหมโลก (อ.ป.) พรหมโลก
 พรุหุ (-๑) พอกพูน, ทำให้
 เจริญ

- ก -

ภกขุ (-๑) กิน, บริโภค
 ภควนตุ (ข.ป.) พระผู้มีพระภาค
 ภคตถิจจ (อ.นป.) การรับประทาน-
 อาหาร
 ภทฺธิย (อ.ป.) นายภทฺธิย
 ภทฺธิยนคร (อ.นป.) ภทฺธิยนคร
 ภทร, กทฺท (ค.) เจริญ
 ภนฺเต (อ.) ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
 (พระผู้น้อยใช้กับ
 พระผู้ใหญ่หรือ
 พระราชาใช้กับพระ)

ภมร (อ.ป.) ภมร, แมลงผึ้ง,
 แมลงภู่
 ภวนฺต (ข.ป.) ผู้เจริญ
 ภสฺส (อ.นป.) ความอดอาหาร
 ภควนตุ (ค.) ผู้มีสง่า
 ภาคิก (อ.ป.) พี่ชาย
 ภาคู (ข.ป.) พี่ชาย, น้องชาย
 ภิกขมตฺต (ค.) ตักวาภิกษา
 ภิกขุสงฺฆ (อ.ป.) ภิกษุสงฆ์
 ภุสณ (อ.นป.) เครื่องประดับ

โลก (อ.ป.)	โลก, วัตถุสิ่งของ	โลกสมุปทา (อา.อิติ.)	โลกสมบัติ
โลกวนตุ (ค.)	มีโลก	โลกชนะ (อ.นป.)	โลกชนะ, ของกิน

- ม -

มกุกฏ (อ.ป.)	ถึง, วนร	มททว (อ.นป.)	ความอ่อนนุ่ม
มกข (-๘)	ลบ, ทำให้เปื้อน, ทา	มณาป (ค.)	อันรอบใจ
มจจ (อ.ป.)	สัตว์	มนินทริย (อ.นป.)	มนินทริย์, อินทริย์คือใจ
มจจุ (อ.ป.)	ความตาย, มัจจุราช, มฤตยู	มนุสฺสภูต (ค.)	ผู้เป็นมนุษย์
มจณมัส (อ.นป.)	ปลาและเนื้อ	มนุสฺสโลก (อ.ป.)	มนุษย์โลก, โลกมนุษย์
มจฺเจรมลปริยฺยจิตฺต (ค.)	อันมนทิต คือความตระหน- ครอบงำแล้ว	มนุสฺสภาว (อ.ป.)	ภาวะแห่งมนุษย์, มนุษย์ภาพ, ความเป็นมนุษย์
มชฺฌ (อ.ป., ค.)	กลาง, ท่ามกลาง	มนตภาสา (อา.อิติ.)	คำพอ- ประมาณ
มชฺฌนตฺติกสมย (อ.ป.)	เวลาเที่ยง	มฐภาณ (อ.ป.)	ผู้มีถ้อยคำหวาน- ปานน่าฟัง
มชฺฌิมมาส (อ.ป.)	เดือนอันมีใน ท่ามกลาง	มล (อ.นป.)	มลทิน
มณญ (-๑)	สำคัญ		
มณฺท (อ.ป.)	บริเวณ, คองไม้		

มหาทาน (อ.นป.) มหาทาน,

ทานอันยิ่งใหญ่

มหาปณฺณาสวตฺตนิก (ค.) อันยัง-

สัตว์ให้เป็นไป

พร้อม เพื่อความ

เป็นผู้มีบุญญามาก

มหาปาล (อ.ป.) มหาปาล

มหาโลกสวตฺตนิก (ค.) อันยังสัตว์

ให้เป็นไปพร้อม

เพื่อความเป็นผู้มี

โลกทรัพย์มาก

มหาเมฆ (อ.ป.) มหาเมฆ, ฝน

มหาวิภว (อ.ป.) ตมบัติมาก

มหุตฺต (ค.) ครุหนึ่ง, ชณะหนึ่ง

มhesกขสวตฺตนิก (ค.) อันยังสัตว์

ให้เป็นไปพร้อม,

เพื่อเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่

มาตุ (x.อิต.) มารดา, แม่

มาตุคาม (อ.ป.) มาตุคาม, หญิง

มิกราช (อ.ป.) พระยานอ

มิจฺฉาทิฏฺฐิ (อ.อิต.) มิจฉาทิฏฐิ,

ความเห็นผิด

มิจฺฉาทิฏฺฐิก (ค.) ผู้มีความเห็นผิด

มุข (อ.นป.) หน้า, ปาก

มุกฺคิตา (อา.อิต.) ความพลอยยินดี,

ความยินดี

เมตฺตา (อา.อิต.) ความเมตตา,

ความรักใคร่

โมเนยฺย (อ.นป.) ความนิ่ง

โมห (อ.ป.) โมหะ, ความหลง

โมหมูล (อ.นป.) โมหมูลจิต

- ย -

ยตถ (อ.)	ณที่ใด	ยาวชั่ว (อ.)	ตลอดกาลเพียงไร
ยถา (อ.)	ฉันใด, ประการใด, เหมือน		แห่งชีวิต, ตลอด- ชีวิต
ยถาลิ (อ.)	ตามกำลัง	ยาวตายุกิ (อ.)	ตลอดอายุ, ตลอด กาลเพียงไร แห่ง อายุ
ยถาสติ (อ.)	ตามสติ		
ยมโลก (อ.ป.)	ยมโลก	ยุช (-๓)	ชอบ, ควร, ถูกต้อง
ยส (อ.ป.)	นายยส	เยกยุเบน (อ.)	โดยมาก
ยา (-๑)	ไป, เป็นไป, ถึง, บรรลุ	โยชน (อ.นป.)	โยชน
ยาจิตก (ค.)	อันเป็นของที่ยม- ไปแล้ว		

- ร -

รกฺขน (อ.นป.)	การรักษา	รท (อ.ป.)	ห้วงน้ำ
รณฺชุ→รณฺชิ (-๓)	ยินดี, กำหนด	รค (อ.ป.)	รากะ, ความกำหนด
รณฺฐปาลิ (อ.ป.)	รัฐบาล	ราช (อ.ป.)	พระราชา
รชฺช (อ.นป.)	ราชย์สมบัติ	ราชโกฏฐาการ (อ.ป., อ.นป.)	เรือน- คั่งของพระราชา
รณฺฐ (อ.นป.)	แวนแคว้น		
รม (-๑)	ยินดี, เพลิดเพลิน		

ราชโกศ (ค.) อันควรแก่พระ-

ราชา

รุกขมุสิก (ค.) ผู้ถืออยู่โคนไม้-
เป็นวัตร

รุจ→โรจ* (-๑) ชอบใจ

รุจ* (-๓) ชอบใจ

รุท→โรท (-๑) หตฺถ์น้ำตา, ร้องไห้

รูป (อ.นป.) รูป

รูปกาย (อ.ป.) รูปกาย

รูปวนตุ (ค.) มีรูป, รูปงาม

- ล -

ลกข (-๑) กำหนด

ลกฺขาลทฺธ (ค.) ซึ่งได้และไม่ได้

ลุมพินฺน (อ.นป.) ส่วนลุมพินิ

ลูข (อ.นป., ค.) ของเศร้าหมอง

โลก (อ.ป.) โลก, ชาวโลก

โลกนาถ (อ.ป.) พระโลกนาถ,

พระผู้เป็นที่พึ่ง-

ของโลก, พระ-

พุทธเจ้า

โลกวฑฺฒน (ค.) อันรกลอก

โลณรส (อ.ป.) รสเค็ม

โลภมูล (อ.นป.) โลภมูลจิต

โลม (อ.ป., อ.นป.) ขนตามตัว

- ๖ -

วกฺกฺล (อ.ป.)	พระวักก	วาจน (อน.ป.)	การกล่าว
วชฺช (อน.ป.)	โทษ (ในคำว่า วชฺชทสฺสี)	วาจา (อา.อิต.)	วาจา, คำพูด
วญฺญ (-๑)	ควร, สมควร, ถูกต้อง, เป็นไป	วาม (ค.)	ซ้าย
วาทฺม (-๑)	เจริญ, รุ่งเรือง	วามโต (อ.)	ข้างซ้าย
วณ (อ.ป.)	แผด	วิ + อติ + นม (-๑)	ดองไป
วณฺณ ^๓ (อ.ป.)	วรรณ, ผิวพรรณ, ดี, คุณความดี	วิ + โอ + รุป → โรป (-๔)	ไวยโรป
วณฺเณ (อน.ป.)	เหตุ		ปลงลง
วต (อ.)	หนอ	วิกฺขิตฺต (ค.)	ผิดแปลก
วตฺ → วตฺต (-๑)	เป็นไป	วิคตมลมฺจุเนร (ค.)	ผู้ปราศจาก-
วตฺตฺสมปฺทา (อา.อิต.)	การถึงพร้อม ด้วยวัตถุ		มตฺทินคือความ-
วร (อ.ป.)	พร		ตระหนี่
วร (ค.)	ประเสริฐ	วิจิภิฉนา (อา.อิต.)	ความดังเต
วสฺส (-๑)	ตก, (ฝน) รด, ไปรย	วิ + ชน → ชา (-๓)	กลดตบบุตร
วหฺ (-๑)	นำไป	วิ + ณา = วิชา → วิจ (-๕)	รู้แจ้ง
		วิท (-๓)	มี, เป็น, อยู่
		วิฑฺร (อ.ป.)	พระวิฑฺร
		วินยา (อา.อิต.)	การกำจัด
		วินา (อ.)	เว้น
		วินิปาต (อ.ป.)	วินิบาต

วิ + ป + สิท (-๑) ผ่องใส

วิปัสสนาธุระ (อ.นป.) วิบัตถนาธุระ,

ธุระคือการเจริญ

วิบัตถนา

วิปการ (อ.ป.) ประการอันแปลก

วิปสนุน (ค.) ผ่องใส

วิมุตติรส (อ.ป.) วิมุตติรส

วีย (อ.) วาจา, เหมือน

วิราคสณฺหา (อา.อิต.) วิราค-

ตัณญา

วิรุฬห (ค.) งอกงาม

วิเวกข (ค.) เกิดแต่วิเวก

วิส (อ.นป.) ยาวพิเศษ

วิสณฺ (ค.) ตะปกติ

วิสม (ค.) ไม่เสมอ

วิ + สฐ (-๓) สะอาด, หมดจด

วิสุ (ค.) แฉกหนึ่ง, แยกกัน

วิหิตตตาม (ค.) มีเรียวแรงอันชรา

กำลังแล้ว

วितราค (ค.) มีราคะไปปราศ-

แล้ว, ปราศจาก

ราคะ

วิติ (อ.อิต.) ถนน

วุจฺจกาล (อ.ป.) เวลาออก

(จาก

วุจฺจทพฺพฐาน (อ.นป.) ทท.....

ควรตั้งขึ้น

วุจฺจิ (อ.อิต.) ฝน (อ.อิ) ฝน

วุฑฺฒ (ค.) เจริญ

วุฑฺฒาปจายี (ค.) ผู้มีปกติประพฤติ

อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่

เวฐ (-๑, -๔) ผูก, พัน, โปก,

ม้วน

เวร (อ.นป.) เหว

เวรมณีสึกขาปท (อ.นป.) ดึกขาปท

คือเจตนาเป็น-

เครื่องงัดเงน

เวรมพฺวาต (อ.ป.) ตมเวรมพฺวาตา

- ถ -

สกลาคามิ (อ.ป.)	พระสกลาคามิ	สจฺฉิกร (-๑)	กระทำให้แจ้ง
สกล (ค.)	ทงดิน	สณฺณต (ค.)	ผู้ดำรงมแล้ว
สกุณ (อ.ป.)	นก	สณฺณา (อา.อิต.)	สัญญา, ความ-
สกุณ (อ.ป.)	ท้าวสักกะ		จำได้หมายรู้
สกุณ (-๗)	อาฯ, ดำมารถ	สณฺห (ค.)	อ่อนหวาน
สกุณจจิ (อ.)	โดยความเคารพ	สณฺหสฺสุขุม (ค.)	ละเอียดอ่อน
	(ปฏิเษ=อสกุณจจิ)	สติมนฺต (ค.)	มีสติ
สกุณาร (อ.ป.)	สักการะ	สติสมฺโมส (อ.ป.)	การหลงลืมสติ,
สกุณรพฺพ (ค.)	มากด้วยภรรดา,		การหมดสติ
	มีภรรดามาก	สตุตฺตา (อ.ป.)	ศัพท์า
สกุณิ (อ.ป.)	พยานประจักษ์	สตุฏฺ (x. ป.)	ผู้สอน
สคฺคสํวตฺตนิค (ค.)	อันยังดีดไว้-	สทฺตฺตปฺปสฺส (ค.)	ผู้สอนขยายใน-
	เป็นไปพร้อม		ประโยชน์ตน
	เพื่อสัตว์	สทฺธมฺม (อ.ป.)	พระธรรม
สกุณาร (อ.ป.)	สังฆาร	สทฺธา (อา.อิต.)	ศรัทธา, ความ-
สกุณามฺภิกฺข (อ.นป.)	ชายสังฆา		เชื่อถือ
สจฺจิตฺตปรีโยทปน (อ.นป.)	การ-	สนนฺต (ค.)	อันเก่า, เป็น-
	ทำจิตของตน		ของเก่า
	ให้ผ่องแผ้ว	สนฺติ (อ.อิต.)	ความสงบ

สนฺธาย (อ.)	หมายเอา, มุ่งหมาย	สมณพราหมณ (อ.ป.)	สมณและ- พราหมณ์
สนฺนิจย (อ.ป.)	ฉันฉัย, การ- ตั้งดื่ม	สมตฺถ (ค.)	ผู้ชำนาญ
สนฺนิวาส (อ.ป.)	การอยู่ร่วมกัน	สมนฺนาคต (ค.)	อันประกอบแล้ว
สปรฺปริส (อ.ป.)	ดัดบุรุษ	สมย (อ.ป.)	สมัย, คราว
สพฺพตฺตร (อ.)	ใน-ทั้งปวง	สมยฺ (อ.ป.)	ในสมัย (ใช้- ในพระสูตร อธิ- ใช้เป็นดัดนม วิภัติ)
สพฺพทา (อ.)	ในกาลทุกเมื่อ, ทุกเมื่อเชอฉัน, เสมอ	สม (-๓) (=สมม)	ดังบ, ระวัง
สพฺพปาป (อ.นป.)	บาปหรือความ- ชั่วทุกอย่าง	สมฺปทา (อา.อิต.)	การถึงพร้อม
สพฺพโลเก อนภิรตสฺสฺสนา (อา.อิต.)	ดัดพโลเกอน- ภิรตฉัญญา	สมฺผลปฺปลาป (อ.ป.)	การพูดเพื่อเจ้า
สพฺพสงฺฆาเรสุ	อนิจฺจสฺสฺสนา-	สมฺผลปฺปลาป (ค.)	ผู้พูดเพื่อเจ้า
(อา.อิต.)	ดัดสงฺฆาเรสุ- อนิจฉัญญา	สมมฺทกฺขาค (ค.)	อันกล่าวดีแล้ว
สม (อ.ป.,ค.)	เสมอ	สมฺมา (อ.)	โดยชอบ, ดี
สมณ (อ.ป.)	สมณ, ผู้สงบ	สมปาตฺติ (อิ.อิต.)	ดงามดี
		สยณ (อ.นป.)	ที่นอน
		สยฺ (อ.)	เอง
		สรณ (อ.นป.)	ที่พึ่ง

สลลหฤตฺติ (ค.)	(ภิกษุ) ผู้มี- ความประพฤติ เบาพร้อม	สํ + อา + ทา (-๑) ถือเอาพร้อม- สมาทาน (เหตุ) สมาทเปิด-ให้
สวิจาร (ค.)	อันเป็นไปกับ- ด้วยจิตฺร, มีวิจาร	ถือเอาพร้อม, ชักชวน)
สวิตกก (ค.)	อันเป็นไปกับ- ด้วยวิตก, มีวิตก	สํ + อา + ปท (-๓) เข้า (ฉาน) สํ + กิลิส (-๓) เคี้ยวหมอง,
สสงฺขาริก (ค.)	เป็นไปกับด้วย สังขาร, มีผู้- ชักชวน	(กิลิส = แผลผา, เร้าร้อน) สํ + ปท (-๓) ถึงพร้อม
สสุร (อ.ป.)	พ่อผัว	สํ + ผุส (-๑) สัมผัส, ถูกต้อง, แตะต้อง
สสุรกุล (อ.นป.)	ตระกูลพ่อผัว	
สสฺส (อ.อิต.)	แม่ผัว, แม่ยาย	สํ + ลป (-๘) สันทนา
สสฺสสสุรสามิก (อ.ป.)	แม่ผัวพ่อผัว และสามี	(ลป = กล้าว) สํวร (อ.ป.) ความสังวร,
สท (อ.)	กับ, ด้วย	ความสำรวม
สท (-๑)	อด, อดทน	สํ + วร (-๑) บัองกัน,
สํ + อติ + วิธ (-๓)	[สมมติวิธ]	สำรวม
	ไว้รด, เจาะทะลุ	สํ + วิ + ภา (-๑) จัดแจง, แจก,
สํ + อป (-๑)	ถึงพร้อม, จบ	จำแนก

สาตจกิริยาวส (อ.ป.)	ความดำมาว	สัทเสยยา (อา.อิต.)	การนอนแบบ-
	แห่งการกระทำ		ราชศัพท์
	ผิดต่อกัน	สฺขณ (อ.ป.)	ขณะ
สาธ (อ.ป., ค.)	ความดี, ดี	สฺขํ (อ.)	สุข, ดีบาย
สามณฺณ (อ.นป.)	ด้ามัญญผล,	สฺจิต (ค.)	ถึงความสุข
	ความเป็นสมณะ	สฺคนฺธปฺปฬ (อ.นป.)	ดอกไม้หอม
สายณฺหสมย (อ.ป.)	เวลาเย็น	สฺจิกมฺม (ค.)	มีกรรมหรือ-
สังคิล (อ.ป.)	นกรัณ		การงานอัน
สังคิลสฺกณ (อ.ป.)	นกรัณ		ตะดาก
สัณฺสัณฺ (อ.)	เร็ว ๆ	สฺจินฺณ (ค.)	อันตั้งดีแล้ว
สัต (อ.นป.)	ความเย็น,	สฺจนฺน [= สฺ + ฉท (-ส) + ต] (ค.)	อันมุงดีแล้ว
	ความหนาว	สฺนึสา (อา.อิต.)	หญิงสระไ้
สัถฺวณฺตุ (ค.)	มีศีล, มีมรรยาท	สฺต (อ.นป.)	สุด, การไ้ยนิ
สัถฺวิปคฺติ (อ.อิต.)	ศีลวิบัติ, เสียศีล,		ไ้พัง
	ศีลขาด	สฺตฺต (อ.นป.)	ผู้ตร, พระผู้ตร
สัถฺสัว (อ.ป.)	ศีลสังวร, การ-	สฺตฺธิ (อ.อิต.)	ความบริสุทฺธิ
	ดำรงไว้ในศีล	สฺนภยตฺต (อ.นป.)	ฤกษ์ดี
สัถฺสมปฺนฺน (ค.)	ผู้ถึงพร้อมด้วย	สฺปฺธิปฺนฺน (ค.)	ผู้ปฏิบัติชอบ
	ศีล	สฺปฺภาค (อ.นป.)	สว่างดี
สัท (อ.ป.)	ราชศัพท์		

สุป (-๑)	หัดบ, นอนหัดบ	เสยยถึทำ (อ.)	คือ, อย่างไร
สุภาสิตา (ค.)	อันเป็นสุภาสิต	เสยยา (อา.อิต.)	การนอน
สุภ (-๑)	งาม, โสภา, ไพโรจน์	เสว (-๑)	คบ, เสด็จ, ถ่มากม
สุมจล (อ.นป.)	มจลดี	โสต (อ.นป.)	หุ
สุมน (ค.)	มีใจดี	โสตาปัตติผล(อ.นป.)	โสตาปัตติผล
สุมุตต (อ.ป.)	ยามดี	โสตาปน (อ.ป.)	พระโสตาปน
สุยัญ (อ.นป.)	บูชาดี	โสถณ (ค.)	งาม
สุริย (อ.ป.)	พระอาทิตย์	โสมนสสสทคต(ค.)	อันเกิดด้วยกัน กับโสมนัส
สุวิมุตตจิตต (ค.)	มีจิตพ้นวิเศษ- ดีแล้ว	โสมนสสสทคตสมปยุตตภาว-	
สุสมาหิต (ค.)	ผู้มีจิตตงมน- ดีแล้ว, ผู้มีสมาธิ	(อ.ป.)	ความที่แห่ง เป็นคุณแห่งทศ ด้วยโสมนัสอัน ตั้งปยุตด้วยญาณ
สุหุจิต (อ.นป.)	รุ่งดี	โสโรจ (อ.นป.)	ความสงบตั้งยม
สุปรส (อ.ป.)	รสแกง	สุวาทน (ค.)	อันจะมีในวัน- พรุ่งนี้ (อาหาร)
เสข (อ.ป.)	พระเสขะ		
เสฏฐิกุล (อ.นป.)	ตระกูลเศรษฐี		
เสฏฐิปุตต (อ.ป.)	บุตรเศรษฐี		

กรรมวิธี - ห -

หตุลปาท (อ.ป.)	มือและเท้า	หิมวันตปเทศ (อ.ป.)	หิมวันต-
หทย (อ.นป.)	หทัย, หัวใจ		ประเทศ
หทยงุม (ค.)	อันจับใจ	หิริ (อ.อิติ.)	ความระอาย-
หน→หน, ฆาต, วร (-๑)	ฆ่า,-		ต่อบาป
	ประหาร	หีน (ค.)	เลว
หา→ขห (-๑)	ดะ, ถัด, วาง	เหฐ (-๑)	เบียดเบียน,
หา (-๓)	เลื่อม, ถิ่น		รบกวน, ทำให้
หิ (อ.)	ก็, แด		ลำบาก
หิ (อ.)	ความพิสดาร	เหตุ (อ.)	เพราะเหตุ
หิต (อ.นป.)	ประโยชน์เกื้อกูล		

พิมพ์ที่ ร.พ. เลืองเซ่งจงเจริญ ๒๕๓ ถนนบำรุงเมือง พระนคร นครเตวชัย แซ่เตว
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๐๖